









# Landoeconomiske Tidender,

udgivne

af

et Selskab

i

Sjælland.

---

Fjerde Bind, som indeholder 2de Hefter.

---

Kjøbenhavn, 1816.

Trykt hos E. A. H. Møller,  
Hof- og Universitetsbogtrykker.



# I n d h o l d

af

## det fjerde Bind.

---

|                                                      | Side |
|------------------------------------------------------|------|
| Brev til en Ven paa Landet, i Anledning af Kartof-   |      |
| lernes ringe Priis i Aaret 1815-16 af B. F. Rønne    | 1.   |
| Noget om de, ved Frost, fordærvede Kartoflers An-    |      |
| vendelse til Levesviin af Hr. J. Sønderup            | 17.  |
| Lidt, om toradet Byg og Hvede af Hr. J. Sønderup     | 20.  |
| Brev til Pastor Rønne, angaaende Brand i Hve-        |      |
| den og andet mere af Hr. Skolelærer og Kirke-        |      |
| sanger N. P. Schøler                                 | 24.  |
| Brev til Hr. Schøler om Forsøg med at saae           |      |
| Brandhvede af Hr. Provst R. W. Alsens                | 47.  |
| Et Brev fra Hr. Grosserer Wassard til J. E.          |      |
| Dremsen angaaende Kartoffelavlens                    | 51.  |
| Et Brev fra en Godseier til J. E. Dremsen med        |      |
| Dennes Svar: angaaende Sidstes Recension af          |      |
| Hr. Professor Olfssens Lærebog                       | 58.  |
| Anmeldelse af Høiærværdige Hr. Provst Heibergs       |      |
| Skrift: Om Markfred, trykt i 1815, af B.             |      |
| F. Rønne                                             | 81.  |
| Brev til en Ven paa Landet i Anledning af Mark-      |      |
| freds: Sagen i Almindelighed, og Høiærværdige        |      |
| Hr. Amtsprovst Lützens Afhandling i Sær-             |      |
| deleshed af B. F. Rønne                              | 108. |
| Uden Hegn ingen Markfred af P. E. Eræmer             | 120. |
| Tillæg hertil af J. E. Dremsen                       | 131. |
| Brev til Udgiiverne om at udfjøre frist Gjødning paa |      |
| Ageren af Hr. J. P. Christensen                      | 135. |
| Noget om Gjødning og dens Behandling af Hr. Auc-     |      |
| tionsdirecteur Otto Lemvig                           | 140. |
| Anmærkninger hertil af J. E. Dremsen                 | 156. |

|                                                                                                                                                                                                                                          |      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| Brev til Consul de Coninck angaaende Loirrebs<br>Forsærdigelse af Huder af Hr. E. H. Müller                                                                                                                                              | 162. |
| Er det skadeligt, eller er det gavnligt for et Land som<br>Danmark, i dets nærværende Tilstand, at frem-<br>mede Kornvare tillades at consummeres i Lan-<br>det                                                                          | 166. |
| Et Par Ord angaaende Markfred for det store Vildt                                                                                                                                                                                        | 169. |
| Anmeldelse af Hr. Pastor J. B. Krarups Skrift:<br>Om Markfred ic. trykt 1816, ved B. F. Rønne                                                                                                                                            | 173. |
| Det danske Landhuusholdings - Selskabs Møder i<br>Vinteren 1815 - 1816, af Udgiwerne                                                                                                                                                     | 187. |
| Om Volskarlens Pligter og Kettigheder af B. F.<br>Rønne                                                                                                                                                                                  | 193. |
| Breve til en Ven i een af Provindserne, fortsatte,<br>af J. E. Drewsen                                                                                                                                                                   | 229. |
| Brev til en Ven paa Landet, foranlediget af en Reise<br>i Sjælland, af B. F. Rønne                                                                                                                                                       | 262. |
| Svar paa de i Landoeconomiske Tidender 2 B. 2 Hefte<br>gjorte Spørgsmaal, angaaende en Gaards For-<br>sald, og Indførelsen af en bedre Dyrknings-<br>maade; tilligemed nogle Bemærkninger over<br>Commersealdsforingen, af Hr. E. Dalgas | 289. |
| Bemærkninger dertil af J. E. Drewsen                                                                                                                                                                                                     | 319. |
| Dyrke vi flere end een Slags rød Kløber, af J. E.<br>Drewsen                                                                                                                                                                             | 337. |
| Et Spørgsmaal angaaende Spineaslen, af J. E.<br>Drewsen                                                                                                                                                                                  | 342. |
| Et Par Ord om Cronborg - Districts Landoeconomie,<br>af Hr. Auctions-Directeur og Ridder Lemvig                                                                                                                                          | 349. |
| Om Vållervånde, af Hr. J. E. Christensen                                                                                                                                                                                                 | 355. |
| Svar paa den i Landoeconomiske Tidender indrykkede<br>P. M. af 13 September 1815, af en Udenævnt                                                                                                                                         | 359. |
| Nogle Erindringer i Anledning af det, i Landoecc.<br>Tidender 1ste B. 1ste Hefte pag. 59, bekendt-<br>gjorte Gyllemborgske Forsøg, af B. F.<br>Rønne                                                                                     | 364. |
| Anmeldelse af Hr. Commerce-Rædsejer M. H. Ul-<br>dall's Afhandling om Kartoflers Anvendelse til<br>Brændevinsbrænding, indført i nye oeconomiske<br>Annaler, ved B. F. Rønne                                                             | 368. |
| Om nogle comparative Forsøg med tyndere og tykkere<br>Udsæd, ved B. F. Rønne                                                                                                                                                             | 374. |
| Om en Afgøde af Byg i 1814, ved B. F. Rønne                                                                                                                                                                                              | 375. |

---

Brev til en Ven paa Landet, i An-  
ledning af Kartoffernes ringe  
Priis i Aar.

Du skriver mig, kjereste Ven, at en Mand, af  
Dit Bekjendtskab, som ei selv holder Heste, har  
maattet betale 80 Rbdlr. for at dyrke et lille Stykke  
Jord ved hans Bolig, hvori han afsigte Foraar  
lagde omtrent 5 Edr. Kartøfler, at han desuden  
havde ladet Jorden gjøde, og derefter avlede lidt  
over 50 Edr. Du antager, at han i Optagnings-  
tiden kunde have solgt dem paa Stedet for 16 Rf.  
Lønden, efterdi de vare af den finere Art, og gjør  
da følgende Beregning:

Udgiwt: 25 Læs Gjødning, Transport og Spredning iberegnet, á 5 Rbd. 125 Rbdlr.

5 Edr. Kartøfler, som i Lægetiden kostede á 5 Rbd. 25 —

Lægning . . . . . 2 —

3 Pløininger med fornøden Høvning og 2 Høvninger, efter Accord . . . . 80 —

Optagning á 12 þ. Ed. . 6 — 24 þ.

---

Sum. Udgiwt: 238 Rbdlr. 24 þ.

Derimod er Indtægt for 50

Edr. á 16 Mk. . . . 133 Rbdlr. 32 þ.

---

Altsaa har han tabt . 104 Rbdlr. 88 þ.

Og dog er der Intet regnet i Renter af den Capital, for hvilken Jorden er kjøbt, eller for den Gevinst, Eieren af samme burde have, ei heller for Fredning og Tilsyn, eller for de Skatter og Afgifter, han maae betale; saa Du mener at hans virkelige Tab vel kan anslaaes til 150 Rbdlr, især da Du paaftaaer, at 16 Mk. pr. Ed. er høit regnet, naar Kjøberne skulde have hentet dem paa Stykket.

Du spørger derefter, om jeg ikke frygter for, at Kartoffelavlens nu har faaet et saadant Stød, at den i mange Aar ikke vil gjøre Fremmskridt i Danmark? og om jeg ikke endog selv troer, at man bør fraraade Agerdyrkeren, at besatte sig dermed?

Jeg iler med at besvare Dig denne Din Skrivelse, og gjør det offentligt, fordi jeg mener, at Flere kunne regne som Du og have Dine Betænkneligheder. Altsaa til Sagen:

Derfor jeg ogsaa indrømmede Dig, at Landmanden i Aar havde Tab, ved at dyrke Kartøfler, saa indrømmede jeg vist Intet mere, end hvad Du til Gjengjæld maatte tilstaae mig om de allerfleste Bønder, som have dyrket Rug, Byg og Havre. — Om Mængden kan man neppe antage, at de have haft over 4 Edr. Rug, 6 Edr. Byg eller 6 Edr. Havre af 1 Ed. Land g. M. — Men at en Bønde af sliq Afgrøde kan leve, betale Folkeløn, anskaffe og vedligeholde sine Hvlskredskaber, bygge og reparere sin Gaard og dertil — svare sine Skatter og Udgifter, det er, efter de Priser, hvori Sædevahrene og Udenlandske Produkter nu staae, ligesaa umueligt, som at hiin Handelsmand, der kjøbte sin Hør for 10 Mk. og igjen solgte den for 9 Mk., kunde bestaae, skjøndt han selv meente, at Mængden skulde gjøre det. Efterat jeg, over denne Sag, har skrevet noget udførligere i Landoec. Tidenders 1 B. 1 H. pag. 89 ic., og Quasiændighederne, siden den Tid, i visse Henseender, endog have forandret sig til det værre, for Bønden; saa vilde det være meget overflodigt her at gjøre Beregningen, som ellers skulde være et meget let Arbejde. — Min Ven kunde da lige saa rigtigt spørge mig, om ikke Ugerdyrkningen i det Hele havde faaet et saadant Stød,

at den i mange Aar ei vilde gjøre Fremmskridt i Danmark? og om jeg ikke selv vilde tilraade enhver Bonde, at lade Ploven ligge? — Tilforlædelig! man behøver ikke at tilraade sligt; det vilde komme af sig selv, dersom Omstændighederne ikke forandrede sig. — Men — jeg indrømmer endnu ikke Din Beregnings Rigtighed i Henseende til Kartoffelavlen i hiint enkelte Tilfælde, og meget mindre i Henseende til Kartoffelavlen i Almindelighed.

Den Gjødning som blev givet de omhandlede Kartofler, kan aldeles ikke skrives paa deres Regning; thi det er ved Erfaring noksom beviist, at man efter gjødede, vellykkede Kartofler avler ligesaa mange, og vel endnu bedre, Sæd-Afgrøder, som efter Gjødning, der gives en eller anden Kornfort, og altsaa bortfalder allerede herved næsten alt det antagne Tab; dog — jeg skal ikke nægte, at den omhandlede Mand har Tab, med mindre han har Leilighed, til at overvintre sine Kartofler og da kan sælge dem dyrere; men derfor indrømmer jeg ikke, at der skulde være Tab ved Kartoffelavlen i Almindelighed. — Hiin Mand har, efter de ufuldkomment opgivne Data at slutte, ikke dyrket godt eller under hældige Omstændigheder. — Efter det angivne Tal af Læs Gjødning, maae jeg formode, at han har ladet belægge omtrent  $\frac{1}{2}$  Td. Land — og da har han lagt sine fine Kartofler for tæt — og dog er det en saare ringe Afgrøde, saa at Urten maae være af de ufrugtbareste, eller han ei har holdt dem fuldkomment reene; — og

saa har han betalt vel meget i Dyrknings- Omkostninger. — Alt dette forandret giver et gandske andet Udslag, og, s ier jeg hertil, at man i Nar kan bruge sine Kartøfler meget fordeeltigere, end til Salg; saa vil det være indlysende, at denne V l endnu betaler sig godt.

Jeg har selv i afvigte Sommer paa  $4\frac{1}{2}$  Ed. Land lagt af en storre Art omtrent 30 Edr., og derefter avlet circa 550 Edr. eller noget over 120 Edr. pr. Ed. Land — Jeg har pløiet een Gang i det foregaaende Efteraar, eengang tidlig i Foraaret og eengang til L gningen\*). — Antager jeg nu 2 Dage hver Gang til en Ed. Lands Pl i-ning, saa bliver det 6 Dage — Harvning og H pning anslaaes høit nok, naar jeg sætter 3 Dage. — Skr ver jeg nu min Arbeidskraft  $1\frac{1}{4}$  Ed. Havre tilgode for hver Dag, saa er dette atter høit nok beregnet — bliver da  $11\frac{1}{4}$  Edr. Havre   6 Rbdlr. — er 67 Rbdlr. 3 Mk. for en Tande Land — og altsaa vil udkomme omtrent følgende Beregning.

|                       |                   |   |   |
|-----------------------|-------------------|---|---|
| 1 Ed. Lands Dyrkning  | . 67 Rbdlr. 3 Mk. |   |   |
| Lagt noget n r 7 Edr. |                   |   |   |
| Kartøfler   4 Rbdlr.  | . 28              | — | — |
| Lægning . . . . .     | 4                 | — | — |
| Opdagning for 120     |                   |   |   |
| Edr.   12  .          | . 15              | — | — |

Summa Udgi t for 1 Ed. Land 114 Rbdlr. 3 Mk.

\*) Jord, som allerede i de foregaaende Aaringer er vel gjennearbejdet, kan endog notes med 2 Pløininger, og — altsaa bliver Udgi ten saa meget mindre.

Transport: 114 Rbdlr. 3 Mk. ,  
 Derimod har jeg afleil 120  
 Edr., som jeg vel i det  
 ringeste, om de vare  
 blevne solgte, tør an-  
 tage for 8 Mk Ed. er 160 Rbdlr. —

---

Altsaa Overskud 45 Rbdlr. 3 Mk.  
 Sandt nok: heraf skal endnu udbringes Renter  
 af Jordens Værdie, Statter, Afgifter o. s. v. —  
 Der bliver da ikke meget tilovers; men Tab finder  
 dog ei Sted. — Habde jeg haft en endnu større  
 og frugtbarere Art af Kartøfler, som Hr. Drew-  
 sen dyrker, vilde Fordelen været betydelig; men  
 jeg vil blive staaende ved dem, jeg har, og til-  
 staae, at Hjemførsel o. d. l. endnu forøger min  
 Udgiut med 15 Rbdlr. pr. Tønde Land — Nu  
 anvender jeg Kartøflerne til Foring for mine Køer \*).  
 Paa hver Skp. Kartøfler, som opfores, tør jeg  
 uden al Overdrivelse regne 1 Pot Mælk à 14 f.  
 — er for 1 Ed. Kartøfler 1 Rbdlr. 16 f. og der-  
 hos sparer jeg for hver Ed. Kartøfler 6 Epd. Høe  
 à 1 Mk. 8 f. — er 1 Rbdlr. 3 Mk. — En  
 Tønde Kartøfler giver omtrent 170 Pd., eller  $\frac{1}{7}$   
 af et godt Læs, feed og kraftfuld Gjødning, som  
 vel ikke alt kan skrives Kartøflerne tilgode, da jeg  
 derimod taber den Gjødning, som vilde produceres

\*) Jeg har og begyndt at fore Hestene dermed; men har  
 herom for liden Erfaring, til at meddele noget paa-  
 lideligt.

af 6 Pbd. Høe; men dog regner jeg vist nok ikke for høit, ved at ansætte den forøgede Mængde og Værdie til 1 Mk. — og altsaa har jeg 2 Rbdlr. 5 Mk. for en Td. Kartofler — er for 120 Tdr., eller af 1 Td. Land 240 Rbdlr.

Min Udgiwt var, naar

jeg tillægaer ovenan-

førte, 15 Rbdlr. . . 129 — 3 Mk.

---

Altsaa Overskud af 1 Td. Land 210 Rbdlr. 3 Mk.  
 Paa de samme lette og sandige Jorder skulde jeg vel neppe avlet over 8 Tdr. Rug pr. Td. Land á 15 Rbdlr. (den nu gjeldende Priis) 120 Rbd.  
 Afgaaer for 1 Td. Cæde

rug, som i Efteraa-

ret 1814 kostede i det

mindste . . . 24 Rbd.

For 2 Plaininger, bereg-

nede efter samme Maa-

lestok, som til Kartof-

feldyrkningen . . . 30 Rbd.

For at saae og harve

antages . . . . 6 Rbd.

---

60 Rbd.

---

Altsaa Overskud af 1 Td. Land . . . 60 Rbd.

Høstarbeide, Hjemagning og Tærskning har jeg ikke anslaaet blandt Udgiwterne, da jeg vil antage, at Halmen godtgjør samme, Kjændt det i Aar er

neppe nok; thi ogsaa dette hører til Libernes Underligheder, at Dagløn i Almindelighed, og Tærskeløn i Særdeleshed er steget, medens Bondens Producter ere faldne i Prisen. — Her i Byen er, f. Ex., for langt 2 Rbdlr. for en Tønde Havre og her paa Amtet er betalt 6 Rbdlr. for en Tønde Hvede at tærske. (Beviis nok for Landmandens Trang til Arbeidsfolk, og at endnu ikke for mange, med Hensyn paa at finde Møring, ere affædigede!)

Kartoffelavlens forholdet sig da efter denne Beregning til Rugavlens, som  $210\frac{1}{2}$  til 60, eller er for Agerbruget over 3 Gange saa fordeelsagtig — og dog har jeg ikke erindret, hvad der er vigtigt, at jeg ved Rugafgrøden har tabt i min Agers Kraft, medens jeg Intet har tabt, men vel endog vundet ved Kartøflerne, og at Qvæget, ved en Etp. Kartøfler daglig til hver, vil holdes ved bedre Huld, end ved 12 Pd. Høe. (Halmen antages lige, enten der gives Kartøfler eller Høe — og skulde der endog ædes mere Halv, som dog ei er nødvendigt, saa vindes desmere i Qvægets Huld og i Gødning). — Tilføier jeg de her anførte Fordele, saa er det lidet sagt, naar jeg siger, at Kartoffelavlens for Agerbruget vist er fire Gange saa fordeelsagtig, som Sædavl, vel at mærke, naar Kartøflerne opfores.

Vil man nu antage, at Melken er for høit regnet, som den og virkelig er for den, der ei boer i Nærheden af Kjøbenhavn, og ei kan sælge

Melken som den kommer fra Koen; saa udsletter jeg gjerne Melkens Værdie af Beregningen, og der er endda Overskud nok. — Vel tilstaaer jeg ogsaa, at det beregnede Overskud ikke altsammen er reen Indtægt, ei allene fordi Skatter, Afgifter o. d. l. deraf skal udredes; men og fordi den største Indtægt i Beregningen bestaaer i Besparelse af det Høe, som ellers skulde gives. Denne Indtægt kommer altsaa ikke virkelig i Landmandens Kasse, med mindre han sælger det Høe, som Kartøflerne have sparet; i andet Fald holdes han kun fri for at købe Høet, eller for at sultsøde sit Qvæg. Skulde han virkelig modtage den for det besparede Høe anslagne Indtægt i sin Kasse, uden, som sagt, ved at sælge Høet, da maatte Melken og Qvægets bedre Huld tilsammentagne, realiserede til Penge, eller forbrugte paa Gaarden, levere ham en reen Indtægt, der var lige saa stor, som Høets antagne Priis, hvilket jeg neppe tør antage, især da han ei altid kan iværksætte Salget af sine bedre forede Kreature og igjen købe Andre, for at udfores; men som oftest beholder de samme Kreature i flere Aar, og altsaa ei realiserer Kjødets Værdie; kans maae jeg herved bemærke, at det ei gaaer Landmanden bedre ved Brugen af noget som helst Foder, undtagen maa skee naar han hastigen fæder, og sælger eller slagter et Kreatur. — Intet Qvæg betaler ellers, som Du selv veed, sit Foder, undtagen det skulde være finuldede Saar, og Køer, hvor Melken kan sælges til Kjød.

Københavnske Priser. Hvorfor og Schwartz siger:  
 "Der Acker wird nicht um des Viehes; aber das  
 Vieh um des Ackers willen gehalten". — Naar  
 en Koe om Sommeren koster i Græspenge omtrent  
 10 Rbdlr. og fortærer om Vinteren, det er i 200  
 Dage, daglig Vardien af  $1\frac{1}{2}$  Lpd. Høe, som et  
 er formeget, om den skal malke og holdes i Stand,  
 saa er dette, efter Navers ikke høie Høepriis 74  
 Rbdlr., som tillagte de ovenanførte 10 Rbdlr.  
 udgjør 84 Rbdlr. Føies hertil for den Pige, som  
 malke daglig 8 f., eller aarlig omtrent 30 Rbdlr.,  
 saa har jeg 114 Rbdlr., Kogt og Føir 15 Rbdlr.,  
 udgjør 129 Rbdlr., Renter af Indkjøbspriis,  
 circulerende Fond, aarlig Ufgang paa Koens Vær-  
 die og Risiko anslaaes vel ikke for høit, naar jeg sætter  
 30 Rbdlr., og altsaa have vi circa 160 Rbdlr. —  
 Staldrum, Grebe og slikt regnes betalt ved Gjød-  
 ningen. — Det er en god Koe, som aarlig giver  
 $\frac{1}{4}$  Ld. Smør, ansat til 60 Rbdlr. og leverer Ost  
 eller Fødningsmaterial for Sviiin for 40 Rbdlr.  
 — og altsaa er der Underballance af 60 Rbdlr.  
 Kunde nu og Gjødningen anslaaes noget høiere,  
 end den her er anslaaet, saa bliver der dog, som  
 vist Enhver vil tilstaae mig, Tab nok — og dette  
 bliver endnu meget større, dersom man selv op-  
 drætter sine Creature; men Sagen er denne:  
 Noget er uomgængelig nødvendigt, og sparer de  
 uhyre, uoverkommelige og ødelæggende Transpor-  
 ter, som ethvert Holsbrug ellers vilde fordrø. —  
 Kunde en Landmand, ved sit Hjem, købe Melk

og Gjødning og igjen sælge alt sit Goder for de nu gangbare Priser, saa er der ingen Tvivl paa, at han maatte afskaffe sit Qvæg; men da hiint er umueligt; saa kan han ikke dette.

Skjændt altsaa Agerdyrkeren, ved at opfore sine Kartofler, ikke faaer alt det beregnede Overskud i sin Kasse, saa forebygger han dog derved en større Underballance; ja tilveiebringer vel endog Ligevægt, eller vinder undertiden et lidet virkeligt Overskud.

Men — har jeg da ikke sagt meget mere, naar jeg har sagt, at Kartoffelavlens er 3 å 4 Gange saa fordeelagtig, som Rugavlens? — Jeg troer ikke at have sagt mere; thi — medens jeg tilstaaer, at den, der opfører sine Kartofler, kun i det højeste har et lidet Overskud af sin Qvægskald; saa paaastaaer jeg derimod: at han har bevaret sin Ageres Kraft for den følgende Afgrøde, og ved sin Møddings Forbedring og Forøgelse nedgraver en Capital i sin Jord, som vil sætte ham istand til, aarlig at nedgrave en større og større Capital, der idelig vil svare gode Renter, medens han derimod, ved Sædafsgrøder, udtømmer Agerens Kraft og af den fremkomne Halv erholder i sin Mødding en ringere Capital, end den, han optog i Høsten. — Beregninger herover vil jeg ikke opstille, da Hr. Drewsen allerede i disse Tidender har opstillet dem, og deels, saa vidt jeg veed, har et Manuscript færdigt til Pressen, hvori de endnu udførligere ere fremsatte. —

Men saa meget vil jeg blot anmærke: Sædagsrøder ville, som enhver Bonde veed, Aar for Aar, blive flattere og flattere, og kunne omsider slet ikke frembringes paa den samme Ager, med mindre Jorden faaer Hjælp af den Gjødning, som Hæet leverer, eller og den hviler i flere Aar. Derimod vilde den Kartoffelager hvis Produkt opforedes, ikke selv kunne modtage al sin frembragte Gjødning, uden at komme i alt for stærk en Kraft. — Vel sandt; dersom Sæden opforedes tilligemed Halmen, da vilde den og levere mere og bedre Gjødning; dog neppe saa meget, som Ageren fordrer, naar den ingen Hvile fik, og ingenlunde saa meget, som Kartofferne frembringe. Da jeg nu avler Kartofferne i det Aar, medens Jorden alligevel skulde brakkes (hvilket er nødvendigt, naar jeg ikke vil dyrke Ufrugt istedet for Sæd) og jeg altsaa avler dem det Aar, da jeg ellers Intet skulde avlet, og, uden Underballance i min Kasse, opdynger Kraft til nye Production, medens jeg ved Sædagsrøder igjen formindsker denne Kraft; saa er jeg vel berettiget til at sige: at denne Dyrkning er flere Gange saa fordeelagtig som Sædens Dyrkning. Men derfor paastaar jeg ikke, hvad kun en meget letfindig ung Herre maasse vilde paastaar: at man kunde beregne Bondens Indtægt pr. Td. Land efter det angivne Overflud\*). —

\*) Virkelig og reen Indtægt, hvoraf han kan udrede Møntge-udgifter, er kun den Melk, og det forøgede Kød & d. l., som han realiserer — og i Fremtiden

Jeg forestiller mig dette meget mere, som en Capital, der er indsat i Overformynderiet, en Capital hvilken han ei kan røre; men hvis Renter allene staae til hans Tjeneste, og da Ugeren altid, under Guds Velsignelse, redeligen svarer sine Renter uden Affortning, endog ofte svarer flere Procent, end den lovede, saa er han sikker nok; men han kan dog ei leve eller gjøre Udgifter, som om han havde Capitalen selv til fri Raadighed. — For Ex. Jeg antager hans Overskud af en Kartoffelager, hvis Produkt opfores, liig 400 Rbdlr.; medens det af en Rugager er 100 Rbdlr. Hine 400 Rbdlr. faaer han ei i Hænde — disse derimod kan han udgive og bruge som han vil; hine sætter han i sit Ugerbrug, med disse betaler han sine Fornødenheder; hine svare ham sikkert ad Aare en flækkelig Rente og sætte ham istand til at betroe en nye og større Capital til sin Jord, og saaledes stiger han Aar for Aar til større og større Eiendomme; disse derimod have berøvet hans Uger en Deel af sin Kraft, have formindsket hans faste Eiendoms Værdi og ere nu eengang forbrugte og borte. Derimod sætte disse ham istand til at udrede saa stor en Udgift, som 100 Rbdlr., og det i samme Aar; medens de opforede Kartoffer ikke saa hastigt give ham Penge i Hænde, og ei

det større Produkt, som den bedre gjødede Uger frembringer; men ogsaa den, der formindsker sin Gjæld eller sin Udgift, forøger, som Ordspøget siger, sit Væ.

heller ad Aare yde ham mere, end anstændige Renter af de 400 Rbdlr. — Saaledes troer jeg, min Ven, at have tolket og beviist mine foregaaende Ytringer, og haaber, at Du vil finde dem rigtige.

Nu falder da Svaret af sig selv, naar Du spørger: om jeg ikke selv troer, at jeg bør fraa raade Landmanden Kartoffeldyrkningen? — Paa ingen Maade. Evertimod bør man tilraade ham mere og mere at forsøge denne, paa det han kan mangfoldiggjøre sin Agers Kraft og derved vinde et større Produkt af samme, hvilket neppe noensinde var nødvendigere, end nu. Jo flattere Pri- serne paa Landets Produkter staae i Forhold til hans Udgifter, desto nødvendigere er det, at han maae frembringe en større Mængde. Skeer dette ikke, saa synker han hvert Aar dybere, indtil hans Hverv slet ikke mere kan trives og Fædre- landet gaaer gandske til Grunde. — Jeg bør saa meget mere tilraade Kartoffeldyrkningens Udbi- delse, som denne giver selv den fattigste Bonde, der ei tør tænke paa at faae Laan, et sikkert Mid- del i Hænde, til at drive sin Jord med stedse stigende Kraft: — Der hører intet stort U-læg til at lægge nogle Tønder Kartofler i Aar og flere ad Aare; — der udfordres ingen nye kostbare Ager- dyrkningsredskaber; (det eneste nødvendige er en Høppe-Plouq) der kræves ingen lang Transport, naar han opforer dem; han behøver ei heller at bygge nogen Kjelder, naar han gemmer dem i de

saakalbede Batterier. Kort sagt: Ved sit eget Arbejde og uden store Bekostninger kan han forsøge sin Føring, formere sin Algers Kraft og saaledes vinde et større Udbytte, som vil sætte ham istand til at bestaae i den Storm, der truer Landets Algerdyrkning.

Endelig bør jeg og besvare Dit Spørgsmaal: "Om jeg ikke mener, at Kartoffelavlens nu har faaet et saadant Stød, at den i mange Aar ikke vil gjøre Fremskridt i Danmark?" Jeg mener lige det modsatte: Jeg mener den har faaet saadant et Stød fremad, at den nu endelig maae blive ved at løbe med stærke Skridt. — Saalænge Prisen holdte sig nogenlunde i Veiret, vovede ikkun faare Faa den Tanke, at give sine Kartøfler til Qvæget; men Enhver tænkte i Almindelighed blot paa at sælge dem, hvorfor ogsaa en Landmand i den nordligste Deel af Sjælland, for nogle faa Aar siden, stod meget forlægen ved sin rige Kartoffelhøst og sagde til en Ven, som nærmede sig ham: "Nu har jeg avlet 300 Tdr. Kartøfler; men — til hvilken Nytte, da Ingen vil kjøbe dem?!" — Af denne Aarsag bleve Kartøfler ogsaa kun dyrkede paa et faare lidet Areal i de Egne, hvor man ei kunde vente at sælge dem. — I Aar, da Priserne paa dette Produkt have været saa overordentlig lave — da der, i de Egne, hvor der lægges mange Kartøfler, neppe er blevet spurgt, om man havde nogle at sælge, og det, for mangen en Landmand, har vilst sig som en Ume-

liashed at afhænde dem; da have Mangfoldige besluttet sig til at opføre dem, en Beslutning til hvilken de forhen vare aldeles uvillige, og have befundet sig saa vel derved, at de vist ikke letteliggen gibe Slip paa denne Foringsmaade. — Alene her i Lyngbye opfores i denne Vinter nogle Tusinde Lønder Kartøfler; en Mand, som før aldrig har villet høre om denne Anvendelse, har selv i Nar, drevet af Nødvendighed, iværksat den, og forsikrer nu, at han aldrig har havt mere Melk af sine Køer eller havt sit Qvæg i bedre Stand, end i denne Vinter. — Endog flere Bønder fore her med Kartøfler og yttre den største Fornøielse over at have gjort denne Begyndelse. De have ladet sig forfærdige Stjære-Maskiner, og forsikket mig, at de herefter ville lade Amagerne beholde den Kjøbenhavnske Mask — Kort sagt: Kartøffelavlens har faaet et saadant Stød fremad, at den neppe vil kunne standses igjen; kun Markfred! almindelig Markfred! og den vil gaae frem med en Hurtighed, om hvilken jeg tilforn ikke har gjort mig nogen Forestilling.

Med Agtelse og Vensteb har jeg den Hre ic.

H. F. Rønne.

Lyngbye d. 28 Decbr. 1815.



## Noget om de, ved Frost, fordærvede Kartoflers Anvendelse til Levesviin.

---

Da der af flere kyndige. og fornuftige Landmænd er, i den senere Tid, skrevet saa meget Sandt til Roes for den, aldrig noksom paaskjønnede, Kartoffel; da baade Dykningsmaaden og Anvendelsen er saavel beskrevet, vilde det kun være Gjenkælgelser af Andres Meninger og Erfaringer, atter at gennemgaae en saavel drøftet Materie. Det være mig derfor blot tilladt, at tilføie til Roes for Kartofflen, hvad jeg af Andre synes at være overseet, eller maaskee ei tilfulde erkjendt ved Erfaring.

Man hører ofte om Foraaret mange Beklagelser over frozne og fordærvede Kartofler, som om det var et Uheld, hvorved man leed et totalt Forlis paa det hele fordærvede Partie. Jeg tør derfor trøste den Uheldige med egen og Andres Erfaring her i Egnen: at det snarere bør ansees for Held, end Uheld, forudsat, at det ei er alle Gens Læggekartofler inclusive; men et passende Quantum til overlevende Sviin; thi jeg tør forsikre: (og skal bevise med Fleres Erfaring om forlanges) at frozne Kartofler, der ere opstuede og i fuldkommen Forraadnelse, er et Fødemiddel, der ikke

flaæer langt tilbage for Sød; thi Svinene vi  
allene fødes; men fødes dermed.

I Efteraaret 1813 frøs og fôrraadnede ad-  
skillige 100 Edr. paa en nærliggende stor Gaard.  
De omliggende Bønder kjøbte dem læsviis i det  
Haab at anvende dem til Lebesviin. Min Naboe  
kjøbte ligeledes flere Læs; men blev ikke lidt vred,  
da hans Søn kom kjørende med de første Læs;  
fordi han saae de være i fuldkommen Forraadnelse.  
Med Forbandelse lod han dem kaste ud i sin Have,  
i den Tanke, at de Penge være gandske spildte; (om  
jeg mindest ret, kostede Læsset 3 Mk.) dog for-  
søgte man at kaste nogle Skuffer fulde for Svinene,  
og til Mandens store Forundring bleve de ædte  
med stor Graadighed. De to første Læs gik snart  
med, og flere hentedes. Svinene vragede nu  
Korn, som blev kastet paa Gaarden for dem, og  
aade ei andet, end ovenmeldte raadne Kartøfler;  
hvorved de sandfærdigen næsten bleve slagtesfærdige  
og fik, som Manden selv udtrykker sig: herved et  
Hold, som de ei glemte det hele Aar. At det  
samme var min og Fleres Erfaring er ligeledes  
sandt.

Enhver prøve derfor, førend han dømmes;  
kun maae jeg til Slutning gjøre opmærksom paa:  
at man, enten lægger disse Kartøfler i et affides  
Huus, eller bedre i en Kule uden for Gaarden; da  
de have en ubehagelig Lugt.

Jeg har med Willie nu ladet nogle Tønder fryse, for i Foraaret atter at gjentage Forsøget paa en å to Grise, sammenlignet med Forsøg paa en å to af samme Kuld, fødte med anden Kost; og skal jeg da i sin Tid tage mig den Frihed at meddele Resultatet.

Havreholm d. 4 Januar 1816.

J. Sønderup.

Udgiverne af disse Tidender, som selv have havt en lignende Erfaring, i Henseende til at fore Kær med frodne Kartøfler; men endnu ei have anstillet sammenlignende Forsøg, see med Gornsielse den belovede Efterretning imøde, og ville vide Forfatteren, som enhver Landmand, Tak for denne og lignende Meddelelser.

Udgiverne.

## Sidt, om toradet Byg og Hvede.

---

Som indfødt<sup>st</sup> Hollænder, har jeg fra Barndommen af været Legekammerat med det toradede Byg og Hveden, jeg anseer dem derfor som troe Landsmænd; hvis Partie det stedse skal være min Pligt at tage.

Det toradede Byg dyrkes i Holland, i alle de Egne, mig ere bekjendte; og jeg mindes end aldrig at have seet det Gradede der. Den Koes, som Hr. Drewsen i Landoec. Tidender 2 B. 2 H. tillægger det, er det fuldkommen værd efter mine Jagttagelser.

Dets store meelrige Kjerne; dets Hærdfærdighed; dets Trivelighed paa lempelige Jorder; Arets Egenkab, ei at falde af ved Modenhed, og den høiere Priis, ere Fortrin, som selv den nordøstlige Sjellænder ei vil kunne nægte det.

Det Gradede Byg omtales af Hollænderen med Ringeagt for sin mindre Kjerne og Halmens ringe Forslag. Var det Prisen, troer jeg sikkert, det var der indført; thi som Landmand betragtet, er den hollandske Bonde drivtig, og ei saa underkøbt af Fordom og gammel Slendrian.

Dersom Halmen af det toradede Byg var saa slet, som det her udskrives for, vilde det see ilde ud med Hollænderens Dvæg, der om Vinteren næsten intet andet Foder faae, paa lidt Hvedehalm

nær; og staaer sig dog saa vel, som noget sjællandskt Nøg; uagtet Høet det faaer er ringe, da Engene ere ubetydelige, og Kløverhøet spares til Hestenes svære Foraarsarbeide.

Den almindelige Dyrfkning af det toradede Byg i en saa betydelig Kornprovinds som Lolland, synes mig, i det Hele, burde, for den Vantro, være afgjørende Beviis nok for dets Fortrin.

Endnu mere Modstand, end dette Byg, møder den uskyldige Hvede, der i mine Tanker bær Prisen for al anden Sæd, ved sit kraftige Meel, og sin uimodsigelige Frugtbarhed.

Den er Lolländerens trofasteste Ven, der troelig stod ham bi under Krigens Trængsler; det er den, der hævede ham fra den Armod, hvori han for noget over tyve Aar siden var nedsjunken; det er den, der fremdeles giver ham Mod, og lønner hans sure Sveed med skønne Frugter.

Ordsproget siger: Lollands Pløining faaer aldrig Ende: og det er sandt, Pløiningen er stedsevarende; men Lønnen er stor. Salget af 100 Eder. Hvede for en simpel Gaard giver Mod, og Modet giver Kraft til at udholde det svære Arbeide.

Alt ville beskrive Maaden, paa hvilken man her drive sin Jord, for at faae en indbringende Hvedeager, behøver jeg vist ei, da den læsende Landmand vil alt have læst flere gode Afhandlinger desangaaende. Min Hensigt er kun her, blot at gjøre, især den trængende nordøstlige Sjælland

der opmærksom paa: at megen af hans kolde leere, blandede Jord, er langt bedre skiftet til Hvede, naar den for Resten vel behandles, end til Rug; da Hveden bevisligen er langt haardskrere og taaler langt bedre den Tugtighed, denne Egns Jor-der indeholde.

Flere Aars sørgelige Erfaring for Rugens Missheld paa dette Slags Jorder, synes mig dog burde være Landmandens Læremester, og i det mindste lede ham til Forsøg med Hveden.

Den Indvending: at her ei ere lollandske Jorder, bør ei komme i Betragtning; thi heldige Forsøg i det Smaa ere alt af Flere gjorde, paa Jorder af lige Bonitet med Andres.

Efter min Erfaring groer Hveden der, hvor den røde Kløver frodigen trives; hvilket netop her i Egnen er Tilfældet, naar Kløveren er saet i en vel rensset Bygager efter Kartofler.

Skjøndt Hveden i Lolland saaes stedse i heel Brakket gjødet Jord; saa kan jeg dog ved min egen sybaarige Erfaring i det Smaa bevidne: at jeg fik lige saa god Hvede, naar jeg saae sorte Vikker i Brakjorden, hvilke jeg enten tøirede af, eller forede op paa Stald. Nødvendigheden lærte mig dette Kneb, (som jeg senere læste kunde gaae an) fordi andet Aars Kløveren frøs bort; og jeg ellers skulle have været i stor Betryk for Sommerforing; dog maae man strax ompløje Ageren, saa snart Vikkerne ere aftøirede, da den ellers bliver græs-løben.

Denne, af Mange erfarede, Drivningsmaade, hæver altsaa den anden almindelige Indvending: at Brakjorden ligger et heelt Aar om uden Nytte.

Den tredie og sidste Indvending, er Halmens Slethed, som den Ukyndige siger.

At Thær giver Hvedehalmen første Rang, er vist ei skrevet hen i Veiret.

Hollænderen skjærer den i Hakkelse til sine Heste, og Køerne faae i det mindste to Givter om Dagen, og trives særdeles vel derved. Jeg har endog en Vinter seet en Stald paa nogle og tyve Hoveder, der foredes ene med Hvedehalm; fordi Køerne havde faaet den Caprice, ei at vilde æde Byghalmen; (der formodentlig var kommen vaad i Huus). Det stod sig fuldkommen saa vel paa Hvedehalmen, som Andres paa Byghalm. Langhalm er ogsaa nok saa god og varig, som den af Røgen. (?)

Altsaa ere Uvidenhed og Fordom vel ogsaa her de onde Aander, der spille Røstere til ubodelig Skade for et mere cultiveret Agerbrug.

J. Sønderup.

Datum ut supra.

---

## Deres Velærverdighed!

**F**illad, at en yngre Broder (Fædrelandst betragtet) i fjernet Egn herved først og fornemmeligen tilkjendegiver Dem, hvor saare meget han har glædet sig ved Læsningen af Landoeconomiske Tidender, og dernæst meddeler nogle faa Efterretninger og Jagttagelser i Et og Andet Landoeconomien angaaende.

Den store Sandhed: at Agerdyrkningen er Danmarks Rigdoms Kilde, at det er ved Jordens moderlige Barm, der maae opammes Fædrelands Sønner, der skal værges for Friheden og stræbe for Guldet, er ofte fremsat saa indlysende og talt saa syndigt af Danske. Snart saaes Daniens Vilde og Store, stemt ved Overbedømmingen om denne Sandheds Vigtighed og af ægte Fædrelandssind, at fremstille Mønstre paa forbedret Agerbrug; snart advarede de mod svanggaarnde Misbruge, der hindrede Vindskibeligheden; snart viste de Nødvendigheden af een og anden Forandring til Agerdyrkningens Fremme, og som vor landsfaderlige Regjering saa villigt laante Dret til; snart nedlode de sig til den svagere Broder, indaandede ham Følelse af sin Værdighed som Statsborger, naar han troeligen opfyldte sit Kalds Pligter, toge ham saa kjerligt ved Haanden, viste

ham et højere Maal, og ret vennehusdt ledte ham mod det Bedre. — Og sandeligen! deres Bestræbelser have ei været frugtesløse. — Vel sandt, vor Agerdyrkning i Almindelighed er endnu i sin Barndom, og langt borte fra den Høide, den kan høves til; men Isen er dog de fleste Steder brudt, de ellers saa mægtige Fordomme staae paa Kæbe, i det deus Slaver begynde at erkjende: Kunsten overgaaer Elendrian, og at der vides endnu noget Bedre, end hvad Oldesader vidste: det er og en afgjort Sandhed, at Exemplet her virker kraftigst; thi den danske Bonde, og især Jyden, vil see og atter see, førend han vil troe sine egne Dine, hvilket tildeels kan have sin Grund i de mislykkede saabelsom uoverslagte Forsøg, han har seet anstillet. — Men, at vore ypperlige Skribentere i det oeconomiske Fag derfor ei arbeidede forgjeves, bevise mange Kjendsgjerninger; hvori blandt jeg her, til Exempel, vil fremsætte følgende særdeles mærkelige: Almanaken for 1815 er, som De veed, indrykket et Stykke om Mergelblanding, meddeelt af Hr. Etatsraad Zeuthen, hvilket foranledigede, at man, ved Sammenkomster og Gildelag, her i Egnen (vist ogsaa i andre Egne) disputerede jevnligt om Mergel: imidlertid fandt nogle med Mergling velbekjendte Holstenere paa, at reise omkring som Mergelopsøgere, og fandt overalt god Modtagelse og brav Fortjeneste og — næsten overalt Mergel, endog der, hvor indsigtsfulde, virksomme Landmænd længe forgje-

ved havde søgt derefter, og ei troede, at ele denne  
 Skat. Her i Hammel, Boldbye og Søbye Sog-  
 ne, hvor jeg er Kirkesanger, er i afvigte Som-  
 mer fundet Mergel paa ikke mindre end 15 Ste-  
 der hos 12 Beboere, og det paa intet Sted over  
 2 Alen under Jordfladen; og hvad nu det mærke-  
 ligste er: Een af disse Holstenere har været boefid-  
 dende her i Egnen i mange Aar, har ogsaa i  
 mange Aar havt de samme Erfaringer om Mergel  
 som nu; men det er ingenfinde tilforn faldet ham  
 ind, saaledes at reise omkring, og tilbyde sin Eje-  
 neste som Mergelovsøger, førend netop den megen  
 Diskuterer om Mergel, foranlediget ved hiint  
 Stykke i Almanaken, vækkede Ideen hos ham. —  
 De gjør maaskee ved Leilighed Hr. Statsraad Zeu-  
 t h en en Compliment i denne Anledning, ikke for  
 at smigre, Kjendt jeg veed, det dog vil fornøje  
 ham; men meget kunde han, som Præsident i  
 Landhuusholdnings-Selskabet, derved fatte og  
 iværksætte een og anden nye og frugtbar Idee, f.  
 Ex. at faae udbirket en større Plads til oeconomi-  
 ske Anmærkninger i Almanaken, paa hvilken Wei-  
 efter mine Tanker, fornødne og vigtige Sandhe-  
 der, der ved Erfaring have faaet afgjørende Værd  
 for danske Agerdyrkere, sikkerst bleve almindelig  
 bekjendte, overveiede, forstaaede og fulgte. Men,  
 da han meget kunde gjøre Dem det Spørgsmaal:  
 "Kon ogsaa Nogle af disse 12 Beboere have gjort  
 Brug af den fundne Mergel?" Skal jeg, for at  
 møde samme, her i Korthed meddele Dem følgende  
 Efterretning.

Stamherren til Grebskabet Frøsensborg, Hr. Greve Christian Friis, der i mange Henseender viser de landlige Muser særdeles Opmærksomhed, og hæver sig, i de forskjellige Grene af Landoeconomien, ud over det Sædvanlige, samt ved de Fremstridt, han gjør til den høiere Agrikultur, lader see, han besidder Kundskab og Energi, samt Lyst til, at anvende Capitaler, hvor Capitaler behøves til at udrette noget Stort — han var den første, som her i Egnen begyndte at anegle. Ved Søbysgaard, hvis Nøling han selv dirigerer, har han forrige Sommer og Efteraar saabessom i denne Winter drevet Merglingen i det Utrøelige. Han har, i mine Tanker, anmærket saare rigtigt: „At Brakhyeden i passende Jordsmøn ved Søbysgaard kan drives til stor Guldkommenhed i Henseende til Vexten, og, efter Anseelse, kan sættes ved Siden af den lollandiske; men naar denne giver 10 á 12 Kold, kan hiin, endog efter lige Udsæd, paa samme Areal og af samme Saaehvede, neppe give 5 Kold; — og at denne Forskiel sikkerligen har sin Grund deri, at Jordsmønnet her ved Søbysgaard mangler Kalkdele.“ — I Forbigaaende være det her sagt; at jeg troer og haaber, hans Exempel vil i Tiden worde saare gavnligt for Egnens Agerdyrkning; da jeg har bemærket, han ei taber Lysten endog ved betydelige Hindringer, eller lader sig skræmme ved Mangel og mislykkede Forsøg. Deres Velærverdighed tro imidlertid ingenslunde, at det, som

her er sagt til Grebens Berømmelse, er et blot Mundsvær, henlængt i uædle, lave Hensigter! — Rei! Sandheden bør hylde, og det Folges værdige fortjener Opmærksomhed ligemeget enten det findes i Paladset eller i Hytten. Tilgiv denne Afvigelse! — saavel som følgende.

Erfaringen har noksom bekræftet, at Jordbønnen har en væsentlig Mangel her, og Sagnet: "at man ei kan gjøre Regning paa høiere end 4 Fold af noget Slags Korn", er alt for grundet: rigtig nok kan Byg, i ret gode Aaringer paa enkelte Steder, give 6 å 8 Fold; men da findes ogsaa meget svangt, tykskallet og lidet meelrigt Korn deriblandt. Om Rug vil jeg ikke tale, før end Berberisserne her tilhøbe vorde borttræddede; imidlertid tillade De mig, at anmærke følgende: I October 1814 sendte jeg en Anmeldelse, tillige med mange Beviser paa Berberisssens Skadelighed for Rug og Havre, til Hr. Professor og Ridder K. H. Guldberg, med Anmodning, at fremlægge samme i Videnskabernes Selskab; men enten han har modtaget den eller ei, eller hvor den er bleven af, har jeg siden ei kunnet erholde nogen Oplysning om. Efter almindelig Opfordring af Hs. Excellence Stiftamtmanden Hr. Geheimereferenceraad, Kammerherre og Baron de Gyldecrone, meddeelte jeg ham forrige Efteraar mine senere Erfaringer i denne Henseende. Statsraad Thaar siger ogsaa, i Grundsåge der rationellen Landwirthschaft, pag. 160 i 2det Bind:

"Der Berberisstrauch äußert, nach unleugbaren Erfahrungen, eine schädliche Wirkung auf das Getraide." — Berberisser Røde, især Rug, i utroelig Afstand, og det er høi Tid, at henvende alvorlig Opmærksomhed paa denne Gjenstand! — At Dyrkningsmaaden, især for grund Pløining og for tyk Udsæd, var Aarsagen til saa ringe Hold i Almindelighed, have Flere med mig troet; men mange tænkende og dristige Landmænds anstillede Forsøg have godtgjort, at den egentlige Aarsag ei bør søges deri. Efter Professor Olufsens og Thærs Anviisninger har jeg saa godt som mueligt undersøgt Jordsmonnet paa forskjellige Steder, uden at finde Spor af Kalkdele; men som det i mine Tanker var næsten afgjort, at mine Forsøg vare ufuldstændige, undersøgte jeg en Muld, hvor der for 7 á 8 Aar siden var merglet paa suur Jord, og fandt kjendelig nok Kalkdele der.

Alt dette bestyrkede mig i den Formening, at Jordsmonnet her mangler Kalk. Jeg raadførte mig imidlertid med Forfattere. Thær siger i bemeldte hans Skrift: "Bælgfrugter lykkes fortreffeligt efter Mergling." — Her i Egnen avler man Røtter nok i Almindelighed, men sædvanligt faare lidet i Skjeppen. At Kløver groer frodigt efter Merglingen ere alle gode Skribenter enige om, og bekræftes noksom af Practici; men, om den kjedes ved det merglede Jordsmon, som det lader til den platud vil paa det umerglede Jordsmon, finder jeg Intet om: imidlertid var det vig-

zigt, at faae Spørgsmaal opkafset, for at høre  
 praktiske Landmænds Meninger. — Th a e r siger  
 i ovenmeldte Skript, 1ste Bind Side 300: "daß  
 aufmerksame und überlegende Wirths machen es  
 sich zum Gesetze, den Klee nicht früher als im  
 neunten Jahre auf denselben Fleck zu bringen;  
 weil die Erfahrung das Mißrathen desselben bey  
 öfterer Wiederkehr sie gelehrt hat;" — men i  
 samme Bind pag. 355 siger han ogsaa: "Was  
 man sonst, allerdings nach der Erfahrung, von  
 dem Müdwerden des Ackers zum Kleetragen ge-  
 sagt hat, findet hier durchaus nicht statt (han ta-  
 ler om Frugtvoexel) indem zwanzigjährige Versuche  
 gelehrt haben, daß er nach vierjährige Wiederhø-  
 lung immer besser geworden sey." — Mon de  
 ikke have været merglet, hvor han har gjort denne  
 Erfaring? — Dette Spørgsmaals Besvarelse var  
 meget værd; thi her tillands har nok neppe Erfar-  
 ingen bekræftet, at Kloveren, endog ved en bedre  
 Dyrkning og rigelig Gjødning, skulde kunne lyk-  
 kes hvert fjerde Aar, langt mindre forbedres;  
 men uueligt lader det sig gjøre, hvor der mergles;  
 thi er det vist, som det er, at den lykkes vel efter  
 Mergling, kunde man let falde paa, at gjøre den  
 Slutning: at den ei vilde lykkes uden Mergling.  
 Men, hvi lykkes den da i Førstningen, endog paa  
 et umerglet Jordsmøn? — Mon ikke de Kalkdele,  
 som endnu maaskee fandtes i Jordsmønnet's Under-  
 lag, da man først begyndte at avle Klover derpaa,  
 forarsagede en frodig Væxt? — Men, da Un-

derlaget mueligt derved udtømmes for Kalkdele, bliver det jo ei usandsynligt, at Kloveren, flere Gange dyrket paa samme Jordsmon, endeligen maatte worde jo længere jo ringere. Disse maa-  
 ske vel dristige Slutninger har jeg fremsat i det Haab, at De værdiger dem en næiere Prøvelse: hvorvidt de stemme overens med det Resultat, Erfaringen meddeler, har ogsaa De bedre Keilighed, end jeg, til at indhente Kundskab om fra Egne og Steder, hvor der i en Række af Aar har været merglet. Længere hen haaber jeg, ved egen Erfaring, selv at worde overtydet derom; da jeg forrige Sommer og Efteraar har stræbt, saavidt Conen tillod, at drive Merglingen: 3 andre Beboere her i Sognene have ogsaa begyndt dermed; den ene Gaardmand især viste sig dribtig og eftertænksom derved. Omgangsmaaden derved saavel som en mere detailleret Beskrivelse derover samt Efterretning om Følgerne deraf skal jeg ad Aare give mig den Frihed at meddele Dem Noget om; foreløbigen maae jeg dog her sige Dem: at jeg, befrægtende Hr. Etatsraad Z e u t h e n s angivne Qvantitet af 250 til 300 Bønderlaes Mergel pr. Ed. Land, paa et Jordsmon, som mit, der ei er i kræftig Gjødningsstand, var for stor, desaaarsag ei har fjørt høiere end 130 Læs paa hver Tønde Land. Mit Mergel er den rene blaa Mergel, og mit Jordsmon, hvor Mergelen er ført paa, er meest sandigt og har snart mager Leer, snart Sand til Underlag; vel er det bevoxet med Lyng, men

har kun lidet Hedemulb og endnu mindre feed Muld. Mogle Hundrede Læs Lørbemor, som jeg har ladet blande med Mergel til Blandingsgjødning, spaaer jeg mig herlige Frugter af i Tiden. Thær, som jeg ogsaa raadførte mig med, siger i tidmeldte Skrift 1ste Bind pag. 318 og 319, "at Mergling gjør stor Virkning paa det kraftigere Jordsmon i Holsteen; men vil ei gjøre det paa det magrere Jordsmon i det Meßlenborgske. „\*)

Om Brænderiers Frigivelse paa Landet ønskede jeg at turde sige et Par Ord; men da jeg befrygter, det vilde ansees for Ubeskedenhed af mig, om jeg gav min Stemme med i en Sag, der drøftes af Mænd, der ere mig saa langt overlegne; indskrænker jeg mig til, blot at meddele et Par Anmærkninger didhenhørende.

At jo bemeldte Frigivelse kunde blive saare gavnlig for Landet, og et ret kraftigt Middel til Agerdyrkningens Fremme i den danske Stat, er, som Hr. Drewsen saa grundigt har beviist, unægteligt sandt; men jeg frygter, ei uden Grund, at den ubetinget vilde langt fra svare til Forventningen: det er ikke fordi jeg troer, eller har Grund til at troe, at den vilde forårsage Gylderie; thi i forskjellige Provindser, ogsaa i det Slesvigske, fandtes hidindtil, hvis det kom for Dagen, mange Egne og Byer og Steder ved Siden af hinan-

\*) Denne Uttring har Thær senere, overbevist om, at Mergelen endog paa et magert Jordsmon gjør stor Virkning, modificeret.

den, hvor Forbuddet baade overtraadtes og overholdtes, uden at der skulde spores mindste Forskjel i den Henseende; (jeg kjender det af egen Erfaring) men sikkerligen vilde, ved Frigivelsen, fremstaae en stor Mængde — ikke Brænderier, men Svierier, til liden Vaade saavel for de Enkelte som for det Hele, og lige saa skadelige for Pungen som for Sundheden; \*) Erfaringen kunde her paa opstille Beviser i Overflødighed. At jo de bedre Brænderier nok med Tiden vilde fortrænge Svierierne tvivler jeg ikke paa; men jeg befrygter ikke uden Grund, at den nærværende Generation neppe vilde opleve denne Tid. — Burde maaskee ikke Kartoffelavlens almindelige Udbredelse uundgaaeligt forbindes med Brænderierne, eller rettere, beregnes, at blive en Følge af Brænderiers Frigivelse paa Landet? — Kartoflers almindelige Udbredelse og overflødige Frembringelse, hvortil Landet neppe eier een eneste Fodbred utjenligt Jordmon, ei heller et upasseligt Klima, vilde være en Rationalbinding uden Lige; naar man undtager Vintersæd, umiddelbart følgende paa Kartoflerne, lykkes enhver Sæd saare vel i den Ager, der tilbørlig er dyrket med Kartofler, og beholder Fortrinnet den hele Frugtsølge, Kloverudlæg og Græsleie igjennem: jeg er fuldkommen enig

\*) Denne Indbending har jeg medt i min Afhandling i Landoc. Tidender 2det B. 1ste H. pag. 134 = 135.

B. F. Rønne.

med Hr. Drewsen, at man let ikke bør regne dem blandt de Sædarter og Planter, der tære Jordens Kraft eller Muldens Frugtbarhed. Hr. Drewsen har sagt, hvad siges kan til Kartøflernes Berømmelse; men heller ikke formeget: at de kunne anvendes med Fordeel, til at brænde Brændeviin af, er ingen Tvivl underkastet, da han af egen Erfaring har forsikret derom. At Adskillige ikke allene miskjende deres Værd til Brug i Brænderierne, men endog udskrige dem, som aldeles utjenlige dertil, og anfører, til Beviis, at Skylden ei kan ligge i Omgangsmaaden: "at de vel maae forstaae det, siden de hele Aaret om har Brændeviinskjedler paa 8 ja 10 Tønders Rum paa Gang, og altid faae god Brændeviin, a beviser dog ei, at de forstaae, at brænde Brændeviin af Kartøfler, ei heller, at Kartøfler dertil ere utjenlige; men beviser snarere: hvor saare vanskeligt det vilde blive, at faae Kartøflers Anvendelse i Brænderierne almindelig indført.

Er det nu vist, at Kartøfler ved rigtig Omgangsmaade fordeelagtigt kunne anvendes til Brændeviin, og at deres overflødige Frembringelse og almindelige Anvendelse i Brændeviinsbrænderier paa Landet vilde blive en sand Vinding for Staten; saa frembyder sig det saare vigtige Spørgsmaal: Hvilke Veie føre sikkert og hurtigt til Opnaaelsen af saa stort et Gode? — Ubetinget Frigivelse af Brænderier paa Landet, som sagt, vil det vist ikke saa sage; endstjondt jeg vist troer, at

de fleste tænkende og drivtige Landmænd, om de havde Raad til at gjøre det første Udlæg, jo strax begyndte at brænde Brændeviin af Kartøfler, som, formedelst besværlig Transport og let Bedærvelighed, aldrig blive af de exportable Produkter, Algerdyrkningen tilbyder; men vilde ikke Bønderne een og hver, saavel som mangen anden Algerdyrker, glade ved den gjenbundne og inderlig kjære gamle Fædrenesfrihed, strax paa staaende Fod begynde, at brænde Brændeviin af Kornvahre, de havde størst Forraad af, eller lettest kunde kjøbe? Og hvormange af dem forlode vel den gamle Skif, om de endog siden hen indsaae, at der ikke vandtes meget ved den? — Kartøffelavlens er for Uvante en saare besværlig Ting, og vil til alle Tider, uagtet al den Lettelse, som de forskjellige gode Redskaber yde ved Dyrkningen i det Store, dog fordre ret vindstibelige Hænder. Frigivelsen burde nok aande Frihed, og saa herligt et Middel til Algerdyrkningens Fremme og Flor i den danske Stat, burde staae Enhver, som kunde og vilde benytte sig deraf, lige nær: dette er overensstemmende med Ret og Billighed. Men, naar en ubetinget Frigivelse et allene saare let kunde, men sikkert vilde forfeile Hensigten, mon det da var uretfærdigt eller ubilligt, om Regjeringen positiv bestemte Betingelserne, uden hvilke ingen Frigivelse eksisterede? — Mon det ogsaa ikke var godt, at Hver (det være for privat Regning eller hele Byer i Interessentskab) der ønskede, at benytte sig af Frigivelsen,

forud anholdt om allernaadigst Tilladelse til at benytte den? At Afgiøten, som Hr. Drewsen har sagt, burde betales efter Pandens Størrelse, er indblysende nok. For at fremme den gode Sag, hvor der vilde findes de fleste Vanskeligheder, nemlig blandt de egentlige Bønder, var det maaskee ikke af Veien, om Regjeringen der begunstigede Noget i Henseende til Jværksættelsen, f. Ex. dersom Bøerne i en Bye for fælles Regning vilde drive Brænderie, at de da gratis kunde faae et Subject oplært dertil ved det Kongl Brænderie, og saalænge samme drev Værket overensstemmende med Tilladelsen og Forskriften være befriet for activ Militairtjeneste.

Neppe gives nu, især i Jylland, een eneste Landsbye, hvor der ei findes Brændevinsskjænkerie; hvor saare gavnligt, hvis disse da med Tiden kunde afløses af Brændeviinsbrænderier! — En hensigtsmæssig Bygning til Værkets Drikt, og som tillige kunde indrettes til Maltojeren, (thi Malt behøves jo her) saavelsom Kartoffernes Opbevaring ic. blev vel nødvendig. Dog! jeg har kun villet yttre min Mening om det Væsentlige i dette vist nok saare vigtige Kædrelandsanliggende, og har ingen anden Hensigt dermed, end denne: at bede Deres Velærverdighed vilde værdige det Anførte en Undersøgelse. Imidlertid, førend jeg forlader dette Emne, skal jeg give mig den Frihed, at meddele Dem en Efterretning om virkelige Kjendsgjerninger, der ville lægge Vægt til Deres

og Hr. Drøwfsens Mening, at ikke Brænderi-erne ville forårsage, men at de mange privilegerede (deelte i halve, tredie og fjerdedele) saavel som uprilegerede Skjenkerier virkelig forårsage Fylderie. Her i Byen forsvandt Fylderie og dets lede Følgesvende ei, førend Mandfolkene sandt paa, (naar der ved giben Leilighed vankede Brændeviin) at dele nogle Potter Brændeviin, ei i Kroen, men hentet i Kroen, og fortæret i en Mandſ Stue: dette Middel virkede, som fordom Trylle-ſtaven; thi ingen Mand eller Kone vilde have den Skam og Fortred, som Fylderie afstedkommer, fremmet i ſit Huus. Siden den Tid the Mændene, naar de ſamles ved Biden, eller Wien, ſom det her kaldes, og har noget at afgjøre indbyrdes, ſnart til en ſnart til en anden Mandſ Stue, og fortære da ſtundum et Par Potter Brændeviin under morende Fortællinger og ofte meget gavnlige Diſkurſer, uden Fylderie, og gaae da ſiden ædrue og veltilfredse hjem hver til Sit. — Set Duſte tillade De mig endnu at yttre: Sid der dog ſnart blev Fred paa Marken iſær for Sviin! — Saa længe den ei haveſ, vil Kartøffelavlſen aldrig faae Fremgang. Dog! Hvo veed vel, om ikke ogſaa dette Gode kunde blive en Følge af Brænderiens Frigidelſe paa Landet?

Endnu et Par Ord om Bygninger af Piſe eller ſtampet Jord. — Denne Bygningsmaade, hvis den ellers kunde ſvare til Forventningen, man efter Beſkrivelfen havde gjort ſig om den, fandt

jeg, i mange Henseender, at være meget fordeelagtig, især for de mange Huusmændsfamilier og Smaaparcellister, der ved Udfisninger bleve udflyttede paa Ublodder; deels fordi den var lidet bekostelig; deels fordi de tykke Vægge gavede lune Boeliger i den barske Vinter, endog med sparsom, meligt Brændsel. For, ved egen Erfaring, at overtvedes om, hvorvidt saadanne Vægge havde Varighed i vort Clima, byggede jeg et lidet Baugerhuus her 1810, efter Anvisningen i det franske Skrift om Pisé, oversat af Seidelin. End, skjøndt jeg tvivlede paa, at den deri anbefalede Leer og gruusblandede Muld skulde være saa god, som feed Leer; lod jeg dog et Stykke af Muren stampe deraf; et andet lod jeg stampe af mager Leer; et tredje Stykke blev stampet af feed Leer; et Stykke ved Døren lod jeg opmure af vindtørret Steen. Da Kalken var dyr, syntes mig, der ikke var synderligt vundet, hvis en saa stærk Murs, som Forfkrivten lod paa, var fornøden; thi lod jeg den kun blive  $\frac{1}{4}$  Tomme tyk. (Muren var rigeligt 3 Qvarteer tyk) Vinteren derpaa blev meget afværlende med Regn og Frost, og Tid efter anden slog Fugtigheden igjennem Mursen, som derfor løsnedes og faldt af. Det Stykke Muur, der var opsat af vindtørret Steen, opblødtes snart af Regnen, og faldt sammen; de Stykker, som vare stamper af Muld og mager Leer opblødtes saameget som 3 til 4 Tommer ind, som og faldt ned; nemlig det opblødte, dog leed Mulden mere,

end Leret; det Stykke af feed Leer stod sig bedst, og staaer den Dag i Dag er uskadt. Sommeren derpaa satte jeg en Muur af Kampesteene kraas op til de beskadigede Vægge; istedet for de vindtørrede Steen tog jeg brændte Steen, og saaledes staaer Huset endnu som jeg da slap det. En Forsælse begik jeg dermed, at jeg gjorde Foden af Kampesteene paa Grundvolden, hvorpaa jeg umiddelbar begyndte med Stampning, for lav, neppe 1 Qvarteer over Jordfladen; hvorfor ogsaa den stampede Muur gjerne hvert Foraar tager Fugtighed til sig fra Grunden af. Aaret 1811 gjorde jeg nok et nyt Forsøg med et lidet Huus, til en fattig Familie, paa en Hedelod, der var tildeelt mig som Skolejord. Her gjorde jeg en høiere Fod, men fordi jeg var misfornøiet dengang med Muren af feed Leer, for de store Risters Skyld, den tog, brugte jeg her mager Leer, som jeg havde seet gaa en tilstrækkelig fast Muur. For ogsaa her, at undgaae den kostbare Burs, lagde jeg Kampesteene, lidt større end Brostene, langs hen i Kæffens yderste Side, førend Leret blev øst op deri, og det saa tæt mueligt og med en flad Side til at vende udad. Da Væggene vare stampede, sad Stenene fuldkommen fast, og det saae ud, som vare de udbendig brolagte; men — Fugtigheden trængte Tid efter anden ind i Leret mellem Stenene, og efterat Huset havde staaet 2 Vintre, vare de fleste Stene med Leer, omtrent 1 Qvarteer tyk udfredne. Da bemeldte Skolejord imidlertid

gik ind under en anden Hedelod, jeg fik i Faste, for at bygge Enkesæde paa, nedrev jeg Huset, da Pladsen nu havde sig langt bequommere paa et andet Sted paa Lodden. Endskjøndt jeg nu, siden 1810 er noksom bleven overbevist om, at feed Leer er det bedste Material i vort Clima, til at opføre stampede Bygninger af, da Risterne i saadan Muur have intet at betyde og kunne let tættes; endskjøndt jeg har læst om et Huus, som afgangne Conferenceraad Nyberg havde ladet bygge med Stamp af feed Blaaleer, paa sit Gods Døbjeregaard ved Næstved; saa har jeg dog, især da Hr. Consul de Conincks mange Bygninger af Pisé eller stampet Jord ere lykkedes saa vel, ei turdet omtale mine Forsøg eller yttret min Mening; før end nu jeg seer Hr. Drewsen har gjort den samme Bemærkning: at feed Leer er hos os det bedste Material til stampede Bygninger. Hvis jeg havde Ene, som jeg har Lyst, lod jeg til næste Sommer anstille endnu et nyt Forsøg med ret feed Blaaleer eller Pottemagerleer, hvoraf jeg har stor Forraad ved Siden af min Mergelgrav. En Væg opstampet af feed Leer, ligner i Haardhed en fin Sandsteen, er ligesaa stærk som en Grundmuur af brændte Steen, og, naar overvettes med en Fugtighed ei skal fordærve den, ligesaa varig. Mon ikke Melkefarven (d: Mælk istedet for Olie) skulde kunne anvendes her, istedet for den kostbare Wurf? — Vel sandt; dette Paastrøg vilde upaasigteligen med Erden angribes af Lustfyren og

forvittres; men, om man endog hver Sommer skulde give Væggene 1 á 2 Paastrøg, var dog meget vundet.

Om Aarsagen til Brand i Hveden, og et paalideligt Middel derimod, har jeg endnu et Par Ord at tilføie. Tilgiv! at mit Brev vorder saa langt.

For endeel Aar siden begyndte Bønderne her i Byen, at dyrke Winterhvede og Vaarhvede, istedet for den her saa saare mislige Rugfød; men da Hvedesæden, formedelst Brand, blev ligesaa mislig, smertede det mig, at jeg, som havde raadet til Hvedesæden, ei kunde give noget paalideligt Svar paa det mig hyppigt forelagte Spørgsmaal: "Hvad Raad kjender Han os nu mod Brand?" — Og ret besynderligt er det! som jeg en Dag betragter nogle Hvedekorn, der vare næsten sorte af Brandstøv, og tænkte paa, at vor uforglemmelige Provst Hægh holdt Brand for smittende, faldt jeg hændelsesviis paa den Tanke: Mon ikke dette sorte Brandstøv mueligt kunde være Aarsagen til, at disse ellers sunde Kjørner kunde give Brand? — Paa samme Tid, 18 Januar 1807, skrev jeg til Landhuusholdningssekskabet, og fremsatte samme Spørgsmaal i mit Brev til Sekskabet. Den 4 Maj s. A. tog jeg en stor Kasse med 3 Rum, og gravede ned med Jordfladen midt i min Have, fyldte det ene Rum med lerig Jord, det andet med feed Muld og det tredje med Sandjord, nedlagte derpaa i ethvert Rum nogle Aar-

hvedekjærner, som jeg havde tilføjet saa meget mueligt i Brandstøv taget af Brandax, derefter nogle, som jeg Dagen forud havde vadsket rene i mange Hold reent koldt Vand, og Ratten over sat i blød i stærk Lund, tilføjet nedlagte jeg Nogle, som de vare komne fra Pleilen. Den 8 August s. A. fandt jeg: at der efter de udbadskede Hvedekjærner ei blev et eneste Brandax; men de med Brandstøv besmurrede gav lutter Brandax. Samme Forsøg i det Store, med Winterhvede i Marken, anstillede jeg samme Efteraar, og næste Aar var Resultatet som hiint. Under 4 September 1808 meddeelte jeg Hr. Professor og Statsraad Wiborg Efterretning om mine Forsøg, og erholdt under 7 Februar 1809 følgende Svar: "Jeg har havt den Fornøielse at modtage Deres Skrivelse om Brand i Hveden, og undlader ikke forbindtligst at melde Dem, at denne Sag har været for i Landhuusholdningssekskabet. Det blev besluttet, at Deres Erfaring skulde foreløbigen bekendtgjøres i Dagen, hvilket og er skeet, og siden i de Dlussenske Annaler. Jeg anseer Deres Jagttagelse for vigtig, og det glæder mig meget, at De paa flere end een Maade søger at gavne det Offentlige med Deres Kundskaber ic." (Han har lært mig Botanik).

Siden den Tid har jeg bestandig anstillet Forsøgene i det Smaa med Vaarhvede i min Have, men forandret dem derhen, at jeg først har sølet alle Hvedekjærner med Brandstøv, derpaa igjen udbadsket nogle i reent Vand og nogle i Lund,

før end jeg har nedlagt dem, og nogle har jeg ned-  
 lagt uadvadskede, og altid fundet: at de uadvadskede og  
 med Brandstøv besmurt gav luttet Brandax; de  
 med Brandstøv besmurt og i blot Vand advadskede  
 gav nogle enkelte Brandax; men de i Luud vad-  
 skede slet ingen. Jeg har overgjemt Brandax i  
 Aar og med Brandstøv af samme gjort Forsøg, og  
 havde endnu mange Brandax, men og mange  
 brandfrie; jeg har ogsaa prøvet med 2 Aars over-  
 gjemte Brandax; men da har Svigten ophørt.  
 Til Saaehvede kan jeg tage den meest brandige  
 Hvede, og avle brandfrie Hvede efter; naar jeg  
 blot tilgavns uadvadsker den Aftenen forud, før end  
 den skal saaes, i mange Hold reent koldt Vand,  
 Skjeppe for Skjeppe i en Ballie, saalange indtil  
 Vandet løber klart fra, siden blander den, i et stort  
 Kar, med omtrent  $\frac{1}{2}$  Skp. Meerkalk,  $\frac{1}{2}$  Skp.  
 Bøgeaske og 4 Haandfulde Salt til hver Tonde  
 Hvede, derpaa overfører den med Vand til noget op  
 over Hveden, at staae paa Matten over, og efter  
 at der næste Morgen bliver rørt flittigt omkring i  
 Hveden med et Kofstekast, tappes Vandet fra,  
 Hveden lægges udspreedt paa Lagener eller Bretter,  
 indtil den ei længere klæber ved Hænderne — der-  
 paa saaes. Mange have anstillet samme Forsøg  
 med Saaehvede, og med samme lykkelige Udfald;  
 eensang mislykkedes det tildeels, som kom deraf,  
 at den uadvadskede og udblødte Hvede kom i samme  
 Sække og samme Sædeløb, som den havde været  
 i, før end den blev vadsket. Først i Junii Maaned

f. A., jeg var hos Hr. Pastor Afsens, den ældre, i Marslev, og havde taget Vaarhvede og Brand: af med, blev ovenmeldte Forsøg i det Smaa anstillet hos ham, nemlig: et vist Antal Korn blev selet med Branstøv, hvorefter Haloparten atter blev godt vasket i Vand og nedlagt i en Kavat i hans Have, den anden Halopart blev nedlagt ved Siden af uvasket. I dette Dieblis erholdt jeg paa Forespørgsel det Svar fra ham, som jeg her vedlagt giver mig den Frihed at tilstille Dem, da det, foruden Stadfæstelsen paa Forsøgets altid lignende Resultat, indeholder endnu nogle andre Erfaringer og vigtige Bemærkninger i denne Henseende, fra denne grundstende og virkelig store Plantekjender. Mueligt Deres Velærverdigbed tillige med nogle af Deres Venner ville værdige denne min Opdagelse saamegen Opmærksomhed, at anstille lignende Forsøg, for ret fuldkommen ved egen Erfaring, at vorde overtydet om Rigtigheden af mit Foregivende, og siden for praktiske Landmænd bekræfte samme, til afgjørende Visshed for disse.

End til Slutning tillade De mig et Par Ord om Nutiden. — "I rorte Vand er godt at fiske," siger Ordsproget, og var, i ei endnu endte Forstyrrelsesdage, som uforfærdte og ødelæggende Krig forvoldte, det Valgsprog, Egenlystens og Vindeslygens arme Trælle førte, naar de, aridte efter Guld, opaade Enfers Huse og sølseløse nedstyrtede talløse Familiers Lykke og Roelighed, og, ret ubetænksomme undergravede den

Bygning, under hvis Ruiner, ved Sammenstyrtning, de uundgaaeligt vilde knuses. En skjult Kræft æder endnu voldsomt om sig, og det lidende Statslegeme trænger høiligt til velgjørende Lægehaand. O Fædrelandsven! Kast et Blik ud i det Fjerne, og see! — Egenmøttens og Vindesygens ublue Træl, i sin skumle Braa, kun frygtet som for Lyset, til virksom, gavnlig Borger og Manges Fader, der maae udbetale velkjøbt Eiendom, at udlaaene, kun pro Anno, af Gulddynge, med Fradrag af Laanets Hjerdepart i Renter nu og lovlige Renter siden, og endda to Frænders udbetalte gode Eiendom, foruden hlin, i Pant; ja see da, naar de, i hans Tanker eenfoldige Stympere, vende ham Ryggen, og han, vis i Haabet om forhøiet Renter ad Aare, see da, med hvilket djevelft Griin han saa betragter disse skjøne Eiendomme som vis Bytte! — Et andet Charybdis! — Ja var det blot det eneste! — Kast derpaa et Blik ud over den store Sværm af Unge og Gamle, som ret stundesløse haste fra Braa til Braa, lyttende efter, om ikke Trangen nærer til at sælge hvad ei kan undværes, men i beleilige Dieblikke lettest kjøbes. — Jo større Trang, jo større Sværm. — Hine og Disse hedde Legio! — Fædrelandsvennen flimter i det Fjerne Ødelæggelsens Wederspyggelighed, og — sukker. Daniens Huldgudinde skuer veemodig ned paa Ranslægtende, og hendes Ansyn mørknes saare; forskende gennemløber hendes Blik Rækkerne og opklares

alt; hun stuer mod Himlen, sner dens blide Datter Religionen, og Haabet fremstraaler mere end kjendelig nok. — Tilgiv denne tilsyneladende Udsvævelse! man taler om visse Ting helst i Allégorie. Den saa høist fordærvelige Sammenblyngelse af umaalelige Rigdomme hos Enkelte, ved Siden af mange nyttige Borgeres grændseløse Armod, har, som De veed, til alle Tider været en Følge af Krig, og uden hastig Redning Staters fikkre Undergang. — Staters sande Rigdom bestaaer, efter Statskyndiges Dom, i Arbeide, uden hvilket Penge og faste Eiendomme have slet ingen Værd; men hvad er dog Arbeide uden Religion? — Religionen adle Hjerterne! Bindstibenheden ophjelpes! — Velstand stige! —

De tillade, jeg gjentager med Thær: "Man hat beobachtet, daß bey ackerbauenden Nationen und Ständen immer mehrere und reinere Religiositet herschte, wie bey denen, die Krieg und Handel zu ihren Geschäften machten."

Gud give Dem og Medarbeidere Held til Deres Bestræbelser for at ophjelpes den Danske Algerdyrkning! Efter fuldendt Dagværk dvæler jeg saa gjerne ved Betragtninger over Midlerne til det elskte Fædrelands Vel. De misstjender dog ei min Hensigt!

Deres Velærværdigheds ærbødigste

M. P. Schøler

Skolelærer og Kirkesanger.

Hammel ved Krysensborg og Aarhus,  
d. 28 Januarii 1816.

Til Hr. Pastor Rønne,

## Høistærede Hr. Scholer!

Deres Bæde af 5te d. M. modtog jeg først d. 12te om Aftenen. Meget kjært vilde det have været mig, om De, efter gode Læste, personlig havde indhentet den Efterretning, som de nu skriftlig forlanger om den i Foraaret her i Haven saaede Baarhvede; men da Omstændighederne ikke have tilladt det, vilde De behage herved at modtage Samme, som overensstemmende med Deres forrige Jagttagelser.

De erindrer, at 2 Rader Kjerne bleve saaede; i den ene bleve de med det tørre paagnedne Brandstøv nedlagte, og i den anden de, som i Forveien vare afvaskede; begge bleve, uden Vanding, fuldkommen overladte til Naturen og dens Pleie. De vaskede kom frem af Jorden nogle Dage førend de tørre, og havde bestandig en frodigere Væxt; endstjondt ingen af dem voxte meget stærkt, da Jorden ved en anden Plante, som nyeligen havde staaet der, var meget udmarbet.

Kjærnerne bleve, saavidt jeg erindrer, ikke talte; men da jeg efter Høst (og det var temmelig sildig; thi jeg ventede bestandig Deres Komme) i Hr. H a s l e s Overværelse oprog Straaene, vare der af hvert Slags henved 50, hvorpaa dog de fleste Alx vare meget smaa og ufuldkomne. De bleve alle af os

paa det næieste undersøgte, og da bestodtes det, at de *Ux*, som vare fremkomne af de brandstøvede og uudsædede *Kjærner*, vare alle, endog de næppe fuldkomne udsædede, gandske brandige; derimod vare der af de andre ifkun 3 *Stkr.* brandige, og de øvrige gandske friske og uangrebne. Dette, til ligemed Deres egne gjentagne Forsøg beviser, saa vidt jeg indseer, tydeligt nok, hvor usikkert det er, at saae Korn, hvoriblandt der er Mængde af brandige *Kjærner*.

Men hvo siger os hvad Brand er, og hvorledes den yttre sin Virkning paa de friske *Kjærner*? Lad den, efter Møgles Mening, være Frø af Svampe, eller, efter Andres, *Ug* af Orme! — for mig i det mindste er det ubegribeligt, hvorledes disse Frø eller *Ug* kunne drives op igjen, nem Plantens fine Rø, og især, hvorfor de først begynde at udvikle og formere sig, naar de komme til det i Bladsæden sig dannende *Ux*; thi at Branden er fjendelig i *Ux*et, saasnart dette sidste begynder at dannes, derom kan Enhver overbevise sig, som vil undersøge de endnu ikke udsædede *Ux*, der have samme Rod, som et fuldkommen udsædet Brandax.

Dog! lad Brand være Svamp eller Orm, eller andet! At vide det, er ikke saa vigtigt, som at vide, hvorledes den kan forekomme ved Sæden; og det har Manges Erfaringer vist at kunne skee, ved at bruge gammel Sædehøvede, og Deres,

ved at udbasse den, førend den saaes, hvilken sidste og er bleven bekræftet, ved det her i Haven sidste Sommer gjorde Forsøg.

Hertil ville De tillade mig at sige Følgende: Flere Aars Erfaringer have lært mig, at, naar Kornet, det være Hvede, Byg eller Havre, kom i Huus uden at være vel veiret eller tørt, blev der næsten altid den følgende Sommer en Mængde Brandax. Aarsagen dertil har jeg troet at være en Gjæring i det meeledede af Kiærnen, som skal tjene Rimen eller Spiren til den første Røring; er denne Gjæring saa stærk, at Kornet bliver, som det kaldes, gulobrændt, groer det slet ikke; men er den i ringere Grad, saa at Spiren er ufsadet, kan den trække Røring af det meeledede; men, da dette er syret, kan det ikke give nogen sund Røring; thi som Aarsagen saasog Virkningen: de i Jorden udskydende Rødder have allerede indbruffet Fordærvelsen; de meddele den Straaet og Røt, og hvor der er Fordærvelse, der vil og gjerne, efter Omstændighederne, indfinde sig Svampe eller Orme: hvorledes de komme der, enten ved Frøe, eller Eg, eller — paa hvad Maade, det veed jeg ikke.

For at forekomme denne Gjæring, især hos Winterhveden, naar Kiernene ere bløde og den skal saaes strax efter Aftørstningen, troer jeg vist det kan være nyttigt, at komme den i Dønen efter en maadelig Bagevarme. Man veed, at Byg, som havde været i Dønen, for at tørres til Gryd, 4de Binds 1ste Hefte.

ved en Feiltagelse er bleven saaet, og groede godt. Det, som har indgivet mig den Tanke, er følgende Erfaring: jeg havde for nogle Aar siden et lidet Stykke Vinterhvede, saaet temmelig langt herfra Gaarden: for ikke at opødes af løse Kreature, maatte det høstes halvmodent; det blev hjemført i en liden indelukket Høve, hvor det stod imod Solen i meget tørt Veir, indtil Kiærnene bleve saa haarde, at man neppe med Tænderne kunde sonderknause dem: deraf blev, uden videre Forberedelse, saaet et Par Skjepper, og næste Aar var ikke eet Brandax at finde deri. At jeg ikke selv har forsøgt Donbarmen er, fordi jeg ikke siden har saaet Hvede, og Hvede er jeg bleven fjed af at saae, fordi her sildig om Høsten er saa liden Fred. Kunde De, som saae Hvede, ikke have lyst at gjøre et lidet Forsøg med Donbarmen?

Deres ærbødige

K. W. Nissen.

København d. 17 Januar 1816.

---

Et Brev fra Hr. Grosserer Wassard,  
 Eier af Marienlyst, til Joh.  
 Chr. Drewsen.

Undertegnede gjør sig en Fornøielse af, at meddele Tidendernes Læsere et Brev fra Hr. Grosserer Wassard, en Mand, der lidenskabelig ynder vor Haandtering, og hvis veldyrkede Jorder bevidne, at han, skjøndt han sildig offrede sig til Ceres's Tjeneste, dog med Held dyrker denne Gudinde.

Her vover jeg blot at anmærke, at den Frygt, Brevets Forfatter nærer, for at nedpløie Kartoffeltoppene, vil forsvinde, naar han engang forsøger det. Jeg har i mange Aar nedpløiet Toppene, saasnart Kartofflerne have været optagne, uden, om Foraaret derpaa, at spore nogen Hinder af dem; skjøndt jeg, uden at pløie, med Exstirpatoren nedbringer Byget, der følger Kartofflerne.

Joh. Chr. Drewsen.

---

Ved atter at gennemlæse hvad De i 3die Hefte af Landoec. Tidender har skrevet om Kartoffelavl, finder jeg adskilligt derved at bemærke.

Det er vist nok ganske rigtigt, hvad De siger om de forskjellige Lægningsmaader, ligesom det ogsaa er overensstemmende med Andres Erfaringer,

som derom have skrevet. Den tredie Lægningsmaade erkjender jeg vel for den bedste, for saavidt at den tillader en Tværhyppning, som er Jordens Rensning saa gavnlig; men deels det uvante Arbeide, (Lægning efter Snor) der foresfalder paa en Tid, da saa mangfoldige andre vigtige Markarbeider fordre Opmærksomhed, og deels den Omstændighed, at Kartøflerne skal lægges i de med Hypppeplougen dertil gjorte Furer, som, efter min Erfaring, ikke kunne blive dybe nok til at dække de store  $2\frac{1}{2}$  å 3 Tommer tykke Kartøfler med saamegen Muld, som behøves, for at ikke Harven siden skal bringe dem i Ullave eller dog paa mange Steder lade dem være blottede — disse Omstændigheder, siger jeg, gjør, at jeg ikke tør besfatte mig med denne bedre Lægningsmaade, uagtet min temmelig stærke Jord, der er mere leret end sandet, nok kunde være tjent dermed.

Jeg forsøgte i Foraaret paa  $\frac{1}{2}$  Ed. Land, at lægge Kartøfler i Furer efter Hakkem, og lod dem tildække med en ombendt Harv, som gif paa tværs over Ageren, da den ikke dækkede nok paa langs. Jeg kunde ikke faae Furen dyb nok til de store Kartøfler, og Følgen deraf blev, at disse laae blottede paa adskillige Steder, der ikke kunde harves eller ekstriperes, og derover tog Ufrudret overhaand — Der er vel ellers mueligt, at dette lille ugjødede Stykke ikke var bleven pløiet saa dybt i Forveien, som jeg ellers pleier til gjødede Kartøfler; imidlertid synes mig, at denne Lægningsmaade ikke stik-

ler sig saa vel til min stærke Jord, dog skal jeg  
 forsøge den igjen, naar jeg kommer i 2det Omløb  
 af min egentlige Kartoffeljord. Jeg bruger hidtil  
 den gamle Maade, at lægge Kartofferne efter den  
 3die Ploug, som synes mig at være den letteste og  
 mindst bekostelige, og saaledes lægger og pløier jeg  
 med 12 à 13 Røner og Børn, foruden en Op-  
 synsmand, 5 Edr. Land i 2 Dage. Det træffer  
 vel undertiden, som De melder, at et Stykke af  
 en Rad findes at være oversprungen, men det be-  
 tyder ikke meget, da jeg gjerne lader et saadant  
 Stykke beplante med Kaastrabi. Det værste Ukrudt,  
 jeg har at stride med i den gjødede Ager, er Tid-  
 sel, som jeg ikke finder at Exstirpatoren, der maae  
 gaae let, kan rigtig udrydde; jeg maae derfor lade  
 2de Røner, forsynede med Hødder og et lidet  
 Jernredskab, gaae strax efter Hødden ved første  
 Hødding, for at oprykke og borttage de Tidsler og  
 andet Ukrudt, som da maatte findes i Kartoffelra-  
 derne, hvorved jeg faaer Jorden saa temmelig  
 reen. Raderne staae hos mig meget lige, som om  
 de vare trukne efter Snor, og naar sidste Hødd-  
 ning med den bevægelige dobbelte Muldbrædts-  
 ploug er forbie, seer hele Kartoffellodden ud som  
 en eneste Bux, uden at man kan skjelne nogen  
 Abning imellem Raderne. Jeg er ogsaa tilfreds  
 med Udbyttet efter denne Lægningsmaade, især i  
 Aar, da jeg paa 5 Edr. Land, efter 61 Edr. Kar-  
 toffler, avlede 868 Edr.

Den Maade, Grev Schenburg-Kopburg saa idrendte anbefaler, at lægge blot Kartoffelsæene, maae vel være fordeelagtig hos ham, men er det neppe hos os, og om den end var det, som jeg ikke kan troe, naar det skal skee i det Store, hvorfra tager man da de mange Hænder, i den travle Plaat og Sæetid, som udfordredes til at udstikke de mangfoldige Røer? Man betænke kun, at til en Tønde Land udfordredes i det mindste 100000 Kartoffelsæene, og saa Usikkerheden derved, naar det ene med det andet forrettes af Folk, der ikke ere interesserede deri.

På de 2de Optagningsmaader, med Spaden eller med Plougen, foretrækker gjerne Enhver den han er vant til, og kan maafee efter sit Locale have Ret: Saaledes anseer jeg ogsaa min Maade for den fordeelagtigste hos mig, naar jeg, uden at mangle Hæstekraft til Oppløining, hellere lader Kartofferne opgrave, da jeg giver hver 13de Skjeppe eller Tønde i Betaling, og faaer dem næsten hurtigere optagne, end jeg undertiden ønsker, da jeg sjelden kan holde Graverne vedlige med at afhente Kartofferne, og jeg kan heller ikke klage over flødesløs Optagning, da nogle Koner, som faae Tilladelse til at sankte op efter Plougen, naar Stykket siden efter pløies, sjelden kunne samle mere end 12 å 14 Tønder paa mine 5 Eder. Land, og deraf maae de levere mig det halve.

Kartøffeltoppene ere for mig det fortrede-  
ligste ved denne Aft — Dvæget\*) vil ikke æde  
dem, uden det skal sultes dertil, og jeg tør ikke lade  
dem blive paa Ageren og nedpløies, som desuden  
neppe skulde lade sig gjøre uden stor Besværlighed,  
fordi jeg ved flere Aars Forsøg har erfaret, at de,  
endnu efter 9 Maaneders Forløb, ikke have været  
raadne i Røddingen. Jeg lader nemlig mine  
Koe- og Hestemøddinger om Vinteren udflyttes paa  
Brakmarken, hvor de blandes sammen og ligge til  
Juli Maaned, da de udfjøres og spredes paa  
Ageren; i disse Møddinger paa Marken, har jeg  
nogle Aar i Rad, imellem hvert Lag Heste- og Koe-  
møg, ladet lægge et Lag Kartøffeltoppe for at  
raadne; men jeg har bestandig, ved Julii Maa-  
neds Ende, fundet dem gandske hele og seie, saa  
at de endog have været til Hinder for Møggreben  
ved Afstikningen. Af den Aarsag tør jeg ikke lade  
Toppene nedpløie paa Kartøffelageren, fordi jeg  
med Grund maae befrygte, at de endnu til næste  
Foraar vilde være til Hinder for Plougen eller Ex-  
stirpatoren. Jeg lader dem altsaa deels bringe  
til Gaarden, hvor de lægges i store Bunker, for  
ved Leilighed at anvendes til Gødning, og deels  
bruges de til at opfylde smaa Mosehuller paa Mar-  
ken; men disse Toppes Bortførsel er mig altid et  
fortredeligt Arbeide, fordi det saa lidt betaler sig.

\*) Det Dvæg, som findes løst paa Marken, æder vel  
noget, men meget lidt og ikkun de øverste Blade af  
Toppene, Resten nedtramper det til Hinder for Op-  
gravningen.

Angaaende Kartøflernes Opbevaring, da foretrækker jeg den Maade, at bevare dem i Grøfter paa Jorden, naagtet jeg har ladet bygge en Kjelder dertil, som rummer 400 Edr., hvilken jeg har brugt kun 1 Aar, til min Skade. Jeg lader nemlig grave 3 eller 4 Grøfter af 16 á 18 Alens Længde,  $3\frac{1}{2}$  Alens Brede og  $\frac{1}{2}$  Alens Dybde; den deraf opkastede Jord lægges til begge Sider, og deraf gjøres en liden Vold paa hver Side, af 1 Alens Høide, saa at denne, fra Grøftens Bund regnet, bliver  $1\frac{1}{2}$  Alen høi indvendig; en saadan Grøft kan rumme 180 til 200 Edr., naar den er topfuld, som den bør være. Jeg slipper meget nemt til at aflæsse Bognene ved saadan Grøft, da jeg lader en Karl, som bestandig staaer ved denne, for at opskovle Kartøflerne i den Høide Bunken bør have, hjælpe Kjøresvenden til at vælte Læsset over paa Volden, hvorved Kartøflerne i et Dieblif, af sig selv, trille ned i Grøvten; men Læsset, med de smaa Bogne, indeholder ikkun 4 Edr. Naar Grøvten saaledes er bleven topfuld, fra Voldens øverste Kant at regne, graves der, uden om, en liden Grøft, af 1 Alens Brede, hvoraf Jorden tages til at bedække Bunken med, efter at man dog i Forveien har belagt denne med et Lag Halm, og naar Jorden overalt paa Bunken er vel tilflappet, lader jeg 8 á 9 Læs Tang tilføje, hvormed det Hele atter bedækkes, og endelig lader jeg tilsidst gjøre 4 á 5 Nabninger, langs med Bunkens Ryg, hvorigjennem Kartøflerne

kunne dunste. Uagtet jeg ofte har hjembragt Kartoflerne i temmelig stærk Regn, som jeg dog gjerne søger at undgaae, har jeg dog aldrig sporet mindste Skade deraf, de have om Foraaret, naar jeg aabner Kulerne, for at bruge Kartoflerne, været saa fuldkommen friske, som da de bleve indbragte; thi jeg staldforer med dem ikkun fra Marts Maanedes Udgang, da Røerne begynde at kælve, og indtil Junii. Da det er umueligt, at Frosten kan trænge ind i disse Kuler eller Grøfter, saa anseer jeg dem, hos mig, for langt sikkrere og bedre, end Kjeldere. Det er alligevel vist nok, at hvor man staldforer sit Qvæg med denne Frugt om Midtvinter, ere gode Kjeldere (naar man kan have disse, som jeg har seet hos Dem, ligesom i Forening med Stalden) mere hensigtsmæssige, skjøndt neppe saa sikkre for Frost.

Hengivenst

H. Wassard.

Kjøbenhavn d. 23 Decbr. 1815.

Anm. I afvigte Vinter har jeg, blandt 14 Bunker Kartofler, havt een, som var gaaet i Gæring, og denne ene Bunke laae umiddelbar paa en stærk Mergelgrund, paa en Bakke, og manglede altsaa ikke Vandfald; de øvrige, som havde et Lag Muld eller Sand nærmest under sig, vare alle friske.

B. F. Ronne.



Et Brev fra en Godseier til Joh. Chr.  
Drewsen, med Dennes Svær.

---

**I** det jeg foretog mig at recensere Hr. Professor Oluffens Lærebog, eller rettere, at skrive Anmærkninger dertil, nærede jeg det Haab, at jeg, ved frimodigt at sige mine Meninger, skulde bevæge flere Landmænd til at gjøre det samme, hvad enten Disſes maatte være overensstemmende med mine eller ei, da Sandheden herved unægtelig maatte komme for Dagen, og Videnskaben i det Hele fremmes. Forfatteren af Brevet har gjort Begyndelsen, og det skal være mig meget kjært om Flere vilde følge dette Exempel. Jeg gjentager herved, hvad jeg allerede flere Gange har sagt, at jeg kun søger Sandhed, og at jeg aldrig, end ikke i den ringeste Grad, kunde føle mig krænkert derved, at en Landmand bestred den af mig antagne Mening, og allermindst i det Tilfælde, at han tydelig viste, at jeg havde taget Feil; thi det er menneskeligt at feile. Jeg skal endog modtage en saadan Rettelse med Taknemmelighed, naar denne blot ikke gives i saadan en Tone, at den derved ikke fortjener Besvarelse. Under saadanne Omstændigheder er jeg bestemt til, saaledes som jeg

allerede har gjort: at tie, saameget mere, som  
Strid ikke leder til andet, end Tab af Tid og  
Sindsroe.

Joh. Chr. Drewsen

---

**I** Anledning af Deres Recension over Olfse-  
sens Lærebog, tager jeg mig den Frihed at gjøre  
Dem opmærksom paa følgende:

- 1) Om Beregningen over Sjødningen, efter op-  
forede Kartøfler. (see Thærs Annaler  
1805, Januar Hefte pag. 129) Jeg er  
tilboielig til at troe, efter min Erfaring, at  
den der opstillede Beregning nærmer sig mere  
Sandheden, end den med Multiplicator  $1\frac{1}{2}$ ,  
hvad Kartøfler angaaer. (A)
- 2) At bløde Sædefornet, for at bringe det til  
hastig Groening, finder De betænkeligt og  
vanskeligt at udføre i det Store. Jeg har  
nu i 4 Aar altid vasket eller sømmet mit  
Bog førend Saaeningen, og finder den dob-  
belte Nytte derved, at Sædefornet bliver  
meget renere, fordi alt det lette Ufrugtsfrø  
og Smaafornet fraskummes, og det kommer  
kjendelig hurtigere i Groening derefter —  
Mit Bog er ogsaa altid fortrinlig skjønt og

stort. — Denne Maade holder jeg, især i tørre Foraar, for meget nyttig. Den er ikke mindre, end vanskeligt at udføre i det Store, naar man har de fornødne Kar dertil — Jeg kan magelig med 3 Mand saaledes svømme 20 Eder. Byg paa en Dag. (B)

- 3) Hvad Forfatteren siger om Sædens Nedpløining, er, efter min Overbeviisning, med Undtagelse af visse Sædearter, meget rigtigt. Med Byget bruger jeg altid denne Maade, hvor Jorden ikke er for meget leret: Den om Efteraaret lagte Byemark, harves tilbunds med Brakharven om Foraaret, saaes derpaa, og Sæden nedpløies grundt; denne kommer derefter meget jævne op, end hvor der saaes paa den pløiede Fure, og bliver ikke tvegrødet. Især i tørre Foraar er denne Maade særdeles nyttig, og jeg holder for, at man allevegne burde bruge den paa lette Jorder. Bønderne hos mig, som i Begyndelsen undrede sig over denne Nedpløining, ynde den nu og begynde at følge Exemplet paa deres lette Jorder. Exstirpatoren, som jeg ogsaa bruger dertil, forretter vel dette Arbejde langt hurtigere, men, efter min Formening, ingenlunde saa godt.

Jeg har ikke forsøgt denne Nedpløining med Havre og Bælgfrugter, fordi disse Sædearter hos mig altid saaes i første Fure og

2 á 3 Mars Grønjord; men jeg troer vist, at den ogsaa vilde være lige saa anvendelig paa dem, hvor Jorden kunde taale 2 Pløi-  
ninger, saasom i en Vinterlagt Stubjord.

De har uden tvivl misforstaaet Forfatteren, naar De mener, at Sædens Nedpløi-  
ning fordrede Forsøgelse af Arbeide; thi her  
behøves kun 2 Pløininger og i det høieste kun  
3, som ellers er almindelig ved Byg Jord. (C)

Angaaende Sædens Vaskning maae jeg endnu  
anmærke, at jeg i Mar saaede 7 Edr. graa Vetter  
og Vikker midt i Maj, for at have sildigere Brug  
deraf til Staldfodring, og for at saae dem til ha-  
stig Groening, lod jeg dem først udbløde; men jeg  
synes at have skadet mig derved, da især Vetterne,  
derefter stode meget tynde. Saaeningen selv kan  
nok have nogen Skyld deri, da Saaemanden ikke  
har iagttaget, at saae de store opsvulmede Vetter  
tykt nok, men jeg troer ogsaa, at endeel af de  
øverst liggende Korn eller Vetter, have taget Skæ-  
de af Tørke, da de bleve indskrumpne. Dersom  
jeg kunde have nedpløiet disse Vetter og Vikker,  
troer jeg vist, at skulle have faaet en tætttere Sæd.  
Jeg skal dog gjøre oftere Forsøg dermed.

M. N.

Kjøbenhavn d. 12 August 1815.

(A) Jeg har aldeles ikke tvivlet paa; at Hr. Professor Oluffen, ved at citere Thær, over den, efter Kartoffelforingen fremkomne Gjødning, har havt Hjemmel for sig, og jeg har ogsaa blot sagt, at jeg ikke kjendte dette Sted i Thær's Skrifter, hvilket er saa meget naturligere, som disse ere saare vidtløftige, og som man behøver en langt stærkere Hukommelse, end min, for at kjende det Sted, hvor hver enkelt Gjenstand afhandlede.

I det her anførte Sted af Thær's Annales vil man finde, at han taler om en, af Hr. Oeconomiecommisair Meyer i Celle, udsunden Formel, hvorefter den, af et vist Partie Halm, Høe og Kartøfler, fremkomne Gjødning kan beregnes, ved at multiplicere Halmens Vægt med  $2,^5$ , Høets med  $1,^8$ , og ved at dividere Kartøflernes med  $1,^4$ . I Thær's Grundsætte der rationellen Landwirthschaft, der udkom 1809, altsaa fire Aar senere, i hvilken Tid han havde Leilighed til selv at forsøge, eller ved sine Discipler at lade forsøge en heel Deel mere, siger han, efter at have i Forveien anmærket, at den rette Multiplikator for Halm og Høe er  $2,^3$  og  $1,^8$ : "Efter Middeltallet af de Forsøg jeg har liggende for mig kan jeg antage, at den Qvantitet Gjødning, som man kan vente af Kartøflerne, fremkommer, naas

man multiplicerer deres til Hse reducerede Mæssa eller Halvdelen af deres Vægt med  $1,^8$ . „ Hvad enten nu  $1,^4$  er den rette Divisor af den hele Vægt, eller  $1,^8$  den rette Multiplikator af den halve Vægt, saa forekommer det mig, at Lærebogen maatte have nævnt saavel den ene som den anden, og overladt til praktiske Landmænd, der ønske nærmere Oplysning herom, selv at anstille de fornødne Forsøg.

Da Brevets ærede Forfatter tilføier den Formodning, at Vægten af den, ved Kartoflernes Opforing fremkomne Gjødning, dog nok rigtigere bestemmes, ved at dividere hele deres Vægt med  $1,^4$ , — ikke  $1\frac{1}{2}$  — saa kan jeg hertil kun svare, at denne Mening formodentlig grunder sig paa et eller flere anstillede Forsøg, hvilket er den eneste Maade, hvorpaa man kan selv overbevise sig om Sandheden. Jeg veed af egen Erfaring, hvor vanskelige saadanne Forsøg ere at anstille, ligesom, at de ikke blive foretagne med den fornødne Nøiagtighed, uden naar man selv veier Foderet til Væget og Gjødningen fra det. Kun i det Tilfælde, at man har en Altings Forvalter, der selv er indtaget for Sagen og ønsker Lyg i Mørket, kan man overlade denne Omforg til ham; men hvor ofte findes en saadan?

Antaget imidlertid, at Forfatteren har anstillet et praktisk Forsøg i denne Anledning, ved hvilket alt er iagttaget med den fornødne Omhu, og hvorved især ikke er spildt noget af Gjødnin-

gebundet, saa er dette dog kun eet Forsøg, og ikke et Middeltal af flere Forsøg, saaledes som Thær har havt Leilighed til at anstille og lade anstille. Ogsaa jeg har fortsat saadant et Forsøg i fire Uger med fire Køer, hvorefter jeg havde noget mindre end 90 Pund Gjødning af 100 Pund Kartøfler. Ogsaa Kartøflernes Qualitet kommer vel herved noget i Betragtning.

Jeg gjentager for Resten, hvad jeg allerede har sagt i hin Anledning, at jeg anseer Thærs Grundfættninger for Landoeconomien, at være det Arkiv, hvori han har nedlagt sine Erfaringer, og ved hvilket han har berigtiget ældre Meninger, overensstemmende med det dybere Blik, han har havt Leilighed til senere at gjøre, eller med de Fremskridt, som Videnskaben imidlertid har gjort. Jeg kan umueligt antage, at Thær, denne høitberømte Mand, der har gjort saa meget for Agerbruget, som endnu Ingen før ham, skulde for sætlig fremstille en Urigtighed, eller, naar han, i Følge den ham egne Skarpsindighed, engang er kommen paa rette Wei, skulde indslaae en anden og vildledende. Jeg antager derfor, at hans første Mening, angaaende den her omhandlede Sag, hvilken ikke engang var gandske bygget paa egen Erfaring, har været den mindre rigtige, og at den sidste maae ansees som en Berigtigelse af den første, og jeg troer at have saa meget mere Ret hertil, som den er overensstemmende med mit eget, skjøndt ikke gjentagne, Forsøg.

I Henseende til den her omhandlede Gjenstand er Tilfældet formodentlig atter det samme, som ved saa mange andre, hvorom man ikke kan enes, fordi man ikke altid forudsender de fornødne Bestemmelser. Naar een Landmand paaftaaer at have saaet meget meer, en anden meget mindre Gjødning efter Kartoflerne, formener jeg, at det første Spørgsmaal skulde være: Om han har tilregnet Halmen en Forøgelse af Vægt =  $2^3$ , og først da har anseet det øvrige som fremkommet ved Kartoflerne. I dette Tilfælde, saaer han vist nok kun lidet Gjødning af Kartoflerne. Men, hvorved har den opforede Halm saaet denne Vægtforøgelse? —

(B) Da jeg, i Anledning af Lærebogens Anvisning til at bløde Sæden, anmærkede: at jeg fandt dette betænkeligt, forestillede jeg mig, at den saaledes udblødte og vanddrufne Sæd, ved at nedlægges i tør Jord, let kunde indkrumpe og saaledes hændse, hvis Tørrken varede for længe, og netop dette see vi af Brevet, at være hændet dets ærede Forfatter, med de blødte Urter. At han har været heldigere med Byget, ligger maaskee tilbeels deri, at dette er blevet nedpløiet, da Urterne derimod kun nedharvedes og altsaa bleve mere høitliggende i Jorden. Hiint blev, ved en stærkere Tildækning, befriet for Luftens og Tørrkens Indvirkninger, medens disse, i nærmere Berørelse med den, indtørredes, inden de kunde komme i Væxt.

Dersom det er tilladt at theoretisere over denne Gjenstand vilde jeg slutte: at det eengang opblødte Sædeforn er at betragte som en Plante, der henslyttes fra et vaadt Jordsmån til et meget tørt. Havde den stedse groet paa dette, vilde den, hvis det ellers passede for dens Natur, have fundet tilstrækkelig Næring der, da den nu derimod, eengang vant til en overflødig Vædske, vilde hemsigse. Livskraften vækkes allerede ved Sædens Blødning. Spiren begynder at udvikle sig med mere Kraft og Hurtighed, end den ellers, efter den sædvanlige Maade, vilde have gjort. Bliver Veiret fugtigt, efter at Kornet er bragt i Jorden, kan den maaskee vente at erholde saamegen og den Slags Næring, som den behøver; i modsat Tilfælde, udtømmer den alt for hurtigt den Føde, som Kjærnen leverer Planten til sin første Vegetation, og hurtigere, end de Rødder kunne dannes, der siden skulle tilføre Næring til hele Planten. Væksten standses derved i større eller mindre Grad, overensstemmende med Omstændighederne, og Planten dør eller bliver syg.

Men, Theorien maae tie hvor Erfaring taler. Brevets ærede Forfatter har i flere Aar blødt sit Byg, og har befundet sig vel derved. Jeg har ikke forsøgt det, og maatte altsaa forlade min Mening i denne Henseende, dersom jeg ikke af Brevet selv bekræftedes i min Formodning, at Redpløiningen, og den altsaa større Bedækning, tildeels har bidraget til det heldige Udfald. Brevets

Korfatter har desuden, faavidt jeg erindrer, lerede Jorder, og hver Landmand veed, at disse ikke faa let udtørres, som Sandjorder, saa at den blødt Sæd her maae være bedre faren. At Byget stod med et skjønt Udseende paa Korfatterens Marker i dette Foraar, kan jeg bevidne, da jeg selv havde den Fornøielse at see hans belindrettede Agerbrug, der vidnede om gode Grundsætningers hensigtsmæssige Udøvelse.

Naar Brevets Korfatter anbefaler Sædekornets Blødning, fordi alt let Ufrudtsfrøe svømme oven paa, kan jeg ikke undlade at anmærke, at de lette Frøesorter allerede maae falde bort ved Rastningen, og at de tungere ville synke til Bunds med Sædekornet og udbringes paa Ageren med dette. Jeg holder for, at man maae anvende virksommere Midler til at rense sit Sædekorn, saasom Rastning, Blæsning og Sortering over forskjellige Bold, hvortil vi jo have Maskiner. Er Blødningen altsaa ikke virkelig gavnlig for Sædekornets Væxt, kan den gjerne bortfalde i denne Henseende, og naar den, som vi see af Brevet selv, dog kan være skadelig under visse Omstændigheder, saa vedbliver den at være betænkelig, indtil vi nøie kjende disse Omstændigheder og med Visshed kunne undvige dem.

Med vel overlagt Hu, saade jeg derfor i min Recension, at Sædens Blødning forekom mig at være betænkelig. Havde jeg af egen Erfaring vidst, at den kunde under visse Omstæn-

digheder være skadelig, vilde jeg have sagt dette freent ud. Nu derimod, da jeg henholdt mig til det, som jeg havde hørt af Andre, yttrede jeg blot en Tvivl. Maaſkee denne kan lede til nærmere Oplysning, da flere Landmænd kanſkee herved kunne foranlediges til at berette, hvad de have erfaret.

J forbigaaende anmærker jeg blot, at Kader Høegh, der anbefaler Hvedens Ralkning og Blødning, dog tilraader, først at lade den tørres igjen inden den bliver ſaaet, fordi det ikke er gavnligt, at Sæden nedlægges vaad i Jorden. Om denne berømte Agerdyrker for Reſten har antaget denne Sætning paa Troe og Love, eller om han har anſtillet beſtemte ſammenlignende Forsøg i denne Anledning, veed jeg ikke at beſtemme. Nærværende Brevs Forfatter ſiger os heller ikke, om han har anſtillet Forsøg, inden han antog den her fremſtillede Mening — det vil ſige: om han, paa ſamme Ager og under ſamme Omſtændigheder, har ſaaet Byg, ſom har været blødt, og andet, ſom ikke har været det, og, om han noie har iagttaget Udfaldet deraf? — thi det er intet afgjørende Beviis, for det gavnlige ved Sædens Blødning, at han har haft godt Byg. Dette har jeg ogſaa høvert Nar, uden at bløde det før Saaningen. Hiint vidner i det høieſte kun om det uſkadelige ved dette Foretagende. Men er det blot uſkadeligt, med Hensyn paa Sædens Væxt, og ikke poſitivt gavnligt, kan jeg ikke andet end dadle det,

da det i saa Fald holder endeel Arbeide, der kunde været sparet.

Det vil maaskee eengang behage Brevets ærede Forfatter, at give nærmere Oplysning herom.

(C) I denne Henseende er min Mening aldeles afvigende, fra den, som Brevets Forfatter yttre. Jeg tør i denne Anledning tale noget bestemt, end angaaende Sædens Blødning, da jeg selv har forsøgt at nedpløie Byget, og nu i en Række af Aar, har med Exstirpatoren nedbragt al min Baarsæd, saavel Væster og Havre, som Byg og Boghvede, og har derefter haft de skønneste Afgrøder. Imidlertid har jeg, veltilfreds med det, som mine Jorder have leveret mig, undladt at gjøre rene sammenlignende Forsøg i denne Anledning. Det vil sige: jeg har vel i somme Aar nedpløiet et Stykke Byg, og nedbragt et andet med Exstirpatoren, men jeg har ikke vekselsviis behandlet Agrene i samme Mark, paa disse saa forskjellige Maader. Dersom det næste Foraar ikke skulde blive alt for travlt, skal jeg bestemt anstille sammenlignende Forsøg herover, og ikke undlade at bekjendtgjøre dem for Tidendernes Læsere. I denne Anledning indbyder jeg herved flere gavnelystne Landmænd, til at anstille lignende Forsøg, og at bekjendtgjøre Udfaldet deraf igjennem disse Blade.

Da Sagen imidlertid er af stor Vigtighed — thi her tales ikke om mindre, end om en stor Be-

sparelse eller Forsøgelse af Arbeide, hvorom mere i det Følgende — saa vil det sikkert være hensigtsmæssigt nøiere at bestemme, hvad vi her tør ansee for rene sammenlignende Forsøg.

Jeg anseer nemlig et Forsøg af denne Art, for at være anstillet som det bør, naar det foretages under følgende Betingelser: 1) Hele Jordsmønnet maae ved foregaaende Afgrøder have vilst, at det er i lige Kraft. 2) Den Mark, der udvælges til Forsøget, maae om Efteraaret være pløiet lige godt, og til den, med locale Omstændigheder overensstemmende, Dybde; ikke gandske let, saaledes som man ellers bruger om Efteraaret; thi i dette Tilfælde kan Exstirpatoren ikke anvendes med Fordeel om Foraaret. Pløies Ageren imidlertid let om Efteraaret, er det uundgaaeligt nødvendigt, at pløie hele Marken een Gang om Foraaret, hvorefter den da seener behandles anden Gang, det ene Stykke med Plov, og det andet med Exstirpator. 3) Den saaledes vinterlagte Jord inddeles om Foraaret saaledes, at Sæden nedpløies paa hver anden Ager, og derimod nedbringes paa hver anden med Exstirpatoren. Indeholder Marken ikke meer end tre Ager, maae man dog endelig iagttage, at disses Behandling er vejlønde, saa at f. Ex. den Ager, der behandles med Exstirpatoren, ligger midt imellem de to andre, hvorpaa Ploven skal arbejde, eller ogsaa omvendt. Derfor jeg f. Ex. nærede nogen Tvivl om, at Exstirpatoren bearbejdede Jorden ligesaa

godt, som Ploven, vilde jeg behandle et, midt imellem to andre liggende Stykke Jord, med Exstirpatoren, og de to andre Ager, til Høire og Venstre, som vare pløiede, vilde da besvare mit Spørgsmaal med Ja eller Nei! Jo oftere man kan veksle med Jordstrimlerne, desto sikkrere bliver Svaret, uden dog endnu at være afgjørende, før end det samme Svar er givet flere Gange; og først da bliver det almindelig gjældende, naar det er givet under saavidt mueligt forandrede Omstændigheder. 4) Anstiller man sine Forsøg paa en Mark, hvoraf f. Ex. den ene Ende, enten ved Kunst eller Natur, er bedre end den anden, da maae man endelig lægge Agrene, hvorpaa Forsøget foretages, saaledes, at de alle faae lige Deel i dette bedre Stykke Jord. Man har endog her ved Leilighed til, paa samme Tid man faaer sit Hovedspørgsmaal besvaret, at opdage, hvorvidt Foretagendet er meer eller mindre passende, paa et kraftigere eller svagere Jordsmon. 5) Dersom dette er af den Art, at det udfordrer f. Ex. to Pløininger om Foraaret til Byg, da pløies det Hele een Gang, hvorefter Sæden saaes, nedpløies paa hver anden, og nedbringes ligeledes paa hver anden Ager med Exstirpatoren. Behøver Jorden derimod kun een Pløining om Foraaret, da foretages denne kun paa hver anden Ager, efter at Byget er saaet, men paa hver anden nedbringes det med Exstirpatoren, uden foregaaende Pløining. Dette lader sig gjøre paa alle lette Jorder,

der ere rensede og smuldbrede ved foregaaende Kultur. Harves der efter Redpløiningen, maae det samme stee efter Exstirperingen. 6) I nogle Tilfælde kan man nødes til, at bruge Exstirpatoren to Gange, og i al Fald maae man bruge den i rette Tid, da man ellers gjør sig Skade i Stedet for Gavn. Man maae nemlig ikke tøve med at bruge den indtil Bygget kan saaes, dersom man mærker, at Jorden faaer Revner og har Tilbøielighed til, at danne en haard og bindende Skorpe. I dette Tilfælde maae man strax lade Exstirpatoren gaae over Ageren, og man kan da slippe med at bruge den end een Gang, naar Sæden saaes. Arbeidet forsøges ikke derved, da man dog i Almindelighed bør lade den gaae to Gange over Jorden, naar det er Byg, man nedlægger deri. Forsømmer man derimod i Tide at løsne Jordskorpen, kan Exstirpatoren siden efter ikke arbejde fuldkommen vel, den kan ikke tilstrækkelig gribe ind i Jorden, ikke nok smuldbre den, den forfeiler paa denne Maade sin Hensigt, og man finder sig misfornøiet med den, uden at Skylden egentlig ligger i Redskabet selv, der, brugt paa en, med dets Egenskaber meer overensstemmende Maade, vilde have frembragt et andet Resultat. 7) Maae man iagttage, at et saadant Forsøg, kun anstilles paa et Jordsimon, der er passende for Exstirpatoren. At ville bruge den mellem Qvæker og Puster, eller paa en Mark, hvor en dygtig Plovskulde have nok at gjøre, for nogenlunde ordentlig

at behandle Jorden, er ikke, og kan ikke ansees for et virkeligt Forsøg, og kan aldrig komme i Betragtning, som saadant. 8) Endelig bør man, ved Anmeldelsen af et eller flere saadanne Forsøg ikke undlade, at anmærke Jordens Bestanddeel, for saavidt en blot praktisk Landmand kan indlade sig derpaa, da det jo er tænkeligt, at et Redskab kan være fortrinligt paa Sandet, uden at være det samme paa det seie Leer, og omvendt. 9) Efter at Sæden er moden, høstes hver Ager for sig selv. Regene bør være saavidt mueligt, lige store, og Afgrøden af hver Ager maae nøiagtigt adskilles. Da en Landmand imidlertid ikke kan betatte sig med en separat Tærskning deraf, hvilken dog synes nødvendig, og da Utoi desuden kunde fortære en Deel Sæd i Læden, hvorved Forsøget i det ringeste blev høist usikkert, saa vil jeg foreslaae, at bruge Hr. Consul de Conincks Maade. Denne bestaaer nemlig deri, at Afgrøden tælles efter Rege; at hver tyvende f. Ex. udtages, og at disse, saaledes fra det Hele frastildte Rege, tærskes strax, og deres Udbytte herefter multipliceres med 20, hvorved den hele Afgrøde temmelig nøiagtigt udkommer. Man erindre, at det ikke her er at gjøre om mathematisk Nøiagtighed, og Erfaring har lært Consulen, saavel som mig selv, at disse Provetærskninger komme Sandheden saare nær. Naar jeg nu tænker mig, at jeg f. Ex. havde tre Agre, der vare behandlede med Exstirpatoren, og tre med Ploven, saa kunde Regene af de

tre første tørstes samlede, ligesaa vel som de af de tre sidste. Dersom Arealet for den ene Behandlingsmaade var noget større, end for den anden, saa beregnede man Afgrøden af hver enkelt Tønde Land, overensstemmende med det Produkt, som Prøvetærstningerne gav, og man havde da Svar paa sit Spørgsmaal, i det ringeste for saadanne Aar, som dem, der lignede det, hvori Forsøget var anstillet.

Vi tør vist nok ikke vente bekendtgjort mange Forsøg af denne Art, da de ere majsommelige at udføre, give ingen directe Fordele, men vække vel endog undertiden Spot mod dem, der anstille dem. Kun Videnskabens Ven undertaster sig denne Byrde, og bærer med Taalmodighed den Latter, hvori Uvirkksomheden eller Selvflogskaben haanende udbryster. Den, der ene søger Gevinst ved sit Agerbrug, vil vist nok ikke besatte sig hermed, men han erindre, at dersom alle Landmænd handlede saaledes, og havde handlet saaledes, skulde Agerdyrkningen være langt længere tilbage, og han skulde saaledes, tildeels savne det Middel til Fortjeneste, hvoraf han nu betjener sig; thi det er egentlig ved anstillede Forsøg, at Agerbruget er kommet til den Standpunkt, hvorpaa det nu staaer, paa hvilken det imidlertid, uden fortsatte Eftergrundtninger, længe vil forblive.

Efter denne Afviigelse vender jeg mig atter til Besvarelse af Posten, om Sædens Redpløining. Spørgsmaalet er ikke, om denne er gavnlig eller

skadelig, men blot, om det er fordeelsagtigere, at bruge Ploven eller Exstirpatoren til dette Arbeide? Dette Spørgsmaal deler sig igjen i følgende: 1) Om Ploven eller Exstirpatoren arbeider hurtigst, med lige Kraftanspængelse? 2) Om hiin eller denne forrefter Arbeidet med størst Fuldkommenhed? og 3) Om Afgrøderne efter hiin overgaae dem efter denne, eller omvendt?

Til det første Spørgsmaal svarer jeg: At naar en engelsk Plov med to Heste og eet Menneske, nedpløier Sæden paa sex Skjepper Land paa een Dag, saa vil en slyjernet Exstirpator nedbringe Sæden paa fire Tønder Land, eller paa et mere end fem Gange saa stort Areal. Sammenligner jeg derimod Arbeidet af en dansk Plov, der udfordrer fire Heste, een Styrer og een Kudst, for paa een Dag, at gjøre een Tønde Land færdig, med Arbeidet af to slyjernede Exstirpatorer, der, med samme Menneske- og Hestekraft, forudsat, at den, der fører Ploven, er en temmelig stor Dreng, gjør otte Tønder Land færdig paa een Dag, saa forholder hiins Arbeide sig til disses, som 1 til 8.

Det her Anførte, er ikke blot Raisonnement, men en fuldkommen praktisk Erfaring, der, i denne Henseende, taler høit til Fordeel for Exstirpatoren. Vil man sige, at en engelsk Plov kan pløie mere end sex Skjepper Land om Dagen, saa svarer jeg, at det da maae være raffigaende Heste, hvoraf man betjener sig, og, at disse da ogsaa

vilde udrette mere med Exstirpatoren, end det jeg her har antaget, hvilket kan ske uden overordentlig Anstrængelse. Man bedrager sig altsaa ikke, naar man antager, at Exstirpatoren arbejder sex til otte Gange saa hurtigt, som Pløien.

Jeg heller troer jeg at have misforstaaet Lærebogens Forfatter, naar jeg har sagt, at Sædens Redpløining fordrer Forøgelse af Arbejde. Der, hvor Redpløiningen finder Sted i det samme jeg giver Jæren en Pløining, som den nødvendig maae have, der forøges Arbejdet vist nok ikke; men nødes man derimod til, at pløie een Gang mere end ellers, blot for at faae sin Sæd i Jorden, da kan man vel ikke nægte, at Arbejdet derved forøges og betydeligt forøges, og en saadan Pløining vil vel ofte finde Sted. Efter den almindelige Fremgangsmaade, pløies Jorden kun ganske let om Efteraaret. Om Foraaret derimod, gives den en fuldkommen dyb Pløining. Naar denne foretages, er det endnu i Almindelighed for tidligt at saae Byg, og dette var desuden vel ikke tjent med, at bringes saa dybt i Jorden, som denne Pløining gives, eller, at bringes i umiddelbar Berørelse med den dybere liggende raa Jord. Her maae altsaa foretages en anden og lettere Pløining til den, for Bygsæden passende Tid. Da jeg nu af egen Erfaring veed, at Byget kan meget godt saaes, paa lette og velbehandlede Jorder, efter een Foraar's pløining, saa kan jeg ikke andet end gjentage, at Arbejdet forø-

ges ved den her foreslagne Medpløining, naar der ved to Pløininger blive nødvendige. Er det nu ovenikøbet Tilfældet, at Baarsæden, saaledes som hos mig, saaes om Foraaret, paa den Winterlagte Fure, og at den nedbringes med Exstirpatoren, uden en eneste Foraarspløining, da kan jeg vel, med endnu mere Ret, under de her anførte Omstændigheder, ansee Sædens Medpløining for Forsøgelse af Arbeide. Jeg paaastaar imidlertid ikke, at Sædens Medpløining altid medfører en saadan Arbeidsforsøgelse.

Hvad den anden Post angår, da synes det vel, at Ploven maae have et Fortrin for Exstirpatoren, i det den nedbringer hver Kjerne i Jorden, da denne derimod, dog lader nogle enkelte blive liggende ovenpaa. Disse ere imidlertid meget faa, og kunne slet ikke komme i Betragtning, da Værdien af den sparede Arbeidskraft langt overgaaer den, af de faa Kjærner, der ved deres Leie oven paa Ageren, ere at ansee som tabte. Efter Exstirpatoren finder man langt færre Korn oven paa Ageren, end efter Harven. Baarsæden bliver for Resten ligesaaalidet trægrødet efter Exstirpatoren, som efter Ploven. Høis Brevets Forfatter nu ikke har tænkt paa Tabet af hine Korn, i det han siger, at Exstirpatoren, efter hans Formening, ikke forretter Medpløiningen saa vel, som Ploven, da kan jeg ikke undlade at spørge, i hvilken Henseende Ploven da har Fortrinnet? Denne smuldrer og jævner langt fra ikke Jords-

monnet faa fuldkommen godt, som hiin, der endog fylder Agerrenderne med Muld, og frembringer en god Vegetation der, hvor man ellers kun seer svage Planter.

Skal Ploven altsaa endda have Fortrin for Exstirpatoren, med Hensyn paa nærværende Opgave, da maae dette bestaae deri, at den, ved en fuldkommere Virkning, frembringer rigere Afgrøder, og disse maae desuden være saameget sikrere, end lignende efter Exstirpatoren, at de kunne dække de større Omkostninger, ved Sædens Behandling med Ploven. I modsat Tilfælde, fremkom der kun Ballance, og Exstirpatoren vilde da alligevel blive det fortrinligere Nedskab, fordi det, som det hurtigere arbejdende, tillader Landmanden lettere at gribe det rette Tidsstunkt til sin Sæds Nedlæggelse, hvoraf Afgrødens Fremvæxt saare ofte er afhængig.

Det er i Anledning af denne 3die Post, at jeg agter i en Række af Aar, at anstille nogle sammenlignende Forsøg, hvilke jeg hidindtil har forsømt eller dog ikke foretaget med den fornødne Nøjsomhed. Da jeg begyndte at bruge Exstirpatoren, og var i Tvivl om, hvorvidt den kunde erstatte Ploven, gjorde jeg vist nok smaa Forsøg, ved, med Exstirpatoren at nedbringe Sæden, paa en Deel af Marken, medens den nedharvedes, som sædvanlig, paa den anden. Men, deels at nedpløie, og deels at nedbringe Sæden med Exstirpatoren, har jeg ikke forsøgt, paa samme Ager. Jeg maae derfor nøies med blot at sige, at jeg har

høst indtil 16 Edr. torabet Byg paa Tønde Land, der ene var behandlet med Exstirpatoren; at jeg i Aar har anstillet et Forsøg paa en Bygmark, der var 10,000 □ Alen stor, hvilken jeg behandlede, som sædvanlig med Exstirpatoren, uden foregaaende Foraarspløining, og derefter besaaede den, ved Hjælp af en Saaemaskine, med 3 Skjepper Byg, efter hvilke jeg har høstet 27 Traver, som jeg anslaaer til cirka 9 Edr.; at jeg, i almindelig gode Aaringer, — hvorsaa jeg udtrykkelig maae undtage Aaret 1814, der var det uheldigste jeg har oplevet — har saamegen Sæd staaende paa mine Marker, at mere vilde være skadeligt, da der ellers kun vilde frembringes Leiesæd; at jeg f. Ex. i Aar har en saa rigelig Høst i Lundtofte, hvor 75 Edr. Land nu ere i Drist, og hvor al min Baarsæd blot er nedbragt ved Exstirpatoren, at min Vinterbesætning, der i Aar skal bestaae af sex Heste, fire og tyve Kvæghoveder og to Hundrede Faar, foruden to Plage og endeel Sviin, ikke vil være i Stand til at fortære dette Aars Foderafgrøde, og endelig, at jeg i det foregaaende høist ugunstige Aar, da 65 Edr. Land vare under Pløven, dog fødrede 6 Heste, 16 Kvæghoveder og 100 Faar. Det her Anførte, maae vist nok ikke skrives ene paa Exstirpatorens Regning, men det taler høit for dens Ustadelighed, naar den bruges med Sagkundskab. Men ere vi først fuldkommen overbeviste om, at vi ved dens Hjælp kunne Aar for Aar frembringe rige Afgrøder, da fristes vi

neppe til at bruge den langsommere Plov, paa de Steder, hvor den kan undværes, med mindre man, ved sammenlignende Forsøg, dog viser os, at den, uagtet den større Kraftanspængelse den, i Følge sin langsommere Virkning udfordrer, dog svarer bedre Regning, end den godt og hurtigt arbejdende Exstirpator, om hvilken jeg, i Følge min nærværende Overbeviisning maae gjentage, at den, meer end Ploven, egner sig til Sædens Redpløining.

Strandmøllen d. 21 August 1815.

Joh. Ehr. Drewsen:



# Anmeldelse

af

Høiærbærdige Hr. Provst Heibergs

Skrift: "Om Markfred,"

trykt i 1815.

¶ Vilde alle mine Naboer gjøre mig samme Stjel, skulde min Mark ligne det Land, der flød med Mælk og Honning. Mange gjøre det desværre ikke, fordi Rettskæfthed er uddøet af deres Hjerter, og herfra oprinder ikke allene Markufred; men mange uopregnelige Onder, under hvilke vi sukke.

En Bonde  
i Landpec. Tidender 2 B. pag. 74.

So lavere Sædepriserne, i Forhold til andre  
Vahres Pengeværdie, blive: jo vanskeligere, eller  
umueligere det hver Dag synes for Bonden, at  
kunne udrede sine Skatter, Afgifter og øvrige Ud-  
gifter; jo mere Landet, i Henseende til sin Ager-  
dyrkning, føler Virkningen af det, som tildrog  
sig under Krigen; jo flere Gaardmænd, saavel  
Selveiere, som Fæstere, der springe fra deres  
Gaarde; — kort sagt: jo mere det sees og er-  
kjendes, at vort Landvæsen kæmper med sin Til-  
intetgjørelse, desmere føler enhver tænkende Bor-  
ger, at der bør ske noget Alvorligt, for at komme  
det afkræftede, med Døden kæmpende Agerbrug  
til Hjælp, om det muligt endnu kunde frelles fra  
Undergang; — desmere oplever ogsaa i hver brav  
dansk Mand's Barm det Ønske, at Markfred maatte  
tilveiebringes, at Landets Production derved maatte  
forøges, og Fædrelandet tilligemed dets Ager-  
dyrkning reddes fra Ødelæggelse; — desflere ytre  
sig derfor og offentlig om denne vigtige Sag. —  
Og jo flere, der skrive om denne Gjenstand, des-  
mere viser det sig, at der i Hovedsagen ikkun er

een Stemme, som raaber overskydt fra Landets ene. Ende til den anden og beder: Skaf os Markfred, at vi kunne forbedre vort Agerbrug og undgaae Tilintetgjærelsen!

Alt man i Selskaber, ved mundtlige Samtaler, her og der træffer en anden Stemme, det nægter jeg ikke; men det er og aldeles ikke underligt; Mogle forstaae sig slet ikke paa Sagen og ville dog gjerne have en Mening; de tale om Markfred, som den Blinde om Farverne, og mene just at give sig et Slags Anseelse, naar de modsætte sig den offentligen yttrede Mening; Andre frygte for Ueilighed med det Arbeide, som Markfreds Tilveiebringelse kunde forstaae dem, og kjæmpe derfor, af Lyst til Magelighed, imod Folkets Ønske, saalange det er dem mueligt; Mogle hænge, uden al Eftertanke, ved gammel Glendrian og indgroede Fordomme, og atter Andre synes allerbedst om, at kunne, paa Raboers veldyrkede Marker, græsse det Qvæg, som, paa deres egne forsømte Agre, ellers maatte sulte til døde, eller indskrænkes i Tallet. — (Saaledes sagde en Mand, endog langt over Bondestanden, sidste Efteraar: jeg kunde aldrig ønske Vored ophævet, og føler, at det er en ypperlig Indretning; jeg holder til Ex. 12 Heste, hvilket Antal jeg umueligt kunde føde paa min Gaard, dersom ikke Vored

skjenkede mig 6 á 8 Ugers Græsning  
paa Naboemarkerne!!! —)

At der altsaa gives en anden Stemme, end den offentlige, det nægter jeg ikke; men — hvad er det for en Stemme? — Den kræver vel ingen tænksomme, drivtig og retsindig Mands Opmærksomhed; — den føler endog selv sin egen Umagt, og vover neppe engang, at lade sig høre igjennem noget trykt Skrift; nei — den hvisler kun ind i den lukte Døre og forsøger, om den ikke kan erhverve sig et ligesindet Partie, der i Hemmelighed vil virke imod den offentlige.

Saa uenige endog Forfatterne af Skrifter over den vigtige Markfreds-Sag undertiden ere, i Henseende til Maaden, paa hvilken Fred skal tilvejebringes — eller Graden, til hvilken den skal stige — eller Tiden, i hvilken den skal vare, saa ere de dog alle, saavidt jeg har læst dem, enige i Hovedsagen: "at vi ingen Markfred have; at en vigtig Forandring i denne Henseende bør finde Sted, og, at vor Agerdyrkning, uden saadant, ikke kan gjøre tilbørlige Fremmskridt; ja! under de forhaandenværende Omstændigheder, slet ikke kan bestaae." — Dette paastaar ogsaa Hr. Provst Heiberg, som i 1815 skrev "Om Mark-Fred". — Saa uenige Hr. Forfatteren og Anmelderen ere, i mangfoldige Poster, saa enige ere vi i Hovedsagen, og ønske begge, at Markfreden maae velsigne Danmarks Agerdyrkning.

Da det ikke er vist, at alle Tidenderne læsere have læst hiint Skrivt, og saa vigtig en Sag tillige fortjener den nøiagtigste Drøftelse, troer jeg det ikke upassende her, at meddele Sammes Indhold, og at tilføie nogle Anmærkninger, som maatte give andre tænkende Mænd Anledning til Ennets videre Overveielse eller Bearbejdelse. — Allisaa til Sagen:

Efter en kort Indledning, som tilkiendegiver, hvorfor Hr. Forfatteren har bestemt sig til at skrive, paastaaer han "at den Klage over Mark-Ufred, som enhver Landboer er høilig besejret til at føre; gjælder især, ja allene med Hensyn til Esteraaret, da Landet, den øvrige Tid, hele Vinteren og Sommeren igjennem, nyder en uafbrudt Fred og Sikkerhed paa sine dyrkede Marker." Derfor vil Hr. Provsten, at Opmærksomheden ene skal henvendes paa denne Aarstid, at man skal antage en vis Dag, f. Ex. 8 eller 12 September, inden hvilken man vil forudsætte, at al Høst er tilendebragt, og at det saalænge skal være hver Mand usformeen, at løslade sine Creature. Vel indrømmer han derefter, at der kan gives Undtagelser for visse Egne, eller at et usædvanligt Veir sinker Høsten; men paastaaer, at Loven ei kan rettes derefter. Fra Høstens Ende til 1ste November, som den Tid, da alle Creature bør indtages, melder Hr. Forfatteren at der ere 7 Uger, i hvilken Tid de Creature, som ikke ere under behørig Opsigt, kunde gjøre mere

Glæde, end der kan oprettes i nogle Aar, og spørger: hvorledes denne Tids Ufred skal hæves? —

Nu anføres, at de Midler, som Forordningen af 29 Octbr. 1794 bestemmer, for at tilvejebringe Fred, ere: varigt Hegn, Løring, Bogtning, og disse Midler prøves.

Angaaende det Hegn, Forordningen foreskriver, viser han, at lovligt Hegn, som vel er nyttigt, dog ei er varigt eller sikkert fredende Hegn, at Landet, saa Undtagelser fraregnede, ligger aabent og uhegnet fra den ene Ende til den anden. (For det meste fuldkommen sandt, hvad Sjælland angaaer.) Endvidere erindres: at Forordningens Forskrift om at hegne aarlig 3 Favne for hver Td. Hartkorn, umueligt kan føre til Maalet, og saa angives pag. 11 adskillige Grunde, hvorfor de Fleste ei gjøre mere, men vel mindre, end det foreskrevne. Om og Maalet paa den befalede Maade kunde naaes, saa giver Forfatteren os dog endnu at betænke:

- a) At der medgaaer en betydelig Strækning Jord til lovligt Hegn, som desuden aarlig koster ikke lidet, for at vedligeholdes.
- b) At Vedligeholdelsen ofte overgaaer en Gaardbrugers Kræfter, samt at den bedste Vedligeholdelse dog endnu ei hindrer løse Kreatures Overgang.

- c) At man hele Sommeren igjennem har Fred uden Hegn, at dette ei behøves om Vinteren, og synes alt for stor en Anstrængelse for Efteraarets 7 Uger; — hvorhos Forfatteren dog anmærker, at Steengjærder kunne ansees for varigt Hegn.

Hr Provsten kommer nu til Forordningens andet Fredningsmiddel Løring, han siger: at den har været almindelig antagen, har skaffet den ønskeligste Fred hele Sommeren igjennem, og at intet Tvangsmiddel i denne Henseende har været fornødent, fordi dette Middel ei overgik nogen Mands Kræfter, og ved Erfaring befandtes fredende for Eier og Naboer. Ifkuns spørger han, om der og skal tøres i Efteraaret? og svarer "nei." Hans Grunde ere: at Creaturene skulle, løse af deres Løir og satte i Frihed, opsløge det Græs i Uokanter, Grøfter ic., som ei kunde optøres; at Luften paa den Tid er for kold og raa, og Røtterne for kolde for det bundne Kreatur, samt at Bevægelsen i Efteraaret er tjenlig for det baade Vinter og Sommer bundne Dyr.

Angaaende Bogtningen erindrer Forfatteren, at den finder Sted i Foraaret, og at de, der paastaae Fred, fordre, at den og skulde finde Sted i Efteraaret, fra Høsten til Vinteren, og det af Hver især, for at skaffe sine Naboer Fred. Hvorimod han indvender, at Heste, Køer, Faar og Evinn hver skulde have sin Bogter, og ibrer imod, at bruge Børn til Bogtning (hvil

ket Anmelderen heller ikke ønsker). Fremdeles ytrer Hr. Provsten sig imod det Princip, som det udelukkende rigtige: "at man skal skaffe sin Naboe Fred," og antager det for ligesaa rigtigt: "at man skal skaffe sig selv Fred," pag. 22. Hvorhos han paastaar, at der gives Tider, da man med mindre Vanskelighed lettest freder for sig selv, og andre Tider, da man uden saa store Anstalter, som Vogtning, meget let kan skaffe sin Naboe Fred. Dog tilstaaer han sammentids, at det var ønskeligt om hver Mand paa sin Lod kunde have fast og sikker Fred. Forfatteren mener, at vore fysiske Kræfter, Klimatet og flere Omstændigheder ere os imod, og kalder det en eensidig Fordring, naar man, som udelukkende og eneste Grundsaetning for Markfred, siger: skaf os Fred! Han mener, at den er en urigtig Forklaring af Hegnssforordningens Udtryk — at den ikke er det sande Rets Princip, og at det ei gjelder i andre Tilfaelde for det borgerlige Selskab, da det vilde hedde: "luk Din Port, om Du vil have Fred!" Nu gaaer Forfatteren over til Erindringer om, at Et og Andet i Hegnssforordningen kunde forandres; — dernæst gjentager han i kort Udtryk, hvad han forhen har sagt om Hegn, Tøring og Vogtning, og slutter med det Forslag, at Væred bør deles i 2de Tidsrum: 1, den Tid, i hvilken Rug saaes, og 2, den efter Rug er saet. Den første begynder efter Indhøstning (8 eller 12 Septbr.), da

der er næsten Intet tilbage, som Creaturene kunne beskadige. Vel indrømmer han, at der maa skee ere Kartøfler eller Pileplantninger, eller og at Noget faaer det Indfald, at saae sin Rug tidligere, end Andre; men finder det meget let, at sige til slige Folk: "Fæder for Eder selv!" Han regner Tidsrummet til 4 Uger, og finder det meget billigt, at man selv i saa kort en Tid skaffer sig Fred. — Ogsaa her ønsker Hr. Forfatteren en Dag fastsat, s. Ex. Dionysii Dag, da man skulde antage al Rug saact.

Naar denne Dag er forbi, mener han, at Rets-Principet bør forandres, og at det i de tilbagestaaende 3 Uger skal hedde: "Kaf Din Naboe Fred!" og anfører nu Noget, som skal tjene til at vise den større Lethed i at vogte sine egne Creature i disse 3, end i de foregaaende 4 Uger.

Videre gjør han her Undtagelse for Gæs, Ralkuner og Wender, som dog heelt igjennem skal vogtes!

I Henseende til Sviiin forsikrer Hr. Forfatteren, at de kun skade de 4 Uger efter Indhøstningen; thi siden holdes de hjemme.

Endnu engang gjentager Forfatteren, som ønsker os Fred i de 11 Maaneder, at vi i den 12te burde være gandske fredløse, da aldeles ingen Voder skulde kunne fordres, hvilke derimod maatte være des alvorligere, naar Rugsaeden var laet!

Endeligen tilføier Forfatteren det Ønske, som Mange dele med ham, at bortløbne Creature ikke

maatte sælges, uden Reservation til Indløsningsret for Eieren, og opfordrer nu Enhver, til at foreslaae noget Bedre, der ikke er umueligt, eller overstiger Kræfterne.

Efter at have meddeelt dette Udtog af Hr. Provst Heibergs Afhandling "Om Markfred", har jeg, overensstemmende med den Høiærværdige Mands egen Opfordring, tilføie nogle Anmærkninger, som have til Hensigt, at vise, hvor mærkeligen han i nogle Poster, efter min Overbeviisning, har feilet, og at gjentage, samt stadfæste de af Flere fremsatte retfærdige Fordringer, hvilke, just fordi de ere retfærdige maae være bedre; thi det er den uimodsigeligste Sandhed: nihil utile, nisi honestum.

Altsaa til Sagen: Hr. Provsten tager allerede mærkeligen feil, naar han, maaſkee forledet af sin Egns større Markfred om Sommeren, troer, at Klager over Dennes Mangel især, ja! alle ne gjælde med Hensyn til Erteaaaret. — Jeg kan ærligen forsikre, at her gaaer ingen Narstid forbi, uden vi jo sukke under Ufred; hele Sommeren igjennem har jeg af og til hørt Naboers og Gjenboers Sviim i min Cæd og i mine Kartesler — og, til Sneen aldeles dækkede Jorden i December, saaes fremmede Heste paa min Rug, og dette Klagemaal føres her i Egnen af alle dem, som ikke selv anse, ved deres løsgaaende Creature, at afgræsse Andres Marker.

Ligesaa urigtigt anseer jeg det at være, naar Hr. Forfatteren vil have antaget en vis Dag, inden hvilken Høsten skal ansees for at være tilendebragt, fra hvilken Dag det da maatte være til, ladt, at løse sine Creature; thi naar han selv, som rigtigt og sandt er, tilstaaer, at der gives Egne, i hvilke Høsten ikke inden den 12 September tilendebringes, og at Veirliget undertiden i andre Egne sinker Høsten over denne Tid; saa begriber jeg tilforladelig ikke, hvorfor der skulde være en Løb i Landet, som gjaldt for nogle; men ikke for alle Egne, som skulde følges i nogle; men ikke i alle Maringer! Det er bekjendt, at de vestlige Egne i Jylland, maaskee og adskillige Steder i Sjælland og paa Smaa-Øerne, sjeldent have fuldført deres Høst førend September Maanedes Udgang. — Skulde det da kaldes retfærdigt, om Regjeringen, i det den sørgede for vor, gav hine Egenes Høst til Priis for løsladte Creature? Eller kunde det i nogen optænkkelig Henseende ansees for ønskeligt, at man ødelagde Afgrøden i de Maringer, da vansteligst Veirlikt sinkede Høsten, og just i disse Maringer gav den mindre Betænkende Frihed til, end, og uden at Bøder kunde kræves, at sende sine Hjorder ind paa dem, der havde Sæd udestaaende? Er det ikke netop i deslige Maringer, at der ved Ufred skeer størst Skade? Er det ikke da, at Landet i Almindelighed sæner sundt og godt Korn? Var det ikke at tvinge Landmanden til, at føre sin vaade Sæd i Huus? Var det ikke

at paaføre Folk og Fæ Sygdomme, ja! Døden selv? — Kan og bør Lov ikke tage Hensyn paa fligt, da kunne vi ligesaa gjerne reent undvære den og selv sørge for, at skaffe os den Fred vi ønske. Hvad vilde man sige, om en Anordning, som sagde: I disse eller hine Provindser — og paa denne eller hiin Tid skal det, under Lovens Evang og Straf være forbudet, at stjæle og plyndre; men i enkelte fattige Egne, og paa de Tider, da Arbeidet mueligt kunde standse, maae Enhver selv værge for sin Eiendom. Paa slige enkelte Tilfælde kan Loven ikke indlade sig? — Men — hvad er det, at løslade sit Kvæg paa Andres Høst? Er det ikke at stjæle, eller røbe; saa veed jeg ikke, hvad der fortjener slige Navne. — Og i slige Tilfælde skulde vi savne Lovens Beskyttelse! — og det endog i de Egne, hvor, og paa de Tider, da samme allermest behøvedes! Hr. Forfatteren er sikkerligen ved nærmere Eftertanke af den modsatte Mening. —

Imod det, som Hr. Provsten siger om lovligt Hegn, har jeg Intet af Vigtighed at erindre; det er i det Hele rigtigt og sandt; kun, at vi hele Sommeren igjennem have ønskelig Fred uden Hegn, er ikke rigtigt; og jeg vilde just sige: Der, som lovligt Hegn af Jordvolde gjør nogen Nytte, da er det denne, at Creature, der om Sommeren løsrive sig af Løirene, dog for en Deel standses og ikke saa let komme i en fremmed Sædeager. — Forfatterens Betragtninger over det, Løiring har

virket, finder jeg ligeledes i det Hele meget rigt-  
tigg; kun, at den har skaffet os den ønskelige  
ste Fred hele Sommeren igjennem,  
svarer ikke til min Erfaring. — De for Tvir-  
nings Virkning anførte Grunde ere sikkerligen me-  
get sande, og fortjene at tages til Eftertanke. —  
Men, naar Forfatteren svarer: "nei, der bør ikke  
tvires i Esteraaret;" da er han upaatvibelig i  
Bilsfarelse, forudsat, at han ikke anpriser os et  
andet Middel, til at skaffe vore Naboer Fred.

Neppe er den Smule Græs, som staaer til-  
bage i Markens Udkanter, Grøder og især i Mo-  
ser, af den Vigtighed, som Forfatteren mener;  
neppe er det disse Straa, som i nogle Dage (thi  
længere varer det ikke) give en større Overflodighed  
af Mælk og det gode Ebred-Smør. Det er jo  
naturligt, at de Køer, som mod Slutningen af  
Sommeren almindeligviis staae i et magert Tvir-  
flag, og dertil, medens Høsten varer, passers slet-  
tere, end sædvanligt, maae give overflødige  
Mælk, naar de løslades, og altsaa kunne bytte  
Edeplads saa ofte det lyfter dem; men det varer  
da ikke længe, førend de have overfaret hele Mar-  
ken; i Moserne komme de ikke, førend Røden dri-  
ver dem didhen. — Et Ebred-Smørret bliver  
godt, grunder sig da deels paa den overflødige  
Føde, som hele Marken kjenker Kæring, og deels  
paa den kjøligere Luft. (Bedre end Junii Maa-  
neds Smørret er det slet ikke) — Men lad os an-  
tage, at de oeconomiske Fordele af Ebred vare nok

saa store; den er dog aldrig ster nok, for at gjøre Uret til Ret; men Uret er det, at fornærme eller forfordelse sin Broder i nogen Ting, over hvilket Herren selv er en Hævner. Fra Fordelens Side er det gandske og aldeles umueligt, at bevise en Sags Lovlighed. Enhver Misgjærning forekommer den, der over samme, som fordeelagtig; men derfor bliver den aldrig lovlig. — Ifkuns paa Retfærdigheds og Billigheds Principet bør vi, som Kornstuvæsenere og som Christne, bygge vore Handlingers Tilladelighed. Om og den enkelte Mand eller Staten kunde vinde Millioner ved en uretfærdig Handling; saa bliver denne dog lige utilladelig, og bør paa ingen Maade øves. —

At Luften, som Forfatteren siger, i Efteraaret er raa og kold, gjælder i Almindelighed ikke om de første 4 Uger af hans Væred's-Periode. Kunns Nætterne paa den Tid ere ofte kolde; men hvilken omhyggelig Landmand vilde og lade sine Kreature staae ude om Natten? Overalt ville vel de overhaandtagende Syvrier lære den mindre Omhyggelige, at tage dem i Huus om Natten. Selv hele Sommeren igjennem bør dette finde Sted. —

Hvorvidt Dvægets Sundhed skulde fordre, at det løslødes, er slet ikke afgjort; men skulde dette befindes nødvendigt, som jeg dog ikke troer, da bør det skee, uden Ræstens Fornærmelse og gitsaa paa anden Maade, end ved Væred. —

I Forfatterens Erindringer om Vogtningen, findes mangehaande Vildfarelse. — Allerførst er det en Vildfarelse, at der behøvedes 4 Vogtere paa en Bondegaard, for at vogte dens Heste, Køer, Sviin og Faar; (den 5te antager Forfatteren længere hen, hvor han siger: at Sjæs o. s. v. skulle vogtes heelt igjennem) — Er Hensigten med at vogte, kun at skaffe sin Naboe Fred, hvilket bør være Hovedsagen, da vil een Vogter, som paafeer at Gaardens Grændser ei overtrædes, være tilstrækkelig, og at have 4 Vogtere er i alt Fald gandske unyttigt, om jeg og antager, at alle de anførte Slags Creature skulle løslades paa Marken. — Selv har jeg i afvigte Eстераar havt Køer og Faar under een gammel Vogters Opsigt, og det gik af uden Vanskelighed. — Man hilde kun sine Creature, og Een kan godt vogte dem alle under Eet! — Og altsaa bortfalder den høist overdrevne Beregning, som er gjort, for at vise Vogtningens Umuelighed. At Børn ikke bør bruges til at vogte, det føler jeg fuldkomment og har allerede for mange Aar siden yttret mig desangaaende i min Læsebog for Almue- Skoler; men at Vogtningen skulde være deres Sundhed skadeligere i September og Begyndelsen af October, end i Martii og April, da de dog virkeligen vogte, det kan jeg ikke fatte. Den kolde Foraarsluft er vist skadeligere, end det tidlige Eстераars meget mere tempererede Luft — og at tænke sig Vogteren paa Marken om Natten, det kan man vel ikke for Alvor.

Kreaturene bør være i Stalden — og altsaa have Bogterne Intet paa Marken at gjøre, undtagen man vilde hylde det af Hr. Provsten fremførte Princip: "at Enhver skulde frede for sig selv"; thi da maatte man naturligviis vogte Dag og Nat.

En mærkelig Vildfarelse er det hos den ærede Hr. Forfatter, at han et Dieblisk kan tvivle om den Sætnings Rigtighed: "at Enhver bør skaffe sin Naboe Fred"; og at han derimod paastaar, "at Enhver skal frede for sig selv". — Hvad er da retfærdigere og billigere, end at den, som ikke fornærmer Andre, tør fordrø, at Ingen fornærmer ham? Kræver ikke Fornuften dette? Er det ikke og overensstemmende med den Religion, som siger, at vi skulle ikke gjøre imod Andre, hvad vi ei selv vilde lides og have? Dersom vi skulde frede for os selv, da er det og ubegribeligt, hvorfor vi leve i en Stat? hvorfor vi have Love, Politie, Indretninger eller Øvrigheder? Dersom Enhver selv kunde og skulde frede om sin Person og det, der tilhører ham, saa vare alle hine borgerlige Indretninger jo ganske overflødige! Men saa maatte der og være en stedsevarende Krig imellem Borger og Borger, og det kom da an paa, hvor der var stærkest. Dersom det af Hr. Forfatteren ved denne Leilighed yttrede Princip antoges, saa kunde det og virkelig indbræge, at den maatiagere Naboe tvang den Svagere, eller Ringere, til at lade den Forsnævntes Frejsure øveløse den Sidstes Mark. — Vi blive paa sig Maade henviste  
 4de Bind 1ste Hefte. (7)

i Naturens Stand og Staten ophørte, at være Stat. — Dog — Forfatteren har, det erkjender jeg fuldeligen, ikke tænkt ret lyst over den fremsatte Væring, og ikke næret saa urigtig en Mening, som den virkelig indeholder; men ikkun antaget Bogtningen og Fredningen som umuelig, og derved ladet sig henrive til at fremsætte; hvad han, efter næiere Overbeetelse, vilde misbillige. Dette lader sig endog med Tilforladelighed slutte af hans Tillæg, hvor han siger: "Hvo skulde ikke ønske, at hver Mand kunde paa sin Lod have ligesaa fast og varig en Fred, som i sin Hauge, naar Steen-gjerder hegne!" Her viser den hæderbærdige Forfatter, hvad hans gode Hjerter følte; men hvad han ansaae for umueligt, og derfor lod sig blande af et falskt Princip. — At det ei er umueligt, skal jeg erindre siden, skjøndt det vel ofte nok af Andre er viist.

Naar Forfatteren mener, at den Fordring: "Gaf Din Nabo Fred," er en urigtig Forklaring af Hegnsforordningen, da er hans Wildfarelse overordentlig i sinefaldende; thi den er meget ældre, end denne Forordning, og i det mindste saa gammel, som det 7de Bud i Decalogus. — At den ei skulde være det sande Rets-Princip — det er mig ubegribeligt, efterat baade Fornuft og aabenbarer Religion utallige Gange har hyldet den. Er det ikke Rets-Princip, at jeg skal lade Andres Liv, Være, Eiendom og Fred være uantast-

stet; men det skal kaldes Rets-Princip, at Enhver skal sitte sig imod mit Angreb; saa har jeg, og saa have Uallige med mig intet Begreb om Ret. At det af mig forsvarede Rets-Princip, som Forfatteren siger, ikke gjelder i andre Tilfælde for det borgerlige Selskab, men at det da vilde hedde: "luk Din Port, om Du vil have Fred!" er altsaa en mærkelig Vildfarelse. Straffes da ikke den Tyv, som stjæler fra mig, skjøndt jeg lader min Port staae aaben? Straffes ikke Marktyven endog haardere, end den, som stjæler i mit Huus? Straffes da ikke den, som igjennem aabne Døre kommer ind til mig og overfalder mig? Har jeg da ikke og Ret til at optage fremmede Creature i min Gaard, skjøndt Porten staaer aaben?

Efterat Forfatteren har deelt Væred i 2de Perioder, ytttrer han en ny Vildfarelse, nemlig: at der efter Eadens Indbudsning d. 8 eller 12 September, er næsten Intet tilbage, som Creaturene kunne bestadige. — Naar en Landmand, som har indført et forbedret Algerbrug, da har noale 1000 Edr. Kartofler, en betydelig Deel Roer, Kaatrabi, Raal, eller en Mængde af sildige Staldferings Urter staaende paa sin Mark, eller han har beplantet alle sine Grøfter med levende Hean, eller han har anlaet en Plantage paa sin Rod; kan man da kalde alt Saadant "næsten Intet?" — Eller kan der ikke paa Samme i een Time anrettes større Skade, end paa en Sødemark i flere Dage? — Og — vil Hr. For-

fatteren, tværtimod mig, antage Nyttens Princip, som det, hvorefter Lovgiveren skal handle, saa maae jeg spørge: Hvad vilde blive Følgen for Staten, dersom man saaledes behandlede dem, der begyndte Forbedringer? Man favoriserede dem, der efter gammel Glendrian blot saaede Rug, Byg og Havre, og som tøvede med deres Vintersæd til hen i October Maaned; man overgav til Raboers vilkaarlige Behandling hver den, som dyrkede Brakfrugter, anlagde Plantninger, eller saaede sin Vintersæd itide! Saa partist, som sli en Anordning ved første Diekast maatte vise sig at være, saa sikkert skulde den og tilintetgjøre ethvert Fremfridt i Agerdyrkningen; men selv af Forfatterens Udtryk er det klart, at han ikke kjender et forbedret Jordbrug, og derfor ogsaa i denne Henseende ikkuns har vildfareet imod sin Billie.

Hvor uenig Hr. Provst Heiberg har været med sig selv, og hvor meget han har ladet sig blænde af sin forudfattede Mening om Umueligheden af at frede i Ebred, det fremlyser atter deraf, at han for de følgende 3 Uger af Ebred, antager det Princip, som han forkaster i 4 foregaaende Uger, nemlig: "Skaf Din Raboe Fred!" At han nu antager dette Princip, grunder han derpaa: at Hestene da maae være indtagne, Køerne nu ikke kunne taale, at være ret længe ude, og Faarene om Natten maae være hjemme; altsaa paa den Lethed, med hvilken man nu kan skaffe sin Raboe Fred. Men — hvad der er Ret, maae

være Ret til enhver Tid — og altsaa har Forfatteren her selv bevist sin Vildfarelse i det Foregaaende. Det samme beviser han ydermere, naar han siger, at Gjæs, Kalkuner og Vender skulle vogtes heelt igjennem; thi — bør man altid vogte disse, og det skjøndt de ere mindre skadelige, end Sviin, Faar, Kæer og Heste; saa er det ubegribeligt, hvorfor alle Disse skulle have Frihed til at løbe, hvor de ville.

Forfatterens Paastand: "at Sviin kun skade i de første 4 Uger af Vored" er og meget vildfarende; thi at de ikke, som han paastaaer, den øvrige Tid holdes hjemme, det lærer den daglige Erfaring, og at de, omløbende paa Markerne, anrette en ubodelig Skade paa Agre og Enge, det er bitterligt nok.

Naar Hr. Provsten paastaaer, at Bøderne i de sidste Uger af hver Vored, efterat Rug er faaet, skulde være alvorlige, viser han, at han i Grunden er enig med mig om, at Enhver skal skaffe sin Naboe Fred; men at han deels ei har indseet Uueligheden heraf i den 12te Maaned, og at han deels betragter Kartøfler, Plantninger og tidlig Sæd, som Ting af næsten ingen Værdie.

At Hr. Provsten feiler i sin Mening om Umueligheden af at skaffe sin Naboe Fred i den Ene af Aarets 12 Maaned, da man dog efter hans egne Ytringer kan og bør skaffe ham den i de 11, ja, som han paastaaer, virkelig præsterer den, det er alt for tydeligt; det ligger endog i

hans egen Afhandling: Kan jeg af egen Lod, under Løring og Vogtning, eller hjemme i Stalden, føde mine Creature i 11 Maaned; saa kan det slet ikke tænkes, som en Umuelighed, at gjøre det samme i den ene 12te Maaned. Det aller-  
 værste, man kunde forestille sig, var, at jeg maatte holde  $\frac{1}{12}$  mindre af Creature, hvilket endnu ikke grændsede til Umuelighed, og dog er dette endnu meget for høit regnet; thi, om jeg og tilfod, at Løring i denne Maaned kun var halv saa nærende, som den løse Drist; saa havde jeg endnu kun tabt  $\frac{1}{24}$  af Foring, og var desto længere borte fra Umueligheden; men desuden har jeg i det foregaaende erindret, at man meget vel, ved een Vogter, kunde bestreife Vogtningen i denne Maaned. Det var endog lettere at vogte i September, end i October Maaned, og altsaa komme vi endnu et godt Stykke bort fra Umueligheden. —  
 Siger jeg nu hertil, at Staldforing er langt fortrinligere, end baade Løring og Vogtning, saa bortfalder endog Bæmseligheden; saa at der er Intet lettere for den, som vil, end at skaffe sin Raboe Fred — og dette er tillige, som alt hvad der er retfærdigt, saare nyttigt; thi Staldforing sætter Landmanden i Stand til at holde 2 á 3 Gange saa stort et Antal af Creature, som han ellers kunde føde; den forøger hans Gjødning og formerer hans Ager's Kraft, saa at dens Afgrøde idelig maae worde rigere og rigere.

At Hr. Forfatteren ogsaa tager feil, naar han regner Kartofler, Plantninger og tidlig Rug-  
sæd for Ting af næsten ingen Værdie; det behøver  
jeg ikke vidtløftigen at vise. Det Modsatte er  
allerede af mange dydelige Landmænd erkjendt og  
godtgjort.

Ikfunds bør jeg gjentage, som noget bedre,  
end det Hr. Provsten har ønsket, det Kongl. Land-  
huusholdnings Selskabs Forslag: at der maatte  
vorde en Lov, som paabød hver  
Mand, at skaffe sin Nabo Fred! Det  
maatte da, som Retfærdighed og Billighed for-  
drede, overlades til Enhver, hvorledes han troede  
sienligst, at tilvejebringe Samme. Den, der  
holdte meest af, ved Hegn at skaffe Andre Fred,  
maatte hegne! (Og da Ingen nuomstunder eier sin  
Gaard, uden under den Forpligtelse: „at afgive  
den halve Grund til Hegnet, saa forbyder Retfær-  
dighed ikke, fremdeles at tilstaae den, som vilde  
sætte dobbelt Jorddige o. d. l., Ret til at nyde  
den halve Grund dertil udlagt af Naboen) Den,  
som hellere vilde tsire, han maatte tsire, den,  
som foretrak Vogtning, han maatte vogte — og  
den, der ansaae det for bedst at staldfore, han  
maatte følge sin Overbeviisning — og slap natur-  
ligviis fri baade for at hegne, tsire og vogte. —  
Naar jeg kunns troelig opfylder min Forpligtelse  
imod Enhver anden, saa vedkommer det ikke No-  
gen, paa hvilken Maade jeg gjør slikt. Naar jeg  
kunns, uden Fornærmelse for hver Mand, kommer

til Maalet, og kommer der i rette Tid, saa kan det jo være alle Andre ligegyldigt, enten jeg er gaaen, eller har løbet; enten jeg er passeret Landeveien, eller en lovlig Godsti; nok at jeg møder hvor, og naar jeg skal. — Altsaa: "Gef Din Naboe Fred! og Forskrivt om de kraftigste Midler, til at overholde dette korte Bud, er alt hvad jeg vover at foreslaae, og er alt, hvad jeg troer, at en udfommende Hegnssforordning behøver at indeholde. — At byde den, som Nar ud og Nar ind staldforer sit Qvæg, eller som slet intet Kreatur holder, at han, Skøndt han allerede har skaffet sine Naboe den fuldstændigste Fred, endnu skulde hegne, for selv at have Fred, det er en Sætning, som jeg ikke kan fordrøie — og at til-lade dem, der holde Creature under aaben Him-mel, at lade samme gaae ind paa sliq en Mand's Løb og ustraffet fortære hans Jords Afgrøde, fordi han ikke hegnede eller vogtede, det kunde jeg umuligt kalde retfærdigt; enten er det, han pro-ducerer, hans Eiendom eller ikke? — Er det hans Eiendom, da har Ingen Ret til at borttage, eller ødelægge det Mindste deraf; være sig til hvil-ken Aarets Tid, det vil. — Er det derimod ikke hans; men Alles Eiendom, saa maae og Alle, baade Vinter og Sommer have Ret, til at be-nytte det, som de bedst vide, ville og kunne. Disse Sætninger synes indlysende for den sunde Menneſtesforstand. — Og hermed være nok sagt,

i Anledning af Hr. Provst Heibergs Skrivt  
 "Om Markfred". — Den hæderlige Olding, som  
 jeg kjender og agter, vil, som jeg haaber, finde,  
 at jeg ikke har ført Waaben imod hans Person;  
 men ifkuns imod de Ytringer i hans Skrivt, som  
 jeg ansaae urigtige, og sligt vil han ikke mis-  
 billige! —

I Anledning af ovenmeldte Skrivt udkom i  
 samme Aar Hr. Kammerherre Baron Wed-  
 del Jarlsbergs i Aaret 1793 allerede  
 fremsatte og nu gjentagne Forsøg i  
 Henseende til Markfred, — hvilket ved  
 denne Leilighed i høi Grad fortjener at anmeldes  
 for dem af Tidendernes Læsere, som mueligt ikke  
 have seet samme. — Den for Sandhedskjerlighed  
 og Frimodighed hæderligen bekjendte Forfatter har,  
 som det forekommer Anmelderen, ogsaa her viist  
 hvor meget det var ham om Ret og Billighed at  
 gjøre, røbet Sagkundskab og fremstillet sin Mening  
 saaledes, at hver den, der elsker Retfærdighed,  
 ikke kan andet end billige det, han har sagt. —  
 Ogsaa fortjener den Moderation, med hvilken  
 han, skjøndt saare afvigende fra mange af Hr.  
 Provst Heibergs Ytringer, dog har mødt  
 denne Forfatter, et Særkiende, som, jeg troer  
 altid, characteriserer den Mand, der ifkuns sæg-  
 ter for Sandheden. — Skrivtet selv fortjener at  
 læses og lægges paa Hjerte; derfor tillader Under-

tegnede sig intet Udtog deraf. Det er i øvrigt en Gjenlyd af hele det agerdyrkende Publicums Ønske, om at erholde Markfred — og et Ønske, bygget paa den retfærdige Grundhold: at den, som ikke molesterer Andre, ei heller af disse bør molestes. Gid det opfyldes! og det kan umueligt blive uopfyldt.

Lynghøje d. 1 Februar 1816.

B. F. Rønne.

E. Skr. Havde jeg læst Hr. Drewsens Anmærkninger til J. L. E's Bemærkninger o. s. v., eller formodet, at han vilde tage til Gjenmæle imod Hr. Provst Heibergs Skrivt "Om Markfred", førend jeg skrev foranstaaende Linier, skulde jeg ikke have skrevet dem, fordi jeg vilde anseet det ufornødent, at sige mere, end det han allerede havde sagt, og som nu er indrykket i Landoec. Tiden der 3 B. 2 H.; men efterat jeg har skrevet det, jeg skrev, førend jeg læste hine Anmærkninger, og jeg seer, at vi begge, som oftere, ere komne til det selsamme Maal, skjøndt vi have vandret, hver for sig, paa forskjellige Veie, og brugt de samme Midler, for at finde og naae Maalet; saa troer jeg dog ikke, at jeg bør tilbageholde det, jeg har nedskrevet. Jo flere der stemme for en god Sag, og angive Grunde, fordi de stemme

saaledes og ikke anderledes, des større Opmærksomhed maae den tildrage sig, des flere ville, af Overbeviisning om det Rigtige, antage sig den, og des før vil den seire. — Denne være min Unoskyldning fordi jeg ikke tier, efter at saa god en Talsmand nyeligen har talet!

Lyngbye d. 5 Februar 1816.

B. F. Rønnø

---

Brev til en Ven paa Landet i Anledning  
af Markfreds: Sagen i Almindelighed,  
og Høiærbærdige Hr. Amts: Provst  
Lütken's Afhandling, (see Minerva  
Decbr. Maaned 1815) i Særdeleshed.

Det er, kjæreste Ven, i høi Grad, mærkbærdigt,  
hvor stærkt den Sag, om Markfred, interesserer  
Mangfoldige. Jeg veed ikke i Hast et Agerdyrk-  
nings: Anliggende, der har beffjæstiget saa mange  
Penne. Næppe er man færdig med at læse et  
Stykke, før man strax igjen seer et nyt. Jeg,  
for min Deel, har i nogle faa Maaneder læst 8,  
deels trykte, deels til Trykken bestemte, Stykker  
i denne Anledning; og hvad der fortjener megen  
Opmærksomhed: Alle raabe med een Røst: "Giv  
Landmanden Markfred! et Gode, uden hvilken  
Agerdyrkningen aldrig vil hæve sig, som den kunde  
og burde!" Denne Bøn er en almindelig Stemme  
— Den er Folkets Røst, og kan umueligt blive  
ubønhørt af en landsfaderlig Regjering. — End-  
og Mænd, som i øvrigt ere meget uenige i deres  
Forestillingsmaade, ere fuldkommen enige i den  
Post, at de ønske Markfred for dem selv og deres  
Medborgere, og reise sig, som øvrige Talsmænd  
for denne Sag; men næppe veed jeg Noget, der  
varmere, end Hr. Amtsprovst Lütken, har  
talet for den. — Vel har han, som den, der af

20 å 25 Aars Erfaring, kjender Markfred ved Hjælp af de syenske Indhegninger, ikke fattet, at noget andet eller bedre Middel kunde tilveiebringes, hvilket vi letteligen kunne undskyldes; den, der i 20 eller flere Aar har befundet sig vel ved Rugbrød, tilstaaer sjældent, at man kunde finde sig ligesaabel og maaskee endnu bedre ved Brød af Hvede, og omvendt. — Det er Menneſkets almindelige Lod, at bedømme Alt, eller dog det Meste — efter sin egen indskrænkede Erfaring, og at anſee det for det bedste, hvilket han af det ham bekjendte har befundet bedst. Altsaa — i Henseende til Midlerne, er Hs. Høiærbærdighed ikke enig med os; men — for Markfreden er han ſaa ivrig, jeg havde nær ſagt: lidenſkabelig, en Talsmand, at jeg næſten vilde betænke mig paa, fuldeligen at underſkrive alle hans Meninge og Ønſke. — Du maae endelig læſe denne Afhandling, ſom vil intereſſere Dig ſaare meget. Den kan ikke andet, end lægge Vægt til Landhuusholdningsſeſſkabets Forſlag, ſkjøndt det ei var Forfatterens nærmeste Henſigt. Tænk Dig en gang: Hr. Amtſproviſten tilſtaaer, at den blotte Vedligeholdelſe af Hegnet\*) omkring hans Præſtegaaardsmark aarlig koſter en dygtig og veløvet Mandſ Arbeide i flere, end Hundrede travle Foraarſdage, foruden Gjerdsfelens og Stavrenes Værdie. — Ved at beregne den ſimpleſte Koſt, Dag-

\*) Heri ere dog ikke 100 Favne Steengjerde beregnede, da de ei behøve ſaadan aarlig Vedligeholdelſe.

Isen og Priis paa Værktøi og Materialier, komme  
 vi her let til 200 eller flere Rigsbankdalers aar-  
 lig Udgiwt for Hegnets Vedligeholdelse om een  
 eneste Gaard. — Antage vi ogsaa kun det Halve,  
 og blot ansætte det egentlige Danmarks Præste-  
 og Bønder-Gaarde til 57,000, som ventelig er  
 for lavt regnet, saa udkommer dog den uhyre  
 Sum af 5,700,000 Rbdlr., siger fem Milio-  
 ner og syv Hundrede Tusinde Rigs-  
 bankdaler aarlig for Hegns Vedlige-  
 holdelse paa den af Forfatteren hidtil brugte  
 Maade; og dog paastaar han, at slikt betaler  
 sig. — Vel bringer han Hegnets Lye og den An-  
 ledning, det giver til skadeligt Bands Afledning  
 med i Beregningen til Fordeel for Hegnet; men  
 disse Fordele ere, (den sidste endog efter Hr. For-  
 fatterens egen Tilstaaelse, saa længe Omkæstning  
 ei finder Sted), saa ubetydelige imod Bekostningen,  
 at de kun netop fortjene at benævnes; dog —  
 lad dem ballancere med det Afslag, jeg har givet,  
 da jeg kun har beregnet 5,700,000 istedet for  
 11,400,000 Rbdlr., som efter Forfatterens Til-  
 staaelse vilde udkomme; saa bliver dog, efter hans  
 Beregning, det egentlige Danmarks Markfred  
 aarlig af lige Værdie med de anførte 5,700 000  
 Rbdlr.; dog ikke allene af lige Værdie; men endog  
 af en langt høiere; thi Forfatteren antager, som  
 fuldkommen afgjort, at slikt Markfred endnu brin-  
 ger Fordeel. — Forfatteren paastaar fremdeles  
 pag. 506 meget mere; thi han fortæller, at 20

Hr. Hartkorn, beelte i 50 Parceller, som maae kjøbe al deres Gjærdsel, endnu finde Regning ved at hegne — og er dette saa; da beviser han dermed, at Danmarks Markfred aarlig maae være flere Hundrede Millioner Værd. Tilforladelig — sig en Sag, kan ikke af nogen Statsstyrelse betragtes som uvigtig! —

Videre siger den Høiærværdige Forfatter pag. 514: "Om Væred, saaledes som det her beskri-  
ves" (nemlig, som det er i Sjælland) "maa jeg gjentage, at det er en Landeplage, saa stor og ødelæggende, at man imod den maatte opbyde Folket en Masse og Regjeringen opbyde al sin Kraft;" og pag. 522 erklærer han: "At Væred, som det findes i Sjælland, er et Uhyre, imod hvilket enhver Landmand maae gribe til Vaaben, som pro Aris et Focis;" for sin Religion og sit Arnested! Stærkere kunde Forfatteren vel ikke udtrykke sig — og, efter min Mening, er det endog for meget sagt; men nok: det beviser at Hr. Amtsprovsten erkjender og vedstaaer Markfredens store Værd, og med os be-  
falder Regjeringen for sig og Andre, om saa stort et Gode.

At Forfatteren ikke antager noget andet Mid-  
del til dette Godes Meddelelse, end Hegn, det har jeg allerede sagt Dig — og at han ikke er bekendt med det allerbedste, nemlig Staldforing, det er klart af hans hele Afhandling, da han ikke engang nævner dette fortrinlige Middel, som dog

Kaffer saa stor en Deel af Belgien Fred uden Hegn. Derfor maatte han og pag. 515 nedskrive: "Af alle Midler, til Vorets totale Udryddelse, kjender jeg kun eet, som kan hjælpe; det er: punktlig at følge og overholde Hegnsforordningen, især dens 15 §.a; men at den ikke engang kan overholdes, undtagen hvor Mængden selv vil have den overholdt, det tilkjendegiver han, gandske overeenstemmende med vor Erfaring, i Anmærkningen pag. 515, hvor han tilstaaer, at der og i Fyen gives nogle Byer, som frembyde det væmmelige Syn af Vred og Mangel paa Hegn, fordi, mener han, at en slovende Kolosse behersker Beboerne; og altsaa har Hr. Forfatteren just hermed, uden selv at tænke derpaa, indrømmet, hvor vigtigt og nødvendigt Landhusholdnings-Selskabets Forslag er: "at der maatte vælges andre, kraftigere Midler, hvilke kunde sikke de Landmænd, som, omringede af slige slovede Naboer, ogsaa ønske sig Markfredens Gode, en Ret, som Staten bør tilstaae mig, enten mine Naboer ville det eller ikke. — Er det Tilfældet, at mine Naboer frivilligen ønske at give mig, hvad jeg forlanger, da behøves ikke engang Lovens Mellemkomst.

Forfatteren har sat sig det fast i Hovedet, at det Hegn, som, efter hans egen Tilstaaelse, ei allevegne kan iværksættes, og som i sandige, Skov, og Steen-løse Egne, efter Naturens Indretning, slet ikke kan finde Sted, er det eneste Middel, ved

hvilket Fred skal tilveiebringes, og taler meget især mod Vogtning. Jeg tilstaaer gjerne, at det er det fletteste af alle de mig bekjendte Midler til Freds Tilveiebringelse — og at Børn allermindest burde bruges dertil; men, gives der Steder (det jeg dog ikke troer) hvor hverken Staldforing, eller Fodding, eller Tøring, eller Hegn kan iværksættes, og intet andet Middel kan sættes istedet for disse; saa seer jeg dog ikke, hvorledes Staten med Rette kunde forbyde Beboerne, at lade deres Kreature vogte ved Mennesker, som frivilligen dertil lode sig leie, eller hvorledes en retfærdig Lovgiver kunde tillade, at min Afgrøde der skulde fortares af fremmed Næg. Det er dog, som jeg og andenseds har erindret, Religionens og Fornuftens simpleste Forderung: at vi skulle lade Enhver beholde Sit ubeskåret. Maaden, paa hvilken vi lettest og bedst kunne og ville dette, overlader den retfærdige og vise Lovgiver til os selv, vel erindrende, at ikke allene Menneskets tilhørlige Frihed; men og mangfoldige locale Omstændigheder fordrer Gaadant. — Det bør da, kjereste Ven, som vi oftere have omtalet, hverken forbydes eller befales, at der maae hegnes, staldfores, foldes, tøires eller vogtes; men at Enhver, paa hvad Maade han bedst kan og vil, skal skaffe sin Naboe Fred. Staten skal kun haandthæve Religionens og Moralens Bud, ved at holde deres Overtrædere i Ave. Saaledes ogsaa her: Vil Rogen paa den underfundige Maade, ved sine øde Vinds rke Hefte.

Kreature, komme til Mæstens Arv og Gode, da bør, naar dette bevises, Regjeringen straffe sligt et uretfærdigt Menneſte og tvinge det til, at erstatte mig mit lidte Tab; men enten han ved Plankebærk eller Cordon, eller paa nogensomhelst anden Maade vil holde sine Kreature fra min Afgrøde, det angaaer hverken mig eller nogen Anden. — Giv den Fred, som vil Fred! det er nok — og det er retfærdigt — det, som passer Enhver bedst, det vil og det bør Enhver kunne vælge. Have vi Ret til at tvinge Andre til det, som vi anſee for det fordeelagtigſte, ſaa har ogſaa Inquisitionen Ret, naar den tvinger Folk til den Troesbekjendelse, ſom den anſeer for den enefte ſaliggjørende; ſaa have og Jeſuitterne Ret, naar de ſige: "Hensigten helliger Midlet"; men alt Sligt ſtrider gandske imod den chriſtelige Religion og ſund Fornuft. Den Høiærv. Forfatter havde derfor ei heller høvt behov pag. 508, 518 og flere Steder, at ønske Hegnet fremmet og vedligeholdt. Det har aldrig været Landhuusholdningsſelskabet, ſom det ei heller har været vort Ønſke, at ſee det ophævet, end ſige: forbudt, der hvor Nogen ønskede at have det.

Forfatteren falder det pag. 515 Dracos Haardhed, "at gjøre Evinene fredløſe uden for deres Eier Gaard", (det vil vel ſige: hans Grund) og taler tillige om at confiscere hver

levende Skabning, som findes i Skov, og at tví-  
 ge Fattige og Børn, til at forkrables og vantri-  
 ves. Derfor disse 2de sidste Dele foresloges af  
 Fredens Undere, hvilket jeg aldrig har hørt eller  
 læst, da var det ikke allene haardt; men og uret-  
 færdigt. Guld Skades Erstatning og Straffebø-  
 der, som kunne afstrække fra Ufred, samt Confi-  
 scation af de Creature, der ved gjentagen Vold  
 paa Andres Eiendom vilste, at de ei kunne holdes  
 i Tømme, og frib. lig Bogtning, hvor man selv  
 valgte denne, er den høieste Fordring, jeg har  
 læst eller hørt — dog Evinene undtagne; og om  
 disse, for ethvert Agerbrug, vdelæggende Dyr,  
 forudsat at de ei holdes indelukkede, erklæredes fred-  
 løse, turde jeg dog ikke kalde det Dracos Haard-  
 hed; thi deels er der stor Forskiel paa Menneſke-  
 og Evine. Blod; deels har den Forordning, som  
 Hr. Amts Provsten selv kalder et Mesterstykke,  
 endog saa omtrent erklæret dem Fredløse. — Er-  
 indre vi nu til lige, hvad Erfaring har lært os,  
 at vi aldrig kann: holde Evin med mindre Be-  
 kostning, end naar vi stedse holde dem strængt  
 indelukkede, saa sees her atter: at hvad der er  
 det retfærdigste, er ogsaa det nyttigste.

Forfatteren paastaar pag. 515 og 516,  
 at det vilde være partist og unødvendigt, at frem-  
 tvínge Fred ved en Lov, som uden Hean paabød  
 samme. — Jeg veed derimod med Visshed, at  
 min Ven vil indsee, at det just fortjente Naavn af  
 Partisthed, om man nægtede Fred for dem,

som ei kunde hegne, og toang den til at hegne, som paa anden lovlig Maade skjenkede sin Naboe Fred. — At ellers Forfatteren her kan see Sagen i saa forkeert et Lys kommer atter deraf: at han ikke tænker sig andet, end Bogtning, og maaskee i det høieste: Tviring, og at han ei gaar ud fra det eneste rigtige Princip, det er: Retfærdigheds-Principet, som skjenker baade Herregaardsiere og Huusmænd lige Ret.

Ligesaa unødvendigt seer Du ogsaa det er: at paabyde Hegn, da Fred uden Hegn kan existere og virkelig finder Sted, og det en langt fuldkommnere Fred, end Hegn nogensinde kan tilveiebringe. Dit og mit staldforede Qvæg gjør hverken os, eller Andre Ufred! — Besynderligt nok er det ellers, at Forfatteren ved denne Leilighed just roser Forordningen, fordi den confiscerer de Ufredeliges uvane Creature, hvilket han nydeligen kaldte *Dracos* Haardhed, — og saaledes vil bevise, at den, i hans Hine strænge Lov: "Istaf Din Naboe, med eller uden Hegn, Fred!" er unødvendig!! —

Hvad Forfatteren pag. 502 og 503 anfører, for end mere, at vise Hegnets Nødvendighed, er: at Græstyperie og Sædens Ødelæggelse, ved at nedtrædes og nedkjøres i Uføre, ikke anderledes kan forebygges. — Dertil behøver man vel ei at svare andet, end: Dersom Moraliteten ikke, i Henseende, til førstnævnte Tilfælde, ved Religions Indflydelse kan forbedres, da vilke Hegnene

og de stærke Laase, som forsøge Hegnsmkostningerne, kun udgjøre et ringe Værn, og det skulde tilforladelig være et stort Græstyperie, som, for den Bestjaalne, oversteg  $\frac{1}{10}$  af Hegns-Omkostningerne. — Hvad det andet Tilfælde angaaer, da gjælder det kun om de Linier som støde til Veiene, og da troer jeg at fremkommelige Veie, og dybe Klækgrøfter langs med disse vilde være de bedste Midler, til at holde Kjøresvende og Gaaende indenfor de rette Grændser. — Ere Veiene gandske ufremkommelige, saa vil intet Hegn standse dem; thi Røden bryder Love. —

Paa een Uttring af Forfatteren maae jeg endnu gjøre Dig opmærksom, det er denne: pag. 505 kalder han Forslaget: "uden Hegn at skaffe sin Naboe Fred en synderlig Lyst, at vende sig bort fra den cultiverede, til den raa Naturstand, hvoraf Du atter vil see, at han bestandig har svævet med sine Tanker nærmest ved Vogtning, og ikke har kunnet hæve dem til Erindringen om et høiere Culturtrin, end Hegn! — Hvad han, uden at kjende Pisé-Bygninger, i Forbigaaende, siger om disse, daglig mere og mere, som fortrinlige erkjendte, hører ikke til Sagen om Markfred og forbigaaes her; dog — jeg har end ikke i Hovedsagen Skridt for Skridt fulgt den Hoiærv. Forfatter, som ikke heller var nødvendigt, da Du i Landoec. Tidender 3 B. 2 Hefte, i Anledning af en anden Forfatters Uttringer, vil finde alt hvad her mangler. Ifkuns gjentager jeg endnu, fordi

Sagen fortjener megen Opmærksomhed, følgende: Hr. Amtspræst Lütken har, som sagt, ved sin Tilstaaelse om Hegnets Beføstninger, og sin Paa-stand, om at det dog betaler sig, lagt for Dagen, at han anseer Danmarks Markfred for at være af mange Millioners Værdie — at det altsaa er en Sag, som i højeste Maade fortjener Statsstyrelsens Opmærksomhed; men derhos har han altsaa tillige lært os, endnu mere, end vi forhen selv forestillede os: hvor vigtigt det er, om Freden, uden Hegn, kan tilvejebringes, og at Loven allermindst bør paabyde et Fredningsmiddel, der, efter de af ham opgivne Data, vilde fordre en aarlig Beføstning af saa mange Millioner, som dertil end ikke kunne udredes i Penge; men maae udredes i Anvendelse af fysisk Kraft og som altsaa ere et stort og virkeligt Nationaltab, — isald Fred paa nogen anden Maade kan tilvejebringes. — Med det samme har han da ogsaa paastaet, at en stedsevarende Staldføring, foruden dens øvrige Fordele, vilde medføre en Gevinst af flere Millioner, ved Besparelse af Hegn, som i dette Tilfælde blev usd- vendigt.

Ydermere har Forfatteren, i det han gjør opmærksom paa, at der selv i Byen gives hegnløse Egne, (skjøndt Hegnsforordningen i flere end 20 Aar har fordret Hegn) gjort det indlysende, at fligt et Lovbud ikke er det Middel, der kan afhjælpe Nøden — og at det altsaa bliver nødvendigt,

som det er upartist og retfærdigt, at der bydes:  
 "Skaf Din Nabo Fred paa hvad Maade, Du  
 bedst veed, vil og kan!" og at dets Overholdelse  
 med al Kraft understøttes og fremmes.

Saaledes maler da ovennævnte Afhandling  
 med stærke Farver den Sags Vigtighed, for hvil-  
 ken det Kongl. Landhuusholdnings-Selskab har  
 interesseret sig, og bestyrker os i det glade Haab,  
 at det Kongl. Rente-Kammer, der har det store  
 Hverv, at vaage for Landets Agerdyrkning, ikke  
 vil hvile, førend det seer Landmandens billige  
 Ønske opfyldt.

Med Hengivenhed og Vennskab har jeg den  
 Hre ic.

B. F. Rønne.

Lynghøje d. 16 Februar 1816.

---

## Uden Hegn ingen Markfred.

---

Markfred er en nødvendig Betingelse for et godt Agerbrug. Og da det ikke kan nægtes, at Danmarks Agerdyrkning er i god Gang til det Bedre; saa er Markfred ogsaa hos os saa ønskelig og nødvendig, at Savnet heraf føles af alle gode Landmænd, ja af enhver vindstibelig Bonde. Det er nu ikke sjældent, at høje Bønder klage over deres ufredelige Naboer. Selv den Ufredelige klager over den, som heri er hans Overmand. Kort: efter Markfred sukke vi alle. Det er derfor vist høi Tid, at Regjeringen med Energie tager sig af denne vigtige Sag. Og der er ingen Tvivl om, at det ogsaa vil lykkes den, lykkes i det mindste bedre, end i Aaret 1794. Deels var Udskiftningen den Gang ikke almindelig skeet, (hele mit Sogn er udskiftet efter den Tid) deels var den endnu saa ny, at Bønderne ikke vidste at skønne paa Markfredens store Gode. Nu have de derimod, ved at saae Kløver, og end mere ved at lægge deres Vintersæd tidligere, end før var Skik, lært at sætte en bedre Priis derpaa, og ville række villigere Hænder til at opnaae saa vigtigt et Niemeed. Takket være derfor det Kongl. Landhuusholdnings-Selskab, som har gjort saa vigtigt et Skridt mod dette velgjørende Niemeed. Enhver Fædrelandsven har seet dette Skridt med Glæde, og ønsker Sel-

Rabet, som har saa store Fortjenester af vort Lands væsen, Held i dets ærefulde Bestræbelser.

I det ogsaa jeg med sand Taknemmelighed nærer dette Ønske, være det mig tilladt, at yttre en Frygt, som (maaskee uden Grund) er opstaaet hos mig. Det forekommer mig nemlig, at man lover sig for meget af den i sig selv rigtige Grundsatning, man gaaer ud fra; naar man vil gjøre den til ene gjældende i en ny Eo, og ikke noksom tager Hegn med i Betragtning. Og dog troer jeg, at man stedse vil komme til at hylde den Sætning: uden Hegn ingen Markfred. Ved Bogtning allene opnaaes den neppe. Bogtning er en evig Krigsstand med Naturen; ved den erholde vi Markfred omtrent paa samme Maade, som vi under Krigen havde Fred for Engländerne, efter at de havde rømmet Sjælland. En saadan Fred udfordrer en Kraftanstængelse, der moxen er over vor Eone. Hvor vil det være mueligt for en Bonde, at holde alle sine Creature fra Naboernes Lodder, naar slet intet Hegn imellem dem kommer ham til Hjælp? Kan han det endog nogle Dage, han kan det vist ikke alle; naar han er borte i Forretninger, eller onde Veirligt indtræffer, og allermindst, naar det meest behøves, i Eoredstiden. Alt ville have Markfred ved Bogtning uden Hegn, forekommer mig det samme, som i den politiske Verden at ville have Fred, ved at holde hele Nationen stedse under Naaben, hellere end anlægge Grændsefæstninger.

Er det i sig selv et rigtigt Princip i Lovgivningen om Markfred, som man ikke kan andet end antage: At Enhver skal være pligtig til at skaffe Naboen Fred, hvor mange Vogtere vil da ikke udfordres, naar denne Fred skal tilveiebringes ved Vogtning allene? Og hvor stor Evang medfører den ikke for Bonden? En Evang der vist ikke er mindre, end den, at hegne. Han vil tvinges til at bruge alle sine Børn og alt sit unge Lyende\*) dertil. Men hvilken Afbræk vil ikke Børnenes Underviisning herved lide! Bondens Arbejder hele Sommeren igjennem ere saa mange, at man er nødt til at see igjennem Fingre med Skolegangs Forsømmelse i Sommersemestret; desto mindre burde den derfor afbrydes i Winterhalvaaret. Og nu det, som er det værste, at bruger Bonden endog alle sine Børn til at voote, saa vil dog Hensigten forseiles. Børn er Børn; de ville stikke sig til Leeg, og ikke altid være paa deres Post. Der hører desuden meget til, at holde løse Creature inden et lidet befrevet Rum, og som kun beskrives ved Linier! Den meest Uvælgte vil ikke kunne, om han endog kunde ville; og uden Hegn, vil ingen fuldkommen Markfred erholdes.

\*) At bringe gamle Følf, Fattiglemmer, med i Anslag, nytter nok slet ikke! Bedre var det, om man, efter Hr. Baron Wedel Jarlsbergs Forslag, kunde afrette Hunde dertil.

Jeg troer derfor, at begge Dele, Bogtning og Hegning, burde forenes; og Forordningen af 29 October 1794 havde vist ikke Uret, som forenede dem. Men deri feilede den, at den viste sig for overbærende med den Forsammelige, den Ufredelige. Bliver det Pligt at indhegne sin Lod, da bliver Bogtning vel ikke gandske undværlig, men dog let at overkomme. Lad det altsaa være en Hovedsætning i Loven om Markfred: At Enhver skal skaffe Naboen Fred, og lad Optagelsespenge være klækkelige, og derved afstrækkende; men lad det tillige være en Sætning: At Enhver skal opføre sit Udhegn.

Dog dette, hører jeg Nogle sige, har Erfaring lært at være uoverkommeligt, uiværksætteligt. Men er dette ogsaa sandt? Har Erfaring virkelig lært os dette? Da Tiden kom, at Hegns-Forordningens velgjørende Bud mere og mere skulde iværksættes, naaede Søekrigen os, og Landkrigens stedse videre om sig gribende Luer truede os siden stedse nærmere og nærmere ved. Al Opmærksomhed henvendtes paa Krigen, KrigsForventning og Tilberedelse beskæftigede Gemytterne alt for meget til, at de fredelige Syssler kunde noksom paaagtes. Og da Krigen virkelig kom, var der ikke at tænke paa Hegn. At hegne er derfor ingen Erfarings Umuelighed. Erfaring kan ikke have lært os noget om Fredens Mueligheder, paa en Tid, da Krigsbasunen lød igjennem det hele Land. Men hvad Erfaring virkelig har lært

os, det lader os benytte nu, da al vor Kraft kan anvendes paa fredelig Syssel; nu da Fredens Dont skal læge Krigens Saar. De Feil i Indhegningen, som Erfaring har gjort os opmærksomme paa, dem lader os vogte os for.

En Feil var det i Hegnsforordningen, at den tillod at opføre enkelt Grøvt og Jordvold, talte dette iblandt de lovlige Hegn, og ansaae det for tilstrækkeligt til at frede. Dette kan det ikke, om det endog haver nok saa godt et Vidiegjerde. Det giver for let en Afgang for Creature til Paa-brud fra den Side, hvor Volden vender ind, og derved tillige Gjennemgang for Creaturene fra den modsatte Side. Og heri troer jeg at Grunden for en stor Deel ligger til de mange Klager, man har ført over alt Hegns Utilstrækkelighed, til at skaffe Markfred.

Det samme gjælder, skjøndt i mindre Grad, om enkelt Steengjerde, især naar det sættes, hvor der før var en Grøvt; thi derved kom det til at staae saa dybt, at det gav et let Overspring til den modsatte Side. Og hvordan det end sættes, saa lader det dog Creaturet, fra Jordvoldens Side, komme op paa den øverste Deel, hvorved dette faaer Die paa den tillokkende Mæring, som maatte findes paa Raboens Lod; og da er det næsten ikke mueligt, at holde et rasst Kreatur fra at bryde Freden.

Skjellet mellem Raboer burde derfor stedse være beplantet Jordvold, med Grøvt ved begge

Sider, af forsvarlig Breddé og Dybde, eller dobbelt Steengjerde, hvor Steen haves. Begge Slags Hegn kan ved Tilsyn godt holdes vedlige, og med dem bortfalder Tvisten om, hvilken Side Steen eller Grøvt bør vende til. Enkelt Steengjerde veed jeg næsten ikke hvad jeg skal sige om. Jeg troer ikke, at det bør ansees for tilstrækkeligt eller lovligt Hegn. Det har medført den Skade, at hvor der ikke var Steen nok til den hele Arm Gjerde, der var man næsten nødt til at hegne den øvrige Deel med enkelt Grøvt. Hinc illæ lacrymæ! Om Fredskove, som virkelig fredes, kunde det med Stenene ud ad ansees for lovligt Hegn.

Naar alt Udhegn bestod af anførte 2 Slags, da blev det en let Sag, at vogte om Efteraaret, og da skulde intet ubevogtet Kreatur saa let komme ind i anden Mand's Korn- eller Kløver-Mark om Sommeren. Thi jeg tør ikke med Hr. Provst Heiberg antage, at vi have fuld Markfred hele Sommeren igjennem. Bonden, naar han tvirer, vogter i Almindelighed ikke. Men er Heden stor, eller forsømmes Kreaturet, da slaaer det sig ofte løs i Tviret. Exemplerne ere desværre alt for mange.

Men er Arbeidet med Udhegn's Opførelse, uden at see hen til Erfaring, ikke i sig selv en Umuelighed? Dette skulde være sørgeligt! Hegns-Forordningen af 1794 er dog et kraftigt Dementi

heraf. Menneſket kan hvad det alvorligen vil\*), især naar hans Fordeel forener sig hermed. Kri- gen har blandt saa meget Ondt, ogsaa haat dette Gode til Følge, at den ansporede Landmanden til det samme i Danmark, som vi nyeligen læste om den engelske Landmand, at dyrke bedre, producere mere. Men skal han dette, da vil han og, saa synes mig, være tilbøjeligere til at opføre sit Ud- hegn. Og kommer nu dette til, at han skal skaffe

\*) Jeg venter mig ikke her den lige saa flane som for- lidte Anmærkning: naar han vil, hvad han kan: Om absolute Umueligheder taler vi ikke, men om Dorskheds og Trevenheds Umueligheder. Dem kjen- der Manden, som der er nogen Eol\*) i, intet til. — Mad. Et ael Holstein siger i sit nye udfomne aandrige Værk: de l'Allemagne Tom 1 pag. 18. On a beaucoup de peine à s'accoutumer, en sortant de France, à la lenteur et à l'inertie du peuple allemand; il ne se presse jamais, il trouve des obstacles à tout: vous entendez dire en Allemagne; c'est impossi- ble: cent fois contre une en France. (Man har meget ondt ved, naar man kommer ud af Frankrig, at vænne sig til den tyske Almuens Langsomhed og Træg- hed. Den giver sig steds god Tid, den finder Hinz- dringer i alle Ting. Du hører 100 Gange sige i Tyskland: det er umueligt: mod eengang i Frankrig.) Hvor Karakteristisk!

\*) Eol er vel et provindsialt men meget emphatisk Ord, som fortjente at optages i det almindelige danske Sprog. Inden fortaar herved et Menneſke, hos hvem Evne og Villie i høi Grad ere forenede. Jeg har aldrig seet Ordet skrevet, veed derfor ikke tilvisse, om det bør skrives med E eller Æ; dog synes det Sidste etymologisk rigtigere. Med mindre Ordet Kulde være syncooperet af Evne og Villie. Dette kunde man da kalde en jydsk Forkortning!

Naboen Fred, og skal han vogte; da har han en Drivesjeder mere. Kun lader os ikke haabe at denne skal drive Alle! At Tingen ikke er umuelig, viste saa mange Bønder i mit Eogn, som efter Udskiftningen fik i meget kort Tid alt deres Udbegnsat i Stand, Mogle endog Mellemhegn. Dog troer jeg, at man bør komme den Fattigere til Hjelp, og har forhen gjort et Par Forslag herom. Jeg finder dem endnu ikke gjendrevne, men ønsker at see Sagen udført paa en bedre Maade.

Dog nyt Hegns Reising bliver unødvendig, kan jeg troe, naar det bliver ene gjældende Princip: at Enhver skal skaffe Naboen Fred; thi kan han ikke overkomme at vogte, da vil han nødes til at sommerstaldfore; og hermed have vi da paa eengang, uden al Tvang, det bedste hidtil bekjendte Jordbrug i almindelig Gang hos os. At dette virkelig er Mogle's Mening, som bruge Vexeldrivt og Sommerstaldforing, have vi læst paa Prent. Ja var det saa; da var her intet videre at ønske. Jeg for min Deel tør ikke love mig saa store Ting af dette Princip, hvis Følger desuden vil gaae ud over den fattigere Deel af Landalmuen. Er det nemlig retfærdigt, at, fordi jeg har Capital og Leilighed til at indføre Vexelbrug og Sommerstaldforing, saa kan jeg sidde i al Magelighed og see paa, hvorledes min fattige Naboe, som mangler hine Ting, maae anstrænge og ængste sig, for at holde sine Creature fra mine uindsfredede Jorder. Jeg kan derfor heller ikke

være gandske enig med Hr. Drewsen, som i sin enkelte Steengjerde vil have Stenene vendte mod sin Side. Thi er jeg den fredelige Deel, den omhyggelige Landmand, der aldrig slipper noget Kreatur løs uden Bogt; hvorfor da gjøre det vanskeligere for min Naboe, der ikke er, eller kan være hvad jeg er, at holde mig Fred for? Dette leder igjen til hvad jeg forhen sagde, at Udhegn bør være dobbelt Grøvt, eller dobbelt Steengjerde, og opføres fra begge Sider paa een og samme Tid.

Jeg har ikke talt om de Egne, hvor Grundten er af den Bessaffenhed, at Jordbolde ikke kan staae sig; thi disse ere en Undtagelse fra Reglen. Man faaer der hegne med hvad man kan, og saa godt man kan; og for Resten skaffe sig Markfred ved Bogtning, om man kan. Hvor man ikke kan avle Hvede, maae man lade sig nøie med at faae Rug.

Og nu et Par Ord om den Skjønhed og Nytte, som Hegn medfører for et Land. Hvilken Skjønhed vil ikke levende Hegn give Danmarks Sletter! Hvor deilig et Skue, fra et høiere Sted at oversee disse herlige Grupper, de mange Arme af Plantninger og Træer, som forvandle hver Lod til en Have! Og hvor trist og øde en Hedeegn, hvor intet Træ giver Diet et Hvilepunkt! Dog, Skjønhed er det mindste. Nytten er langt vigtigere. Hvor nyttigt er det ikke, at Jorderne ryddes for Steen? Men bliver det ikke Pligt, at hegne, da vil manges Steen blive liggende i al Noe.

Dog Streen findes ikke allevegne, og de fleste Hegn ville komme til at bestaae af dobbelt Grøvt med beplantet Jordvold. Saadanne levende Hegn have deres mangfoldige Nytte. De ville ikke alene afgive alle de Baand, som Landet selv forbruger, og hvoraf vi nu dyrt kjøbe en stor Deel fra Holland, men ogsaa give os en Mængde til Udsørsel. Desuden ville de yde en stor Deel Brændsel, som vi saa høiligen trænge til. Vore Skove have i sidste Krig faaet saadanne Hug, at vi vel kunde behøve at plante. Levende Hegn vil give Marken det tilhørlige Ly mod Østenvinden, der nu om Vaaren saa herkende udpiner vore Jor-der. I strænge Vintere med stærk Snefog lægger Sneen sig vel op til disse Hegn, men den træffer ikke altid der Vintersæd, som den kan skade; og er Jorden meget frossen, før den kommer, gjør den ingen Fortred. At føre Klage over denne Hegns Ulempe, er det samme, som at klage over Regn og Soelskin, der ogsaa, i for stor en Grad, skade Sæden. Hegn give ogsaa Creaturene Lye i ondt Veir. Jeg vil ikke tale om den Nytte af Hegn, at naar alle Fodder ere indgrøvtede, eller omgjerdede, da vil det blive vanskeligt for en Gjen- de, at trænge frem i et saa couperet Terrain.

Men hvad Vored angaaer, for at komme tilbage til vort egentlige Emne: Markfred, da vise Hegn sig her i deres største Nytte. Vored kan og bør Landmanden ikke give slip paa. (?) Det vilde være et ikke lidet national Tab, om al-  
4de Bind 1ste Hefte.

det Græs, som ei kan afstøres, blev ubenyttet. Hr. Provst Heiberg har viist, hvor nyttig og sundværlig Vored er for Bonden. (?) Og Provst Hægg siger i sit Priisfrist pag. 193: "Kløveren i September kan umuelig have Vored: Græssets Tynd for de malkende Køer. I Voredstiden gives Creaturene en Frihed og Bevægelse, som er dem saare gavnlig, og Græsset kan fuldkommen afædes og benyttes.

Have vi først Hegn, da falder Spørgsmaalet: Om Vored bør ophøre eller ikke, næsten gandske bort; i det mindste bliver det ikke af saa stor Vigtighed. Formedelt Hegn kan Vored sikkert opgives; thi hver Mandes Vored indskrænker sig til hans egen Lod. Han kan benytte det saa længe han vil; ingen Evang binder ham, naar han kun ikke lader sine Creature afæde Naboernes, hvilket han, Ved Hjælp af sit Hegn, let kan afholde dem fra med Liden Bogtning.

Men saalænge der intet Hegn er, eller indtil dette kommer i Stand, bør han vogte; derom kan ingen Tvivl være. Dette vil han og finde sig i, naar han kunde see Enden derpaa. Men skal denne Bogtning vare til evige Tider, da paalægger man ham en Evang større, end Hegningsvang. Det hjælper lidet, at man med Hr. Provst Heiberg vil indskrænke Voredstiden til d. 9 October. Inden den Tid er den største Skade skeet paa Brakfrugter, den fredede Kløver, den

tidlige Vintersæd. Og til den Tid kan Bonden ikke binde sine Creature ind, han behøver sit Væred endnu en god Stund. Men fra den Tid bliver saa almindelig en Vogtning høist byrdefuld og uudstaaelig. Vogtning uden Hegn vil aabne Leilighed og give Plads for evig Trætte og Feide. Kort: Uden Hegn ingen Markfred. q. e. d.

Mehren Præstegaard d. II Februar 1816.

P. E. Cramer.

## Tillæg

af

Joh. Chr. Drewsen.

Allerede i foregaaende Hefter af dette Tidsskrift har jeg fremsat min Mening, med Hensyn paa den i foregaaende Afhandling betragtede vigtige Sag. Hvorvidt min Synsmaade er rigtig; hvorvidt jeg kan have bedraget mig, maae kyndige Mænd dømme.

Jeg henholder mig altsaa, med Hensyn paa Hr. Magister Cramers: — "Uden Hegn ingen Markfred" — til det jeg allerede har sagt, og er blot her saa frie at gjøre opmærksom paa, at denne Afhandlings høitagtede Korfatter undertiden for sin Mening har fremført Beviser, der, som mig synes, ikke altid svare til Hensigten.

Han siger f. Ex.: "Vogtning er en evig Krigsstand mod Naturen; ved den erholde vi Markfred omtrent paa samme Maade, som vi under Krigen havde Fred for Engellænderne."

Men efter min Synsmaade passer denne Ligning kun, naar det var min Pligt, ved Vogtning at udelukke min Naboes Væg. Er det derimod min Pligt, blot at give min Naboe Fred; behøver jeg kun at hindre mit Væg fra, at komme ind paa hans Mark, hvilket er vist nok langt lettere, end at holde mine Naboes Væg fra egen Grund.

Hadde det været Engellændernes Pligt, at give Sjælland Fred, saa havde vi jo blot behovet at holde Vie med egne Tropper, og at hindre dem fra Angreb, hvilket vilde have været saare let. For Resten vil den ærede Forfatter formodentlig selv indrømme, at dersom vi nære analyserede dette Argument, vilde det lede til andre Slutninger, end dem man ved første Blik kunde vente.

Endvidere bør jeg, med Hensyn paa den Mening, at Krigen standsede Hegninaen, ikke undlade at anmærke, at Forordningens Dato er 29 October 1794, at vor Krig begyndte 1807; at vi altsaa havde 13 Aar til at reise Hegn, inden Krigen begyndte, og at disse destomindre ikke reistes, ikke engang tæt ved Kjøbenhavn, paa det Bernstorffske Gods, hvor Udskifningen er udført langt bedre, end mange andre Steder; hvor Bønderne, i Følge Kjøbenhavns Nabolaug, ere for-

muende, men, som det synes, i det ringeste tildeels, ikke Elskere af at hegne.

Jeg troer derfor gandske vist, at Krigen, der rigtig nok borttog saare mange Hænder fra Ugerdyrkningen, ei er Marsag til, at Hegnene ikke reistes; jeg troer end mere at kunne slutte saaledes, da Bondens Indkomster, paa den Tid, formodentligen vare større, og hans Stilling heldigere, end nu, efter tilendebragt Krig.

For Resten troer jeg, at, ved at tsire om Commeren, vogte om Efteraarets Dage og indbinde om Natten, kan Fred, uden Staldforing, tilveiebringes. Skulde jeg derimod, der staldforede, tillige vende den fredende Side af mit Hegn til min Naboe, da laae Fredens Byrde vist nok ene paa mig. En saadan Handling kunde være et Foretagende af Menneskekjerlighed mod en fattig Naboe, men gjordes det til Pligt, var dette Bud dog vel uretfærdigt.

Jeg antager som afgjort, at naar det Princip: — Skaf Din Naboe Fred — er det gjældende, ville Hegnene sikkert reises, hvor disse ere mindre byrdefulde, end Vogtning og Tsiring; thi man kan ikke tænke sig, at en Landmand, der har Ebne til at hegne forsvarligen, skulde foretrække at tsire og vogte, naar han herved paadrog sig et usifommeligere og mere bekosteligt Arbeide, der i mindre Grad betryggede ham for at see sine Kreature optagne. Jeg troer endvidere gandske vist,

at han i ethvert enkelt Tilfælde vil vide at vælge det, der meest passer til hans særegne Stilling.

At Vored ikke bør ophøre, det vil siges forbydes, naar dettes Benyttelse kun indskrænker sig til egne Stubbe, derom er jeg saa fuldkommen enig med Hr. Magister Cramer, at jeg, og Enhver formodentlig, vilde ansee et Forbud mod dette Vored, som et sandt Indgreb i Eiendomsretten. Kun den Voredgræsning, som Hr. Provst Heiberg omtaler, som han vil een Maaned at skulle finde Sted, og hvis Uundoærlighed han ikke har beviist, bør jeg i Følge min Overbeviisning erklære for eet af de sikreste Midler til at standse enhver Forbedring af vort Agerbrug; for en sørgelig Levning af Fortidens Barbarie; ja, for den største hændede Uret, der tilføies den vindskibelige Landmand, og for det sikreste Beviis paa den laveste Kultur, hvor det yndes.

---

## P. M.

Paa Grund af De Hrr. Udgivere af Landoeconomiske Tidender Deres Indledning til samme, giver Undertegnede sig den Frihed at tilmelde Dem: At jeg paa min Gaard Løitgaard kaldet, beliggende paa Amager, haver i Vinteren 1812, udfjort frisk Hestegjødning lige fra Stalden af paa circa 2 Edr. Land Jord, og strax om Foraaret blev samme Jord pløiet (tilligemed en 6 Edr. Land, som ligeledes samme Vinter var bleven gjødet med Ratterenervations Gjødning fra Kulen), derefter blev samme Stykke besaaet med Vikkehavre, som blev grønt afflaaet, til mine Heste, som fortærede det paa Stalden. Noget deraf blev gjort til Hø. Derefter blev Stykket pløiet tvende Gange, tilligemed det øvrige af samme Mark, og det hele om Efteraaret besaaet med Hvede. I Aar haver jeg havt Byg i samme Mark, og haver saavel Hveden, som Byget, staaet lige saa godt paa det Stykke, der blev gjødet med den friske Hestegjødning, som det stod paa det øvrige af Marken, som var bleven gjødet paa sædvanlig Maade. I Fjor Vinter haver jeg igjen gjødet en 3 Edr. Land med frisk sammenblandet Heste- og Koe- Gjødning, samt ligeledes en 4 Edr. Land med Ratterenervations Gjødning, samme Stykke haver ligeledes været i Aar besaaet med Vikkehavre til Hestene, paa samme

Maade som i Fjor, og agter jeg nu for Eftertiden at udfjøre en Deel af min Gjødning om Vinteren paa Marken, og strax sprede samme, og om Foraaret, saa snart det er mueligt for Frosten, nedpløie den og besaae det med Vikkehavre, deels til grøn Foring, og deels til Høe, og ifald De Hrr. Udgivere ønske det, skal jeg med Fornøielse opgive Dem Resultaterne deraf, om jeg skulde formærke nogen Forandring paa det, som derudi bliver saaet, og det, som bliver saaet paa den Jord, som paa den sædvanlige Maade bliver gjødet.

Jeg er næsten overbevist om, at det er det rigtigste, strax at udfjøre sin Gjødning lige fra Stalden paa Marken, og der at sprede den, og lade den ligge Vinteren over; (især naar, som hos mig er Tilfældet, at der ei findes noget syn-derligt Straa i samme) thi da faaer Jorden Gavn af al den Vædste, som ellers flyder bort fra den i Møddingen, og ligeledes letter det Arbeidet meget, da Udfjørselen af Gjødningen skeer paa en Tid, da man ikke haver travlt med Hestene, og den betydeligste Fordeel vil være, at man kan benytte sin Brakmark, som ellers forhen for en Deel laae ubenyttet.

Mange troer jeg er af den Formening, at Kraften af den friske udfjorte Gjødning ei skulde virke saa godt paa den følgende Sæd, som naar Gjødningen er sammenbrændt, og ligeledes troede, at det vilde bewirke, at Ufrudtet, som er i

den friske Gjødning, igjen skulde komme i Jorden, og formedelst at det ikke var bleven forraadnet, som de nok formener vilde skeet, naar Gjødningen var sammenbrændt, da fremkomme med forøget Kraft, saa tillades det mig herved at anmærke, at til et Bevis for, at den friske Heste- og Koe-Gjødning er en meget kraftig Gjødning for Sæden, tjener: At Umagerne, saa tidlig om Foraaret som mueligt, udfjøre af deres Gjødning paa den Jord, som de skal have Kaal og Urter i, og at derefter bliver ypperlig Kaal, og efter samme fortreffelig Sæd af alle Slags, og det Aar ud og Aar ind, uden nogensinde at ligge til Hvile, hvilket jeg efter min Formening troer at bevise, at den friske Gjødning kan bruges uden Skade, ja maakke endog til mere Fordeel, end den sammenbrændte; thi om Foraaret kan man vist nok ikke mene, at Gjødningen kunde være gaaet i Gjæring, i det ringeste ikke af nogen Betydelighed, ja jeg troer end ikke engang at Gjødning, som man i Almindelighed udfjører om Midsommer, er gaaet i synderlig Gjæring, og at derved Ukrudtsfrøet, som er i samme, skulde være blevet udueligt til at voxé igjen, naar det kommer i Jorden; thi Enhver, som vil behage at eftersee sin Hvede eller Rugmark om Efteraaret, naar den er afmeiet, vil finde en betydelig Deel Kloverplanter paa Jorden, og hvis Frøe, efter min Formening, troes at være kommet paa Marken med Gjødning; thi hvoraf skulde det vel komme, at man finder

det ikkun i de afhøstede Wintermarker, men ei i Baarsædmarkerne? Desuden lad endog være at Ukrudsfrøet fremkommer efter den friske Gjødning, saa bliver det jo grønt aflaaet eller og luget af, og kan altsaa ei være Jorden til nogen Skad.

Jeg kan ei undlade ved samme Leilighed at tilmelde for De Hrr. Udgivere, at jeg i Aar har, som man i Norge kalder det, skriftet min Hvede, hvilket skeete paa følgende Maade, nemlig: isteden for at udkafe Stuberne fra Vognen i Ladden, lod jeg dem først kaste ind paa Loen, der modtog tvende Karle dem, og slog 2 Ganze hver Stube imod Bunden af en omvendt Vognfading, og derpaa kastede dem ind i Ladden. Jeg fik paa denne Maade afstørket 16 á 18 Ldr Hvede paa tvende Dage, og derved fik den modneste og bedste Hvede til at saae. Ved den samme Leilighed bemærkede jeg, at af de saa Brandax, som fandtes i Hveden, næsten aldeles ikke Kjørnene affaldt for medelst Skriftningen, og de enkelte Brandkjærner som vare affaldne, vare ikke gangne i Stykker, og derfor ikke smittede den anden Hvede.

Ligeledes havde jeg i Aar det Tilfælde, at min Kløver voxede meget frodig frem, saa at Kjørerne, endstjøndt de stode tsirede, dog nedtraadte meget; for at forebygge dette, fandt jeg paa, at binde dem meget kort ind i Løirene ved Siden af hinanden, og lod 2 Mand aflaae Kløveren til dem saaledes, at hver fik sin Gist, og efterhaan-

den som der blev afflaet, bleve Kærne flyttede frem, deels for at de ei skulde optræde Jorden for meget, og deels for at spare at transportere Kløveren. Da jeg begyndte derpaa, ventede jeg at de skulde have vraget den afflaede Kløver, men det gjorde de ikke; de aab den gandske op, baade Top og Rod, og derved sparedes betydeligt, da der aldeles Intet blev spilet.

Skulde De Hrr. Udgivere finde Noget i Ovenstaaende, som kunde være værd at lægge Mærke til, skal det være mig meget kjert. Jeg er i øvrigt De Hrr. meget forbunden for den Glæde De have forskaffet mig, samt for den Nytte, som jeg venter at høste af Landoeconomiske Tidenders Læsning.

Erhødigst

J. L. Christensen.

Løitgaard d. 12 September 1815.



## Noget om Gjødning og dens Behandling.

---

Alle Tiders uimodtagne Erfaring har lært, at alt det, som ved Gjøring har undergaaet Forraadnelse og især Dyrenes Excrementer, der egentlig kaldes Gjødning, indeholder nærende Bestanddele for Sæde- og Græs-Arterne.

Flere Tusinde Aars Theoretici have lært, at disse Næringsstoffer bestaae af Olie, Salt og fin Jord. Man har ved chemiske Undersøgelser opdaget, at visse Slags Gjødning indeholder mere Olie, andre mere Salt o. s. v. Hvor den fornødne Mængde af Excrementer og forraadnede Planter manglede, har man, med ovennævnte Theorie for Øie, udfundet adskillige kunstige Gjødningsmidler og anmeldt dem, som fortrinlige. Saaledes har man, som Gjødningsmiddel, anbefalet Soed, Olie, Tran, pulveriserede Olie-Rager, knusede Hestebeen, Cæbevand, ja endog Kjøffensalt, m. m. Men pludselig blev denne bedagede Theorie aldeles fuldkæftet. Man nægtede vel ikke: at Salt, opløst i Vand, kunde indsuges af Planterne, men paastod, at det er for skarp en Næring, fordi Erfaring har lært, at

formegget deraf er dræbende: at Olien er for grov en Substantz til at indtrænge i Planterøddernes Kar, der ere saa fine, at de ei kunne sees af det ubevæbnede Øie: at Jord er uopløselig i Vand, og giver ingen Næring for Planterne.

Mod disse Erfaringer og Sætninger maatte det tilføies mig at indvende: Fordi Salt, i for store Portioner, dræber Planterne; derfor er det ei afgjort, at det, i passende Portioner, ei giver Næring. Man kunde jo ellers ogsaa argumentere paa den Maade: Kjød, i for store Portioner, volder Indigestion og dræber Mennesket, ergo er Kjød for Mennesket en aldeles unaturlig og skadelig Føde.

At Olie og Jord, naar man ved Jord forstaaer Muld, skulde være for grove Substantser, til at indtrænge i Planterøddernes, af det blotte Øie, usynlige Kar, forekommer mig ikke at være tilstrækkeligen beviist; thi hvilken Naturkyndig har udforsket Planten i dens virksomme og levende Tilstand, da den i Jordens Skjød indsugede sin Næring? Hvo kan bestemme Plantefarrenes Elasticitet? Naar Plante-Roden lægges under Mikroskopet, da er den, efter al Sandsynlighed, død; i det ringeste virker den neppe til at indsuge Næringsmidler. Hvo kjender ikke de dyriffe Mustlers Elasticitet. Mon ikke en forholdsmæssig Uvidelse ogsaa kunde finde Sted hos Planterne?

Uagtet alt dette vover jeg dog ikke gandske at forkaste den nyere Lære. De flere Tusinde Aars

Theorie betyder i mine Dine ikke meget; thi den simpleste Fornuft seer endnu i vore Dage mange lige saa gamle Løgne at troes for afgjorte Sandheder.

Den nyere Lære byder saaledes: "Kulsurgas med Vand, som Behikel, er den Næring, Planterne, ved Rodens Hjelp, bekomme fra Jordmonnet. Erfaring har lært, at Gjødskede indeholder en stor Mængde Plantenæring, følgerlig megen Kulstof. Denne findes ikke i fri Tilstand deri: den fremkommer først, naar Gjødskeden, formiddels Virkningen af Varme og Vædskede og den atmosfæriske Luft, geraader i den Tilstand, som kaldes Gjæring. Under denne udvikler sig en stor Mængde Kulstof, som forener sig med Surstof til Kulsyre og denne med Varmestof til Kulsurgas. Foruden denne udvikler sig Ammoniak, Vandstofgas og Kvælstof, dog den sidste kun i ubetydelig Mængde, naar den gærende Masse blot bestaar af Vegetabilia. Vandstofgassen er let og flygtig, Ammoniakken ligesaa; disse gaar følgerlig bort; Kulsurgassen derimod er tung, ikke flygtig og forbliver svævende over den gærende Masse, naar den ikke af Vinden bortføres.\*)

Siden Ammoniakken og Vandstofgassen, som flygtige Dele, bortdunste, bliver det altsaa allene den tungere Kulsurgas vi her have at berøre.

\*) See oekonomiske Annalers 12 Bindes 1ste Hefte pag. 83 og 84.

Denne Materie beskrives af de Naturkyndige saaledes: "Kulstof findes udbredt i hele Naturen, da saavel Dyr, som Planter indeholde Kul. Samme erholdes ved at underkaste de dyriske Dele en stærk Grad af Hede, for derved at udjage de vandagtige og olieagtige Dele, som Kullet indeholder. Kullet er den ildfaste Deel, som derfor ogsaa ved alle chemiske Operationer bliver tilbage, naar de øvrige Dyriske og Plante-Bestanddele ved Ilden ere forærede og forvandlede til Gas; dog dette tilbageblivende Kul maae ingenlunde ansees, som reen Kulstof, da saadant desuden indeholder Jord, Ludsalt og Vandstof. Kulstofften har stærk Forbundskaab til Surstoffen og dannes dermed, i Forening med Varmestoffen, Kulsyregas (Gas acide carbonique) — Fix Luft — hvilken indtages af Vandet, hvorved erholdes Kulsyre."\*)

Kulsurgas (Fix Luft) udgjør en Bestanddeel af næsten alle organiske Legemer, den findes i Surbrøndsbande og giver samme deres syrlige Smag, ligesom det almindelige Vand deraf har den, det egne, behagelige Smag; den udgjør en Bestanddeel af vor Atmosphære og indeholdes i Uddunstningen af Mennesker og Dyr. Den erholdes ved Destillationer og Gæringer af forskjellige dyriske og vegetabiliske Substantser, ved Brænding eller Destilering af jord- og ildbestandige Ludsalte, eller ved at overgyde stødt Kride, eller Mar-

\*) See Hauchs Naturlære i Bind pag. 149 og 150.

mor med Svovls eller Salpeters Syre, eller og ved at opsamle den ved Siæringer i Bryggerier.<sup>a\*)</sup>

Efter denne Beskrivelse over Kulsturgasfen, hvis Rigtighed ei kan drages i Tvivl, falder det mig saare tungt at begribe, hvorledes denne Substant's allene skulde indeholde Planternes Næring.

Vi ville dog nu lade den nye Theorie staae ved sit Værd, og henvende vores Opmærksomhed til Gjødningens derpaa grundede Behandlingsmaade.

Columella lærte: at man skulde nedsænke sin Gjødning i et dybt Vandhul, paa det at Ufrudtsfrøet derved kundt udblødes og tage sin Ene til at voxe. — Den samme Fremgangsmaade bruge endnu de fleste Bønder i Danmark; dog neppe fordi de kjende noget til Columella's Lære, eller fordi de hylde hans Grundsætning; men rimeligviis fordi Gjødningsspladsens Bund, der sjelden er broelagt, Lid efter anden, formeddelt Jordens Opblødning, er bortskoblet og udhulet til et dybt Vandstade. — Uagtet jeg maae tilstaae, ei at have seet nogen kjendelige Spor af Jordens mindre Afgøde der, hvor saadanne Gjødning's Huller bruges, er det langt fra, at jeg vil forsvare dem; men dersom Siæringen ei kan gaae for sig i Vand, da skizner jeg dog ikke, hvad derved saa synderlig, efter den nyeste Theorie, kan tabes, især dersom man med Hr. Urtekræmmer

<sup>a\*)</sup> See Hauchs Naturlære 2 Bind pag. 356 og 357.

Bentzon\*) vilde om Vinteren opbugge det frošne Røddingeband og føre dette paa Algeren; man behøvede da i det ringeste ikke at være saa frygtsom for at udsprede Røget paa en skraa Mark, hvor Regn og Glud flyder over.\*\*)

Columella lærte end videre: at man skulde tildække sin Rødding med flattede Rús, for at hindre Gjødens Fortærelse af Vinden, eller Solens Straaler. Maaſkee heraf foranlejet har man i de senere Tider, endog i dette Aarhundrede, opført indmurede Røddingssteder, bygget Skure med Åbning mod de Sider, hvor Solen har mindst Indvirkning og atter, i Stedet for disse Indretninger, foreslaaet ranke Træers Plantning om Rødding Stedet.\*\*\*)

Efter min Formening ere alle disse Foranstaltninger aldeles unyttige; thi bestaae Gjødningens frugtbringende Dele af Salt, Olie og Muld, da kan disse ei lettelig uddunste. Bestaae de af Kulſurgas, da kan dette ei udvickles uden af Røddingens Overflade, saavidt Opvarmingen rækker; og uagtet Kulſurgasſen ſkal være af de tungere Luft-Partikler, lader den sig dog neppe opbevare under et aabent Tag, eller imellem nogle Trær,

\*) Landoeconomiske Tidender andet Bind første Hæfte pag. 142.

\*\*) Deconomiske Annalers 12 Bind første Hæfte pag. 81.

\*\*) Deconomiske Annaler for Maj 1806 pag. 278 16.

i det ringeste ikke i den Tilstand, at denne Lust kan føres paa Algeren.

Vi have hørt, at Columella og hans Efterfølgere søgte at dempe Ukrudtsfrøet, ved at udlude det i Vand. Middelsalderens Theoretici have stræbt at opnaae denne Hensigt paa en formentlig rigtigere Maade, ved at samle Røget paa en for tilløbende Vand fri Plads, hvor det, ved at henligge et Mars Tid, eller længere, kunde, tilligemed deri værende Ukrudtsfrøe, ved Solens og Varmens Paavirkning gjøre, og Ukrudtsfrøet paa denne Maade tabe sin Spire. Cone.

De nyeste Theoretici, som udføre Gjødningen lige fra Stalden og sprede den paa Jorden, nægte vel ikke, at Ukrudtsfrøet derved beholder sin fulde Spireevne; men de foregive, at Hestehakken og Exstirpatoren ere mægtige nok til at dempe alt Ukrudt i Fødselen. — Jeg maae tilstaae, at jeg tvivler meget derom; (A) men skulde det forholde sig rigtigt, da vilde jeg dog meget beklage den, der lod sig forlede til, at bringe sit Ukrudtsfrøe, tilligemed sin friske Gjødning paa Algeren, naar han ikke var forsynet med, eller maaske ei paa sin Jord kunde bruge Exstirpator og Hestehakke.

Columella vilde, at Gjødningen skulde blive et Aar gammel i Røddingen, før den udførtes paa Algeren. Ikke for derved at bringe Ukrudtsfrøet til at spire ved Giaring; thi dette troede han at dempe ved at udlude det i Vand;

men formodentlig har hans Tidkalder, ligesom de senere Tiders, Erfaring lært, at frisk Gjødning, især det saakaldte varmere Slags af Heste, Faar og Hjærfreature, paasørt let Jord, fornemmelig naar langvarig Tørke efter Udsæden inderæfser, brænder, som man kalder det, Jorden, eller ved sin første Giæring sætter den i alt for stærk Fermentation og volder Misvæxt. — Dog maae jeg herved anmærke, at dette, saavidt min Erfaring strækker, ikkun har været Tilfældet, naar Gjødning, der er samlet om Vinteren og Foraaret, søres fra Møddingen paa Ageren, saasnart Baararbeidet begynder, siden spredes og strax derefter nedpløies. — Maaſkee Gjødningen ved den nye Fremgangsmaade: at sprede den frisk paa Ageren, om Vinteren kan tabe sin brændende Kraft og blive uskadelig for Vexterne; men da synes dette uforeneligt med den Lære: at Gjødningen aldeles ikke giærer i den udsprede friske Tilstand og at Giæringen først gaaer for sig, efter at den, om Foraaret, ja endog langt hen paa Sommeren, vorder nedpløiet i Jorden.

Hr. Professor Plussen i det nye og forbedrede Oplag af hans Lærebog siger §. 50: "I Begyndelsen af Giæringen ere kun faa af de giærende Legemers Bestanddele udviklede; i Slutningen af Fermentationen ere de fleste forsvundne. I begge disse Tilstande maae Gjødstens Virkning være svag; kun i en vis Mellemtilstand er den størst." Han vedbliver §. 52 saaledes: "At Gjød-

fen kan yttre sin største Virkning beroer da paa to Omstændigheder. Den første er, at Gjødften ikke bruges, før den er kommen i en vis Grad af Giæring, eller bestemttere, at den raadne Giæring er kommen til en vis Grad; den anden, at Giæringen ikke standses efter at Gjødften er blandet i Jordsmønnen.

"Frisht og ugiæret Gjødste er utjenlig. Lader man den ligge hen i en stor Dønge, saa varer Giæringen meget længe, Gjødften bliver til en sortbrun klæbrig Masse og i denne Tilstand (hvori den langtst ikke er forraadnet) er den virksomst.

Alt dette stemmer fuldkommen overeens med mange Aars almindelige Erfaring og med den Fremgangsmaade, som alle kyndige Landmænd hidtil have brugt, dels for at dempe Ukrudt og fornemmelig for at hente den størst muelige Fordeel af Gjødningen. Men hvorledes kan det forenes med den nyeste Theorie, (hvilken Hr. Professor Oluffsen selv, baade i hans Lærebog S. 59 og i hans Amaal, 12 Bind 1ste Hefte pag. 85, umiskjendelig har adopteret) som anpriser: at Gjødningen i sin gandske friske Tilstand skal udføres og spredes paa Ageren; som paastaar: at Gjødningen i denne Tilstand ikke glæder for den vorder nedpløiet — og som foregiver: Alt Gjødningens hele Kraft paa denne Maade meddeles.

Middelalderens Theoretici (saaledes kalder jeg dem, der lærte i et Tidrum før Thæer udbredte sit Lys over Jordkloden) have troet det ret-

test at nedpløie Gjødningen saasnart mueligt, efter at den var bleven udspreddet. Thær og hans Efterfølgere anprise, efter de meklenborgske Landmænds Exempel, at lade Gjødningen udspreddet henligge ikke allene hele Vinteren, men endog hen paa Sommeren og paastaae, at den derved ei gaar i Giæring og følgerlig ikke taber noget af sin Kraft. Selv Thær synes at forbauses over sin egen nye Lære, som stridende mod al chemisk Jagtagelse og Fortidens Erfaring. Han ved intet at paaberaabe sig, uden allene Praxis, eller mange sammenlignende Forsøg. Mig synes dog at dette Phænomen maae kunde udledes af andre Uarsager, som jeg siden skal anføre; thi vil man ikke forkaste al chemisk Lære og det daglige Livs Erfaringer, da maae man jo dog finde sig overbevist om, at alle Legemer baade af Dyre og Planter, Riget gaar i Giæring og Forraadnelse saavel Vinter, som Sommer, ved at udsættes for Vandets og Solens Paavirkning, men naturligvis snarest om Sommeren, naar Atmosfæren mere er opvarmet. Blev Gjødningen tørret før den førtes paa Ageren og kunde den der bestandig holdes fri fra Fugtighed, da var det endda rimeligt, at den, ligesom Straaet i Laden, eller paa Loftet, kunde bevares længe, uden at gaar i Giæring; men naar har man hørt tale om en Vinter, da ingen Sne falder, eller et Foraar, da det ei regnede? Ere Sne og Regn ikke Vandstof? (B) Meddeeler Solen ikke Varmestof? Fremkommer ikke Giæring

af disse Substantiers Paavirkning? Eller er alt dette kun Sniksnak? Naar saae man, at Høe og Straa, ja endog det langt fastere Træ ei forraadnede, eller modtog en opløst Forandring ved Varmes og Fugtigheds Paavirkning? og dog skulde Gjødningen være den Substant, som derved i den fri Luft blot uddunster de vandagtige Dele? Skulde saadant uifelig være Tilfældet med Gjødning, der spredes paa Aæren, da gad jeg nok vide, hvorledes det gaaer til med den Gjødning, der spredes paa Enge for at gjøre disse frugtbringende? Mon denne ei heller gaaer i Gæring, saalænge den ligger tyndt udspreddt og mon den ikke der meddeler sin nærende Kraft? (C) saa er jo den modsatte Erfaring urigtig og det er Daarskab at gjøde sine Enge? End videre: Dersom frisk Gjødning i tyndt Lag ikke giærer, ikke fortæres af Larver eller Insekter og ikke uddunster sine Næringsstoffe, hvori disse end maatte bestaae; da tillades det mig at spørge om Aarsagen, hvorfor den Gjødske Kreaturene kaste fra sig paa Græsgangene, efter Professor Olfssens egen Tilstaaelse i hans Lærebog S. 481 og 807, samt alle Vievidners Erfaring, ikke medbringer nogen betydelig Virkning til Græsarternes Væxt, eller Sædens Forbedring, naar saadan kraftløs Gjødning nedpløies. (D)

Efter at jeg saaledes har fremsat mine Tvivl om Rigtigheden af den nyeste Theorie, i Henseende til den Maade, paa hvilken Gjødningens Behand-

ling anbefales; maatte det tillades mig, i denne for Landmanden og den hele kultiverede Jordklode høist vigtige Sag, at yttre min egen antagne Theorie og de Grunde, paa hvilke jeg troer: at Thæer og hans Disciple have, i Henseende til Gjødnings Behandling, ladet sig mislede til at spille Gjødnings Kræfter, ved at ulede fra Gjødnings indvortes Bestanddele de Virkninger, som allene have sin Oprindelse fra dens udvortes Form. (E)

Hvad Planternes Røring angaaer, da antager jeg med Lord Kames; at visse Substanter, fra Begyndelsen af, ere bestemte til deres Føde. Det er høist rimeligt, at en Qvantitet deraf var lagt paa Jordens Overflade, for at ernære de første Planter; hvorfra skulde ellers den Frugtbarhed komme, som findes hos Jord, der aldrig har været dyrket? — Denne Materie, opløst i Vand og indsuget af Planterne, er meddeelt til Dyrene, som leve af Planterne og igjen opløst ved de dyriske Deles Forraadnelse. De meest flygtige Dele ere opdragne i Luften; af dem ere nogle indsugede fra Luften gennem Planternes Blade, andre ere ved Regn nedledte paa Jorden og paa denne Maade meddeelte Rødderne; de mindre flygtige Dele, som Luften ei kunde tiltrække, ere opløste i Vand og dermed indsugede. Saaledes gaaer Alt frem i det Uendelige.

Her nævnes hverken Olie, eller Salt, eller Kulstof, eller Kulsurgas. Her fremsættes kun Resultatet

af den indskrænkede menneskelige Forstands Erfaringer, uden at vilke prale med den Inobildning, at man med et Mikroskop i Haanden, eller en Digel over Jlden, haade udfundet alle Naturens Hemmeligheder. Ikke vil jeg med disse Ytringer søge at kaste en ufordeelagtig Skygge over de meest garvige og ærbørdige Videnskaber: Physik og Chemie; men jeg vilde kun sige: at det, efter min Formening, er langt fra, at man endnu har opdaget de fineste Dele af Naturens Kræfter, hvori blandt Planternes Underholdnings-Midler upaatvivlelig kunne henregnes.

Neppr kan jeg seile ved at antage: at Planterne, ligesom Dyrene, opfange, eller, om jeg saa maae kalde det, fortære flere forskjellige Substantier, nogle mere, andre mindre nærende, nogle surde, andre endog i den Grad usunde, at de blive dræbende. Hvilket alt Erfarenhed synes at sætte uden for al Tvivl.

Naar Thaer og Mourier og Drewsen paaberaabe sig gjentagne Erfaringer og paa Grund af disse bevidne: at frisk Gødning, udspreidt om Vinteren, har samme frugtbringende Virkning, endog i Fremtiden, som gammel udbrændt Gødning paa sædvanlig Maade nedploiet; da finder jeg ingen Grund til at tage denne Beretning i Tvivl, uden at jeg derfor i mindste Maade fraviger mine forhen fremsatte Meninger.

Vel synes dette at indeholde en aabenbar Modsigelse, efterdi Gødningen ikke, efter min

Paaftand, fom tabende den førſte Deel af fin Kraft ved at ligge udfpredet i Soel og Regn, kan gjøre lige Virkning paa Jorden med den, hvis fulde Kraft er konſerveret; (F) men ved at eftertænke, hvorledes den nyeste, paa Erfarings Grunde hvilende, Theorie kunde forenes med de forhen er kjendte uroffelige Sandheder, er det, i mit Hoved, blevet til fuldeſte Overbeviisning: at det, ſom Gjødningen taber i Kraft ved at ligge udfpredt, erſattes Jordsmonnet ved Gjødningens udbortes Form, eller den blotte Tildækning. Derſom det er ſandt, fom Lord Kames lærer: at en Deel af de frugtbringende Stoffe, hvoraf nogle kan være Kalkurgasfen, ſom tungere Luftdele, ſvæbe over Jorden og rimeligviis af Vinden kunde adſpredes, da finder jeg det meget ſandſynligt, at diſſe Partikler ved Jordens Tildækning kunne opſanges og i ſtorre Mængde, end ellers, tiltrækkes af Jorden. (G) Ofte har jeg, uden forhen at tænke noget videre derved, erfaret: at Græsſet under Gjerdsel, ſom om Vinteren tilføres Hegnet, har, om Foraaret, eller hen ſidſt i April, da Gjerder ſædvanlig iſtandsættes, fremviis en langt frodigere Vext, end det, der ei var ſaaledes tildækket. Den ſamme Virkning ſpores af Lærred, der om Foraaret udlægges til Bleg. Under, og tæt ved Siden af dette findes Græsſet altid i høi Grad længere, tykkere og flørere, end paa ſamme Eng, hvor intet har tildækket Jorden.

I Sutherland bedækkes Jorden, efter Pennants Vidnesbyrd, med Ellegrene og Bregne. Linnæus fortæller, at man i Smaalands bruger Lyng, Mos og Bar, hvilke Substantier ei i sig selv, saavidt Theorien hidtil naaer, indeholde nogen frugtbringende Cone; ligesom og baade den store Linnæus og Hr. Professor Oluffsen aldelss forfatter disse, som Gjødningsmidler;\*) (H) men man kan dog ligesaalet troe, at Sutherlands og Smaalands Jordbrugere skulde have hyldet til almene Brug et aldeles utafnemmeligt og i saa høi Grad besværligt Arbeide, som man kan antage, at de meklenborgske Landmænd, fra hvem Thær hentede sin Idee, skulde, paa en Tid, da hele Europas Theorie var dem imod, have noget andet, end gjentagne Erfaringer, til Rettesnor.

Ikke troer jeg, at have fundet de Wiises Steen; men, fordi jeg anseer Emnet af yderste Vigtighed, saasom Jordens blotte Bedækning med alle Slags lette og sammenhængende Legemer staaer næsten i enhver Landmands Magt, og fordi jeg frygter, at mange, paa Grund af det bekjendtgjorte Autos Ephra, vil anvende deres Gjødning paa en Maade, hvorved den, isald min Formodning er rigtig, vil blive mindre nyttig, vover jeg at opfordre flere kyndige og agtpaagivende Landmænd til at prøve min Hypothese og bekjendtgjøre

\*) Deconomiske Aftaler 5 Bind pag. 454 og 455.

Resultaterne. Jeg selv har i sidstafvigte Novem-  
ber Maaned 1815 paa en og samme Ager tildæk-  
ket: 1) 432 □ Alen med 4 Læs raadne Kartof-  
fel-Stengler, som det foregaaende Aar havde  
tjent til Dækfel over en paa Marken udført, med  
Jord blandet, Mødding — 2) 628 □ Alen  
med 4 Læs halvraadnet Halm — 3) 564 □  
Alen med 2 store og sammentraadte Læs frist He-  
stemøg — og 4) 625 □ Alen med 3 Læs frist  
Køemøg, alt samme Dag udsprede paa en forhen  
til Byg-Sæd i næste Aar bestemt og vinterpløiet  
Ager, som, efter eet Aars Leie med Klover, havde  
i Sommeren 1815 baaret sorte Vicker, blandede  
med sort Havre. — Den halvraadnet Halm  
blev ikke udført paa Høstvogn, men paa en almin-  
delig Møgvogn, der blev brugt til alle foranførte  
4 Deele. (I) Resultatet skal i sin Tid blive be-  
kjendtgjort af Forfatteren.

Esbønderup d. 23 December 1815.

Otto Lembigh,

Auctions Directeur og Ridder  
af Dannebrogen.

## Anmærkninger.

(A) Dersom det maatte behage den ærede Forfatter, til Sommer, at bære mig med et Besøg paa Lundtofte, kunne jeg maaskee have den Forsiøttelse ved et Besøis, nemlig ikke theoretisk men praktisk, at høre denne Løis. Flere andre Landmænd i min Egn kunne paa samme Maade være til Tjeneste.

(B) Nei! De indeholde Vandstof (Brind).

(C) Phænomet er let at forklare: Regnen udskyller de gjødende Partikler, der synke ned i Engene og frugtbargjøre Disse.

(D) Om den paa Algeren tyndt spredte Gjødning giærer, eller ikke giærer, vover jeg ikke at bestemme; kjendelig er Giæringen ikke; men det jeg veed, og veed i Følge den Erfaring jeg i en Række af Aar har samlet, er: at Insekter ikke fortære den friske Halmgjødning saaledes, som den Gjødning, Dyrene umiddelbart tabe paa Marken, og at hiin ikke heller bortdunster sine nærende Dele; thi da vilde det se ud med mine og flere Andres Afgrøder.

Marssagen hvorfor Gjødningen, som umiddelbar falder paa Græsgangene, virker mindre — dette er en almodsigelig Erfaring — til disses Forbedring, end samme Mængde under andre Forhold vilde gjøre, ligger deri, at Insekter her vir-

felig fortære den største Deel af dens nærende Partikler. Man betragte den Gjødning, som en Hest eller Koe har tabt og see, hvorledes Skarnbasserne, i Ordets sandeste Forstand, udsuge den og ifkun efterlade de vegetabiliske Trævler. Af det, som disse efterlade, bortfører Vinden en anden Deel, men ikke desmindre giver dog den Plet, hvorpaa Gjødningen faldt, geile Græskløse. Endelig faaer en liden Plet paa Algeren for megen Gjødning, medens den langt større Part faaer Intet. Men kan denne Gjødning, under disse forskjellige ugunstige Forhold, dog yde Algeren nogen Kraft, hvormeget mere maae da ikke den halmblandede Gjødning, der ikke er udsat for hine Katastrofer, gjøre?

(E) Som blotte Agerdyrkere kunde det maae see være os ligegyldigt, om Theor og hans Disciple havde paa den ene Side spildt Gjødningens Kræfter, naar de ved dens Anvendelse paa en anden Side dog i lige, om ikke større Grad opnaaede Gjødningens Hensigt; thi at dette virkelig er Tilfældet, derfor kan jeg og Flere føre saadanne praktiske Beviser, at Theorien, om den end var os gandske imod, maatte gandske forstumme. Elsker vi derimod vores Videnskab, og ønske ikke blot at see og nyde Fordele af Virkningerne, men endog at kjende disses Grunde, da er vist nok den Undersøgelse Forfatteren her anstiller meget interessant og vi alle derfor følge ham, og see om han vil være i Stand til, at opstille en nye Theorie,

der bedre, end den, hvorpaa vi hidindtil have bygget, kan tilfredsstille os.

(F) Dersom den ærede Forfatter blot havde bevist denne Paastand; thi at han siger: Gjødningen maae udsat for Soel og Vind tabe sine Kræfter, er intet Bevis; thi vi Andre svare: Gjødningen taber intet ved at udsættes for Soel og Vind, eller faaer i det ringeste dette Tab erstattet paa anden Maade. Vi, der ere af denne sidste Mening, tvivlede ogsaa engang, forsøgte først i det Små, siden i det Større og gif endelig aldelles over til denne Maade at behandle Gjødningen, og kunne nu, for enhver upartist og grandffelshten Landmands Dine, føre saadanne Beviser, som ingen Theorie fuldkaster.

(G) Her møder jo Meningerne hverandre; thi netop dette siger jo Thær, som vi i det Følgende ville see.

(H) Dette er dog vel for meget sagt. Skulde f. Ex. Lyngen, naar den brændes eller paa anden Maade opløses, ikke indeholde Partikler, der kunne nære Planterne? Skulde Mos og Fyrrens og Granens Naale ikke, under samme Omstændigheder gløde? Disse Svørgsmaal ville Erfaringen dog vel besvare med Ja!

(I) Det vilde være ubeskedent at yttre en foreløbig Mening om Udfaldet af dette interessante Forsøg, ved hvilket jeg haaber, at S. T. Hr.

Lemvig h dog ikke har forsømt at lægge disse overgjødede Stykker saaledes, at de samtligen støde til den ikke overgjødede Ager, da denne sidste, i dette Tilfælde, tydelig vil bevise Overgjødningens skadelige eller gavnlige Virkning. Dette Forsøg bliver for mig end mere interessant derved, at Gjødningen her er anvendt til halmbærende Baarsæd, hvortil jeg aldrig selv har paa denne Maade brugt den, eller seet den bruges.

Vi ville nu til Slutning blot undersøge, hvorvidt den, af Hr. Auctions- Directeur Lemvig her opstillede Theorie, er nye eller stridende mod Thærs. Denne Forfatter siger, i den anden Deel af hans Grundsætninger for Landoeconomien §. 25: " — — Inden denne (Gjødningen) har begyndt eller endt sin hæftige Giaring, synes den ikke at tage noget ved at udsættes for Luften, eller dog i det ringeste paa anden Maade at faae Erstatning derfor."

"At strøe den lange Gjødning om Vinteren over Jorden, og lade den saaledes ligge til Foraarsspløiningen, gjør, forudsat at Vandet ikke bortskyller dens frugtbare Dele, men at disse synke i Jorden, en viensynlig og saare gavnlig Virkning. Naar Jordsmonnet saaledes dækkes om Vinteren, bliver det ualmindelig flisrt og paaaldende frugtbart. Jeg har seet, at omendstjændt man sammenreb Halmen, der kun tildeels var udfyllet, men ikke forraadnet, var Jordsmonnet hvorpaa den laae,

saavidt man kunde kjønne, lige saa frugtbar, som om al Gjødningen havde været nedpløiet. Man gjøder ofte Enge paa denne Maade. Ved ofte at have størst lang og kort Gjødning over saaede Vexter og Vifter, som da voxede derigjennem, er jeg fuldkommen overbevist om den fortrinlige Virkning, dette gjør paa varm og kjær Middelhjerd. Men det der er mærkværdigere, og som synes vanskeligt at kunne forklares er, at en saadan Ager, endog med Hensyn paa de selgende Afgrøder, udmærker sig frem for dem, hvorpaa meer forraadnet Gjødning nedpløies. „

”I Aaret 1808 saae jeg, paa ugjødte Jord, Sommerroer med Kløver deri, og overgjødte med lang Gjødning. Om Efteraaret 1809 lod jeg Kløveren oppløse og besaaede Marken med Rug. Denne Afgrøde tegner nu meget bedre end dens Naboe, der er saaet efter gjødte Brak. „

Samme Forfatter siger end videre: ”Den undergaaer dist nok endnu, naar den er fugtig nogen Oplosning; thi den indsuger Ilt (Sauerstof) og udvikler Kulstyre. Men man kan med Sandsynlighed antage, at denne synker med Fugtigheden i Jordsmønnen og befrugter det. Ved Udtørring foregaae ingen Forvandlinger. Man finder den Brakmark, hvor saadan Gjødning i nogle Ager har ligget spredt, meget og levende grøn, og endog paa de Steder, der ikke umiddelbart berøres af Gjødningen; et Beviis, at den frugtbargjørende

Virkning, endog inden Gjødningen nedpløies, udbreder sig ogsaa i dens Omkreds og tildrages af Jordsmønner. „

Vi see af det her Anførte, at Thær selv antager, at Gjødningen ved at tildække Jorden ogsaa paa denne Maade virker til dens Forbedring; men vi ville formodentlig saare bedrage os, om vi antogede denne at være den spredte Gjødnings, om just ikke eneste, saa dog Hovedvirkning.

Da jeg har forudseet, at denne Behandlingsmaade for Gjødningen vilde og maatte møde megen Modstand, saa besluttede jeg, for efter Evne at opløse en saa vigtig Sag, ved paa Fædrelandets Grund at fremlægge Beviset for eller imod, paa nye at anstille rene comparative Forsøg, hvis Resultat i sin Tid skulle worde bekjendtgjorde. Her kan jeg kun anføre saa meget, at et Stykke Jord blev i Esteraaret 1814 afdeelt i to lige Dele, hvoraf den ene Halvdeel om Esteraaret, den anden om Foraaret blev gjøddet med frisk Staldgjødning. Den første Halvdeel laae Vinteren over unedpløiet, den anden nedpløiedes strax. Jeg lod lægge Kartøfler i begge Stykker, og havde 1815et betydeligt større Produkt paa den Halvdeel, der om Vinteren havde været overgjødet. Hvorledes Udfaldet vil blive, med Hensyn paa de følgende Afgrøder, skal i sin Tid blive bekjendtgjort.

Strandmøllen i Marts 1815.

Joh. Chr. Drewsen.

4de Bind 1ste Hefte.

(II)

## Brev til Hr. Consul de Coninck, angaaende Toirs Forfærdigelse af Huder.

### Erhødigst Promemoria!

**A**nledning af Deres Velbyrdigheds meget ærede Skrivelse har jeg den Fornøielse at tilskrive Dem:

Forsøget med at anvende raa Huder til Toir, viser hos mig meget godt Udfald. Denne Anvendelse fortjener vist nok at anbefales tilligemed Reebsoning af hjemavlet Hamp til eget Brug. De fleste Jordbrugere kan let indrette et aflukket Bænge eller et smalt Stykke Jord langs med en Bygning eller anden Gjenstand, som giver nogen Lye for de stærkeste Vinde. Paa et Hjerdingkar Land vil nok kunne produceres fuldkommen saamegen Hamp, som udfordres til en Bondes hele Aars Kornødenhed af Reeb. Naar nu Bonden anvender et Par Huder hvert 4 eller 5te Aar til Toir, hvori hans største Reebforbrug bestaaer, saa behøvede han nok ikke oftere end hvert 2det eller 3die Aar at dyrke Hamp, imidlertid kunde de benytte Pladsen til Tobak, Havexerter eller andet. Dette synes jeg at burde nævne tilligemed Anpriisningen af Hudetoir, hvoraf Omgangsmaaden og Udfald er saaledes:

En Hud af en 10 Qvarteers temmelig før Hest er omtrent 3 Alen lang og  $2\frac{1}{2}$  Alen eller 60 Tommer bred, skaaren i 2 Tom. brede Remme,

giver 30 Favn, foruden Affald, der kan sammentknytted eller, skaaren i gandske smalle Strimler, snoes til et Stykke Løir.

Ved Hudens Udfjæring til Kemmer er at bemærke, at de yderste Kemme, som ere det tyndeste af Huden, fjæres bredere, og de midterste, hvor Huden er tykkest, smallest end 2 Tommer, samt at, naar man ikke vil sammensye Kemmene til den Længde Løiret skal have, man da fjærer den første Kem noget smallest i den ene og saameget bredere i den anden Ende. I den brede Ende gjøres et Indsnit, hvori den tilspidsede Deel af den følgende Kem knyttes, for saavidt det ikke befæstes ved Løirpæl, Lægner eller Klapgrimer.

Mine Løir ere saaledes: 1ste Kems bredere Ende gaaer igjennem Løirpælen, fæstet ved en liden Eberrem liig en Splitte, dens noget tilspidsede Ende er fæstet, knyttet i 2den Kems brede, hvis smallest er fæstet i Lægnet, 3die Kems smallest ligeledes knyttet i Lægnet og dens bredere Ende er hæftet ved Klappegrimen ligesom ved Pælen. Hele Løiret rækker sig  $\frac{1}{2}$  Favn og bliver altsaa  $3\frac{1}{2}$  Favn lang, som er tilstrækkelig paa nogenledes godt Løirgræs. Lige saa simpelt, som det anførte, er ogsaa den øvrige Behandling.

Den frist afdagne Hud hænges udbredt i 8 til 14 Dage paa et lystigt Sted for at faae noget

Fasthed, da den ellers er vanskelig at skjære. Jevnt bør Remmene være skaarne, dernæst nedlægges de 4 til 6 Uger i Silde, eller anden Saltlage, bedst er det nok at indstrøe Remmerne med Salt og lægge dem under Vægt, saaledes har jeg brugt. Efter benævnte Tid kan samme opbevares paa hvad Maade man vil. Dog maae jeg anmærke: at Røbene anæde og overbide disse Løir, naar samme endnu ere friske og bløde. Kan Indgnidning eller andet Middel ikke hjælpe imod dette Onde, saa er det nødvendigt, at Løirene tørres eller vel udbeires i Luften forinden de anvendes paa Marken; de, som hos mig have været tørre, samt Gaaretsir, der ikke vare ude om Matten, have aldeles været fri for Beskadigelse. Efter at mine Løir ere nu 1 Aar gamle, have samme et meget stærkere Udseende end nye, og jeg kan ikke andet end være af den Mening, at disse Løir maae kunne holde i en Deel, mindst 3 á 4 Aar. At omsalte dem hvert Aar er nok ikke fornødent, da samme, røgtet de ligne mere Horn end Hud, ere dog baifomme nok.

Qvæghuder ere vist nok saa gode, som Hestehuder, men de første have i de senere Aar været i høiere Pris, nemlig 7 á 8 Rbdlr., de sidste har man derimod maattet sælge for 5 á 6 Rbdlr., disse Priser staae saavidt jeg veed endnu. Løirreeb koster 20 á 24  $\beta$ . Tavnen, men, som bekjendt, kan i Almindelighed Røebtsir ikke udvare en heel Sommer.

Hestehaar anvendes vist nok profitabelst til  
 Krølhaar. Svinehaar og det saakaldte Fætoe,  
 har Landmanden kun lidet af. Hudetsir over-  
 tygges hverken af Heste, Næg eller Faar; om  
 Svin beskadiger dem eller ei, det er mig ube-  
 kjendt.

Med Ønske at maatte have tydeligt og fuld-  
 stændigt nok forklaret mig, er jeg Hr. Con-  
 sulens

ærbødigste og hengivenste

E. H. Müller.

S. T. Hr. Consul de Coninck.

---

Er det skadeligt, eller er det gavnligt for et Land som Danmark, i dets nærværende Tilstand, at fremmede Kornvare tillades at consummeres i Landet?

Naar det mægtige og rige Engelland, hvis Agerdyrking og Industrie staae paa saa høit et Trin af Cultur, kan finde det nødvendigt, at forbyde eller indskrænke Forbruget af fremmed Korn, uagtet de utallige Begjæringer om frie Indførsel, og Folkets temmelig alvorlige Bestræbelser for, at bevirke denne Frihed, saa synes forestaaende Spørgsmaal for os Danske saameget mere at for tjene den nøieste Undersøgelse i nærværende Periode, som vi i en høj Grad trænge til Sparksomhed i Importer.

Det synes forunderligt, at Engelland, som besidder hele Verdens Handel, hvis Fabrikker og Manufacturer undertrykke alle andre Landes, og hvor Indtægten af disse Industriegrene maaskee staae i et overvejende Forhold til Agerdyrkingens, vil forbyde det fremmede Korns Forbrug, til Fordeel for Agerdyrkeren ligesom til Skade for Fabrikanten; thi det er dog sandsynligt, at Kornbilleren kan skade Fabrikaternes Afsetning paa Europas Fastland, især i det nordlige Tydskland og i Rusland, først fordi disse pengeløse og ved Krigen forarmede Lande neppe skal kunne betale Engellan-

deres Fabrik, Manufaktur, og Colonie, Vahre, naar hine Landes Kornvahre, som en af deres betydeligste Exporter, forbydes Indførsel i England, og dernæst den Muelighed, at Kornpriserne i Engelland kunne stige ved dette Forbud, hvorved Fabrikkerne atter skades.\*)

Disse Betragtninger, som vist ikke ere undgaaede Parlemaments Opmærksomhed, lede os naturlig paa den Tanke, at Regjeringen maae ansee Algerdyrkningen for endnu mere vigtig for Staten, end Fabrikkerne og de øvrige Næringsgrene, og at denne Gjenstand (Forbud mod fremmed Korn Indførsel) — dersom den kan have nogen gavnlig Indflydelse paa vort Algerbrug — i høiere Grad maae fortjene vor Opmærksomhed, fordi Landbruget hos os, nu efter Krigen, maae ansees for Danmarks vigtigste om ikke eneste reelle Indtægtskilde, og vi derfor langt mere end Engelland kunde trænge til saadan Forholdsregel.

\*) Parlamentet besluttede endelig, at Kornindførselen skulde være forbuden, saalænge Priserne der i Landet ikke overstege et vist Maximum, og det angav som Grund derfor, at Landmanden ikke kunde bestaae og svare de paalagte Skatter og Afgifter, naar Kornpriserne bleve lavere.

Man kan nu med Grund spørge: Er vore Landmænd bedre istand til at taale den dybeste Nedsættelse af Priserne paa deres Produkter, medens Priserne paa deres fremmede Fornødenheder, formodentlig Pengenes Udsælgelse, stedsom stige mere og mere, og Statsterne ere forholdsmaassig meget høie?

Forfatt.

Transithandel med Korn — det forslaaer sig — kan under alle Omstændigheder være gavnlig for Landet, og denne kan der altsaa ikke være Tale om.

d. 30 Martii 1815.

N. N.

E. St. Overbeviist om, at hverken Agerdyrkningen eller nogen anden Næringsvei, paa den af Indsenderen foreslagne Maade, bør ophjelpes eller understøttes, skal Undertegnede ikke undlade, i et af de følgende Hefter, at fremsætte Grundene for sin Overbeviisning.

B. F. Rønne.

---

## Et Par Ord angaaende Markfred for det store Bildt.

---

Indsenderen af disse Linier, der har læst de i disse Tidenders 2det B. 2det Hefte meddeelte og af Landhuusholdningssekskabet til det Kongl. Rensetekammer indsendte Forslag betræffende Hegnssforordningens Forandring, samt det i samme Tidende af S. T. Hr. Drewsen anmeldte Forsøg til Besvarelse af Videnskabernes Selskabs Spørgsmaal angaaende Ebrede's Ophævelse, nærer det Haab, at høie Bedkommende, der sikkert tage for- meldte i Betragtning, ogsaa ville henvende Op- mærksomhed paa den Skade, det store Bildt tilføjer den Sæd, som er staaende paa Jorder der til- grænses Hs. Majestæts Skove, og hvori saadant findes. Den Skade Bildtet anretter paa Sæ- den, og i Særdeleshed paa Hvede og Korte-Agre er saa betydelig, at om der blot i den tilgræn- sende Skov findes 3 á 4 Stkr. Bildt, da kan dette i saa Rætter gandske tilintetgjøre den for- ventende Afgrøde.

Anmelderen kjender en Hulsbruger, der i afvigte Sommer har maattet fristet den Skjebne, at see sin Hvedeager efter 2 Edrs. Udsæd, hoors paa var anvendt megen Flid, og som stod i en saadan Vext, at den efter flere Landmænds Ud-

sagn lovede over 10 Kold, saaledes at vorde medtaget af stort Vildt fra den tilgrændsende Skov, at Afgræden efter Lærstningen kun gav 5 Tønder. Forinden den høstedes, saae man næsten intet, uden de nøgne Straa; thi Vipperne vare afædte. Eftersom Skatter og øvrige Afgifter paa Landeindomme for Tiden ere af den Natur, at det mindste Tab for en Aalsbruger føles, saa er hiint saameget mere trykkende for Eieren.

Da man erfarede Begyndelsen til den anrettede Skade, indmeldtes det til vedkommende Autoritet, hvilken lovede efterhaanden at see Vildtet udryddet; men eftersom Hveden efter den Tid stod i 3 Uger forinden den kunde høstes, blev den som meldt ødelagt, og, efter hvad man har spurgt, intet foranstaltet i Henseende til Udryddelsen af Vildtet.

At holde Vagt om Ratten ved sin Gæd, som grændsede til Skove, vilde være for byrdefuldt for den mindre formuende Agerdyrker, og om endogsaa man havde Evne til at holde en saadan, da tvivler Anmelderen om, at denne vilde udrette meget; thi Bogteren, som arbeidede om Dagen, søgte vist natlig Hvile, og om Sønnen derfor overfaldt ham, som jo var rimeligt, var Udgiøten spildt, og Skaden ligesuldt tilføiet.

Forordningen angaaende Jagten paa H. Majestæts Vildtbane, er saa stærket, at enhver Jordbruger vel vil tage sig i Agt, for at dræbe det Vildt, som maatte anrette Skade paa hans Jordlod; men ligesom man stræber efter at tilveiebringe

en alminnelig Markfred for samme Creature; saaledes vil det vist ikke heller være ugjørligt, at finde Midler til at forskaffe Landmanden Fred for det store Vildt.

Anmelderen har hørt, at Godseiere, som have bortforpagtet deres Hovedgaarde, have givet deres Forpagtere Tilladelse at skyde det Vildt, som tilføiede Sæden Skade, imod at aflevere det Skudte. Skulde en saadan Tilladelse ikke kunne meddeles Agerdyrkeren, der har sin Lod angrænsende H. S. Majestæts Skove? Anmelderen troer, at om saadan Tilladelse blot tildeelees Agerdyrkeren fra 1ste Maj af, indtil hans Høst var tilende bragt, og at denne allene paa sin Lod maatte skyde stort Vildt, men var underkastet den i Forordningen fastsatte Mulkt eller Straf, om han med Genvæhr befandtes i Skoven eller Andensheds, hvilken Straf ligeledes blev anvendelig, om han ei strax besørgede det Skudte enten til Jægermesteren, Skovrideren eller Skovfogden afleveret, da vilde Misbrug forebygges.

Dersom disse Linier maatte værdiges Opmærksomhed og Midler udtænkes til at forekomme en saadan omhandlet Skade, vilde det vist være gavnligt saavel for Staten, som for mange Agerdyrkere.

November 1815.

E. S. At Indsenderens Bøn, paa en eller anden Maade, vil bønhores, det kan ikke paatvivles

af den, der kjender Regjeringens Omhu for  
 de af Lidsomstændighederne dybt nedtrykte Algers  
 dyrkeres Opkomst, og for Retfærdigheds Uds-  
 velse; saa at Undertegnede vist tør trøste Ind-  
 senderen og de Flere, der ere i lignende Til-  
 fælde, med det Haab, at de snart ville see en  
 Anordning, der byder alt det skadelige Bildts  
 Odelæggelse.

Redact.

---

# **- Anmeldelse**

af

**Mr Pastor J. B. Krarup's Skrivt:**

**"Om Markfred 2c. a/**

trykt 1816.

**Ved**

**B. F. Kanne.**

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

5

Uter er udkommet et Skrivt om Markfred, nemlig det ovennævnte af Hr. Pastor Krarup i Weirum. Det sees ret tydeligt, at den Sag er Rationalalanliggende og at den, ved Landhusholdnings-Selskabets Forestilling og Rentekammerets Forespørgsel til Amtmændene, vakte Udfigt til Fred bejler den tænkende Landmand med mange glade Forhaabninger og spjælsætter mangfoldige Penne. Endskjøndt bemeldte Skrivt først er kommet Anmelderen for Dine, efterat nærværende Hefte var nær ved at sluttet; kunde han dog ikke nægte sig den Fornøielse, endnu i dette Hefte, at gjøre Læserne af Landoec. Tidender bekjendte med dets Indhold, da det røber en Forfatter, som ikke allene forstaaer at tænke ordentligt, og at fremsætte sine Tanker i et Lys og med en Tydelighed, som langt overgaaer det sædvanlig; men som tillige af Erfaring kjender den Sag, om hvilken han skriver og er hjemme i sin Materie. — Skrivtet er foranlediget af Hoiærv. Hr. Provst Heibergs Afhandling om samme Sag og gjendriver Dennes Wildfarelser med en Orden, Lyde.

lighed og beskeden Sindighed, der vist ikke kan andet, end bringe sidstnævnte Forfatter paa andre Tanker. Jeg tør endog af Mandens retsindige Sandhedskjerlighed vente, at han offentligent tilbagefalder sine Ytringer, især om 4 Ugers Fredløshed.

Efterat Hr. Pastor Krarup har tilskaaet, at Hr. Provst Heiberg i sine Præmisses har sagt Udskilligt, som er grundet i Sagens Natur og værdigt til høiere Eftertanke, viser han pag. 7 ic., at der dog er givet disse Præmisses en alts for stor Almindelighed og at Forfatteren derved har ladet sig forlede til at nedlægge alts for meget i det Resultat, han udleder af dem. Stærkt og sandt ytrer Hr. Krarup sig om den af Hr. Provsten foreslaagne fredløse Maaned, naar han paa det anførte Sted siger: "O hvilke stræffelige 4 Uger er det dog ikke, som her foreslaaes! At Forfatteren ikke hører til dem, som enten selv lægge Vind paa Brakfrugter, sildige Foderurter, Urter, Vikker o. d. l., eller som have lyst af at gjøre sig kjendte med den Fremgang, som Vexel-Jordbruget allerede paa mangfoldige Steder i Riket har gjort, kan tydeligen heraf sees; og hvem bør derfor have Noget imod Manden? Han kunde i saa Fald vist ikke have overtalt sig til at nedskrive disse Linier. Men, naar han, S. 26 "dog vil sige Noget til at lindrer, om ikke have Vorets Skadelighed", da maae jeg ikke nægte, at jeg jo læser ham med nogen Uvillie. Han deler

nemlig derfor de 7 Uger i 2 Dele, og vil, at i de 4 første Uger af dem skal Den, som f. Ex. har Kartøfler i Marken, eller Pile plantede, eller tidlig saaet Rug, selv frede for de omkringboende Naboers løse Kreaturers Bøld. Kan dette siges at lindre Værets Skadelighed, saa maae Ordet "lindre" betyde noget Andet, end hvad hidindtil det har. Nei hellere maatte han ligesom have sagt saaledes: Væred kan ikke hæves, og Enhver maae derfor vide vel at vogte sig for, ikke at bruge sin Jord anderledes, end hans Forfædre for ham, og Kartøfler og Pile og tidlig saaet Rug og Alt, hvad mere den tænkende Landmand til sin og Statens Gavn indfører, maae fra nu af være bandlyst, og aldrig mere werde prøvet eller brugt i Danmark; thi naar det almindelige Korn er indhøstet, behøver Kreaturet at nyde Frihed (S. 18 og 19), og en fred og lovsøs Tilstand skal da være over Riget i 4 Uger; som dog S. 27, "kun" er et ganske ringe Tidrum imod det hele øvrige Aar, da man ingen Grund har til at klage over Ufred, Sandeligen! ved denne Lindring, som her tilbydes, kan man dog ei andet, end erindre sig Digterens:

Curando fieri quædam majora videmus  
Vulnera, quæ melius non tetigisse fuit."

Hr. Krarup erindrer pag. 9 og 10 imod Hr. Provsten, hvad der er den bitterligste Sandhed, "at vi hidtil ikkun have en Art af Mark-  
4de Bind 1ste Hefte.

fred, fra Foraarsfæden er lagt til Kornhøsten er endt, og at derfor næsten al Forbedring, under de forhaanden værende Omstændigheder, nødvendigen maae udeblive. — Læsning og Eftertanke værdigt er det, hvad Forfatteren i denne Anledning siger pag. 10 og 11: "Kan man vel andet, end sørge, og bør man andet, da, naar Kartoffel-Agrene, der, for at yde fuldkommen Afgrøde, endnu burde staae urørte en 2, 3 á 4 Uger, en tilsat Bogter uagtet, afblades og optrædes af Kvæget, og omrodes af Svinene; da, naar den spæde Kløver affides i Roden af Heste og Gaar, og gandske nedtrædes; naar sildigmodne Værter og Efterslet af Kløver og Biffer for tidligen maae hjerpes i Huus, for ei gandske at tabes; naar Hvede eller Rugageren, der, efter det forrige Aars Kartoffer, nu lover det skønneste Udbytte, sees, formædlest de enkelte endnu tilbageværende Kartoffer, at være Svinenes kjereste Tumleryads; naar Skaar over Diget og Stie gjennem Grøften udsætter den forbedrede Eng, for at optrædes i Huller, og den anvendte Beføstning sees gandske at være spildt, og — hvad der næsten af Alt smertes meest — naar ung Træ Plantning bides, trædes, ja reent tilintetgjøres, — hvem kan da vogte sig for, ei at blive sørgmodig, i det Hjertet sammentrymper sig for enhver tilforn fattede Beslutning, om at prøve noget Nyt og foretage noget Gavnligt — i det de høres at prise sig lykkelige i deres Nolighed, som aldrig tænkte paa Saadant,

og som forfikkre baade Andre og sig selv, at det er høist daarligt, at tage sig saadanne Ting for? At denne Ustik hidtil har været, og, hvis den ei paa kraftig Maade standses, fremdeles vil være, een af de fornemmeste Hindringer for en bedre Agerdyrkning, er en Sandhed, som vist Ingen, uden den i Landvæsenet aldeles ukyndige, tør modsigge. Men betænkes ret, hvad det er, som ved dette Ufredsvæsen hindres, at det nemlig er Jords rigtige Brug, Jords gavnligere Anvendelse; hvad er der vel da, som med mere Grund kan opvække ei allene Sorg, men Harm og Mismod hos hver Fædrelandets Ven? Naar Sagen fra sine Følgers Side ret betragtes, og det fortjener den fortrinligen; da vil den Mangel af Markfred, som Danmark hidtil næsten overalt har haft, blive anseet, som et sandt nationalt Onde, hvorefter mod Palliativer forgjæves ville-udrette Noget, men hvortil en Radicalcur udfordres.

I det Forfatteren tilstaaer med Hr. Provsten, at almindeligt Hegn, saalænge Omstændighederne ikke forandre sig, er en reen Umuelighed, viser han derhos, at Hs. Høiærbærdige Modstander har overdrevet sine Skildringer og brugt Phantastien istedet for Erfaringen til Veileder. — At dette især gjælder om de af Hr. Provsten anførte Grunde for Tøringens og Vognningens Umuelighed i Eitaraaret, gjør han meget indlysende. Pag. 13 ic. ibrer han med en retfærdigt tænkende Mands Alvor og Kraft imod en Lovgivning, som

hjemlede de mindre Løbbers Eiere Frihed, til at lade deres Kreature, uden Tilladelse af den større Løbs Eier, fortære hvad denne havde sparet. — "Hvad er," siger han "Eiendoms Rettighed; hvad betyder lovlig Udførelse; og hvor er Beskyttelse af Love og Ovrighed, naar saadant skal taales?" Dog — dersom jeg skulde afskrive alt det sande og stærke, som Forfatteren siger, maatte jeg udskrive det meste af hans Afhandling. Hellere henviser jeg Enhver til Bogen selv, som det ikke vil fortryde Nogen at have læst. — Han viser, paa det anførte Sted, til hvilken Skjendselsdaad slig en Frihed maatte føre, og virkelig allerede, fordi Nogle indbildte sig at have den, har ført. — Pag. 15 gjendrører han paa overbevisende Maade Hr. Provstens Uttring: "at Ophævelsen af Weirered skulde være et føleligt Tab for Landet," og erindrer derhos: "at om Landet tabte noget Lidet derved, saa kunde sligt vel aldrig komme i Collision med Retfærdighedens ædlere Grundsætning: "Suum cuique." (Enhver beholde sit!)"

I Henseende til den raa og kolde Luft, som efter Hr. Provstens Mening skulde gjøre Eftersaars, tværing og udmæling, erindrer Forfatteren pag. 16 og 17, dels, at Kreaturet ei bør staae ude om Natten, dels, at Tværing og Bogtning, efter Weirers Beskaffenhed kunne forbindes med hinanden og dels, at nogle Gæster hjemme og løs Græsset i et Bænge ved Gaarden kunne slutte Eftersaaret.

Angaaende Dvægets Sundhed, som flulde  
kræbe Eoreds Frihed, erindrer Forfatteren, hvad  
vi alle vide, at man hidindtil ikke har sporet no-  
gen skadelig Virkning paa Dvægets Sundhed af  
den bundne Tilstand, hvori det her og der holdes.

Et Forslag til Bogternes Bessjæftigelse gjø-  
res derefter pag. 19. — Sid det kun kunde ind-  
føres; thi under intet andet Bilskaar kunde det,  
efter min Mening, være ønskeligt for unge Men-  
nesker, at vogte Dvæg — et Arbejde, fra hvil-  
ket, saadant som det er i Sjælland, jeg af gands-  
ke Hjerter ønsker dem fritagne. —

Fremdeles gjendriver Forfatteren pag. 21 22.  
Hr. Provst Heibergs, imod al Erfaring og  
Sagkundskab, opstillede Beregning om 4 Bogtere  
paa hver Gaard og viser, at Een vilde være nok,  
efterdi Heste og Svine ei bør løslades og Kærne  
gjærne kunde gaae i Flok med Gaarene, hvilket  
ogsaa Anmelderens ligesom Forfatterens Erfaring  
stadsfæster.

Imod Hr. Provstens Paaastand: at Ungdom-  
men ei bør bruges til Bogtning i Efteraaret, an-  
fører den ærede Forfatter pag. 26 en Grund, som  
Provsten allermindst kan gjendrive; denne: at  
han selv indrømmer deres Brug til Bogtning i  
Foraaret! Ved denne Leilighed taler han vigtige  
og sande Ord om, at Landmanden ei bør forkjæle  
sine Børn. — Sid kuns Virksomhed og Trofast  
allevægne maatte følge den unge Bogter! da un-

derstreb jeg alt, hvad Forfatteren i denne Anledning har sagt. —

Han kommer nu pag. 28 ic. til Besvarelsen af det Spørgsmaal: hvorledes den foreslagne Bogtning kan bestaae med Skolegangen, og gjør Forslag til dens Indskrænkning for de mindre Formuendes Børn. — I Henseende til Skildringen af Bondens Forsatning kan Ingen, uden den, som ikke kender Landets Tilstand, være uenig med ham. Derimod troer jeg det i det mindste ugjærligt, at exequere den Forskjel, som foreslaaes i Henseende til de mere og mindre Formuendes Skolegang. — Loven bør vist være lige for Alle. (Et andet Spørgsmaal er det derimod: om Mulktene ere de bedste Midler, til at fremme en stadig og frugtbringende Skolegang?)

Forfatteren foreslaaer pag. 39 ic., at Barnet over 10 Aars Alder, som ved Flid og Opmærksomhed havde kvalificeret sig dertil, skulde i Sommermaanederne, kun hver Onsdag og Lørdag, 2de Timer søge Skolen, og tillige nyde Høstmaanedens Ferier. — Anmelderen bør erindre: at een Time før og een Time efter Middag hver Dag i Ugen meget vel kunde bestaae med den Tjeneste, som Bonden behøvede af sine Børn, og at det Fellenbergske Instituts Indretning beviser Tilstrækkeligheden af denne Underviisningstid; men hvor man heller vil multa end multum, der sees man ei med slig Indretning. —

Hvor umueligt Hr. Probst Heibergs Forslag, om at skaffe sig selv Fred, vilde kunne udføres, erindrer Forfatteren pag. 41 og 42. Hvad han i denne Anledning fremsætter er fatteligt og overbevisende for hver den, som gjør sig det ringeste Begreb om, hvad det er: at vogte en heel Mark, hvilket naturligviis er meget vanskeligere, end at vogte en Hjord.

Forfatteren kommer nu pag. 42 ic. til omstændeligen at vise, hvor uhyre Statens Tab er ved Mangel paa Markfred, og beraaber sig i denne Anledning paa den ubedragelige Læremester, Erfaring, som viser os, at enhver Forbedring de fleste Steder udebliver, fordi de Gaa, som forene Kundskab med Lyst og Formue, skjælv for at være Exemplerne; thi Usreden truer med at sønderknuise dem. Anmelderen ønsker ret oprigtigt, at det, som her er sagt, maae læses og tages til Eftertanke af dem, som have Magt, til at frede om Landmandens Eiendom! —

Efterat have gjendrevet Hr. Probst Heibergs Ideer om at vedligeholde en Fred og Lovløs Tilstand i Landet i  $\frac{1}{12}$  af Aaret tilføier Forfatteren nogle Brudstykker, som begynde pag. 47 — Først viser han, at Forordningen af 29 October 1794 ikkuns tilbyder Fred paa det, ikke alle vegne eller under alle Omstændigheder, muelige Vilkaar: at jeg skal hegne. — Han erindrer me

VIM  
 REGUM OPTIMI,  
**F R E D E R I C I**  
 NOSTRI,  
 CONSILIO ATQVE CLEMENTIA TEMPE-  
 RATAM,  
 TER OPTIMUS MAXIMUS  
 DEUS  
 SEMPER PROVEHAT  
 IN  
 MAJUS!

At Forfatterens Ønske vil opfyldes, er Un-  
 dertegnede og Mangfoldiges glade Haab!

Lyngbye d. 15 Maj 1816.

B. F. Rønne.



Port Efterretning om det danske Land-  
huusholdningsſelskabs Møder i  
Vinteren 1815-1816.

---

I disse Tidenders 3 B. 1 Hefte anmeldtes Selskabets Møders Aabning den 13 December 1815, og gaves tillige Løfte om, at meddele Efterretning om de følgende.

Paa Grund af Præsidentens, Hr. Etatsraad Collins, Opfordring forenede sig med ham 8 Medlemmer, nemlig: Hr. Etatsraad Zeuthen, Hr. Professor Ørsted, Hr. Professor Olufsen, Hr. Etatsraad Ørsted, Hr. Professor Botanices Horneman, Hr. botanisk Gartner Holbøll, Hr. Candidat Jacobsen og Hr. Etatsraad Viborg, for at skaffe Møderne i Selskabet, naar de sædvanlige Forhandlinger vare tilendebragte, mere Interesse, ved at oplæse Afhandlinger eller meddele nye og vigtige oeconomiske Efterretninger.

I Mødet den 3 Februar 1816 forelæste i Folge deraf Hr. Etatsraad Zeuthen en Afhandling, som indeholdt Forslag til friere Raadighed og hensigtsmæssigere Afbenyttelse af Landets ufrie Jorder.

I Mødet den 21 Februar forelæste Hr. Professor Ørsted en Afhandling om en bedre Tilavning af Viin af indenlandske Trugter.

Den 13 Marts forelæste Hr. Professor Oluffsen en Afhandling angaaende de Grændser, som Mangel af Afføtning maae lægge i Veien for Jorddyrkningens Fremskridt.

Den 24 Marts forelæste Hr. Etatsraad Collin en Afhandling om Beskatningsvæsenet, de forskjellige Paalægs Fordele og Mangler o. s. v.

Den 17 April forelæste Hr. Etatsraad Ørsted en Afhandling angaaende Bønderjorderes Bortforpagtning paa Aaremaal, og forudskikkede nogle Bemærkninger med Hensyn til de Betæneligheder, som Hr. Professor Oluffsen i sin ovenfor nævnte Afhandling havde yttret, mod en forbedret Jorddyrkning og deraf flydende forøget Produktion.

Den 1 Maj forelæste Hr. Professor Horneman en Afhandling om, hvorvidt Herberisbusken, efter de hidtil bekjendte Erfaringer og Forsøg, kan ansees skadelig for Sædearterne, og hvorledes denne Sag næiere bør undersøges.

Foruden den væsentlige Fordeel af disse Oplesninger, at mange vigtige Emner paa ny undersøges og bringes paa Bane, have de ogsaa for Selskabet haft den Følge, at Møderne have været meget talrige, og at Selskabet i Vinterens Løb har faaet 41 nye Medlemmer.

Den nye Liste over Opgaver, som ønskes besvarede, og Foretagender, som ønskes iværksatte, er udkommen.

Den indeholder 8 theoretiske Opgaver, nemlig: 1) Om den bedste Maade at bevare Fiskegarn, især med Hensyn til den Skade, der tilføies dem af det bekjendte Insect: Tanglopper. 2) Udarbejdelsen af en eller anden hensigtsmæssig Læsebog for Almuen. 3) Om Lørbens Oprindelse, dens Bestanddele og Reproduktion, og de Betingelser under hvilke denne især besørges. 4) Om de bornholmske Leerarters meest hensigtsmæssige Anvendelse. 5) Udarbejdelsen af et Forslag til et, med Hensyn til Agerdyrkningens Fremme, velordnet Landpolitie. 6) Om Væxeldriften kan udbredes i Danmark under nærværende Forhold. 7) Om Kløver og andre Foderurter. 8) Udarbejdelsen af et Schema til Kjøbstedsbeskrivelser.

Listen indeholder 15 praktiske Opgaver: 1) Høeavl. 2) Hømpavl. 3) Gaareavl. 4) En Bondegaaards rigtige Inddeling og Dyrkning. 5) Huusmandsjords rigtige Behandling. 6) Almuens Undervisning i Mark og Huus- Arbejde. 7) Skadende Vands Afledning. 8) Dyrkning af Græsarter og Foderurter, passende for skarpe Jorder — samt Frøsamling af engelsk Raigræs (*lolium perenne*) 9) For Sommerstaldforing. 10) Kreatures Foring med Kær og Rødder. 11) Plantning af vilde Træer paa Bønderjorde. 12) Wildtvøxende Medicinplanter's Indsamling. 13) Steengjerders Opførelse. 14) Kælles Bagerovn og Kælle paa Marken. 15) Hørtørrehuses Opførelse.

Det, som isørigt har sysselsat Selskabet i Møderne, var Anmeldelse af de indkomne Vækninger om Præmie, og Commissionernes Bedømmelser deraf. Resultaterne deraf bliver med det første bekendtgjorte ved Trykken.

Tegning af den Tellenbergſke Saaemaskine har Selskabet forſkrevet.

Med Hensyn til Selskabets tiltagende Virksomhed er det besluttet, for at udbrede denne end mere, at udstede et Circulaire, hvorefter Øvrigheder og andre for Agerdyrkningen nidsjere Mænd anmodes, at medvirke og formaae Andre til at medvirke til Selskabets Hensigters Fremme.

Den 29 Maj holdtes det sidste Møde eller det saakaldte Præmiemøde for sidste Aars Winter. Efterat den summariske Efterretning om alle i bemeldte Tidsløb indkomne Vækninger og tilfjendte Præmier var bleven forelæst, sluttede Hr. Statsraad Collin med en kort Tale, hvori han tillige bragte Selskabet i Erindring, at det i forrige Aar havde mistet tre af dets virksomme Medlemmer: Statsraad C. K. Fabritius, Slotsforvalter Voigt og Conferentsraad Philip Rosenstand Goiske.



**Trykfeil i Landøec. Tidenders 3 B. 2det Hefte:**

Pag. 292, de 2de øverste Linier Fulle Gaac nedest  
paa samme Side.

Pag. 302, Linie 14, Udgiøter, læs: Urigtigbeder.



Om Holskarens  
Pligter og Rettigheder.

---

Af

B. F. R u n s.



So flere der besatte sig med Agerdyrkning uden at være egentlige Bønder, des almindeligere bliver Trangen til de Personer, som kaldes Nolskarle, og des flere blive der, som udgibe sig for at være stiftede til slig Tjeneste. Det Ene følger af det Andet. Men det er derfor og langt fra at hver den, der melder sig som Nolskarl, er duellig til at være det. — Selv Drengene eller Karle, paa 18 til 20 Aar søge saadan Tjeneste, og det skeer undertiden, at de erholde den; ja! endog dristige, usædelige og uvidende Mennesker ere dristige nok til at begjere, og adskillige unge Herrer uforsigtige nok, til at betro dem saa vigtig en Post. — Af disse Aarsager anseer jeg det ikke for overflødigt, at nedskrive efterstaaende Bemærkninger over det, som en Nolskarl bør være, og hvilke Forrettigheder der saa igjen tilkomme ham, m. v.

Ikke tænker jeg hermed at undervise den ældre og erfarne Landmand, hvis Undervisning jeg selv erkjendtligen vilde modtage, og hvis Erindringer jeg og over dette Emne herved offentlig

andbeder ikke allene mig selv; men og disse Tidens ikke saa Læsere. Derimod tør jeg vel, uden at fornærme Bessedenhed, haabe at tale et Ord til disse for adskillige unge og uerfarne Mænd, som begynde deres Landliv, og især ønsker jeg, at lægge de Uolskarle selv, som læse, deres Pligter paa Hjerter og at gjøre dem opmærksomme paa, hvad de med Rette have at fordr.

For Nøiagtigheds og Lydeligheds Skyld maae jeg først bestemme, hvad jeg forstaaer ved Benævnelsen "Uolskarle", og dernæst erindre det fornødne i Henseende til Disses Pligter og Retligheder.

Ved Uolskarle forstaaer jeg de Personer, som paa Præstegaarde, eller andre af de mindre Gaarde, der drives af Folk uden for Bondesland, sættes under hiin Benævnelse, for at være de første iblandt deres Jævnliges, som skulle anføre Disse ved deres Arbejder og paasee, at Uolsdrivten tilbørligen udføres.

I Følge Høshøndernes borgerlige Stilling, Kundskaber om Uolsbruget, og Lyst til dette, gives der toende Arter af Uolskarle, eller: denne Benævnelse kan tages i en ængere eller høiere og i en vidtløftigere eller ringere Betydning.

Der findes Gaardeiere, som leve ganske for andre Beskæftigelser, end dem, Agerdyrkningen kræver, som endog opholde sig andensteds og ikkun sjældent kunne besøge deres Gaarde — der findes atter Gaardeiere, som ere saa usyndige i

alt, hvad der hører til Driften, at de med Rette burde afholde sig fra at anordne endog det allerringeste i Henseende til Agerbruget — der findes yderligere Gaardeiere, som have saa fuldkommen en Ulyst til alt landligt, at de slet ikke ere istand til at besatte sig med noget deslige. — Dersom nu en saadan Mand, enten nødvendigen maae, eller dog vil drive en Gaard for egen Regning, saa er det nødvendigt, at han maae overlade den hele Bestyrelse til Aulskarlén og her have vi Benævnelsen i sin ængere eller høiere Betydning, da den betegner en Karl, som, istedet for Eieren, gandske bestyrer en mindre Gaards Drift, og overalt bør være det, som den brave Bonde selv er paa sin Gaard.

Men nu gives der og Gaardeiere, som vel føre et stadigt Overopsyn over deres Agerbrug, selv anordne, hvad der bør gøres og hørleedes, samt, i hvilken Orden ethvert Arbeide skal foretages; men som alligevel ikke til alle Tider kunne være tilstede ved Aulsgaardens Arbeider; som ofte, formedelsk Embeds-Forretninger, eller af nogen anden Marsag, i flere Dage maae være hjemme i deres Arbeidsstuer, eller ude paa Reiser e. d. L. og som overalt enten ikke kunne eller ikke ville selv personligen lægge Haanden paa Plougen, gaae foran ved Høstarbeidet o. s. v. — Ogsaa for en sliq Mand er en Aulskarl nødvendig, og her have vi Benævnelsen i en vidtløftigere eller

ringere Betydning, da det betegner den Karl, som Husbonden sender i sit Sted, naar og hvor han ei selv kan eller vil være tilstede ved Aulsgaardens Arbeider, for at faae disse ved hans Bistand tilbørligen udførte.

Der gives altsaa Aulskarle i en ængere og i en vidtløftigere Betydning. Hvad der kræves af de Sidste, det kræves og af de Første, kun i en høiere Grad. — Vi ville altsaa, for at undgaae uforødsomme Gjentagelser, begynde med Aulskarlene i den vidtløftigere eller ringere Betydning, og derefter gaae over til Aulskarlene i en ængere eller høiere Betydning, af hvilke der dog endnu udføres Noget, som ei kan kræves af de Andre.

A) Af den Aulskarl, hvis Husbonde selv bestyrer sit Agerbrug, og som altsaa er Aulskarl i Ordets vidtløftigere Betydning, kræves da med Rette:

1) Allerførst, at han har fuldkommen Øvelse og Færdighed i at udføre alle de Agerdyrkningsarbeider, som foresfalde paa den Gaard, hvor han tages i Tjeneste. Han maae f. Ex. forstaae at pløie tilgavn, med nette, lige Furer, som tilbørligen omvæltes, dybt og grundt, alt som det kræves, hvorfor han og maae kunne bedømme Plougens Mangler og Fuldkommenheder, samt være øvet i at stille den. — Ligeledes maae han have Øvelse i at bruge med Behændighed og pas-

sende Hurtighed ethvert andet Agerdyrknings, Redskab, som er ført i Brug paa Gaarden; — han maae kunne saae jevnt, baade tykkere og tyndere, ethvert Slags Sæd; — han maae være vel øvet i at hugge en forsvarlig Skaar af Græs og Sæd, saa tæt ved Jorden, som mueligt og med tilbørlig Hurtighed; — han maae have Øvelse i at tærste, kaste o. s. v. og saaledes forstaae ethvert af Aalsgaardens Arbeider, at han, naar det forlanges, selv kan udføre dem, og i alt Fald kan vise Gaardens øvrige Tjenere tilrette, naar de feile; — derfor bør han især have Øvelse i at fore og rygte Creaturene, om der skjøndt er Rygter paa Gaarden; thi og Denne, saavelsom alle de Andre, bør han være istand til at rette og vejlede.

Ere der paa Gaarden indførte nye Agerdyrknings, Redskaber, som ellers ikke ere brugelige i Egnen, bør han, om mueligt, førend han tiltræder sin Tjeneste, gjøre sig bekendt med deres Anvendelse, da han ellers ikke fuldkomment kan opfylde sin Pligt, som Aalskarl, der baade selv skal bruge dem og vise sine Medtjenere tilrette ved deres Brug; men er det umueligt, at faae denne Øvelse, førend han tiltræder sin Tjeneste, bør han naturligviis være desto lærvilligere og ivrigere, efterat han har tiltraadt samme, for at naae den Færdighed, han endnu mangler, og stræbe, at han det snarest mueligt kan svare til sin Bestemmelse. — Hvad de nye og hidtil i Egnen ubrugelige Redskaber angaaer, hvilke indføres paa Gaar-

den, efter at han der har taget Tjeneste, kan der naturligviis ei kræves mere, end at han med den bedste Velvillie og Forsigtighed over sig i deres Anvendelse; men dette hører da og tilforladelig til hans Post, som Aulskarl.

2) Det er ikke nok, at Aulskarlen forstaaer sine Ting, som jeg ved de anførte Exempler har søgt at antyde; men der udfordres ydermere af ham en høj Grad af Redelighed og Iver for sine Pligters Opfyldelse. — Erindre det, min Ven! Du som paa-tager Dig, at være Aulskarl! Du er endog frem for alle de andre af Gaardens Tjenere forpligtet til med Redelighed og Iver, at see paa Din Høsbondes Bedste! Du er at betragte som Høsbonde paa Gaarden, hvor Herren ei selv er tilstede; — Du har indgaaet den Contract med ham, at Du vil være, som han selv, hvor han sender Dig i sit Sted; han har den Tillid til Dig, at Du vil opfylde Dit Løfte, han betroer en saare vigtig Deel af sin timelige Velfærd i Dine Hænder — og dersom Du gjør Din Gjerning med Efterladenhed eller Skjodesløshed, saa er hans Tab meget betydeligt og Din Utroskab saare stor: — Døvn Du f. Ex. ved Dit Arbeide, saa følge de øvrige Tjenere Dit Exempel — eller gjør Du Dit Arbeide slet, saa gjøre de Andre det i Almindelighed ikke bedre. — Du bedrager altsaa de, som lønner Dig og som har Tillid til Dig, ikke allene for Dit eget, men og for de Andres Arbeide, og

han maatte heller ønske, at han ingen Afskærl havde, men lod enhver Arbejder gaae for sig; der gaves maaskee dog En eller Anden iblandt dem, som vilde skamme sig; men nu stole de alle paa Din Ansørsel. — Har Du f. Ex. 9 Arbejdere med Dig, og Du sover een Time daglig, hvor det burde Dig at arbejde, saa forsømmer Du ikke blot een; men ti Arbeidstimer om Dagen — eller hugger Du f. Ex., ifølge Din Lødhed 4 Skaarer mindre, end Du kunde have hugget, om Du havde været flittigere, saa er det 40 Skaarer for Dig og Medarbejdere, som blive staaende. Efter, tænk nu dette og mangfoldige lignende Exempler, og spørg Din Samvittighed, om Du engang i Tiden, dersom Gud gav Dig selv en Gaard, vilde saaledes behandles af Dine Tjenere? Jeg veed, Du vil svare: nei; men saa glem da ikke din guddommelige Lærers Ord: Hvadsomhelst I ville at Menneskene skulle gøre imod Eder, det skulle I og gøre imod dem — og tænk, at Gud seer Dig, og at Du engang skal staae til Regnskab for ham. — At Redelighed ikke kan tillade Dig, at tage eller bortgive det æltermindste af Din Husbondes Eiendom, det behøver jeg vel ikke engang at erindre. Dersom Du, uden Tilladelse, borttager, eller bortgiver til Andre, hvad der ikke tilhører Dig, men Din Herre; saa er Du jo, i Ordets egentligste Forstand, en Tyv. — Mange Tjenestefolk indbilde sig, at de gjerne kunne tage Smaating, f. Ex. et Stykke Brød, eller Smul,

en Stump Lys, en Tallerken fuld af Meel eller Gryn, en Skjeppe Kartofler, et Hjerdingkar Rug, Byg, Havre, en Stump Træ, nogle Snese Lærø, en Haandfuld Søm, en Lomme fuld af Ebler, Pærer, Blommer, e. d. l., og især dersom de ikke beholde saadant selv; men give det bort til Andre. "Det er, tænke de, "kuns Smaating; det siger "Intet. Høsbonden er en formuende Mand; han "kan godt taale saa ubetydeligt Tab; den, der faaer "det, har det mere nødig, end den, der mister "det." — De betænke ikke, at Gud ligesaavel har forbudt det mindre, som det større Tyverie, og uden al Undtagelse har sagt: "Du skal ikke stjæle!" — De glemme og, at sætte sig selv i Høsbondens Sted; thi dersom de gjorde dette, skulde deres Samvittigheder vist sige dem, at de ikke paa sliq Maade vilde miste det allermindste; de erindre et heller, at den store Tyv, som tilsidst gaaer i Bolt og Jern, først har begyndt med Smaatyverier. Gjør man sig ikke længere Samvittighed over at stjæle, var det ogsaa kuns et Stykke tørt Brød, saa varer det vist ikke længe, førend man gjør ingen Forskjel imellem Stort og Smaat. Tyven bliver dristigere og dristigere, alt efter som han mere og mere forhærder sin Samvittighed. — Saaledes gaaer det endog med de fornemmere Tyve, som i Forstningen have taget 4 fl. i Stikpenge eller uløblige Douceurer og tilsidst stjæle flere Tusinde Daler af den Kasse, de have under Hænder, eller slaae Skindet af den fattige Mand, der har

med dem at gjøre. — Det er et sandt gammelt Ordsprog, som siges om Tyven: "Først stjal han Naal; saa stjal han Traad; tilsidst saa stjal han Bondens Sanger graa." — Det er altsaa uchristeligt, ubilligt og farligt, at tage det Ringeste af Husbondens eller nogen Andens Eiendom; men dobbelt skrækkeligt er det, om Aulskarlen gjør sligt; thi da han er i Husbondens Sted, saa bør han endog vaage over, at Ingen af de andre Tjenere eller Daglønnere begaae nogen saadan Uredelighed; baade ved Bordet og i Huset, i Gaarden og paa Marken bør han, som om det var hans eget, see til, at Intet forvandskes. Mærker han nogen Utroeskab, da skal han først advare den, der begaaer samme, og naar Advarsel ikke frugter, da indberette sin Husbonde Sagen. Han er som Manden i Gaard og paa Mark, hvor Herren ei selv er tilstede; det bør han aldrig forglemme — og den Tillid, man har til ham, skal han ikke svige; thi om han gjør dette, da er han dobbelt utro, da er han troeløs. Hvorledes kan han bestaae for Gud og sin Samvittighed? —

3) Hans Redelighed skal og være forenet med Opmærksomhed, saa at han er vel skikkaet, til at tage vare paa sin Herres Bedste, eller, som Paulus kalder det, at han kan gjøre, hvad Denne behageligt er. — Der gives Mennesker, som, med en temmelig Grad af Redelighed, dog ere saa sløve og uopmærksomme, at de aldrig i

Verden ere skiftede til at have noget Slags Opsyn. Der gives og Tjenere, som arbeide flittigt og troeligt, hvor man sætter dem, og som hellere skulde stjæle et Stykke af deres Ringre, end gjøre disse for lange; men formedelsk Mangel paa Opmærksomhed, umueligt kunne være Nolskarle. De kunne f. Ex. see Bogue, Skubfarrer, Skovle og Grebe, ja! Seeletoiet i flere Dage at ligge under aaben Himmel — de kunne see Harve og Ploug o. s. v. at staae paa Marken længe, efter at de ere afbrugte, uden at det falder dem ind, at bringe alt Gaadant i Huus — de kunne gaae forbi det slagne Græs, eller forbi den opbundne Sædehob, uden engang at undersøge, om den er tjenlig til Indagning; — de kunne lade den stilleste Foraarsdag gaae forbi, uden at tænke paa det Kløverfrø, som venter paa slig en Dag, for at saaes — de kunne see løse Creature i Sæden, uden nogen Tanke eller Beslutning om at optage samme — de kunne være Vidner til, at Dvæget gnider Barken af unge Træer, uden at falde paa Tanken, om at forhindre sligt; de kunne selv saae Vintersæden paa Agre, som have Huulheder og siede Steder, uden at pløie eller grave Vand: Furer eller Grøfter; og — naar skulde jeg høre op, om jeg vilde nævne de mange Hundrede Exempler, som endnu kunde anføres? — Og dog er det ikke, fordi de, efter deres Hjerters Velselse, ere uredelige eller utroie; men fordi Ingen siger til dem: gaae nu og gjør dette eller hiint. — De vide

neppe engang selv, at de have seet, hvad der dog umueligt kunde undgaae deres Dine; thi en vis Slavhed og Mangel paa al Opmærksomhed behersker dem; — de ere i det Jordiske, hvad saa Mange ere i det Aandelige, seende Blinde. Saadanne Personer ere da naturligviis, som Aulskarley, hvad det femte Hjul, efter Ordsproget, er til Vognen. — De ere gandske udelige til sig Tjeneste; thi da Aulskarlen skal være som hans Høsbonde, hvor denne ei er tilstede, saa maae han, som det hedder, have et Die paa hver Finger. Han maae have et aabent Die og et hurtigt Blik, for at opdage enhver Uorden og kunne fatte en hastig og rigtig Beslutning, for at afhjælpe den. I Gaarden og paa Marken bør han snart kunne see, om en Ting ei er paa sit rette Sted og sørge for at den didbringes — paa Marken bør han ligeledes i en Hast see, hvad der er feil, og rette saadant — opdage hvad der bør skee, og foranstalte Joærksættelsen. — Selv bør han kunne tænke, hvad der er hans Herre nyttigt, eller behageligt og varetage dette. — Han skal ikke tøve, til der siges: "gjør det!" men gjøre det uanmodet og tilholde sine Medtjenere, at gjøre det samme; thi han skal være, som Manden i Gaarden, naar Denne ei selv er tilstede.

4) Og saa bør Aulskarlen være udmærket lydlig imod sin Herre, det er: han skal ikke allene gjøre hvad Høsbonden befaler, og just saaledes, som Denne vil det; men han skal

iværksætte det strax og med den bedste Villie. —  
 Det er ingen Sjældenhed, at der gives Tjenere,  
 som med en Art af Redelighed og Iver for deres  
 Høsbonders Vel, forbinde en Slags Selvflogskab  
 eller Trevenhed og Ulyst til alt det, de ikke ere  
 vant til at gjøre, og som derfor enten reent ud  
 erklære sig imod mangfoldige af deres Høsbonders  
 Befalinger, eller, om de ikke vove dette, dog op-  
 sætte Udførelsen indtil videre, eller og mukke eller  
 see fortredeligt ud ved Arbeidet, naar dette ei  
 stemmer med deres Meninger eller Vaner, det er,  
 med andre Ord: at de ere ulydige, selv da, naar  
 de udføre det Befalede; thi sand Lydighed maae  
 nødvendig vise sig i en hastig og velvillig Udførelse  
 af den Bydendes Villie. — Saadanne Menneſker  
 indbilde sig, at de forstaae enhver Sag bedst, at  
 de Intet kunne lære af Andre, og allermindst af  
 den, der ikke egentligen er Bonde i Ordets stræn-  
 gste Betydning. Dersom altsaa Høsbonden vil  
 indføre en nye Dristmaade, eller han vil saae  
 nogen anden Slags Sæd, end de i Egnen sædvan-  
 lige, eller han vil fore anderledes, end de hidtil  
 ere vant til at fore, saa ville de paa ingen Maade  
 lade sig overtale, til at antage nogen sliq Foran-  
 drings Gavnlighed; men forsikre, og gjentage vel  
 indtil Ekkelhed, at det er nye Paafund, som due  
 til Intet, at de aldrig have seet sliq, at der  
 er Ingen anden, som bærer sig saaledes ad o. s. v.  
 — eller, om de og høre andenſtedsfra at For-  
 andringen kunde være god og ønskelig, saa frygter

dog deres trevne og magelige Tænkemaade for, at den kunde forarsage dem mere Umage, eller byde dem at vænne sig til nye Haandgreb, hvorfor de ikke just haste med at efterkomme Ordre, eller dog gaae med Suurhed og Misfornøielse til Forretningen. — At deslige Tjenere ikke handle rigtigt, det behøver neppe vidtløftigen at bevises; thi det er Guds Bud, at Tjenere skulle være deres Herrer underdanige, uden at tale dem imod; det er og Husbondens eget og ikke deres Tab om noget forsøges, som ei lykkes, og han maae vel have Ret, til at gjøre med Sit, hvad han vil, uden deri at lade sig forhindre af sine Tjenere; saa er det og en frivillig Contract imellem Herre og Tjener: at Hiin skal byde og Denne adlyde; saa at der ikke er det ringeste, som kan tale til Forsvar for slige ulydige Tjenere. — Er det og egentlig af Trevenhed og Magelighed, at saadan en Tjener ffun nødigt adlyder, saa strider han jo atter imod den Religion, som vil, at vi skulle være brændende i Manden, flittige til al god Gjerning, og saa handler han jo imod Husbondens Eiendomsret, og den af ham selv indgangne Forpligtelse.

Men allermindst er slig en Tjener skicket til at være Ulskarl; thi Denne skal just være, som Manden i Gaarden, hvor Manden ei kan være tilstede. Husbondens Villie maae altsaa være hans Villie og at see denne paa det nøiagtigste opfyldt, maae være hans ivrige Bestræbelse. Men — hvorledes kan den selvfolge, trevne og mage-

lige Karl dette? Tvertimod: han gjør sin Herre kjed af ethvert nyttigt Forsøg — han gjør Udførelsen vanskelig — han arbejder tvertimod sin Høsbondes Hensigt og Villie, han fordærver de øvrige Tjenestefolk, indgyder sin Uvillie i deres Hjerter, og bevirker at Arbeidet gaaer slet fra Haanden. — Derfor læg det paa Dit Hjerte, min Ven! Du, som vil være Uolskarl, Du bør altid være et udmærket Exempel paa den hurtigste og velvilligste Lydighed i alt, hvad Din Høsbonde befaler, saalænge det ikke strider imod Guds Bud. Et andet er det, om Du var saa uslykkelig, at faae en Herre, som vilde byde Dig at lyve, eller at vanhellige Sabbatsdagen, eller at stjæle, bedrage eller begaae nogen anden Last; da maatte Du tænke: "Høit er Herrebud; men høiere er Guds Bud, og hellere underkaste Dig enhver Lidelse, end at Du skulde handle imod Din Samvittighed; men saalænge Din Herre Intet syndigt befaler Dig, saalænge bør Du, uden Modsigelse, strax og med Glæde adlyde ham, og selv fornøie Dig over, at Du ved anstrængt Flid kan opfylde Pligt imod den, hvis Brød Du æder. — Dog — forstaae mig vel! Dersom Din Høsbonde befaler Dig en Sag, om hvilken Du troer, at den vil være ham skadelig, saa er Meningen ikke den, at Du skal tie stille, og strax udføre den, tænkende: "af Skade bliver han nok klog." Nei — det er jo Din Pligt, at see paa Din Høsbondes Bedste — og altsaa bør Du advare ham imod Tab; men

Det bør stee med tilbørlig Bessedenhed og Underdanighed, uden selvsklog Paaftaaenhed og alermindst af Trevenhed og Magelighed paa Din Side. — Har Du da gyldige Grunde eller tilforladelige Erfaringer for Dig; saa vil Din fornuftige Høxbonde høre Dig og følge Dit Raad; men har Du ikke det — Grunder Du Dig ikke paa andet, end at saaledes er Du vant til at gjøre; saaledes er det Skik og Brug o. s. v.; saa bør han ikke høre Dig; — og skulde det stee, at han et engang vil modtage Dine velgrundede Raad; saa bør Du tænke: "Hans Sag er det, at befale, min Sag er det, at adlyde; hans Tab er det, om Forsøget mislykkes og jeg har min Samvittighed frie, efterdi jeg har advaret itide." — Du lyder da strax og med et fornsiet Hjerter, som med en glad Mine! —

5) At Volskarlen maae være langt fra al Drukkenskab, Spillesyge, Rattesværmen og enhver Last, det behøver neppe engang at erindres. — Hvorledes kunde man betro ham en vigtig Deel af sin timelige Velsfærd, eller sætte ham til at have Opsyn med Andre, dersom han var hengiven til nogen Last. — Den, som ikke agter Guds Bud, opfylder vist ikke sine Pligter imod Menneskene — og den, der er Dranker, Spillegast eller Rattesværmer, kan umueligt opfylde dem; — medens han er beskjenket duer han hverken til Arbeide eller Opsyn; medens han sidder i Spilleselskabet, gjøre de Vinds det Heste.

hans utroe Medtjenere hvad de ville og varetage vel ikke bedre, end han selv, hvad der er dem befalet — og medens han om Natten sværmer omkring, begaaes der sikkert Uordener hjemme eller paa Marken. — Gaaer han blot til Kroes, eller vandrer paa nogensomhelst af Mørkets flibrige Bete, saa har han jo tabt sin Hviagtelse iblandt Gaardens Tjenestefolk og man vil vist ikke vise ham nogen Lydighed.

6) Volskarlen bør endog ved et udmærket sammeligt og adstadigt Væsen vinde sig Hviagtelse. Han bør ikke allene være fri for et lastefuldt Forhold; men han bør end ikke hige efter Ungdommens Forskælfelser eller deeltage i Drengelæg; thi han forestiller Manden i Gaarden og maae altsaa have naaet et nogenslunde sat og adstadigt Væsen, saa at de øvrige Tjenere kunne have en Art af sønlig Følelse for ham.

7) Volskarlen maae alligevel omhyggeligen vogte sig for daarligt Hovmod og utidig Strængthed imod sine Medtjenere. Der er Intet, som strider mere imod Christendom, end et hovmodigt Sindelag og Forhold — Der er Ingen, som dette anstaaer mindre, end en Tjener, der hver Dag har sin Herre i Huset hos sig — og der er Intet, som lettere kan gjøre ham foragtet hos Høresatte, Jevnlige og Undergivne, end Hoffærdighed og den deraf følgende uridige Strængthed.

— "Hovmod gaar for Fald," siger vise Salomon, og den daglige Erfaring lærer os lige det selvsamme. — Vil han altsaa efterkomme sin Pligt og vedligeholde sin Agtelse, saa bør han forene Dydmyghed og Blidhed med sit øvrige gode Forhold. Han maae ikke ophøie sig over sine Medtjenere og betragte dem som sine Undergivne — han maae ikke forlange personlig Opvartning af dem, ei heller i den høie Herretone befale dem, hvad de skulle gjøre; meget mindre maae han skjælde, bande eller slaae dem; men med værdig Alvorlighed anwise Enhver det Arbeide, som, ifølge Husbondens Villie, skal fuldføres, foreholde den Feilende sine Forseelser og med Kjerlighed søge at bringe ham til Pligtopfyldelse. "Et godt Ord finder et godt Sted," siger det gamle Ordsprog — og en blid Omgang vil lettelig vinde hans Medtjeneres Hjerter, som ogsaa hans hæderbærdige Exempel vil lægge Kraft til hans Formaninger. Skulde der imidlertid blandt Gaardens Tjenestefolk findes Gaadanne, som ikke ville lade sig sige; saa bør han naturligtvis ikke see igjennem Fingre enten med Utrøstak eller Gjenstridighed; men dog skal han erindre, at han ei selv er Husbonde og derfor ikke straffe; derimod skal han, efter gjentagen Advarsel, uden Partiskhed og uden Hefstighed anmeldte Sligt for Gaardens Herre, som det tilkommer at straffe sine Tjenere.

8) Af det foregaaende sees, at Uvløskarligheden, endog fremfor Gaardens øvrige Tjenere bør

være et Menneske, der frygter Gud og altsaa i sit hele Forhold ledes af Religion og Samvittighed. "De bedste Christne ere dog mine bedste og troeste Undersaatter," sagde En af Europas meest verdenskloge, men med Hensyn til Religionen letvindigste Konger, og erkjendte saaledes i Grunden, hvad Apostelen siger: "at Gudsfrygt er nyttig i alle Henseender." — Det samme lærer den daglige Erfaring: Endstaaende Religion og Gudsfrygt egentligst og nærmest have Hensyn til det Aandelige, saa forblive de dog aldrig uden lykkelige Virkninger i det Timelige. — Hvor lykkelige skulde ikke og Gaardbrugere være inden Dørre, dersom alle deres Tjenere i Almindelighed og Aulskarlene i Særdeleshed være gudsfrygtige Mennesker. — Da skulde der ikke høres saa mange grundede Klager over Folk, som have paataget sig Forretninger, hvilkede ei forstaae, eller som ere utroie, ligegyldige, gjenstridige, usædelige, uanstændige eller hovmodige og haarde i deres Opførsel; men man skulde glæde sig, ved at have Folk, som man tryggeligen kunde betroe en vigtig Deel af sin timelige Velstand, som bragte Velstand, Fryd og Fred og Guds Betsignelse i Huset. — O! stræber dog at være saadanne, Tjenere! Og det skal gaae Eder vel baade her og hiiset: Den retsindige Husbonde skal betragte Eder, som sine Børn, være omhyggelig for Eders Vel og ikke glemme Eder paa Rødens Dag — Eders Samvittigheder skulle skjenke

Eder et herligt Vidnesbyrd, og Gud selv, hos hvem der ikke er Persons Anseelse, skal deelagtig, gjøre Eder i sin Faderlige Raade, og engang sætte Eder, som vare troe i det Lidet, over det Mære. —

Derfom Volskarlen fuldkomment skal være det, han bør være, saa udfordres endnu ydermere:

9) At han selv maae kunne gjøre de almindeligste Volsredskaber og overalt at han maae være et nævenyttigt Menneske. — I de fleste jydskke og fynske Egne er dette allerede almindeligt. Der vilde man belie den, der ikke selv kunde gjøre sin Ploug, Harve o. s. v. og dog udgav sig, for at kunne tjene som Volskarl. — Dette er ikkuns saare sjeldent i Sjælland og maaskee i flere Provindser, om hvilke jeg har ingen Kundskab; men tilbørligt er det dog at Volskarlen, naar han er det han bør være, maae forstaae sligt. Det er jo dog skammeligt, og sinker mangt et Arbeide, naar han med hver en Reparation skal reise til Hjulmanden, eller hente denne hjem til Gaarden — ikke kan han engang faae den maadelige Hjulmand til at give Plougen eller flere Redskaber den hensigtsmæssige og rigtige Dannelsse — og allermindst kan han faae et i Egnen ukjendt og dog fortrinligt Redskab gjort. Saaledes savner mangen en dygtig Plougmand, som andensteds har lært at bruge den engelske Ploug, dette fortrinlige Redskab, fordi hans Hjulmand ei forstaaer at gjøre den. — Dog Volskarlen maae og, som sagt, i det Hele

taget, være et næbenyttigt Menneske. Han maae kunne gjøre ikke allene Riber, Skovle, Grebe og hvad der hugges til Gaardens Behov; men han maae og kunne gjøre Skeer, Kurve, Haarreeb, Halsfiner o. fl. d. Smaa-Arbeider, deels fordi de ere nødvendige til Gaardens Brug; deels, og endnu meget mere, for at nytte Tiden paa en for Gud og Menneskene behagelig Maade. — Hvad kan være urigtigere, end at ligge de lange Vinterastener paa Borde eller Bænke, eller at sege sig i Kaffeløvs-Krogen, eller at drabe Tiden ved Spil? ja! maastee endog at gaae hen i Kroestuen, hvor Egnens Sviregaster have deres Sammenkomster! Hvorledes vilde endog Uolskarlen, som bør være Mønsteret for de andre Tjenere, forsvare slikt et Forhold for Gud? hvorledes vilde han kunne takkes sin Høsbonde? Hvorledes vilde han bevare sin Agtelse iblandt Gaardens Folk og ved sine Paamindelser virke paa dem til Pligt- og Fylde? — Nei — han maae altid, i sine ledige Timer, baade Sommer og Vinter, baade om Dagen og om Aftenen, syssle med noget godt og nyttigt; — han maae tænke: "Enhver af mine Levedage Er kostbar og maae bruges vel. De spildte Timer, o! de nage Forsilde den beflemte Sjel; Thi Bøn og Graad gjenkjøbe ei Et svundet Dieblif! O! nei!" — Han maae og paa denne Maade vise, at han er som Manden i Gaarden, og derved indgyde Arbeidslyst og Vrefrygt for sit Forhold i de øvrige Tjeneres Hjerter. Det er

utroeligt, hvor meget han høved vil vinde i Agtelse og hvor meget hans Formaninger vilde gjælde hos hans Medtjenere.

10) Ogfaa bør han med sin Høsbondes Forvidende, i rette Tid, det er; førend det Dieblif, da Tingene skulle bruges, drage Omforg for, at til Exempel alle Gaardens Redskaber og øvrige Smaa-fornødenheder gjøres eller anskaffes, at Hestene skoes eller skjærpes, at Vogntræi o. d. l. repareres, at Kreaturenes Sygdomme forebygges eller læges, at de nødvendige Hjelpere til Høst, Løvestjær r. forud tinges; — kort sagt: Han maa være omhyggelig for det, som skeer og som skal ske; thi han skal være som Manden i Gaarden, naar og hvor Denne ei kan være tilstede; — men med alle Smaatingene kan den Mand, som holder Avlskarl, sjeldent befatte sig, fordi han har Embede, eller andre Forretninger, som hindre ham derfra. Det er derfor Avlskarlens Forseelse og hans Skam, dersom f. Ex. Plougen først skal gjøres eller repareres, naar den allerede skalde drive paa Marken, Skovle og Grebe fattes, naar de skalde bruges, Riber mangle ved Høstarbeidet, Lommer, Brænde eller Steen ikke ere hentede eller bortførte om Vinteren, Heste eller Vogn først skulle til Smeden, naar man vilde spænde for — Kreaturene ikke nyde deres Portion af Salt, Malturt o. d. l. før de blive syge, eller komme til Skade, fordi Dyrelægen forslide er kaldet,

eller man løber forgjæves Egnen rundt, for at finde Hjælpere i den travle Tid, naar alle ere bortlovede. Ja! tilforladelig, min kjære Aulskarl! det er Din Forsælse og Din Skam; thi Du skulde i al den mindre Bestyrelse træde i Husbondens Sted. Derfor er det just, at han lønner Dig.

Jeg har nu saa omtrent erindret hvad der fordres af Aulskarlen i den vidtløftigere Betydning — jeg kan nu fatte mig kort i Henseende til Aulskarlen i den ængere Mening; thi hvad der fordres af Hiin, det fordres og med Rette af Denne, kun at der i de fleste Tilfælde fordres endnu noget mere.

1) Aulskarlen i den ængere eller høiere Betydning, hvis Husbonde slet ikke forstaaer sig paa Aulbøfener, eller ikke befatter sig med dets Bestyrelse, maae ei allene være vel øvet i alle Markarbeiderne; men han bør og selv kunne bedømme f. Ex., hvad der efter Jordens Beskaffenhed og locale Omstændigheder helst skal dyrkes; hvilken Driøtsmaade der er den fordeeltigste; naar, og hvorledes ethvert Arbeide skal foretages; paa hvilken Tid og Maade Produkterne bedst skulle gøres i Penge; han maae søge at faae Kundskab om de fortrinligste Agerdyrkningsredskaber og deres Brug; om de vigtigste nye Opdagelser, som gøres i Landbøfeneret o. s. v. — han maae læse og høre, hvad der i slig Henseende skrives og tales — han maae selv prøve og gjøre Forsøg — kort sagt: Han bør i Henseende til

Gaardens Drist ved alle Leiligheder være, som han selv var Manden. —

2) Da det Hele er betroet i hans Hænder bør hans Redelighed og Iver være saa meget des større. Han er selv eneste Opsynsmand — han er den, der skal ordinere og paasee Alt; der er Ingen anden, som paadriv-  
ver at Gjærningen bliver gjort; det hele Ansvar ligger paa ham — den hele Tillid er ham skjenket — hvad der forsømmes, ødelægges eller borttages, det maae han tilregne sig som en Forseelse; der er ingen Høsbonde, som deler Opsigt med ham. — Hans Utroskab eller Ligegyldighed i Tjenesten bliver Freløshed i en høj Grad. —

3) Hans Opmærksomhed maae og være meget stor og levende, fordi alt beroer paa ham. I Husene, i Gaarden, paa Marken, i Skoven, paa Torvet og overalt, hvorhen hans Pligt kalder ham, maae han kunne strax bemærke og afhjælpe enhver Uorden eller Urigtighed, paa det den, der har sat ham gandske i sit Sted, Intet skal tabe ved hans Mangel paa Opmærksomhed.

4) At Denne ligesaavel som Hiin skal være sin Herre lydig, det forstaaer sig selv; men ellers fordres i denne Henseende mindre af ham, end af den forrige, og det just fordi Høsbonden efter eget Valg har frasagt sig at befale ham meget. — Desto villigere bør dog hans Lydighed være i de saa Dele, hvor Høsbonden

fordrer denne; kun at han ved sig Leilighed er i høi Grad omhyggelig, for at advare sin Herre imod det, som kunde være til Skade, og at raade Denne til sit Bedste.

5) Sædelighed er og i høieste Grad Pligt for den Aulskarl, som forestaaer det Hele. Just fordi han ved alle Leiligheder, saavidt Agerdyrkningen angaaer, træder i Høsbondens Sted, derfor vilde hans Afvigelser fra den rette Vej være desto skadeligere — og jo mere der er ham betroet, des større er hans Forpligtelse til at vaage over det Anbetroede. Ogsaa er det dobbelt vigtigt, at han staaer i megen Anseelse hos sine Medtjenere, da han ikke har sin Herre ved Haanden, eller saa ofte kan laane Myndighed fra ham.

6) Af denne Aarsag bør han og, selv frem for hiin omtalede Aulskarl, udmærke sig ved et sammeligt og adstadiigt Væsen. Hvorledes vil han ellers agtes tilbørligen og finde Lydighed hos Gaardens Folk, som dog er ham gandske nødvendig, om han skal opfylde sin Pligt mod Høsbonden.

7) Hvad jeg har sagt om Aulskarlen i den vidtløftigere Betydning: at han skal vogte sig for daarligt Humør og utidig Strængighed imod sine Medtjenere, gjælder, af de anførte Grunde, og om Denne; men dog er det nødvendigt, at han, i Henseende til Gaardens Tjeneste mere, end Hiin, gjør For-

dring paa Lydighed og ikke taaler nogen Gjenstridighed; thi han staaer gandske i Husbondens Sted.

8) Det indsees og lettelig, at sig en Avlskarl paa ingen Maade kan være det han bør være, med mindre han besjeles af Gudsfrygt, og at man, uden saa er, umueligt kan betroe saa meget i hans Hænder.

9) Jo mere Hsiagtelse og Lydighed, der bør vises ham af hans Medtjenere, desto nødvendigere er det og, at han ei staaer tilbage i nogen Art af Duellighed — og derfor er det og dobbelt vigtigt, at han selv kan gjøre Gaardens almindeligste Avlsredskaber og vise sig som en nævenyttig Mand.

10) Endelig, saa maae han ikke allene sørge for at Avlsredskaber og flere Smaafornødenheder gjøres eller anskaffes i rette Tide; men han maae ligeledes drage Omförg for, at alt det vigtigere betimeligen tilveiebringes. — Husbonden deler ikke denne Omhøe med ham. Han maae derfor sørge for Alt: til Ex. for Alt hvad der hører til Husenes Reparation, for de gamle Kreatures Udsættelse og Andres Indkjøb, for at tilveiebringe hvad Huusholdningen kræver; for at have Folk og Fæ, samt Bogne til alt det forestaaende Arbeide; for at have Vahre i Beredskab til Naturalpræstationers og Skatters Svarelse. Med saa Ord: Da han staaer i Eie-

rens Sted, maae han og forudsee og ordne alt, hvad Denne selv ellers skulde forudsee og ordne.

Saaledes som jeg nu her har beskrevet Nolskarlen, burde han, efter min Formening, være. At det skal falde vanskeligt at finde Mange, som i alle Dele svare til Beskrivelsen, det tilstaaer jeg gjerne, især paa en Tid, da Gudsfrøgt og Sædelighed vist ikke besjele den store Deel af Folket. Man vælge da, dersom man Ingen kan finde svarende til Monstret, den som kommer det nærmest, og man lade heller den Tanke: "at holde Nolskarl<sup>a</sup> reent ud fare, end vælge En, som mangler de vigtigste iblandt de angivne Egenheder! Dette være mit Raad til dem, som agte at drive Nolsing, uden selv at kunne eller ville tage Deel i Bestyrelsen, eller som dog ikke kunne have et bestandigt Tilsyn med Samme.

Og nu til Eder, I gode Folk, som ville tjene for Nolskarle: Tøle I med Eder selv, at I ere langt fra at være, hvad jeg har viist, at I burde være, da vogter Eder vel, for at paa tage Eder saa vigtig en Tjeneste! Vidne derimod Eders Samvittigheder med Eder, at I allerede i de fornemste Stykker nogenlunde svare til Monstret, som jeg har opstillet for Eder; men at I dog endnu mangle adskilligt; saa tilstaaer dette reent ud for dem, der ville fæste Eder, og giver dem derhos det redelige, velmeente Løfte: at I af al Eders Kraft ville stræbe i deres Tjeneste, at nære Maalet. Kunne I, under denne Betingelse,

erholde sig en Post, saa antager den i Guds Navn og anvender al Eders Flid og Omhyggelighed, for at vorde saa fuldkomne, som mueligt!

Hidtil har jeg afhandlet Volskarlens Pligter; endnu bør jeg tilføie lidt om hans Retligheder. — Jeg kommer atter først til Volskarlen i den vidtløftigere Betydning, — og erindrer følgende:

1) Saa vist som selv den dueligste Volskarl ikke har Ret til at foreskrive sin Høsbonde, hvad eller hvorledes han bør dyrke, eller at modsætte sig sin Herres Anordninger; saa vist har han Ret til at vente af sin agerdyrkende Høsbonde, at Denne godmodigen vil høre og overveie hans Meninger og ikke, uden Prøvelse, forkaste dem. Er han virkelig den duelige, kyndige og redelige Karl, som af al sin Kraft stræber at fremme Høsbondens Vel; saa har han upaatvivlelig Krav paa Dennes Agtelse og Tillid, og det maae frænke selv den ædlere Følelse, om Høsbonden enten med Haardhed afviser ham, saa ofte han vil ytre en Mening, eller af Lærsindighed eller stiv Ubsielighed forkaster hvert hans velmeente Raad. — Denne er en Feil, i hvilken vi ofte gjøre os skyldige, naar vi begynde at vorde Agerdyrkere; vi kjende Almuens Bedhængen ved gamle Vaner, vi have læst et eller andet Ryt — vi indbilde os nu at forstaae Tingene ret godt, skjøndt vi forstaae Lidet eller Intet — og nu mene vi just at handle kloge-

ligen, medens vi ikke ville høre et Ord af den ældre og erfarnere Aulskarl. — Vi havde selv derfor med en ikke alt for glædelig Erfaring. Vi betale, som Ordsproget siger, Lærepenge — og vi handle tillige imod Aulskarls Rettigheder. — Saa længe Denne med Beskedenhed ytrer sine Meninger, kunne vi dog i ethvert Tilfælde, i det mindste høre dem med Godmodighed; skade os kunne de jo ikke! Ere vi unge eller uerfarne, saa fordrer jo Klogskab, at vi tage dem til Estertanke, og gjøre en Prøve — Egenfindige, stive og ubøielige bør det os jo aldrig at være. — Kun når vi have den visse Erfaring for os, da lade vi os ikke overtale — og naar vi, for at komme til Wisshed, have besluttet at anstille et Forsøg, da lade vi os ikke ved nogen Modstand affrække!

2) Det ligger allerede i det Anførte, at den brave Aulskarl har Ret til at kræve tilbørlig Agtelse. — Han tør vente den af sin Husbonde og af alle sine Medtjenere. — Ikke vil jeg dermed sige, at han skal tørste efter forsængelig Ære. — Denne bør han, efter Religionens Bud, ringeagte, og slet ikke begjære. — Han skal ikke søge efter de øverste Sæder ved Bordene, og i Sammentømsterne — Han skal ikke indbilde sig, at han er mere, end andre brave Mænd eller Karle i Sognet — han skal ikke stræbe, at udmærke sig frem for Andre i sin Klædedragt — ikke heller bør han vente paa at høre Koptaler af sin Herre, eller forlange, at Denne skal lade

fig sige af ham — ei heller fordre en fladist Lyndighed og Underdanighed af sine Medtjenere. Alt sligt er Intet andet, end Daarskab, som ilde anstaaer et fornuftigt, christeligsinde Menneske. — Maar jeg da erindrer, at han bør vente tilbørlig Agtelse af sin Høsbonde, da vil jeg dermed sige: at Denne ikke allene godmodigen maae høre og prøve hans Raad, naar de ikke ere forud prøvede — men at han og bør skaae hans Feil, saalænge disse ikke ere forsættlige, for stræng Bebreidelse medens Andre og især hans Medtjenere ere nærværende. Høsbonden bør erindre, at den dueilige og redelige Tjener, skjøndt han frygter Gud, endnu er et Menneske og altsaa kan feile imod sin Villie. Sligt fordrer ikke engang nogen stræng Bebreidelse; men ikkuns kjerlig Paamindelse; allermindst maae nogen Haardhed yttre sig imod Uolskarlen, naar Dennes Medtjenere ere tilstede; thi derved taber han den Myndighed, som han bør have iblandt Disse, om han ellers skal opfylde sine Pligter. — Overalt hører det til den Natelie, som han tør vente af sin Høsbonde, at Denne understøtter ham med sin Myndighed i alt hvad han ved Hjælp af Medtjenere skal ydsøre. Høsbonden kaale f. Ex. aldrig, at Nogen af Gaardens Folk svarer Uolskarlen trodsigt, skjelder, bander ham, eller viser sig u lydlig imod det, som Denne, paa sin Herres Begne anordner! — Er der slig en Tjener paa Gaarden, og han ikke lader sig advare, da bør han, uden Omstændigheder

have Afsted. — Ogsaa maae Husbonden helst og saa vidt mueligt lade sine Befalinger gaae igjennem Aulskarlen til de øvrige Tjenestefolk. Dette forebygger, at Aulskarlen ei ordinerer Dette og Husbonden Hiint, og det bidrager til at den første ei taber i Agtelse hos de øvrige Tjenere.

3) Det hører fremdeles til Aulskarlens Retligheder, at han tør vente høiere Løn, end hans Medtjenere. Større Duelighed og vigtigere Tjeneste, som med Iver og Trost kan varetages, pleier altid, og det retteligen, at medføre bedre Kaar; thi Retfærdighed fordrer, at Enhver faaer Bederlag for det, han giver; — ogsaa kan Husbonden godt staa ved at lønne den, som bringer ham større Fordeel, rigeligere, end de andre af Folkene ved Agerbruget. — Det er desuden ogsaa nødvendigt, eftersom Menneftene eengang ere, at den, der skal have en Art af Myndighed over Andre, han maae have bedre Kaar, end de, som paa en Maade ere ham underordnede. — Det er vist nok, at den fattigste Mand, som neppe kan skaffe sig Livets første Nødtørftigheder, fordi Staten eller enkelte Medborgere ere saa ubillige, at lønne hans Arbeide slet, dog bliver lige hæderværdig, naar han kun besidder Duelighed og en ædel Sjæl; men det er lige saa vist, at endog Mange, som indbilde sig at have Dannelse, endfige den udannede Almue, ofte glemme Manden for den lusludte Kjoles, eller det tøre Brøds Skjold, og dette viser sig især, naar han

Kal udøve en Art af Herredømme over dem. Kan Aulskarlén altsaa, for sin Løn, neppe klæde sig saa godt, som de Andre, da vil han og det han anordner agtes mindre, end om han og i denne Henseende tillige er den første. — At dette ei skaffer ham Agtelse, om han ellers ingen for tjener, det er sandt nok; endog mangen en Stor mand, Minister, ja! Konge og Keiser har i al sin Rigdom og Pragt været saare foragtet af sine Undergivne; men er der Duelighed, Flid, Ret skaffenhed og Gudsfrugt — og de bedre Kaar komme dertil, saa bidrage disse med til at vedligeholde Agtelse, besynderligen hos Undergivne imod deres Foresatte.

4) Fremdeles tør Aulskarlén med Rette fordre, at stige i Kundskab og Duelighed, medens han tjener sin Høsbonde, og altsaa bør Denne undervise ham om sin Agerdyrknings Plan, om Grundene, hvorfor han foretrækker denne for en anden, og overalt vejlede ham til mere Øvelse og Indsigt i Henseende til alt det, der vedkommer hans Sag. Derfor bør og Høsbonden sætte ham istand til at læse de Skrifter, som i denne Henseende ere for ham de fortrinligste, hvortil han, foruden nogle Vinteraftentimer, fornemmeligen bør lade ham anvende den Tid, der, de hellige Dage, bliver tilovers fra den offentlige Gudsdyrkelse (hvilken en retsindig Aulskarl aldrig, uden høieste Nødvendighed, vil eller tør forsømme). Dersom Aulskarlén vil og tør.

(15)

karlen anvender al sin Flid for at gavne Høsbonden ved sine Kundskaber og Færdigheder; saa har han jo upaatvivlelig Ret til igjen at vente samme udbødende og forøgede af den Mand, han tjener. Overalt har enhver Tjener, som fornuftigt Væsen, Ret til at vente noget mere, end Livets Ophold af den Mand, for hvem han arbejder. Han er intet Trældyr; men et Menneske, og bør derfor haabe Veiledelse til at opfylde sit Kald i Livet; men har Tjeneren i Almindelighed denne Ret; saa har Nolskarlen den i Særdeleshed, efterdi han maaske antages allerede at have arbejdet paa sin Uddannelse, og at være saa meget mere skikket til at modtage Underviisning. — Desuden fordrer Høsbondens eget Lærv, at hans Nolskarl stiger i Duelighed — og det kan ei heller være Staten ligegyldigt, enten dette skeer eller ikke. Det er altsaa Pligt for Høsbonden, at bidrage dertil og selvseligen har Nolskarlen Ret til at vente: det vil sige.

5) Saa har han og Ret til, at forlange de nødvendige Redskaber, Materialier og et Sted, hvor han kan hugge, save o. s. v. Da han leverer sit Arbejde til Gaardens Behov, saa er det og Ret at Gaardens Eier anvender Bekostningen paa Redskabers og Materialiers Anskaffelse, vel at mærke, naar Nolskarlen holder vel tilraade dermed; — og da han ei kan arbejde, undtagen han har et Sted, hvor han kan være medens han arbejder; saa er det tilbørligt, at Gaadant indrømmes ham. — At Stedet selv bør være under Laas og Lufke, og

han dertil bør have Røglen, det behøver neppe at erindres. Til de Nævenytterier, han om Afstemen vil foretage, bør naturligviis og tilstaaes ham Lygning; dog dette og mere saadant er saa iøvinesaldende, at jeg Intet videre behøver at sige derom.

6) At han og i det Hele taget bør nyde en god og blid Behandling, som staaer sig selv; men jeg forbigaaer at tilføie mere om hans Ret i denne Henseende; thi slig Ret har han tilfældes med alle de andre af Gaardens Folk — og det var ikke min Agt, at gjennemgaae enhver Tjeners Rettigheder; men ifkuns dem, som tilkomme Hølskarlen i Særdeleshed, eller som dog tilkomme ham i en høiere Grad, end de andre Tjenere.

Hvad nu Hølskarlen, i Ordets ængere Betydning, angaaer, da har han de samme Rettigheder, som jeg i det foregaaende har nævnet — og har dem saa meget vissere, som han mere ved alle Leiligheder forestiller Manden i Gaarden.

Men hertil kommer ydermere følgende:

1) Han maae have Ret til at anordne: hvad og hvorledes der skal dyrkes, naar og hvorledes Produkterne bedst skulle gøres i Penge, og til at forlange indkjøbt og anskaffet til Gaardens Drist, hvad han, anseer fornødent ic.; ikke fordi han betragter sig som Herre eller Eiermand; men fordi Høsbonden, som har frasagt sig al Bestyrrelse af Agerdyrkningen,

har overdraget ham denne Rettighed og derved paalagt ham det hele Ansvar.

2) Fremdeles kan han og med Rette fordré, at de Medtjenere, som ikke ville vise ham tilbørlig Agt eller efterkomme hans Anordninger, til næste Fardag affedigés af deres Tjeneste og paa ingen Maade beholdes; thi anderledes er det ei mueligt, at han kan opfylde sin Forpligtelse imod Høsbonden.

Saaledes haaber jeg at have nævnet de vigtigste af Hølskarens Rettigheder. — At den billige og christeligttænkende Høsbonde ikke vil finde dem overdrevne, og gladeligen tilstaae ham samme, det troer jeg med Visshed; og — at den retsindige, beskedne Hølskarl, som ledes af Religionens Aand, aldrig for sine Rettigheder vil glemme den Underdanighed, han skylder sin Herre, og overalt vil fordré dem, mere for at kunne varetage sit Kalds Forretninger, end for at see paa egen timelig Fordeel eller forsængelig Værelse, derom er jeg ligeledes overbevist. Han vil aldrig glemme, at han har sin rette Herre i Himlene, og at det, som kræves af enhver Husholder, er: at han maae befindes troe; da skal ham vederfares Lov af Gud.

Lynghye d. 29 Junii 1816.

B. F. Rønne.

F. St. Foranskaaende Støtte er tillige særskilt aftrykt, og sælges til Brug for dem, som det nærmest angaar.

# B r e v e t i l e n B e n

i

## een af Provindserne.

(fortsatte.)

---

Andet Brev,  
angaaende Landmands Dom over  
Forfatterens Afskrift.

For Efterretningen om det Omdømme, som De har hørt forskjellige Landmænd fælde over mit Agerbrug, er jeg Dem særdeles forbunden. Jeg skal overeenstemmende med Deres Ønske, saavidt det er mig mueligt, stræbe at vise, hvorvidt dette er grundet eller ikke. Jeg har imidlertid ikke i Sinde at give Dem en omstændelig Beretning om mit Agerbrug, men jeg agter blot at berøre dette, forsaavidt som Indvendingerne gjøres derimod. Vexeldrivtens Sag er den, hvorfor jeg er parat at stride, hvis dette gjøres nødvendigt. Hvad Dom der i Almindelighed maatte fældes over mig selv, som Agerdyrker, eller over mit Agerbrug, blot betragtet som privat Mand's Foretagende, er mig gandske ligegyldigt. Har jeg, som Agerdyrker, vundet nogen Publicitet, ved De

selv at jeg ikke har søgt den, men taugt i en lang Række af Aar, indtil jeg endelig, ved tilfældige Omstændigheder, troede at burde tale.

Mine smaa Forsøg i den landoeconomiske Litteratur og maaskee ligesaameget den Omstændighed, at jeg tilfældigviis boer ved en Wei, der meget befares, hvorfra Forbitjorende have kunnet see, at jeg i Almindelighed har god Sød, have forarsaget at mange, ja jeg kan sige mangfoldige, Landmænd have besøgt mig, især i det sidste Aar, og at end flere have tilskrevet mig, for at spørge om en eller anden landoeconomisk Gjenstand, hvorom de have troet jeg kunde give Oplysning. Disse ville selv bedst dømme, hvorvidt de derved have naaet deres Maal, og jeg kan kun sige: at jeg har givet hvad jeg kunde, og at, om de have seet sig bedragne, har Aarsagen dertil i det ringeste ikke været Mangel af god Villie.

Hos de Landmænd, der have besøgt mig, og som have taget mine Indretninger i Diesyn, har jeg troet at opdage forskellige Hensigter til deres Besøg, og Deres Brev, min Ven, bestyrker mig i min Formodning. Jeg taler ikke om Personer, der maaskee paa en lidt for tidlig endt Lysttour, have troet at kunne udfylde den overflødige Tid, ved at bære mig med deres Nærværelse, og derfor have forslaaet et Par Timer, ved at lade mig vise dem det, som de formodentlig næste Morgen have glemt igjen. Jeg tænker kun paa de egentlige Landmænd, og taler kun om det

forskjellige Diemeed, hvori jeg troer de have besøgt mig. Nogle, i Forveien bekendte med Grundreglerne for Vexeldrivten og levende grebne af den Tanke, uden at udvide deres Eiendomme, og altsaa uden at behøve en nye Kapital til Indkjøb af saadanne, at fordoble deres Produktion, ere komne, for at hente et praktisk Beviis for Mueligheden heraf, paa mine Jorder, der, efter hvad de havde hørt eller læst, skulde være dyrkede paa denne Maade. Mange af disse Landmænd have endt med at forsikre mig, at de ville indføre Vexeldrivt, og ikke sjældent have de anmodet mig om, at forstaae dem de dertil nødvendige Agerdyrknings-Redskaber. — Andre Landmænd ere komne, uden synderlig Interesse for Sagen, mere af Lyst til at eftersee, hvorvidt jeg er bleven Sandheden troe, og skulde formodentlig og med Rette have straffet mig, om de havde fundet at jeg havde søget denne. Jeg haaber imidlertid, at saavel de Første, som de Sidste ville erkjende, at jeg ikke er traadt den for nær. Mine Bestræbelser skulde stedse gaae ud derpaa, og hvis jeg endda skulde afvige herfra, vil det dog aldrig skee forsætlig, hvorfor jeg ogsaa haaber, at hver Retsindig vil betragte en saadan Forseelse, som ufrivillig og altsaa tilgive den. — Atter Andre ere komne til mig, uden fornøden Sagkundskab, og blot opmuntrede dertil, af en eller anden fra- værende Landmand, der paa denne Wei ventede at indhente nogle Efterretninger.

Visse Gjenstande have for Resten, mere eller mindre, syntes at interessere Alle. Faarefoldingen har for det meste været det Første, hvorom man har spurgt. De Agerdyrkningsbredsaber, som jeg bruger og deres Anvendelse har dernæst vakt mest Opmærksomhed, ligesaavel som Staldforingen, Sædsølget o. s. v. Mine vellykkede Stampbygninger have overbeviist Mogle om Sagens Godhed, medens Andre vel endnu nære Tvivl derom, thi de mange mislykkede Forsøg af denne Art kunne ikke let glemmes. De Fleste have næret Tvivl om Rigtigheden af min Beregning, over det, en saadan Bygning koster at reise. Man har troet, at jeg blot har opstillet hypothetiske Beregninger over det, den kunde koste, men ikke virkelige over det, den har koster. Den gode Sag vil imidlertid seire her, som stedse, men dertil udfordres Tid. Et nyt og vigtigt Bidrag til Stampbygningernes Soliditet, til den lave Priis hvortil de kunne bygges, og den Hurtighed hvormed de reises, kunne Hr. Statsraad og Ridder Wiborg sikkert levere Tidendernes Læsere, dersom det maatte behage ham, at bekendtgjøre noget om den store Stampbygning han i Sommer har ladet opføre paa Amager, hvoraf formodentlig vilde fremlyse, at den Beregning, jeg har opstillet, endnu viser denne Bygningsmaade dyrere, end den virkelig undertiden er. I det ringeste har jeg Anrsag til at troe, efter hvad Statsraaden selv har sagt mig, og efter det jeg har hørt af den Mand, der forestod

Bygningen, at Udfaldet af Beregningen vilde blive ringere, end af mig er antaget. Hr. Statsraad Wi-  
borgs Nidkjerhed for at fremme den gode Sag,  
hvorpaa han har givet saa mange Beviser, lader  
mig haabe, at han heller ikke her vil undslaae sig  
for at forsvare den, saa meget mindre, som  
Stampbygningerne, formedelft mange allerede  
begaaede Misgreb, høiligen trænge til Forsvarere,  
der kunne vise, at hine Uheld ikke ere uadskillelige  
fra Sagen, men at de blot have været en Følge  
af Mangel paa Sagkundskab, eller ere foraar-  
sagede af Stjodesløshed, ved Bygningernes Op-  
førelse.

Som en Følge af den korte Beskrivelse, jeg har  
givet Dem, min Ven, over de forskjellige Motiver,  
der have bevæget forskjellige Personer til at bese-  
mt Udsættelse, vil De selv let indsee, at de sæt-  
tede Domme maatte være temmelig forskjellige, og  
at selv de Landmænd, der have fundet, at min  
Sæd stod godt paa alle mine Marker, at jeg  
holder en stor Besætning o. s. v., dog endnu kunne  
have en Tvivl om det Heles Hensigtsmæssighed.  
Jeg tør imidlertid haabe at have hævet mange  
Tvivl hos de Landmænd, der have været aaben-  
hjertige nok til at yttre disse. De, der have  
gjort de fleste Indvendinger, og som ved nye  
Spørgsmaal, fremsendte ved mine Svar, have  
sagt at overbevise sig om, at det jeg sagde var  
sandt og kunde holde Stik betragtet fra flere Si-  
der, have egentlig været mig de kjereste Gjæster,

fordi jeg hos disse har troet at opdage Interesse for Sagen og Kjendskab til den. Jeg turde haabe at gavne dem; undertiden ogsaa, at gavnes, ved deres lærerige Samtaler.

Da Vexeldrivten er saa faare lidt bekjendt hos os, og endnu sjeldnere udøvet, saa er det meget naturligt, at der i den Anledning maae gjøres mange Spørgsmaale, og ofte Tvivl opstaae. Det sædvanligste Spørgsmaal, og som jeg seer af Deres Brev, at man ogsaa har gjort til Dem, er dette: om Jorderne dog ikke i Tidens Længde ville udmagres, ved stedse at forblive under Dyrkning. Jeg vil ikke svare, at vore Haver ere et Beviis paa, at Jorden kan stedse dyrkes, naar den blot tilstrækkelig gjødes, og naar den fornødne Afveksling mellem sædbærende Afgrøder og Brakfrugter eller Gøderplanter iagttages; jeg vil ikke minde om, at man kan gjøre næsten hvad man vil med Jorden, naar man blot har Gjødning nok, ligesaa lidt som jeg vil fordybe mig i Beregninger over den stedse stigende Progression, hvori denne tiltager og maae tiltage, med den aarlig forøgede Brakfrugtafl, og de stedse, indtil en vis Punkt, rigere Salmasgrøder. Jeg vil ikke videre end simpelt hen spørge hver Landmand, der har besøgt mig, om de paa mine Jorder staaende Afgrøder, mindede dem om, at denne Sæd groede paa tørre og høie Sandbanker, der nu i tolv Aar — saalænge har jeg eiet Jorder i Lundtofte — have været uafbrudt besaaede, uden at nogen Mark

har haft mere end to Gange Kløver i denne Periode. Hertil vil jeg endnu sige en kort Beretning om, hvor stort et Areal jeg for nærværende Tid har under Ploven og hvad jeg derpaa har høstet forrige Aar.

Paa den ene af mine Gaarde er 45 Edr. Land under Dykning, og Resten omtrent 20 Edr. Land beplantet. Paa den anden er omtrent 30 Edr. Land optagne, men endnu kun een Gang gjødede og af Naturen særdeles flette, for det meste bestaaende af Sand. Forrige Sommer har der altsaa været omtrent 75 Edr. Land under Ploven. Heraf har 18 Edr. Land baaret Kløver eller andre Foderurter, og 17 Edr. Land, Kartøfler, Roer og Raal, saa at kun 40 Edr. Land have været besaaede med Rug, Byg, Havre, Værtter og lidet Boghvede. Aarsagen, hvorfor det Areal, hvorpaa der har været dyrket Sommerfoder, var saa stort, ligger i den Omstændighed, at dette for størstedelen var saaet paa den fletteste Jord, og at der altsaa behøvedes et langt større Areal, end under heldigere Omstændigheder. Paa ovenmeldte 38 Edr. Land har jeg imidlertid i Aar høstet  $300\frac{1}{2}$  Trave Rug, 168 Traver Byg, 299 Traver Havre, 8 Traver Boghvede og 52 Læs Værtter, i alt  $775\frac{1}{2}$  Trave Sæd af forskjellige Sorter, og 52 Læs Værtter, hvilket jeg tilsammen anslaaer til 350\*) Edr. Sæd. Paa Kartøffelagrene høster jeg

\*) Og har virkelig ogsaa givet saameget.

henved 2100 Edr. Kartofler å 208 Pund. Jeg agter ikke at sige Dem, min Ven, videre i denne Anledning, men blot at minde Dem om, at disse samme Marker vare for endeel lynchegroede for nogle Aar siden, at de i Begyndelsen kun gave ussel Rug og kort Havre, vare gandske uskikkede til at bære Byg og endnu mere til Erter. Tillad mig nu blot at spørge Dem, om en saadan Produktion, som denne, tyder paa Jorder, der ved Vexeldriften ere udmagrede, eller bevise denne ikke meget mere, at disses Kraft, især naar man tager Hensyn paa hvor stedmoderlig de ere behandlede af Naturen, har paa en usædvanlig Maade tiltaget, og nu meget mere Aar for Aar maae stige? At Produktionen for Resten, under ellers lige Omstændigheder, tiltager eller formindskes i Forhold til Aagrens Kraft, er en Sandhed, som neppe nogen Landmand vil kalde i Tvivl.

Dog, jeg hører allerede svare, at jeg som Vexelbruger vel kan have en større Produktion, end den, Landmændene af andre Skoler i Almindelighed, under ellers lige Omstændigheder frembringe, men at jeg formodentlig maae have Resourcer uden for Agerbruget, saasom Leilighed til at kjøbe Gødning, ikke at tale om Mergel, Dynd o. s. v. paa mine Jorder, hvorved disse holdes i Kraft.

Hvorvidt denne Paastand er rigtig eller ei, veed De allerede min Ven. Da imidlertid nogle

Omstændigheder ved mine Foretagender, som begyndende Landmand, dog kunne være Dem ubekjendte, saa tillade De, at jeg siger Dem noget mere om mit Aulsbrugs Begyndelse, end jeg ellers vilde ansee for nødvendigt eller passende.

Da jeg for tolv Aar siden kjøbte den første Bondegård i Lundtofte, skete dette i Fællesskab med min afdøde Fader. Jorderne vare i saa særdeles slet Forfatning, at de ydede næsten hverken Straa eller Kjørne. De vare desuden fulde af Steen, der maatte bortføres. Bygningerne, der laae i Byen, maatte udflyttes, for det Hele omdannes. Til alle disse Foretagender udfordredes Pengeudlæg, men det saae kun daarligt ud med Indtægten. Et Overskud maatte imidlertid nødvendigt aarlig tilveiebringes; thi da min Fader allerede den Gang var en gammel Mand, kunde han ikke føle Tilbøielighed til at indlade sig paa vidtudseende Forbedringer, hvoraf han ikke turde vente at høste Fordele. Paa Grund heraf skete der heller intet Udlæg til dette Aulsbrug, med Undtagelse af Gaardens Kjøbesumma og det, som Bygningernes Udflytning kostede.

Kartoffelavlens leverede strax Middelet ihænde, til ikke allene at bestride Aulingsomkostningerne, men endog til at tilveiebringe et aarligt Overskud, der kunde ansees som gode Renter af den i Aulingen stikkende Kapital. For imidlertid at kunne

følge nogle Hundrede Tønder Kartøfler om Aaret, maatte en stor Deel deraf transporteres til Kjøbenhavn, og Leiligheden forsømtes da ikke, at tage et Læs Gjødning hjem igjen. Paa denne Maade belæssedes Nolsbruget med en kostbar og byrdefuld Transport, uden at vi vandt andet, end at den Fordeel, som vi gandske vist, men et Par Aar senere, ogsaa vilde have havt, nu blev os strax til Deel. Gik vi end Gjødning til een eller to Tønder Land om Aaret, ved denne Transport, saa var denne dog alt for dyrekøbt, ikke allene med Hensyn paa Hestes og Vognes Opstilling, men endnu mere paa den tabte Arbejdstid. Dette, desuden, med Hensyn paa Jordernes Behov, kun saare lidet Partie Gjødning, kunde langt lettere have været tilveiebragt, ved Kartoffelavlens Udvidelse og disse Rodfrugts Opforing.

Da jeg endelig ved at komme til at eie Gaarden allene, og ved at have gjort mig mere bekendt med landoeconomiske Foretagender og de Resourcer, som ethvert velordnet Agerbrug, endog under ugunstige Omstændigheder, mere eller mindre eier i sig selv, indsaae, at jeg bar mig galt ad, nedsatte jeg mine Hestes Antal fra ti til sex og lovede mig selv, aldrig mere at hente Gjødning fra Kjøbenhavn, hvilket Løfte jeg siden troelig har holdt og stedse skal holde. Dette er mig saameget lettere, som jeg nu aldrig mere kan komme i Trang for Gjødning til mit nærværende Nolsbrug. Selv i det sidste og ugunstige Aar har jeg gjødet 15 á

16 Edr. Land i Lundtofte. I Aar da jeg har høstet saare meget Foder, vil jeg sikkert kunne gjøde 10 Edr. Land mere, end forrige Aar.

Vil De, min Ven, endnu lægge Mærke til, at jeg paa min hele Lod forgjæves søger efter Mergel; at den ikke eier et eneste Mosehul, hvoraf jeg kan opgrave Dynd, saa vil De finde, at mit Agerbrug er særdeles blottet for Resourcer, og at det ikke engang har dem, der andensteds ere saa ofte forhaanden. Læg endnu hertil, at mine nye tilkjøbte Jorder aarlig forskudsvis fordrer Gjødning fra det ældre Aalsbrug, fordi de uden denne ikke kunne bære det Ringeste, og De vil da, haaber jeg, tilstaae, at det er Vexeldriften, med sit Brakfrugtsystem, der sætter mit Aalsbrug i Kraft, og at dette altsaa tilveiebringer netop det Modsatte, af hvad man tiltroer det. Jeg undrer mig for Resten slet ikke over, at man sælder denne her omtalte Dom over Vexeldriften og altsaa over mit Aalsbrug; thi hvorledes skulde en Landmand, der, efter paa sædvanlig Maade, at have taget tre eller fire Gange Sæd af sin Jord, seer den gandske usikkert til at levere mere — hvorledes siger jeg, skulde han kunne ansee det for mueligt, at Vexelbrugerne kunne uafbrudt benytte deres Jorder, uden at eie Hjælpemidler uden for deres Aalsbrug? Som oftest anseer han de Grundsætninger, eller den Sædvane han følger, for rigtigst, og kan altsaa ikke søge Grunden til Vexelbrugernes rigere Afgrøder i andet, end i Hjælpemidler, som locale

Omskandigheder indrømme Dem, men som ikke ligge i selve deres Agerbrug.

Jeg vil for Resten blot gjøre opmærksom paa Størrelsen af min Besætning, og spørge Dem, min Ven, og hør praktisk Agerdyrker, der tænker over deslige Gjenstande, om denne Besætning, naar den faaer saa meget Foder, som den behøver, ikke vil være i Stand til at levere mig, først: den Gjødning, som jeg behøver, for at holde mine Jorder ved deres nærværende Kraft, og dernæst endda et Overskud, der kan bruges til Opdyrkningen af mine raa Jorder? Dette vil formodentlig blive endnu mere indlysende, naar De erindrer, at Hestene og Hornkvæget staldfodres om Sommeren, og Faarene foldes, hvorved saavel disses som hines Sommergjødning ikke er tabt for Agerbruget, men kommer netop paa den Plet, hvor den virker til mest Gavn for det Hele.

Skulde jeg end tørde haabe, paa Grund af det, jeg her har sagt, at have overbeviist nogle Landmænd om, at mit Nolsbrug selv kan frembringe al den Gjødning, det behøver, for stedse at tiltage i Kraft, saa vil jeg dog sikkert møde en anden ikke heller u vigtig Indsending, hvormed De, Høifærede Ven, ogsaa allerede har gjort mig bekendt, nemlig den: at mit Nolsbrug dog nødvendig udfordrer en langt større Arbeidskraft, saavel af Mennesker, som Dyr, og at det altsaa kan passere for saadanne Egne, hvor der til visse

travle Aarets Tider kan faaes Dagleiery, og for saadanne Landmænd, der eie Kapital nok til, uden derved at foruleiliges, at kunne sætte en betydelig Deel i Heste og Vogne, og Agerdyrkningsredskaber. Paa mig vil man anvende det specielle Tilfælde, at jeg i de travle Aarstider kan benytte mig af Fabrikkens Arbeidere og Heste, at mit Avlsbrug altsaa ikke har nødig at bære Udgiøften af en stor Mængde Folk hele Aaret igjennem, og at dette Avlsbrug altsaa i min Stilling kan være fordeelagtigt for mig, da Produktions Omkostningerne paa denne Maade ikke stige i Forhold til Produktionen, uden derfor dog at være det samme for Andre, der kom til at bukke under for andre Omstændigheder.

Hvad denne Pøst, som jeg vil inddele i forskjellige Underafdelinger angaaer, vil det være mig saare let, haaber jeg, at tilfredstille Dem, og hver Agerdyrker der ynder og ønsker Sandhed, der i dette Tilfælde er denne, at jeg ingen Fabrikheste har, som jeg kan bruge ved Avlingen, og at jeg, med Hensyn paa mit Avlsbrug i Lundtofte, som er det, hvorom jeg flest taler, er saa langt fra at have nogen Arbeidshjelp, at min Fabrik langt fra, at være en Stytte for mit Avlsbrug, langt mere er en væsentlig Byrde derpaa. Har jeg nu een Gang viist Dem, min Ven, at jeg driver mine Jorder med en lige saa ringe Arbeidskraft, som andre Jordbrugere under de Vindes ved Heste.

ellers lige Omstændigheder, og at jeg endda med denne samme Arbeidskraft udretter meget Arbejde for min Fabrik, saa følger det af sig selv, at hvor man ellers maatte opdage et Bærelbrug behæftet med et stort Personale eller med en stor Mængde Arbeidsdyr, ligger dette ikke i Sagens Natur, men i andre Omstændigheder.

Jeg troer ikke bedre at møde disse forskjellige Indvendinger, end ved en oprigtig og ligefrem Optælling af de Arbeidskræfter, jeg har at anvende.

Som bekjendt har jeg to Gaarde i Lundtofte, til hvis Drist, saavidt den allerede er fremmet, holdes sex Arbeidskarle, een Kogter, een Opsynsmand og undertiden en Hakkelsestjærer, hvilken sidste maae, foruden dette Arbejde, forrette, hvad der ellers foreskalder. Opsynsmanden arbejder ikke videre, end hvad han selv finder for godt, men maae derimod paasee, at de forskjellige Arbejder udsøes saaledes, som jeg har befaleet dem. Kogteren og Hakkelsestjæreren ere beskæftigede ved Døgget, Høstene og Saarene, og sex Karle blive altsaa tilbage til det egentlige Volsbrug. Saavel i Pløietiden, som i Høsten bestrider jeg Arbejdet med disse Karle, uden at være i Stand til at kunne forøge deres Antal, om jeg end vilde det, f. Ex. i Høsten, da der ikke findes Dagleiere i min Gyn, paa denne Aarstid.

Alle de Karle, som der tjene mig for nærværende Tid, ere gifte. De have hver for sig en

Stue og et Kjøkken paa Gaarden selv eller i et Huus tæt derved; thi de holde sig selv med Kosten, da der slet ingen Huusholdning er ved mit Aalsbrug. Ved at have saavidt mueligt givte Folk vinder jeg den Fordeel, at disses Koner kunne arbejde i Marken, ved Høsten, eller ved Kartaffel og Koeoptagningen, eller naar der foreskalder Pensning paa Brakmarkerne. Om Vinteren fortjene disse en Deel ved Tærskemaskinen, og naar alt andet fattes dem, saae de Hør eller Blaar at spinde. I det jeg paa min Side, under nærværende Omstændigheder, befinder mig meget vel ved at have givte Folk, er disses Stilling iagen, naar de for Resten ere ordentlige og ædrueke, bedre end i Almindelighed, fordi Konerne her fortjene ogsaa daglig Noget. Det er derfor seldent, at en Karl forlader mig, og jeg har nogle, der have tjent mig saalænge, som jeg har eiet Gaarden.

Kaste vi nu et Blik paa det Antal Mennesker, der i Almindelighed udfordres til et Aalsbrug af lige Størrelse med mit, ville vi formodentlig finde, at Forholdet ikke er synderligt til Bæstelbrugets Skade, og med Hensyn paa mit Aalsbrug maae man endnu lægge Mærke til, at jeg aarlig maae oppløse nye Jorder, aarlig opbryde Steen — i Vinteren 1814 havde jeg 8000 store Steene at bortkjøre — aarlig plante Pils, Gran o. s. v., samt at jeg i nogle Aar har havt Bygningsarbejder at bestride.

Mine Arbeidsdyr bestaae af tre Par Heste, der endda obenifjæbet nu ere gamle og maadelige; og af to Par Trækstude, hvilte sidste dog om Sommeren udelukkende arbeide for min Fabrik, og om Vinteren gaae for Lærskemaskinen. Med hine 3 Par Heste bestrides altsaa hele Markarbeidet, og jeg har endda Tid tilovers, i hvilken disse samme Heste, og de allerede omtalte Karle, transportere den Tørb, jeg bruger til min Fabrik, henved 800 Læs, fra en meer end en halv Meil derfra liggende Tørvemose\*). Da jeg paa Strandmøllen kun holder eet Par Heste, foruden det, der fire Gange om Ugen gaaer til Kjøbenhavn med Fabrikfens Produkter, og samme maae bestride Dyrtningen af de, nogle og tyve, Tønder Land, jeg har ved Fabrikken, saa vil man let indsee, at det egentlig er Heste og Stude i Lundtofte, der maae sørrette denne vidtløftige Tørb-Kørsel. Det er paa Grund heraf at jeg siger, at min Fabrik, i Stedet for, som mange mene, at være til stor Hielp for mit Udsælg, meget mere er en svær Lyngde derpaa, uden hvilken jeg, enten kunde holde færre Arbeidsdyr, eller om disse dog ere nødvendige for de travle Aarstider, da paa de Andre kunde foretage et eller andet Forbedringsarbeide, som nu maae undlaades.

Da jeg nu endvidere, som sagt, kun holder eet Par Heste til Markarbeidet paa Strandmøllen,

\*) Senere har jeg solgt det ene Par Stude, og anskaffet et Par Heste til.

saavel som kun een Karl ved Mølingen, saa vil enhver Landmand let indsee, at der ved Høst, ved Pløining og Gjødningskjørsel maae gives Hjelp, og denne hentes da fra mit Mølsbrug i Lundtofte, saavel med Hensyn paa Mennesker, som Arbeids-Øye; thi blandt alle mine Fabrikarbeidere har jeg ingen, hvorover jeg kan disponere til Fordeel for mit Mølsbrug, uden over nogle gamle Koner, der arbeide i Kludestuen, og undertiden over nogle halvvoxne Dreng. Da hine imidlertid allerede ere aldrende Personer, naar de antages, og ved at sidde Uar ud og Uar ind, ikke ere meget rørige, og desuden ofte ikke før have haft en Rive i Haanden, saa vil man let indsee, at deres Arbeide kun er af saare ringe Værd, hvorfor jeg heller aldrig har kunnet bruge dem til andet end til at nege, eller rive Stub, hvilket ogsaa er Tilfældet med de Dreng, jeg undertiden har kunnet anstille. De Koner, som jeg saaledes har brugt i Uar, vare fire, og nogle Dage har jeg haft to Dreng med i Marken. Men naar man nu erindrer, at jeg kun har een Karl paa Strandmøllen, samt eet Par Heste, og at Arbeidet for Kysten maae forrettes af Lundtoftes Karle, Fruentimmer og Heste, saa vil man sikkert indrømme, at om jeg end kan sende disse samme gamle Koner og undertiden nogle Dreng fra Strandmøllen til Lundtofte, for at hjælpe der, er deres Arbeide langt fra at være en Erstatning for det, som mine Gaarde have leveret til Strandmøllen, hvad enten nu dette har bestaaet i virkelig Pløj og Høst.

beide, med Mennesker og Dyr, eker i Transport af Tørv. Man bedrager sig ganske, og maae være saare lidet bekjendt med min Fabrik's Drist, dersom man indbilder sig, at jeg til visse Tider kunne tage Svendene eller de andre voxne Arbeidere fra det sædvanlige Arbeide og føre dem ud i Marken. Deels vare disse Mennesker alt for kostbare til saadant Arbeide, deels skulde de ikke engang findes duestige eller villige dertil, ligesaa lidet, som deres Koner, der aldrig arbeide i Marken, undtagen undertiden ved Kartoffeloptagningen, for den store Fordeels Skyld, som dette frembræder.

En eneste Gang om Aaret har jeg undertiden betjent mig af en halv Snees af Fabrikfens Drengene, nemlig naar jeg lægger Kartofler. Dette skeer imidlertid ikke fordi jeg behøver at gjøre det, da jeg let kunde finde fremmede Børn eller Fruentimmer til dette Arbeide, eller bruge de Fruentimmer, der henhøre til Nolsbruget, men allene fordi Drengene een Gang vante til dette Arbeide forrette det med mere Raskhed, og derfor tilendebringe det i kortere Tid, end ellers vilde være Tilfældet. Ikke heller brugte jeg i Foraaret disse Drengene mere end tre Dage, i hvilken Tid Kartoflerne i Lundtofte vare lagte, paa femten Tønder Land.

Behager De nu, min Ven, at sammenligne det Arbeide, som mit Nolsbrug i Lundtofte maae bestride for min Fabrik, med den Erstatning, som denne, ved de her nævnte Arbeidsdele giver hiint, saa vil De formodentlig tiltræde min Mening.

Bruger De da heller ikke Fabrikkens Folk, til at optage Kartøffer i Lundtofte, hører jeg Dem spørge? Herpaa svarer jeg: I Almindelighed ikke! men anmærker tillige, at naar det endda er fæet, er det blot i det Tilfælde, at de selv have bedet mig om, at maatte tage Deel i dette Arbeide en eller anden Dag. Hertil have de været loffede ved den store Fortjeneste, hvilken for Resten ogsaa er Skyld i, at jeg ikke behøver deres Hjelp, da jeg altid paa denne Aarstid kan finde fremmede Folk nok, endog Karle, der tilbyde at hjælpe ved Optagningen, og jeg paa min Side har givet den fornødne Tilladelse dertil, fordi jeg ikke sjelden har været bange for, at Frosten endnu skulde træffe en Deel af Kartøfferne i Jorden, da der dog udfordres nogen Tid til at optage et Par Tusinde Tønder. Jeg gav i forrige Aar 13 Klß. for en Tønde, og en rask Dreng kunde opsamle 10 á 11 Tønder om Dagen. I Aar agter jeg at give den ellefte Skjeppe, og frygter ikke for, at komme til at mangle Folk.

Jeg behøver paa Grund af det her anførte, slet ikke at betjene mig af Fabrikkens Folk ved Kartøffeloptagningen, der i Almindelighed tilendebringes i saa mange Dage, som jeg har Hundrede Tønder at optage; thi indtræffer end nu og da en Regndag, der standser Optagningen, saa indfinder sig igjen andre Dage saa mange Opamlere, at jeg ofte har faaet to Hundrede Tønder i Gange paa en Dag.

Vilde jeg anslaae det Arbeide til Penge, som  
 paa denne Maade forrettes ved mit Aulsbrug i  
 Lundtofte, ved Hjelp fra Strandmøllen, og lige-  
 ledes det Arbeide, som forrettes for Fabrikken,  
 ved Lundtoftes Arbeidskraft, hvorledes vilde da  
 Regningen komme til at staae? og til hvis Fordeel  
 vilde Vægtskaaalen synke? Lad os antage, at Hø-  
 sten i Lundtofte har været tre Uger i Ar, og at  
 jeg i den Tid daglig har haft fire Høstdage af hine  
 fire allerede omtalte Gruentimmer, og at jeg i  
 Foraaret brugte ti Dreng i tre Dage til at lægge  
 Kartoflerne, saa udgjør dette tilsammenlagt 114  
 Arbeidsdage. Anslaae vi endog disse til den over-  
 drevene Priis af een Rigsbankdaler, saa faae vi  
 derved 114 Rbdlr., som Nelingen i Lundtofte har  
 fluppet for at betale. Antage vi nu paa den an-  
 den Side, at dennes Karle og Heste have trans-  
 porteret i det ringeste 600 Læs Løb til Fabrikken  
 i samme Ar, og anslaae denne Transport blot  
 til  $2\frac{1}{2}$  Rbdlr. for Læset, — en Vogn gjør kun  
 to Reiser om Dagen — til hvilken Priis ingen  
 Bonde transporterede et saadant Læs, saa giver  
 dette os 1500 Rbdlr. Drages hine 114 Rbdlr.  
 fra disse, saa har Nelingen endnu et Tab af 1386  
 Rbdlr. Hertil er endnu ikke lagt de Extratjerser-  
 ler, som alt imellem dog finde Sted til Kjøbens-  
 havn, for at hente et eller andet til Fabrikken.

Vilde man endnu indvende, at hine Arbeids-  
 dage, som jeg har haft, dog ere en Fordeel, fordi  
 de ikke kunne faaes for Betaling i Høstens Tid, og

at den Transport, jeg har for Fabrikken, kan fordeles efter min Velighed, saa svarer jeg hertil: at man formodentlig vil indrømme mig, at jeg uden hiin gandske vist endda blev særdig med mit Arbeide; at den i Forhold til det Hele, kun er saare ubetydelig, og kunde let dækkes, ved blot at holde en Karl mere ved Volsbruget, der langt fra ikke kunde koste mig saameget, som det Tab, min Volsing nu lider, ved Fabriktransporten, der da ogsaa maatte bortfalde.

Skulde De nu, min Ven, paa den anden Side finde, at den Arbeidskraft, jeg har at anvende, er kun liden, med Hensyn paa det Arbeide, der skal udrettes, saa kunde De maaskee falde paa at spørge: ved hvad Midler jeg faaer saameget Arbeide forrettet af mine Folk? I saa Henseende svarer jeg Dem: at jeg, foruden det fornødne Tilsyn, anvender undertiden Douceurer, som Opmuntringer, for bevist Flid, eller giver Folkene Arbeidet i Alford, naar dette kan lade sig gjøre. Paa denne Maade fik jeg hine omtalte 8000 store Stene, i megen kort Tid transporterede af Algeren i Vinter. Da jeg f. Ex. i denne sidste Høst saae, at Sæden modnedes hurtigere, end den kunde nedhugges, og at jeg paa denne Maade vilde komme til at lide et Tab, foreslog jeg for de fem Karle, der meiede, at de i to Dage skulde afhugge et Stykke Havre, paa tre Tønder Land, og desuden ni Tønder Land med Vetter, altsaa tilsammen tolv Tønder Land. Dette Arbeide blev vidtløftigere

terved, at Havren, der var saaet efter Kartaster, og som var voxet saa stærk til, at den gav 99 Traver store Baand, var samtlig gaaet i Lert, ved de uafbrudte Vindstød geleidede af stærke Regnbyger. For at blive færdige, — thi jeg lovede dem hver een Rigsbankdaler, foruden deres sædvanlige Dagløn — maatte de begynde ved Daggrø, og ende ved Dagens Slutning; men paa denne Maade naaede de deres, saavelsom jeg mit Ønske. Dagen efter at dette Arbeide var endt, gjorde jeg atter en lignende Afford med dem, der ligeledes faldt ud til Alles Tilfredshed. Herved har man for Resten at iagttage, at man ikke giver Folkene mere Arbeide, end det, hvormed de virkelig kunne blive færdige, thi ellers blive de misfornøiede; og desforuden maae man nøie paasee, at Arbeidet skeer med den fornødne Orden, hvilken de ellers let, stræbende allene efter den forventende Gevinst, kunde tabe af Øie. Løftet om en Suppen udrætter ogsaa undertiden store Ting.

End videre, maae de vel mærke, min Ven, at de Agerdyrkningsredskaber jeg bruger, formindsker i Forbindelse med det Agerdyrknings-System jeg følger, særdeles meget visse Arbeider, som andre Landmænd maae undertaste sig. Hertil hører fornemmelig Brugen af Exstirpatoren, der gjør al Foraarspløining og Harvning unødvendig for mig, undtagen paa de Jorder, paa hvilke Gjødnngen skal nedpløies til Brakfrugter; de forskjellige andre Renseredskaber, hvoraf jeg betjener

mig paa Brakmarkerne, ved hvis Hjælp jeg, f. Ex. i sidste Aar, saa gandske har bestridt Brakfrugternes Rensning, at det Haandarbejde, som jeg har anvendt, paa 15 Tønder Land, ikke har kostet mig mere, end det, som Ulden paa et af mine Faar har indbragt mig igjen, det vil sige 14 á 15 Rbdlr. Endelig maae ogsaa Gjødningens Udførsel om Vinteren komme med i Betragtning, naar jeg taler om de Midler, hvorefter jeg, uden større Arbeidskraft, kan bestride mine Arbeider.

Paa Grund af alt, hvad jeg her har sagt Dem, min Ven, slutter jeg, at Vexeldriften, om den end behøver en noget større Arbeidskraft af Trædyr, og et større Antal arbejdende Hænder, dog er langt fra at fordre disse i et saadant Forhold, at dens Indførelse derved blev umuelig eller fraraadelig, og at jeg i min Stilling, langt fra at hente Hjælpemidler fra min Fabrik til mit Agerbrug, langt mere maae ofre mangfoldige af dem, som dette besidder og hvoraf det kunde have meget Gavn, til bedste for denne, hvorfor jeg slet ikke tager i Betænkning at paastaae, at mit Aulsbrug allerede for nogle Aar siden ville have været paa dets nærværende Standpunkt, naar det ikke var blevet saa meget standset, ved den Hjælp det maae yde min Fabrik.

Hvad nu en anden Indvending angaaer, som man ligeledes opkaster mod mit Aulsbrug, nemlig den: at jeg uagtet min store Produktion, dog, som man udtrykker sig, ikke faaer Pengene

ud deraf, det vil sige, at jeg aarlig sætter til, troer jeg, at denne vil være let at bestride, og at det ikke skal falde mig vanskeligt at vise, hvor ugrundet den er. Jeg tør vist nok ikke haabe at overbevise Enhver, men herpaa gjør jeg heller ikke Krav. Mange Forhold kunne let forårsage, at man ikke vil see, der, hvor man for Resten ikke behøvede at samle i Mørke.

Hvad der gjør et Avlsbrug kostbarere end et andet, der drives under samme Omstændigheder, er i Almindelighed det større Antal Arbeidere eller Heste, som det udfordrer, frem for det andet. Mange formene derfor, dog ikke altid med Ret, at det Avlsbrug maa være det meest fordelagtige, til hvis Drivt den mindste Heste- og Menneske-Kraft udfordres. Da det nu er almindeligt antaget og vel ogsaa sandt, at Vexeldrivten udfordrer flere Arbeidere, end f. Ex. Kobbeldrivten, saa antager man ligeledes, at den behøver flere Heste, og uden enten selv at have nogeninde brugt, eller i det ringeste ikke fuldkommen sat Vexeldrivt i Gang paa sine Jorder, uden at anstille, ofte uden at kunne anstille Beregninger over de med denne Dyrkningsmaade forbundne Omkostninger slutter man, at Vexeldrivten ikke kan betale sig, og anvender da rimeligviis dette Princip paa mit Avlsbrug, der drives efter dennes Grundsætninger.

Jeg har allerede sagt Dem, min Ven, at jeg, hvad mig selv angår, med største Rolig-

hed kan erfare, hvad Dom man end maatte fælde over mit Agerbrug. Men da dette hændelsesviis har faaet mere Publicitet, om jeg saa maae udtrykke mig, end jeg nogensinde havde ventet, og da jeg paa en Maade er kommet til at være Vexeldrivtens Forsvarer, saa anseer jeg hiin Formening, ikke som stilet mod mit Agerbrug, men mod Vexeldrivten, der kun er saare lidet bekjendt og endnu mindre udøvet hos os, og da min Overbeviisning, lydelig, dog uden Sværmerie, siger mig, at Udbredelsen af dette Agerdyrkningssystem kunde bidrage til at hæve Agerdyrkningen i mit elskede Fødeland, saa betænker jeg mig ikke paa at møde, og efter Gode ogsaa at bestride denne Indvending.

Efterat jeg har viist, at min Hesteholdning ikke er større end Andres, der dyrke under samme Omstændigheder som jeg, kan der, efter min Formening, ikke være andre Aarsager, hvorfor mit Agerbrug ikke skulde svare Regning, end fordi jeg nødes til at bruge flere Arbeidere, end andre Landmænd, der dyrke paa den sædvanlige Maade.

Jeg har sagt Dem, min Ven, hvor mange faste Folk jeg holder, og at jeg ikke, som nogle formene, kan bruge Fabrik-Arbejderne ved Markarbeidet, ligesom at jeg ikke engang behøver Disse, om jeg end kunde undvære dem fra Fabrikkens Drist.

Naar vi nu nysigtigt overbeie Alt, kan de Udgifter, der ved Vexeldrivten skal opsluge hele

Fordelen, dog vel ikke bestaae i andet, end i det, ved Brakmarkens Benyttelse, uundgaelige Arbeide. Thi at jeg maae kjøre Gjødning paa 15 å 20 Tønder Land om Aaret, naar mine Naboer derimod gjøde 2 å 3 Tønder Land, og at jeg, som en Folge deraf, har tre å fire Gange saa megen Sæd at hjemkjøre, som disse, vil neppe nogen Landmand regne for en trykkende Byrde paa mit Agerbrug, eller derfor gjøre Bebreidelser mod Vexeldriften. Lad os altsaa kaste et Blik paa Omkostningerne, ved at dyrke en Tønde Land med f. Ex. Kartøfler, og lad os dernæst stille disse ved Siden af dem, der udfordres, for at give denne samme Tønde Land den rene Brak. Jeg vil gjøre Beregningen saaledes som den passer til mit Agerbrug. Under andre Forhold kan man sætte andre Tal, hvilke ikke kunne synderligt forandre Sagen, naar man, som jeg, bruger de samme Tal til de forskjellige Driøtsmaader.

For at forstaaes, forudsender jeg nogle almindelige Bestemmelser, som f. Ex. Brugen af et Par Heste med en Karl og en Vogn, eller med en Ploug o. s. v. regner jeg til 4 Rbdlr. daglig; En Karls Dagløn til 1 Rbdlr.; Et Fruentimmers eller en Drengs Dagløn til 3 Mark, og Arbeidet selv beregner jeg i det Quantum, som det daglig om trent forrettes hos mig, uden at indlade mig i videre Discussion, om der kan udrettes mere eller mindre, der vel kan være forskjelligt efter de forskjellige Egne.

Jeg antager at tre Vogne, forspendte hver med to Heste, gjøre Gjødning paa een Tønde Land om Dagen, bliver altsaa

Tre Vogne at gjøre Gjød-

ning á 4 Rbdlr. er 12 Rbdlr. Mk. s.

To Karle til at læsse 2 — , — , —

En Dito til at strøe . 1 — , — , —

En Tønde Land at pløie

i  $1\frac{1}{2}$  Dag med en engelsk Ploug . . . 5 — 2 — , —

En Tønde Land at harve

to Gange i  $\frac{1}{2}$  Dag . , — 4 — , —

Furer at trække med Hopp-

peploven paa een Tøn-

de Land i  $\frac{1}{3}$  Dag . 1 — 2 — , —

Kartøfler at lægge med

10 Dreng og 2 Karle

i  $\frac{1}{7}$  Dag . . . 5 — 2 — 8 —

Furerne at tilharve med

et Strøg á  $\frac{1}{12}$  Dag , — 2 — , —

En Tønde Land at skuffe

og behaffe med 2 He-

ste, 2 Karle og 1

Dreng i  $\frac{1}{7}$  Dag . . 1 — 3 — 10 —

En Tønde Land at hylpe

i  $\frac{1}{3}$  Dag . . . 1 — 2 — , —

Tidfler og andet høit U-

kyndt at udryde af et

Lateris: 31 Rbdlr. , Mk. 2 s.

Transport: 31 Rbdlr. , Mk. 2 s.

|                               |    |   |   |   |
|-------------------------------|----|---|---|---|
| Fruentimmer paa 1             |    |   |   |   |
| Dag . . . . .                 |    | 3 | — | — |
| Kartoflerne at oppløse        |    |   |   |   |
| paa $\frac{1}{2}$ Dag . . . . | 2  | — | — | — |
| 100 Tønder Kartofler at       |    |   |   |   |
| optage á 12 s. . .            | 12 | — | 3 | — |
| at hjemføre med 2             |    |   |   |   |
| Wogne og at bringe            |    |   |   |   |
| i Kjelderren, hvortil         |    |   |   |   |
| herforuden 2 Mand             |    |   |   |   |
| i 1 Dag . . . . .             | 10 | — | — | — |

56 Rbdlr. , Mk. 2 s.

Paa den sædvanlige Maade vilde een Tønde Land at brække, naar jeg endog antager at tre Sommerpløininger ere tilstrækkelige, og at Harvningen da ikke koster mere i dette Tilfælde, end under det allerede anførte, hvilket dog ikke forholder sig saaledes, komme til at koste, som følger:

|                          |    |        |       |      |
|--------------------------|----|--------|-------|------|
| En Tønde Land at pløie   |    |        |       |      |
| tre Gange . . . .        | 16 | Rbdlr. | , Mk. | , s. |
| At kjøre Gjødning derpaa | 12 | —      | —     | —    |
| At strøe Gjødningen .    | 1  | —      | —     | —    |
| Harvningen efter hver    |    |        |       |      |
| Pløining . . . . .       | 2  | —      | —     | —    |

Summa 31 Rbdlr. , Mk. , s.

At dyrke Kartofler paa en Tønde Land vilde  
altsaa koste . . . . . 56 Rbdlr.

At brække en Tønde Land 31 —

Kartoffelageren altsaa mere 25 Rbdlr.

eller i det Tilfælde, at jeg avler Kartøfler paa 15 Tønder Land, ville disses Dyrkning o. s. v. koste mig 840 Rbdlr., og 375 Rbdlr. mere, end om disse 15 Tønder Land havde faaet den rene Brak.

Betalte jeg derimod Kartøflernes Optagning, med Kartøfler, ikke med Penge, og i dette Tilfælde endog gav den, naar jeg lader Kartøflerne oppløse, vist nok alt for høie Betaling af hver niende Skjeppe, saa bleve UdgiFTERNE paa en Tønde Land 12 Rbdlr. 3 Mk. mindre, og altsaa paa 15 Tdr. Land 187 Rbdlr. 3 Mk. mindre, hvorved den, ved Kartøffelavlens i Brakmarken, forøgede UdgiFT, kun blev 187 Rbdlr. 3 Mk.

I det første Tilfælde, naar jeg nemlig betalte med Penge, vilde jeg for en forøget UdgiFT af 375 Rbdlr. have, efter et Middeltal, 1500 Tønder Kartøfler til Winterforing; i det andet derimod, hvor jeg nemlig gav hver niende Tønde for Optagningen, kun 1334 Tønder, for en forøget UdgiFT af 187 Rbdlr. 3 Mk.

Denne forøgede UdgiFT af 375 Rbdlr. i det ene, eller af 187 Rbdlr. 3 Mk. i det andet Tilfælde, gaaer imidlertid ikke saaledes reent ud af min Lomme, som den her staaer beregnet, thi en Deel af Arbeidet forrettes af faste Arbeidere, og med egne Heste, hvis Antal jeg dog, for de trable Aarsdernes Skyld, neppe turde formindste.

Det være imidlertid som det vil, saa bliver der dog vel ingen Tvivl om, at 1500 Tønder Kartøfler kunne mere end dække en forøget UdgiFT af 375 Rbdlr. 3 Mk.

af 375 Rbdlr., naar de anvendes til Foder for Besætningen, og at Brakmarkens Benyttelse altsaa ikke kan være Skyld i den ved mit Nolsbrug formeentlige Underbalance.

Men dersom min Maade at slutte paa er rigtig, og det virkelig, under ellers lige Omstændigheder, er det større eller mindre Antal af Arbeidere og Arbeidsdyr, der gjøre et Nolsbrug mindre eller mere fordeelagtigt, end et andet; at jeg end videre, som jeg har viist, ikke holder flere Heste, end det Antal, man i Almindelighed træffer ved andre af samme Størrelse og samme Localitet, og at den forøgede Arbeidskraft paa Brakmarken rigelig betaler sig ved dennes Udbytte, saa spørger jeg: hvori ligger da Aarsagen, at Vexeldrivten ikke betaler sig? Jeg spørger ikke herom paa Skramt, men med det inderlige Ønske, at en oplyst Landmand maatte behage at oplyse mig, og andre Vexeldrivtens Venner herom. Vel tvivler jeg paa, at Beviser skulde kunne føres, for den Paastand: at mit Nolsbrug i Gærdeleshed, lige som Vexeldrivten i Almindelighed, ikke kunde betale sig, og jeg vil endog tilstaae, at jeg ikke venter andre Grunde herfor, end de sædvanlige: f. Ex. at Jorden absolut bør hvile; at Vintersæden kommer for langt fra Gjøning, maaske ogsaa at Ageren bliver for løs o. s. v., hvilke uden Ophør ere fremstillede af dem, der ikke noie nok kjende dette Dyrkningsystem, ja som oftest af Landmænd, der selv aldrig have uørført det.

Vi, der i en Række af Aar, have dyrket vore Jorder efter Wexeldrivtens Regler, vide at vurdere disse forskjellige Paastande, og de Herrer af en anden Skole maae sandelig tilgive os, om vi ikke skulde vende om, og fortryde vore Wildfarelser, saalænge vi ikke finde vore Grundsætninger bestredne med andre Aaaben.

Skulde, imod min Formodning, den Paa-stand, at mit Aulsbrug ikke svarer Regning, virkelig ene være stilet mod dette, og ikke mod Wexeldriften i Almindelighed, saa maae jeg vist nok søge den i Omstændigheder, der deels ere særegne for mit Aulsbrug, deels ikke henhøre directe til dette, og ikke burde henses dertil. Man har seet, at jeg har udflyttet Gaardens Bygninger og indrettet dem store og rummelige, i den Overbeviisning, engang at behøve dem saaledes. Man seer, at jeg aarlig opbryder en Mængde store Stene af Agrene, og at jeg sætter en Hoben Steengjerder. Alt dette væd man koster mange Penge. Gaavel det ene, som det andet af disse Foretagender, er imidlertid Wexeldriften uødsommende, og vilde været nødvendigt, om jeg end havde dyrket efter ethvert andet System. Man har seet mig reise store Strækninger Hegn om de Jorder, jeg senere har erhvervet, men dette var atter en Nødvendighed, jeg maatte dyrke under hvilke Omstændigheder jeg end vilde, saalænge Markfreden skal tilveiebringes ved Hegn. Man har blandt andet seet, at jeg planter ved alle Leiligheder, og at

60,000 Graner have fæstet Rod paa min Mark. Dette anseer man nu for alt for kostbart, men — kan man ogsaa med Rette skrive dette paa Vexelsdriftens Regning? Alle disse saa forskjellige Foretagender kunne med Rette kun skrives Grundkapitalen til Last. De hermed forbundne Udgifter kunne egentlig aldrig komme igjen, uden ved Eiendommens Salg, og man kan aldrig med Rette forlange andet, end de simpleste Renter af den heri anlagte Kapital, da den nyder den største Sikkerhed i den forbedrede Eiendoms stegne Værdie\*).

Her seer De, kjære Ven, hvad jeg saa omtrent har at sige Dem, i Anledning af den her omhandlede Sag. Har jeg ikke været saa lykkelig gandske at overbevise Dem, er det ikke den Sags Skyld, som jeg forsvarer, men Feilen ligger da hos mig, i det mine Evner ikke have til ladet mig, paa en kraftigere Maade at forsvare en god Sag. At ville have Ret, maatte end Tingene forholde sig som den vilde, er ikke blandt mine Skjodesyndere. Imidlertid kan jeg dog ikke forlade en Mening, som Overveielse har ladet mig erkjende for rigtig, og som Erfaring har bekræftet, saa længe man ikke med Grunde og Erfaringsfætnin-

\*) See mere herom i Thaers Grundsatninger for Landoeconomien 1ste Deel pag. 23, og i Olfsen's Lærebog pag. 480.

ger overbevise mig om, at jeg bedrager mig. Maatte det behage en eller anden Landmand, at aabne mine Dine, da skulde jeg sandelig modtage Underviisningen uden Misforstaaelse, og om jeg end ikke fandt den ganske fuldendt, besvare den uden Bitterhed.

Jeg har den Ære o. s. v.

Strandmøllen i Jan. 1816.

Joh. Chr. Drewsen.



## Brev til en Ven paa Landet, foranlediget af en Reise i Sjælland.

---

J indeværende Mars Martii Maaned fik jeg gandske uformodet et Besøg af en Bondemand, som fortalte mig, at han, i Anledning af det, der var indført i Landoeconomiske Tidender, kom til mig, for at indhente nærmere Underretning om Et og Andet. — Hans Navn er Søren Jensen Klarschow. Han er Gaardmand og Sognefoged i Herslev  $\frac{1}{4}$  Mil norden for Roeskilde. Denne Mand samtalede et Par Timer med mig, søgte paa det omhyggeligste at underrette sig om Alt, hvad der angik det nyere Afskud, og røbede selv megen Eftertanke og Erfaring. Han besaae derefter min lille Mark, hvis yderst flette Bonitet, paa de fleste Agre, han strax erkjendte, og kunde derfor ikke andet, end være vel fornøiet med de Virkninger af Bøjseldriften, som paa denne Aarets Tid vare kjendelige. Han yttrede sig stærkt og sandt om Markusfredens og især Høredes gruelige Indflydelse, og paaskod selv, at dette Onde var een af de vigtigste Hindringer for Agerdyrkningens Opkomst her i Landet. — Han forlod mig med det Ønske: at jeg engang i den anstundende Sommer vilde besøge ham og tage hans Mark i Diebyn, hvilket jeg lovede ham, saafremt Gud gav Helbred og Intet vigtigt kom i Veien. For end mere at

opmuntre mig til Føxtets Opfyldelse tilsagde han mig, at befordre mig andensteds hen, naar jeg igjen vilde forlade ham, hvilket han og senere ærligen og villigen holdte, i det han, kjendt Kørret var meget slet, førte mig fra Herblem til Rjøge, og her, da jeg bestilte Koermandsvogn, beklagede, at en Embedsforretning næste Dag forbad ham at føre videre, hvilket jeg dog, i Betragtning af de flette Veie, ikke kunde have tilladt ham. — Hr. Capitaine Wulff, Ridder og Ddm. paa Petersgaard ved Bordingborg, hos hvem min ældste Søn er Udsforvalter, havde og venstabeligen indbudet mig til et Besøg — og hos flere Venner paa Veien, hvilke jeg længe ikke havde seet, vidste jeg, at være velkomne. — Her, kjæreste Ven! har Du Anledningen til en lille Reise, som jeg desuden, efterat have haft Feberen, troede nyttig for min Helbred, der nødvendigvis maae lide under de mange heterogene og tildeels Landsfortærende Skriverier, Regnskaber og Schematiske Efterretninger, hvilke vore Tiders onde Aand kræver saavel af Præsterne, som af andre Embedsmænd. — At meddele Dig Efterretningen om den Gjestfrihed og de flere Tjenstgigtigheds eller Venstabs Prøver, som møde mig paa denne Reise, er ikke min Hensigt, og bør ei være det, da mit Brev bestemmes til Trykken; mine Venners Bødselighed og min Person's Ubetydelighed forbyde mig, at more det læsende Publicum med deslige Efterretninger — Ei heller har

jeg betænkt at skrive en Topographie over de Egne, jeg besøgte, hvilket jeg villigen overlader til dem, som have længere Tid til Ophold paa ethvert Sted og som til at skrive saadant føle et stærkere Kald, end det jeg føler. — Ikkuns har jeg bestemt mig, til at meddele Et og Andet, som har Hensyn til Landoeconomie, og enren forekommer mig at være Nytt — eller ikke almindeligt nok bekjendt — eller som fortjener Efterligning af Flere, eller imod hvilket der bør advares o. d. l. — Fra denne Synspunkt vilde Du, kjereste Ven, med de Flere mine Læsere betragte dette mit Brevs Indhold, der egentligen ikkuns kan interessere praktiske Landmænd — Altsaa til Sagen: D. 4de Junii 1816 om Estermiddagen reiste jeg fra Lyngbøye henimod Roeskilde. De stærke og hyppige Regn og Hagel Byger, som denne Dag nedstyrtede fra Himmelen, hindrede mig fra ret at betragte de lette og sandige Marker, som strække sig en Miils Wei fra Lyngbøye imod Vesten, og hvis Afgrøder ikke heller kunne være meget forlyfende, efterdi Brugerne, ved at tage Straaesød af Agrene 3 á 4 eller flere Aar efter hinanden, udtømme Jordens Kraft og berige dens Overflade med en utroelig Mængde Ukrudtsfrø. — Det vedholdende ustadige Veirligt forhindrede mig og, baade denne og næste Dag, fra en fuldkommen Beskuelse af de belsignede Marker, som strække sig længere mod Vesten og hvis Dyrkere smile ad Vexeldrivt og beslige Forbedringer i Agerbruget,

fordi Jorden der, i Almindelighed taget, ikke kan blive træt af at frembære alt, hvad man fordrer af den — og endnu i 9de Halm fra Gjødningen yder næsten ligesaameget, eller stundom mere, end vore Agre det Aar, de gjødes; dog saa jeg her d. 4de Junii Kløver, som allerede havde begyndt at gaae i Leie og neppe kunde vente paa Leen længere end 8 á 10 Dage, medens vor Egn's Kløver i første Aar efter Gjødningen endnu ikkun skjulte Jorden. Hvilken Rigdom vilde ikke Vinterrapsæden, og flere oliegivende Planter, yde paa flige Jorder. — Jeg overnattede hos en Ven paa Kjøbenhavns Amt og erfoer af Mænd, der naie kjende dette Amt, at her endnu, endog meget nær Kjøbenhavn gives Sogne, hvis Drist er den flettefte, der næsten kan udtænkes; f. Ex. 1ste Aar gjødtes Byg — 2det Byg — 3die Byg — 4de Rug — 5te Erter — 6te Byg — 7de Havre — 8de Havre og saa nogle Aars Leie. Enten de udlægges med Kløver eller ei, glemte jeg i min Forbavelse at spørge og er i Grunden ligegyldigt, undtagen for saavidt at man maatte ønske det Grøe sparet; thi, som man fortalte, tilstaae Dykkerne selv i en beklagende Tone, at de, med Undtagelse af et Par Aar nærmest Gjødningen, aple mere Dvælggræs og andet Ukrudt, end Sæd. — Tilforladelig, paa flige Steder behøver man ikkun at sætte en tvungen Tiendeaakford, som ikke glemmer Stiftelses eller Beneficarii Laro i de kommende Tider, og da vil den ene Udpantning efter den anden

være nødvendig, og ikkun nogle faa Aar henrinde, førend Dyrkeren vandrer fra Huus og Gaard, for at bette sit Brød. — Stiftelsernes ædelstændige Bestyrere og ligesindede Beneficarii vilke derfor især paa slige Steder frygte for, at forandlede de saakaldede evige Accorder, over hvilke de nuværende Ydere, eller de kommende Taagere, eller begge vilke fælde bittere Taarer. — Dybt rørt i Sindet af deslige Betragtninger forlod jeg d. 5te om Morgenens Kjøbenhavns Amt og reiste igjennem Roeskilde til Herselem  $1\frac{1}{4}$  Mill norden for Roeskilde ved en Arm af Isefiorden. Her besøgte jeg, foruden Præsten, ovennævnte Sognesfoged Søren Jensen Klarschow, der er Kæstebonde paa Letrabort Gods, gjør et taaleligt Hoverie og er forpligtet til at svare alle 3de Dele af Tienden in Natura, og som altsaa er langt fra at have lige Aar med Selvbriren eller Arbejstæsteren. Søren Jensens Lod svarer ikke heller i naturlig Bonitet til de fleste af Herselems Jorder, som størstedelen ere gode; den har, i det Hele taget, let og sandmuldet Jordbund og bestaaer for en Deel af Baffer, som danne adskillige Dale eller Huulheder imellem sig.

Alt saadant uagret, fandt jeg hans udsytede Gaard velbygget og godt vedligeholdt — et Par anstændige Bærelser, Dagligstuen endog panelet, malet og Gulvet lagt af Brædder, en god og rummelig Kjelder under Stuelængden, en grundmuret Svine, Sti, og et nyt Stykke Huus

reist, hvis ene Væg imod Vesten og Gavl imod Nord var grundmuret og hvori han selv tænker, med sin Kone, at tage Bolig, naar de graa Haar komme og han maae overlade Gaarden til en Anden. — Endnu ønsker han, og bereder sig til, at bygge en Kjelder under sin Skjæreløe, for at have Kartøfler til Vinterfoder i Nærheden af Stalden, og endelig beløver han sig paa at bygge, for en vansør Søn, et Huus, som Hr. Greve af Hølst ein har lovet at tillægge nogle Tønder Land af Gaardens Jorder, med Forpligtelse for efterfølgende Fæstere at dyrke samme. Selv svarer Søren Jensen, just paa denne Maade, Undertag til Gaardens forrige Fæster, og gjør det med største Beredvillighed, saa at han end ikke har fradraget Denne et Stykke Jord, som han dog havde været berettiget til at inddrage under sin Drist, siden forrige Fæsters Kones Død.

Ved Gaarden saae jeg 3de godt indbegnede, velbeplantede og dyrkede Hauger, af Størrelse i Ed. Land i alt, som den vedholdende stærke Regn dog forbad mig næie nok at bese; men det første Diekast paa disse vidnede om en flittig og ordentlig Bruger. Ved Gaarden er en fuldkommen indhegnet Dam til Vanding og Fisk, 2 Skpr. Land stor. Formedelsi den stærke Regn maatte jeg kjøre omkring paa Marken, der allevegne fremviste en ønskelig og tildeels udmærket riig Afgrøde. Blandt det, som fortjener Erindring, nævner jeg, at Søren Jensen, efter Hr. Drewsens An-

viisning i Almanacken for indebærende Aar, havde udført sin Gjødning paa Brakmarken, og besaaet denne med Vikkehavre til Staldforing og Høe, samt at han, fordi jeg i Martii Maaned roefte Spergelen, havde saaet nogle Pund af denne til Prøve. Det characteriserer Manden, at han hentede  $2\frac{1}{2}$  Læse Kartofler hos mig i April Maaned, for at faae en frugtbarere Art, end den, han hidtil havde dyrket. — Flere Tegn paa den, hos de fleste ikke almindelige, Dristighed, som er Agerdyrkeren saa fornøden, blev jeg vaer hos denne Mand: Han havde f. Ex. oppløiet adskillige Graaastykker i sin Rugmark, og besaaet dem med anden Sæd, fordi Vinteren havde beffadiget Rugen — han beklagede, at Dalene imellem hans Bakker her og der vare kolde, fordi de beholdte Fugtigheden alt for længe i Foraaret og yttrede, at det paa sli en Overflade vilde være ham alt for vanskeligt aarlig at grave og vedligeholde Afledsrender. — Jeg foreslog ham de saakaldede engelske Grøsters eller bedækkede Renders Anvendelse og forklarede ham, hvorledes samme børde anlægges. Han yttrede over denne Veiledning en stor Glæde, forsikrede at Lærdommen var ham meget værd, og at han endnu i det forstkommende Efteraar, med Guds Hjelp, skulde sætte Sagen i Udførelse\*). Et skjønt Stykke Byg viiste han

\*) Da dette Brev mueligt kunde læses af Bønderfolk, som selv ønskede Underretning om sliige Grøsters Anlæg, tilføies følgende korte Beskrivelse over en Sags

mig, fortalte, at han der havde saaet 2 $\frac{1}{2}$  Tonde Bøg, og at Arealen, efter hans Mening, var omtrent 3 Edr. Land. Endkjøndt det var kjendeligt nok, at han havde saaet tyndt, tvivlede jeg dog om de 3 Edr. Land g. M., hvorfor jeg steg af Vognen og ved hans Hjælp opmaalte Stykket med et Reeb. Måigtig kunde Opmaalningen, under de forhaanden værende Omstændigheder, ikke være; men dog blev jeg overbevist om, at Stykket indeholdte over 40,000 □ Alen. Jeg gik ind i ham min Forundring over, at han havde dristet sig til saa tynd en Udsæd, for hvilken selv gode

som ellers er bekendt nok, kjøndt alt for sparsomt brugt: Udsæender graves igjennem det fugtige Sted og den tilfødende Forhøjning eller Slette, saaledes at Grøften i Bunden allevegne har jævnt og tilbørligt Fald — den ledes hen til et lavere liggende Udsæstet — graves bredere for oven og smalle for neden som det latinske V — jo smalle i Bunden, jo bedre. Den bør i det mindste være en Alen dyb, for at der kan pløies hen over den, naar den er fyldt. — Naar den nemlig allevegne har tilbørligt Fald, fyldes den i Bunden med Smaaskene, som, efterat være samlede af Ugeren, kastes ned i den, indtil en Høide eller Tykkelse af 6 a 8 Tommer. Derefter lægges et Lag Riis eller Halm, eller først lidt Riis og saa lidt Halm oven paa Stenene. Paa Halmen kan atter lægges nogle Græstørre med Grønsværen ned ad, og nu fyldes Grøften ovenpå med Jord. Saadanne bedækkede Rønder trække Fugtigheden langt bedre, end de aabne Brakgrøfter, fordi deres Sider ikke fryse til om Vinteren — de tørke Intet i aarlig Vedligeholdelse og berøve Dykkeren Intet af hans Udsæet; thi han pløier glat væk hen over dem, undtagen tæt ved Udsæstet, hvor de nødvendigvis ligge overløst i Jorden.

Agerdyrkere over Bondestanden endnu ofte bare  
 saa megen Frygt. Og da fortalte han mig, at  
 han i mange Aar havde befundet sig vel ved den  
 tynde Udsæd, samt at hans Tjenestefolk, som vilde  
 givet ham et Erfaringsbeviis imod denne, just  
 derved havde bragt hans Overbeviisning til fuld-  
 kommen Sikkerhed: Det hændte sig nemlig et For-  
 aar, at han var sygelig; dog saaede han selv sin  
 Sæd; men maatte af og til gaae hjem, for at  
 hvile sig paa Sengen. I midlertid toge 2de hans  
 Karle 1 Skjeppe Byg af Sækken, som stod paa  
 Ageren, og oversaaede dermed et, af ham selv,  
 allerede besaaet Stykke. De bragte Sæden under,  
 og taug stille. Han bemærkede ikke dette Puds. —  
 Roget efterat Byget var opkommet og havde be-  
 gyndt at brede sig, syntes dette Stykke at udmærke  
 sig stærkt, da det fuldkomment dækkede Jorden og  
 havde en Røn mørk Farve. Det tyndtsaaede Byg  
 lod derimod Jorden skinne frem og syntes derfor  
 langt fra at være saa godt. Karlene tilstode nu reent  
 ud for ham hvad de havde gjort, og triumpherede over  
 den bundne Seier. Han bad dem tøve til Høsten. Den-  
 ne kom. Det tyndtsaaede Byg stod opreist, tæt og  
 sluttet, havde udmærket gode Aar og fyldige Kjer-  
 ner; — det tykt saaede var gaaet i Leie og var  
 derfor næsten goldt. Karlene tilstode, at de havde  
 Ret. — (Forunderligt nok, at Mæng-  
 den af Agerdyrkere ikkun give Ind-  
 vendinger imod den tynde Udsæd og  
 ikke engang kunne overtale sig til et

sammenlignende Forsøg!) — Jeg er nu saa fast i min Overbeviisning om dens Fortrinlighed, at jeg i Aar har bovet at saae 2 Tdr. 2 Skpr. toradet Bgg i omtrent 45,000 □ Allen Jord, som dog endnu ikke har naaet lige Kulturgrad med den øvrige Deel af min Mark — og hidtil staaer Afgrøden tæt nok. Det er mig kjert, at der dog gives Bønder, som veilede ved Erfaring, deele Overbeviisning med mig. — En Anmærkning gjorde Søren Jensen, som i mine Dine har Værd, fordi den kommer fra en opmærksom Erfaringsmand: Han sagde mig: at han paa Agrenes sidere og koldere Ender altid tog mere Saaesæd i Haanden, for der at saae lidt tykkere, efterdi Fugtighed og Kulde dræbe adskillige af Planterne.

Han er den meest affagte Fiende af Væbred og ønsker af gandske Hjerter, at det fuldeligen maae affaases.

Just som jeg havde nedskrevet disse Linier modtog jeg Brev fra Søren Jensen Klarskov som saaledes lydende:

Til Hr. Pastor Rønne,  
i Kongens Lyngby.

Meget takker jeg Dem, Hr. Rønne, for den Godhed De udviste mig, ved at besøge mig sidst,

og skal jeg vist benytte mig af de gode Raad, De gav mig, i Henseende til min Aølings Drist. Vagter dette Aar ikke har været fordeelagtigt for Staldforingen, da den, formedelsi det kolde Foraar, kommer saa sildig i Aar, at man ikke har kunnet oppbie Brugen deraf, men har maattet tsire Kreaturene, som man da vel igjen kan tage ind, naar den kommer til Væxt, saa indseer jeg dog fuldkommen det fordeelagtige derved for Landmanden og skal ikke derved lade mig affkræffe fra, atter at gjøre det samme til næste Aar, da dette, efter min Mening, vil kunne bidrage til at skaffe os Fred paa vore Marker i Fremtiden, og at det saa skadelige Vred, mod hvilket De i Landoeconomiske Tidender har skrevet, maatte engang opføre, og vil jeg ret inderligen ønske, at vor gode Regjering vilde sætte Grændser for denne Ustil, da baade jeg, og Flere med mig i dette Sogn, føle hvor fordeelagtigt det vilde være for os, naar Enhver var forbunden til, at skaffe sine Raboer Fred, da vi saa kunde dyrke vore Jorder efter vort bedste Skjønnende, hvilket nu ikke vel lader sig gjøre, saasom man er nødt til at høste sine Jordfrugter før Kreaturene slippes løse, hvad enten de have opnaaet deres Fuldkommenhed eller ei, og fast troer jeg, at enhver Mand da vilde kunne føde sine Kreature, paa sin egen Lod, bedre end nu, da de søge alle hen paa de Lodder, hvor det bedste Græs findes, som de deels opæde, og

deels nedtræde, og maae siden saa at sige sultes,  
des paa de magre Græsgange.

Jeg beder Dem tilgive mig, at jeg har taget  
mig den Frihed at tilskrive Dem disse Linier, og  
forbliver stedse

Deres forbundne

Søren Jensen Klarschow.

Herslew d. 23 Junii 1816.

Han velsigner Landhuusholdnings-Selskabet  
for dets Forslag og troer allerede, at Sagen er  
afgjort, uden hvilkken, som han meget rigtig sagde,  
Danmarks Agerdyrkning aldrig kan høve sig eller  
nogen væsentlig Forbedring indføres.

Den samme Mand begjærer, at vorde Med-  
lem af et Landøconomisk Selskab, som har begynde  
at danne sig paa Kjøbenhavns Amt! Og dog har  
han 6 á 7 Mile til de fleste af Samlingsstederne!  
— (Man beskylde dog ikke alle Bønder for Man-  
gel paa Opmærksomhed og Lærlyst!) —

En vigtig Erfarings-Sag lærte jeg at kjende  
hos Søren Jensen i Herslew. Der er dispu-  
ret meget for og imod Bændeltangens Anvendelse,  
som Gjødslnings-Middel, og jeg har aldrig før  
truffet en praktisk Landmand, som enten skriftligt  
eller mundtligt har sagt mig: "jo! jeg har fore-  
søgt det i saa og saa mange Aar og  
har seet denne eller hiin unægtelige  
4de Bindes 2dte Hefte. (18)

Virkning af Brugen; her traf jeg derimod en Mand, som selv i 12 Aar har brugt Vændeltangen til Gjødsling for sine Agre, og som ikke allene forsikrede, at have seet de umiskjendeligste Virkninger af dens Brug; men og fremviiste mig en Mark, der allevegne vidnede om Sandheden af hans Udsagn — og hvad der endnu er mere: Alle hans Naboer, idel Fæstebønder, have fulgt og følge endnu Exemplet! — Endog i en Bye, paa den anden Side af Vandet, have 4 Mænd begyndt! Mere Vidnesbyrd behøves vel ikke! — (At Vændeltangens Anvendelse til Gjødsling er intet nyt, hørte jeg nu, for nogle Dage siden af Hr. Pastor Bruhn paa Amager, som forsikrede mig, at man der fappedes om at hente den, for at berige sine Agre ved dens Anvendelse. Skade, at saa Faa offentlig meddele deres Erfaringer og Opdagelser til Andre!)

Da Brugen af denne Tangart, som Gjødsningsmiddel, er langt fra at være almindelig bekjendt, og endnu længere fra at være almindelig erkjendt som nyttig og fortrinlig, og det, Søren Jensen's Erfaring herom meddeelte mig, endog for en Deel opløser den Modsigelse, i hvilken flere Landmænd ere med hinanden om denne Sag, saa troer jeg vist, at Du, kjæreste Ven og flere med Dig, gladeligen ville høre, hvad han herom berettede mig: — Allerede for 12 Aar siden, efterat have tiltraadt sin Gaard, har han

personlig nogle Dragter af Tang op fra Strandsbredden og nedgrov samme paa forskjellige Steder, saavel i leret, som muldet og i sandig Jord, og saaede paa disse Steder, for at see Virkningen, der snart overtydede ham om Tangens Anvendelighed, som Gjødningsmiddel paa alle de 3 Jordarter. — Overbevist herom har han stedse siden brugt al den Tang, der paa enhver Aarstid flød ind paa hans Strandbred. — Han erklærede denne Brug af Tang for det første og væsentligste Skridt til hans Aakings Forbedring, og han anseer den saa vigtig, at han standser med ethvert andet Arbeide, selv i den travle Høst, naar nordlige og vestlige Vinde føre Tang til hans Strandbred, for at samle den, førend Søen atter borttager den. — Om det er nok saa tyndt et Lag, der flyder op, og om det endnu ligger i Vandet og maaske trækkes op paa Landet, saa forsummer han ei at samle hvad der er kommet ham saa nær, at det kan faaes. — Saa stærkt det og regnede den Dag, jeg besøgte ham, saa jeg dog 2de bespændte Vogne og 3de Mennesker besjæftigede med at samle et opdrebet tyndt Lag af Bændeltang, imellem hvilken der ikkun vare enkelte Planter af Klobertangen. — Saavidt han og hans Folk kunde gjøre Overregning over det, som aarlig pleiede at samles, beløb det til omtrent 100 Læs sammenbrændt Tang.

Veiledet af Erfaring anvender han Tangen paa følgende Maade: Han opfjerer den saa frisk og vand, som mueligt, og ifald den ei er ret

vaad, overfører han den, under Paalæsningen, med Vand. Den lægges saaledes i Dyrger, jo større jo bedre, saalænge Narstiden lover nogen Varme, som kan frembringe Gjæring; efter 4 å 6 Ugers Forløb er den ofte saa forraadnet, at den med Trægrebe kan stikkes paa Bognen; dog er det bedre, naar den længere kan blive liggende. Iffkuns naar den samles i Wintermaanederne, tør han ei lægge den i store Dyrger, efterdi han da staaer Fare for, at den af Is og Snee sammenpreses til en fast og næsten ubrydelig Knold, der vanskeligt kan stilles fra hinanden. I dette Tilfælde lægger han derfor iffkuns eet å 2 Læs i hver Dyrge.

Ligger Tangen først og tørst, da virker den, saavidt han har erfaret, lidet eller intet; og saaledes kan man forklare sig, at nogle Landmænd, som dog syntes at have en Slags Erfaring for sig, saa reent ud have benægtet dens Gavnlighed, medens Andre, dog uden noie nok at forklare sig, have paastaaet det Modsatte. — Naar man imod Dine har anført, at adskillige Deboere i Belterne ideligen bruge Tangen, som Gjødsfningssmiddel, have de derfor erindret, at det maatte være: Kløver- eller Blære-Tangen, som ei falder i nogen betydelig Mængde paa Sjællands nordlige Kyster; men her saae jeg selv med egne Dine, at det, som var samlet og endnu samledes, for største Deelen var Bændeltang.

Efterat Tangen har ligget længe nok i Dyngge og er tilbørligen forraadnet, lægger Søren Jensen et Tomme tykt Lag paa den Ager, som skal gjødes, og nedpløier det strax, hvorefter han ideligen har avlet 3de rige Afgrøder; endskjøndt han hidtil har fulgt den gamle Skik: "flere Gange i Råd at saae Straaesæd". Naar han har manglet Gjødsfningsmiddel til et lidet Stykke af Ageren, har han og brugt Tangen gandske frist\*), da et Menneske med en Rive har fulgt Plougen, og i den aabne Jure nedrevet et Lag af den paa Ageren udsprede friske Tang; ogsaa heraf har han seet ønskelig Virkning; men dog ikkuns især paa første Halm. — Jeg saae hos ham adskillige Agre rigeligen gjødede med Tang, og som fremviste en skøn Afgrøde. I øvrigt har denne vindskibelige og for sin Agerdyrkning omhyggelige Mand, i de sidste Aaringer ogsaa hentet nogen Gjødning fra Koeskilde, og har saaledes slet ikke ladet sig afholde fra sin Gaards Forbedring ved den Tanke, som almindeligt skrækker Fæsterne: "at han ei vidste for hvem han arbejdede". Den, der lever for at arbejde, det er: for at opfylde sin Bestemmelse i Livet, han arbejder vist og ikke nogenstunde forgjeves; thi han gjør den evige Styrrers Villie. — Søren Jensen modtager endog i det Timelige en for ham, som Gader, kjær Belønning, da den ædelstænkende Godseier, foruden

\*) Grøn og vaad maae den være.

hiint købte om Jord for hans vansære Søn, og saa har forsikret ham, at den af hans Børn, som imodtager Gaarden efter ham, ei skal betale høiere Kæste eller Landgilde, end enhver anden Kæster, der modtager Gaard af lige Størrelse, skjøndt flattere dreven.

Vare Alle, saavel Godseiere, som Kæstere altsaa besjelede af den rette Aand, saa vilde det Lovbud, som fordrer Kæste paa Livstid maaskee være uskadeligt; men da Disse ofte ikke ville arbejde for Proprietairen eller Fremmede, og Hine ikke ville tillade at Sønnen hører sin Faders Udsæd; da baade den Ene og den Anden alt for tidt ledes af Egeennyttens blinde Aand; saa kan et Lovbud af denne Natur umueligt andet, end lægge Hindringer i Veien for Agerdyrkningens Opkomst, og Staten maae altsaa, om den ikke engang overtals af Retsfærdighed, for sin egen Skyld ønske at faae det jo før jo heller hævet; — dygtige, drivtuge og rettskafne Landmænd, saavel af den egentlige Bondestand, som af de mere dannede Klasser, ville da forpagte mindre eller større Gaarde paa saa lang Tid, at de og Deres kunne høste Frugterne af foretagne Forbedringer, og Godseierne ville lære at indgaae saadanne Forpagtnings-Contracter, som ikke gjorde Forbedringerne umuelige. Hines Evne til at yde en forsøgt Afgift vilde tiltage, og Disse vilde vel vide, at holde paa en rettskaffen Forpagter, som forbedrede deres Eiendom og deelte tilbørligen med dem, som

Godsets Tiere. — Kun de trevne, lade, kraftløse og liderlige Bondekarle vilde vorde udelukte fra Gaardens Besiddelse; og dersom man under "Fæstebønder" forstaaer Saadanne — og af disse vil danne en Stand i Staten; saa var der vel Intet tabt, om denne, som Stand (sit venia verbo!) gik til Grunde, eller forvandledes til en Indsidder-Stand, i hvilken den skadede mindre! Dog — jeg maae bede Dig om Tilgivelse for denne Afvigelse fra mit egentlige Forsæt, om at meddele Dig Et og Andet, min Kæsse vedkommende, og jeg vender dernæst tilbage til mit Løvetes Opfyldelse. —

D. 7de kjørte Søren Jensen mig, ifølge sit gjorte Tilbud, fra Herslew, tvertigjennem Landet til Kjøge. — Veiene vare strækkelige; men Befordringen lignede hans Algerdyrkning, et Par raske, velforede Heste overbåndt lettelig alle de Hindringer, som den opblødte Jord, de dybe Huller og store Stene lagde os i Veien. — Fra Kjøge til Dalbye paa Bregentved Gods, som beregnedes for  $3\frac{1}{4}$  Mil(?) kom jeg ved Hjælp af Extra-Post. — Derfra reisste jeg d. 8de til Windbyeholdt — og fra dette Skiftested til Petersgaard ved Bordingborg. Paa min hele Reise fra Lyngbye, over Kjøbenhavns Amt til Roeskilde, derfra til Herslew, fra Herslew forbi Leire, Allerslew, Østed, Aftenløse, Daastrup, Skjendsøe, Ølsemagle, Ølbye o. s. v. til Kjøge, fra denne Stad til Dalbye og fra denne Bye til Petersgaard,

fandt jeg, med Undtagelse af en Deel Herregaardsmarker og nogle, ret enkelte, mindre Lodder, hele Landet aabent fra den ene Ende til den anden — og, som sagt, ifftens saare faa Jorder saaledes hegnede, at de kunne vente Fred formeldst Hegn efter Høstens Guldførelse, saa der er Syn for Sagen, at man med fuld Ret kan sige: "Ved Hegn ingen Fred," eller med andre Ord: at Erfaringen nu siden 1794 tilstrækkeligen har lært, at en Hegnsforordning ikke er det Midbel, der, under de forhaandenværende Omstændigheder, kan tilveiebringe den, for Danmarks Agerdyrkning, vigtige Markfred. — Selv min gamle Ven fra Studenterdagene, Hr. Magister Cramer i Wehrn, som jeg baade paa Hen- og Hjemreisen besøgte, som er saa ibrig en Forsægter af en Hegnsforordning og som har dyrket sin ypperlige Lod med megen Flid og heldig Virkning, tilstod mig selv, at al hans Bestræbelse, for at tilhegne sig Fred, endnu ikke skjente ham denne fuldkomment i Voredstiden.

Videre fandt jeg paa hele Veien fra Roeskilde Egnen og lige til Kallehauge, at Mængden i hine Egne saarer Vaarsæden endnu tykkere, end Bønderne heromkring, og det endstjøndt Jorderne der i Almindelighed ere bedre, end her. Et særgeligt Syn var det mig, paa de fleste Marker at see, hvorledes de opkomne Planter kæmpede med hinanden, for at komme frem, og besaarsag frem.

viste ret en forknyttet Væxt, hvilken Bemærkning især gjælder Havren.

Den rene, eller, som den hellere fortjente at kaldes, den skidne Brak er temmelig almindelig paa det hele omhandlede Strøg af Landet. Iffens enkelte Steder saae jeg en Brak, som fortjener at kaldes den rene, — næsten overalt saae derimod Brakmarken til Midten af Junii Maaned, da jeg reiste tilbage, ligesom den var bleven pløiet i Efteraaret; de store, tykke og stærke Furer nær ved at være skjulte af Qvæstgræs og andet Ukrudt, som hist og her tjente Gaar eller Svøm til Underholdning. At Dalbyes Præstegaards Mark og flere enkelte Lodder, hvor Brakjorden var benyttet til Staldforing, herfra gjorde en Undtagelse, det nægter jeg ikke, ligesom jeg og har tilstaaet at nogle enkelte Marker fremviste en reen Brak; men een Svale gjør ingen Sommer.

Som en høist besynderlig Sag fortjener den Underlighed at bemærkes: at man overalt paa den sydestilige Deel af Sjælland, hvor de fleste Marker ere sidfaldende og fugtige, aarligen grave Brakgrøvter for Vintersæden, med hvilket mæisommelige Arbeide jeg saae Mangfoldige beskæftigede. — End paa Herregaardene, som dog almindeligen cies eller drives af mere dannede Folk, der ikke kunne være usidende om det Bedre, saae jeg dette Foretagende i fuld Gang; derimod saae jeg paa de Marker, jeg besøgte, intet Tegn til hine, saakaldede engelske eller bedækkede, Grøvter, unbtagen

hos Hr. Magister Cramer, hvor disses ypperlige Virkning og var meget kjendelig. — De benævnte aabne Brakgrøfter, som ei tilstrækkeligen bevare Vintersæden, holdes end ikke oprensede og i god Stand det Aar, Marken har Waarsæd; men ere da enten bevoxne med Ukrudt, eller halvopfyldte med nedpløiet eller nedharvet Jord, eller ere sammentraadne af det i Eoredstiden løst omvankende Qvæg. Det var derfor og i saa fugtig og saa kold en Forsommer, som den nærværende, sørgeligt at see det paa store Strækninger gullende Byg og den døende brune Havre, ei at tale om den røde Boghvede, der allerede havde endt sit korte Liv. — Hvor betydeligt skulde ikke i slige Egne de bedækkede Grøfter bidrage til at formindske Folkets Arbejde, til at bevare Sæden fra Ødelæggelse og til at forsøge det dyrkede Areal! —

At jeg saa mange mangfoldige skjønne udmærkede Hvede og Rugvange i heel Brak, behøver neppe at erindres. Hvo veed ikke at det sydlige Sjælland, i sig selv frugtbarere, og almindeligen dyrket af en flittigere og sædeligere Haand, end det nordøstlige, frembringer en riig Betsignelse, og maae især frembringe denne paa de Marker, som, efter flere Aars Høile, endnu modtage den hele Braks gavnlige Virkninger. At ellers Hveden dyrkes for lidet i Forhold til Rugen, er uagtetligt.

Ogsaa Haugerne vidne om mere Vindstibethed der, end her — de vare næsten allevegne hvide af blomstrende Frugttræer, som have i stor

Mængde; kunſt ſavnede jeg hyppige Humleanlæg og ſandt de ſaa, jeg blev vaer, ikke rene nok.

Endnu forend jeg kommer til at tale om Peterſgaard, ſom var det ſidſte Maal for min lille Reife, maae jeg dog fortælle Dig, kjereſte Ven! et overmaade behageligt Rygte, ſom mødte mig paa min Reife, ſom i høi Grad vil glæde Dig og enhver Landets Ven; — Er Rygtet, hvad jeg haaber ogønſter, ſandt; ſaa kan man ſige, at det begynder at dages i Henſeende til Landmandens bedre Kaar — og Daggrøet ſpaaer, ſom ſædvanligt, et klarere Lyſ: — Der fortæltes nemlig, at nogle Godſeiere havde anſøgt dem, der foreſtaaæ den nye Landeveis Anlæg i Nærheden af Kjøge, og at de, der føre Opſynet over dette Anlæg, havde ſamtykket: at ethvert Sogn ſkulde ſaae ſin Veipart gaudſke i Nærheden\*), ſamt at enhver Bye ſkulde ſaae ſit Stykke, der igjen maatte deles imellem alle Byens Hartkorns Brugere, ſaa at enhver Mand gjør viſſe Menmaal iſtand, og er dermed færdig. Er det ſaa, da vil enhver Fædrelandets Ven viſt iſtemme: Held og Belfig-nelſe over dem, ſom have foranlediget, og over dem, ſom have bifaldet denne vigtige Løttelſe i hiint tunge Arbeide! Hvor mange Luſtade Miles Kjørſel vil ikke allerede herved blive beſparet! Hvor meget retfærdigere vil ikke den Virkſomme paa ſlig Maade blive behandlet! Hvor meget raſkere vil ikke Arbeidet gaae fra Haanden! Hvor

\*) Her i mit Naboeiendomme gives Tolk, ſom have deres Veipart ved Roekilde!!

mange for Algerbruget ellers tabte Dage og Kræfter, ville ikke saaledes komme dette tilgode! Sid alle Amtmænd og Egne følge Exemplet! Snart vil man da, efterat have gjort saa heldigt et Skridt, gjøre flere, over hvilke Folket jubler og takker sine Styrere. — Og nu, efter denne lille Udsættelse, til Petersgaard: Dette særdeles smukke Sted i Kallehauge Sogn eies af Hr. Capitaine og Ridder Wulff, der nu først selv har overtaget Voldedriften, efterat den i flere Aar har været bortforpagtet. Gaarden drives hidtil, ved 24 Heste, i 11 Marker, hver paa 35 á 40 Eder. Land og det i følgende Orden: 1) heelt Brak gjødet til, 2) Hvede, 3) Byg, 4) Havre, 5) Kløver, 6) Kløver og Sommerbrak, 7) Rug, 8) Havre, 9) 10) 11) Kløver. Desuden have en 12te Mark paa 50 Eder. Land, som Eieren har bestemt til Forsøg i Henseende til Vexeldriften, som han med Tiden onsker at see indført paa hele Gaarden. Hollanderiet bestaaer for Tiden af 113 Køer foruden Tyre og noget Ungkvæg. Meieriet bestyres med megen Orden og Reenlighed af en Jomfrue Jbsen, der tillige fører Huusholdningen for Voldsgaardens Personale. — Af Hr. Capitain Wulffs Interesse for et forbedret Algerbrug og af den Drivtighed, hvormed der allerede er gjort Begyndelsen i dette Foraar, tør man love sig med Tiden, hvad der hidtil ikke er Tilfældet, at Markerne vilke ved deres rige Afgrøder worde lige saa tilfokkende, som Egnen ved sin Ektheden er det. —

Til Gaarden ligge 150 Edr. Land, tæt bevoxne med ranke, pragtfulde Bøge, og nogle Ege, samt smukke Egeplantager og allevegne haabesfuld Opvæxt. Hele Skoven er vel indhegnet, fredet, og saavidt jeg skjønner vel behandlet. — Hvad der ved dette Steds Landoeconomie især tildrog sig min Opmærksomhed var et Indelukke, paa circa 12 Edr. Land, for største Delen bevoxne med Hæssel, der med megen Orden og Nøiagtighed er udhugget og rensat fra alle krumme Skud, og altsaa afgiver idel ranke og lige Kjepper, som aarlig leverer en betydelig Mængde Baand til Bødkerarbejde. Efterhaanden som disse Kjepper naae den tilbørlige Hørlighed, borttages de, medens de yngre og smallere Skud blive staaende, for at vore til i de følgende Aaringer. Foruden Hæslerne findes her og flere Buxbærter og Trær, og iblandt disse 500 Frugttrær, for det meste podede i vilde Stammer, som Naturen har frembragt paa Stederne, hvor de staae; dog ere og nogle hidflyttede fra Hr. Capitainens Hauge. — I samme Indelukke\*), som kaldes Sørensgs Lykke, findes nogle

\*) Sørensgs Mønge var, førend Hr. Capt. Wulff blev Eier af Petersgaard, bestemt til at ryddes — hvilket Arbejde endog var daværende Forpagter i Forpagtnings-Contracten paalagt. Han lod da og alle Hæslerne borthugge; men glemte til Lykke Rødingen selv, ligesom heller Ingen tilholdt ham at opfylde Conditionen. Efterat Hr. Capt. Wulff var bleven Eier af Petersgaard, gaves der Adskillige, som tilraadede ham at fuldføre hiint Arbejde; men det freed imod hans Følelse, skjøndt Mængden nu var

ophæiede Steder, fra hvilke der frembyde sig udmærket skønne Udsigter over Vandet til Møen og de mangfoldige Smaa-Øer, der ligge i Nærheden, saavel som til forskjellige Egne i Sjælland, blandt hvilke den til Præstøe er een af de meget fortrinlige. — Nogle Pladninger imellem Trærne og Buskværterne agter Eieren at dyrke med Kumin, og Andre med *Agrostis Stolonifera*, hvor, til allerede nogle foreløbige Anstalter ere sæiede. En frydefuld Tanke er det, at der endnu gives Egne, hvor man med Tryghed tør gjøre slige Anlag, uden at frygte for Tyverie og Skadefroe Ødelæggelse — og mærkværdigt er det, at der kan

vilddt opvoget, var uden forsværligt Hegn og leverede en stor Deel frumme, ubrugelige Kjepper. Fornuftige og redeligtænkende Landmænd stemte ved deres Raad for hans Ønske; Børgen blev da fredet og bragt i den tilbørlige Orden, og lover nu en betydelig Indtægt, som man, saavidt jeg veed, ikkun paa denne Landets Kant høster af sin Hækselskov. — At der gives Egne, hvor det, formodentlig Beboernes og de Lasterendes Mangel paa sædelig Gødsel, ikke skulde være en Eier uueligt, at opelske sig Hækselskov, hvor man vilde nedtræde, afbryde og bortkuage Kjeppene, det veed jeg desto værre alt for vel; men der gives dog endnu andre Egne, hvor den eenfoldige Ufkyldighed bærer Nyttelse for Eiendomsretten, og der vilde det vist være rigtigt, at benytte denne Indtægtskilde. — Hr. Capt. Wulff, der overalt er iøvrigt befløjet med at sætte Hegn, efterdi han har stor Overflodighed af Stene paa sin Marker, finder sin Regning ved den anførte Benyttelse saa god, at han endnu i Aar, om uueligt, agter fremdeles at frede 4 Eder. Land Hækselskov, som ligger i een af Gaardens Marker.

være saa megen Religiositet og hvad der er en Folge af denne, saa megen Sædelighed, som her virkelig er. Kirken, som er næsten uden Tag, som i hver Henseende seer brøstfældig ud, hvis Stole ofte falde sammen med de Menneſker, som sætte sig paa Bænkene, hvis Gulv flyder med Vand, som strømmer ned fra Loftet, hvis Væge ere grønne af Mueghed og hvis Vinduer neppe indlade det nødvendigste Lys, fandt jeg dog om Søndagen opfyldt med Tilhørere, og erfarer at den saaledes almindeligen besøges af Menigheden. — Istedet for 5 Skoler, som Cognet efter Planen skulde have, har det kun 2de, der neppe kunne rumme Skolelærerne med deres Familier, end sige et Antal af circa 400 Børn, — og dog frygter man Gud og viser en Redelighed, Flid, Troeskab og i det Hele en Sædelighed, som for-gjæves søges iblandt Almuen i de fleste af Sjæl-lands nordlige Egne. — At den for sin Retskaf-fenhed og Embeds: Iver bekjendte Præst, som selv lærer en stor Deel af sine Confirmandere at siæve, og ved alle Leiligheder stræber at indgyde baade Eldre og Yngre Høragtelse for den guddommelige Religion, bidrager saare meget hertil er upaatviv-seligt — men — imidlertid kan man ved Synet af Kirken og Skolerne, ikke let affholde sig fra at tænke paa det gamle Udsagn om hine Tiders Jesu Tilbedere, om hvilke det hedte: "Saa længe de Christne havde deres hellige Kar af Træ, vare

de Guld, Christne; men da Karrene støbtes af Guld og Sølv, bleve de Træ, Christne.

Og her, kjereste Ven, ender jeg mit Brev, med det Ønske, at Du, og Flere maatte have læst det med Fornoielse og ikke ganske uden Nytté, hvornæst jeg med oprigtig Hengivenhed nævner mig Din

ic.

B. F. Rønne.

Lyngby d. 28 Juni 1816.

---

# S v a r

paa de

i Landoeconomiske Tidender 2 Bind  
2det Hefte Side 353 gjorte Spørgs-  
maal, angaaende en Gaards Forfald,  
og Indførelsen af en bedre Dyrk-  
ningsmaade; tilligemed nogle  
Bemærkninger over Som-  
merstaldforingen.



1 2 3 4

1. The first part of the document  
is a list of names and addresses  
of the members of the  
committee. The names are  
written in a cursive hand  
and are followed by their  
addresses. The list is  
headed by the name of the  
committee.

(10)



Spørgsmaalene tilligemed Beskrivelsen af Gaarden lyde som følger:

"Eieren af en Sædegaard i Sjælland, som hidtil har bortforpagtet Gaardens Aul, og nu agter at drive samme selv, ønsker at erfare konydige Mænds Mening om Maaden, paa hvilken denne Gaards Aul rigtigst skulde drives."

"Markernes Areal er omtrent 400 Tønder Land fri Hovedgaardstaxt. Jorderne ere mulslerede, overalt meget gode, og inddeelte i 11 Marker af forskjellig Størrelse, eller paa 30 til 50 Tdr. Land. Beliggenheden er temmelig hsi og bakket; dog i det Hele meget beqvem og velskiftet til Dyrkning. Engene ere maadelige og Høeavlet hidtil ikke af nogen Betødenhed."

"Sædskiftet har i nogle Aar været: 1) Havre, 2) Brak, gødset, 3) Hvede, 4) Byg, 5) Urter, 6) Rug med Klover, 7) og 8) Høet, 9), 10) og 11) Græs."

"Aulen drives uden Høverie med egne Kolt og Heste. Til Høst- og andet Arbeide have de fornsodne Huusmænd. Der holdes omtrent 100 Køer."

"Gaardens Drixt har hidtil været saaledes: Ved Sommerbrak, istedet for Heelbrak, er Jorden aldrig bleven rigtig rensat eller tilbørligen behandlet. Sæden kom desuden for sildig i Jorden, og var meget ureen. Afgrøden var desaarfag, saavel i Qvantitet som Qvalitet, maadelig. Rugen var især uden Undtagelse meget slet. Kloveren lykkedes aldrig, desaarfag var saavel Høesletten, som Græsningen utilstrækkelig til rigtigt at føde det foransførte Antal af Creature."

"Følgen var, at Forpagteren ikke kunde betale Afgiften eller svare Skatterne, at han ei kunde sælge nogen Sæd, at Meieriproduktet var ringe, og at Besætningen, især om Foraaret, af Mangel paa Foder, var i en høist ynkelig Tilstand."

"Nu spørges:

"1) Hvad er Feilen ved dette Sædkifte, og hvorledes kan det forandres paa den hensigtsmæssigste Maade?"

"2) Hvorledes kan en anden Drixtmaade indføres, uden at Eierens i det første Aar lider et alt for føleligt Tab?"

"Den eller de, som maatte behage at besvare ovenstaaende Spørgsmaale i disse Tidender eller andet offentligt Blad, vil saavel bevise Indsenderen af disse Linier en væsentlig Tjeneste, som og bidrage særdeles meget til Agerdyrkningens Fremme i Danmark, hvor Antallet af Sædgaaards-Eiere, der ere i lignende Tilfælde, vist ei er ringe, og Anviisninger til slige Gaardes Drixt hidtil mangle."

Inden jeg skrider til Spørgsmaalenes egentlige Besvarelse, bør jeg gjøre Eieren af den omtalte Sædegaard opmærksom paa, at intet regelmæssigt Jordbrug lader sig drive uden at Koblerne eller Indtægterne ere af temmelig lige Omfang. Uden vil ellers ikke blive lige hvert Aar, og som en Folge deraf ingen regelmæssig Besætning kunne holdes; ja man vil ofte komme i stor Forlegenhed. Sæt at alle Græsmarker i et og samme Aar befindes at bestaae af alle de mindre Kobler, og sæt at hermed endnu forener sig en tør ufrugtbar Sommer. Hvad vil der blive af Besætningen? og hvilket Tab udsættes Eieren ikke for! Ligeledes vil det ene Aar kræve mere eller mindre Arbeide, end det andet, og selvgeligen de arbejdende Kræfters Antal snart trænge til at udvides, snart til at formindskes, hvilket altid vil føre Tab med sig. — Et Jordbrug, der til alle Aarets Tider føder et lige Antal Kræ, og benytter en lige Mængde physiske Kræfter, bliver derfor altid det sikreste.

Den første Forbedring, der ved den omtalte Sædegaard bør foretages, bliver altsaa, at tilveiebringe mere Lighed i Henseende til Størrelsen imellem Koblerne. Om dette kan skee, ved at formindste nogle og give andre et Tillæg; eller ved at afstjære det, de største Kobler ere for store, og indføre en egen Sædskifte paa disse nye Afdelinger; eller om maaskee Koblernes Tal med Fordeel kan

forøges med 1 eller 2 nye Nummere 20. 25. kan allene den med Localet nøie bekjendte afgjøre; men til een af Delene bliver man nødt, vil man indføre Orden og Regelmæssighed i Gaardens Drift, uden hvilke ingen synderlig Held af andre Forbedringer lader sig vente.

Besvarelse af det 1ste Spørgsmaal:

"Hvad er Feilen ved dette Sædskifte, og hvorledes kan det forbedres paa den hensigtsmæssigste Maade?"

Gjennemgaaer man det i Beskrivelsen af Gaarden anførte Sædskifte, vil man finde, at det maae henregnes til et af de meest hensigtsmæssigste og med Frugtbarheden meest overensstemmende, man her til Lands bruger.

1) Havre i Grønland, især naar man dertil pløier 2 til 3 Gange, nemlig fælder Grønsværen Aaret i Forveien saa tidlig, at den kan raadne noget, pløier den noget dybere i Efteraaret og endeligen giver Sædesuren i Foraaret, lykkes altid meget godt. Naar Jorden er udlagt i fuld Kraft, kan man, efter en eneste Pløining og tidlig Saaning, vente Leiehavre, hvilket jeg i Hjørne erfarede.

2) En fuldkommen Keenbrak med 4 til 5 Pløininge, og Gjødningen paaført i rette Tid, vil fuldbende Grønsværens Forraadnelse, Hjørne den, og upaatvivleligen forbedre Jorden

saaledes til de følgende Sædearter, at det længe maae blive fjendeligt.

3) Efter en saadan Brak maae Høeden lykkes og

4) Byget blive godt.

5) De derpaa følgende Væxter kunne i et godt Aar endnu lykkes, men ere dog i det Høls taget mislige, undtagen naar Jorden indeholder nogen Kalk eller har været mergelet.

6) Rugen, som herpaa følger, vil rette sig efter Værternes mere eller mindre frodige Væxt, men kan dog ikke ventes meget frugtbar, da den er for langt fra Gjødsken.

7) Klsveren og det derpaa 8, 9, 10 og 11 følgende Græs, vil rette sig efter Værternes Væxt, og især om Jorden indeholder Kalk, eller i Begyndelsen af Sædskiftet er bleven mergelet. Dog kan den ventes bedre, end ved de almindelige Sædskifter, hvor Jorden ubarmhjertigen udsidkes i 6 til 8 Aar, og uden foregaaende rensende Sæd, langt mindre Gjødske, udlægges til Hvile.

Ubegribeligt vilde det derfor være, hvorfor Gaarden ved dette Sædskifte er kommen saaledes tilbage, at intet af Betjendehed avles, Rugen mislykkes og Mangel paa Føde baade Vinter og Sommer finder Sted, dersom den Spørgende, ved sin Fortælling om Forpagterens Fremgangsmaade, ikke selv havde løst Gaaden. Thi hvorledes kan man vente en Braks Virkning, naar der kun sommerbrakkes, og venteligen gjødes fløt

og i Utide? Hvorledes kan Rugen lykkes, naar den saaes for sildig, ureent Sædekorn bruges og Urterne ikke have forberedt Jorden? Endnu langt mindre kan man efter en saadan skjædesløs Drift, uden al Gjødse til sidste Kjers, vente god Klover. — Fodermangel om Foraaret nøder til at drive Kvæget for tidlig ud, og saaledes fordærves Græsningen for hele Sommeren.

Årsagen til ovennævnte Gaards Forfald, kan altsaa neppe søges i Sædskiftet; thi hvor mange Gaarde, med en langt mere udpidskende Sædsølge, men hvor alting drives med Orden og i rette Tid, bestaae ikke her i Landet? Jeg troer derfor, at vi kunne tilskrive Hr. Forpagterens Skjædesløshed Gaardens Forfald; med mindre den endnu for kort siden har staaet under 3 Marksdriftens og Fælledsskabets Tvang, og maaskee bestaaer af udslippede Udmarker. Det sidste synes dog ikke sandsynligt, da den Spørgende siger: Jorden overalt er meget god. — Da den omtalte Sædsølge kun har bestaaet i nogle Aar, og altsaa venteligen endnu befindes i dens første Turnus, kan maaskee Maaden, paa hvilken man har indført den, ogsaa have haft Indflydelse paa Sædens Mislykken.

Imidlertid er det intet Spørgsmaal, at Gaarden, selv ved at beholde den nuværende Sædsølge med nogle Modificationer, maae kunne lade sig meget forbedre; forudsat at Dyrfæringen skeer med mere Flid og Orden, end hidtil.

Man følge nemlig det i nærværende Mars Almanak, — — — — — (1) givne Raad, at saae Vikker i Brakmarken. Gjødslen fjæres ud om Vinteren og om Foraaret paa Havrestubberne. Sidste fældes om Efteraaret og Gjødslen pløies ned om Foraaret, hvorpaa Vikkerne saaes. Vikkerne slaer man til Høe, saasnart de første Bælge ere fremkomne, og Ploven maae følge Leen umiddelbar. En saadan Maasaa Vikkehøe, som paa 30 til 40 Tdr. Land kan avles, vil vist være velkommen i den derpaa følgende Vinter, og som jeg haaber, naar man tillige har været mere punktlig, end hidindtil, afværge Fodermangel i det derpaa følgende Foraar, saaledes at man kan beholde Dvæget inde til sidst i Maj og udsætte det paa fuldt Græs, der da ikke saa let vil mangle om Sommeren.

Vort Vikkehøe vil ogsaa betydeligt formere Møddingen, hvorved man bliver istand til at give Brakmarken, om det behøves, en fuldstændigere Gjødning, eller i modsat Fald at gjødske en Deel af Vertemarken. I begge Tilfælde kan man løse sig en god Virkning deraf, især naar man engang kan begynde at gjøde til Verten. Ikke allene paa disse vil det kjendes, men ogsaa paa Rugen, Kløveren og Græsningen. — Vikkehøet, som opbevares til Foraaret, maae ogsaa betydelig formere Melken hos Køerne, og forhindre at de ei blive sene, førend Græsset kommer.

Tha er antager, at man af 1 Td. Land med Vikker, som opfores grøn paa Stald, igjen kan faae Gjødske til en Td. Land. Med al den Agtelse jeg skylder Thær's Grundsætninger, maae jeg dog tilstaae, at jeg aldrig har seet dette bekræftet ved Erfaring. (2) Hvorledes kan det ogsaa være mueligt, at en eneste Indtægt med Vikker kan skaffe Gjødske til en anden, naar 6 til 7 andre, med Havre, Hvede, Byg, Værter, Rug og Kløver, neppe formaae at skaffe Gjødske til en lige saa stor Indtægt? — Men, at man i en Omgang, ved Hjælp af Vikkerne, og det hvert Aar voxende Stykke af Værtemarken man gjødster, hvorved Rugen, Kløveren og Græsningen betydeligen formeres, især naar tillige nogen Flid anvendes paa Engenes Forbedring, kan bringe det dertil, at hele Værtemarken omfider kan gjødstes, troer jeg at man med temmelig Visshed kan antage. (3) Virkningen deraf vil blive paafaldende. Man vil aale Værter, Rug og Kløver i Overskudighed. Det halve af Græsningsarealet vil slaae til imod sør, hvorved betydeligt Høe vil vindes og mere Dvæg kunne holdes, eller i det mindste det forrige holdes bedre. (4)

Har man engang naaet denne Standpunkt, saa har man i sin Magt at gaae over til en anden mere fuldkommen Sædfølge. (5) Man kan indføre den saa fortrinlige Bøvelbrug, Brakfrugtavlent, maafee ogsaa Sommerfaldforingen; (6) og saaledes strider jeg til

Besvarelsen af det 2det Spørgsmaal:

"Hvorledes kan en anden Driøtsmaade indføres, uden at Eieren i det første Aar lider et alt for føleligt Tab?"

Alle Mark Indtægter ere paa den forhen viste Maade bragte til en temmelig lige Grad af Frugtbarhed; man kan med saa Forberedelser benytte dem til hvad Slags Sæd man vil. Man har Forraad paa Gjødsle. Jorden er temmelig reen for Ukrudt. Arbeidskræfterne i god Stand. Kort det Hele har vundet en saadan Styrke og Fasthed, at det let overvinder alle de Vanskeligheder Overgangen fra et Sædskifte til et andet ellers fører med sig. (7)

Jeg tør derfor nu raade Eieren af den omtalte Sædegaard, at forandre sit Sædskifte. At formindske de nu ikke mere saa nødvendige Græsmarker med eet Nummer, og i dets Sted at dyrke en Mark med Brakfrugter, der vil indbringe 5 til 6 Gange saa megen Føde til Kvæg\*); at lade Byg følge efter Brakfrugter, isteden for efter

\*) Da Gaarden efter den givne Beskrivelse har en betydelig Mængde Huusmand, troer jeg, at de til Brakfrugtaflen fornødne Hænder ikke kunne fattes. Skulde det imidlertid være Tilfældet, kan man ogsaa gjerne benytte denne nye Brakmark med Vikter til Hø.

Hvede; Høstjellen vil vise sig ved 3 til 4 Fold mere. Kort jeg vil raade, som til følgende Sædskifte:

- 1) Havre efter 2 til 3 Pløininger, som forhen. (8)
- 2) Brakfrugter stærk gjødskede, og Jorden dertil 3 til 4 Gange pløiet. (9)
- 3) Byg efter een Pløining, som gives om Efteraaret, hvorpaa Byget om Foraaret med Exstirpatoren nedpløies.
- 4) Erter efter een Pløining, som helst gives om Efteraaret, for at kunne saae dem tidlig. Efteraars Pløininger saaledes anvendte, have den Fordeel, at de paa tørre Jorder conservere Vintervædsken, og da Jorden i et saadant Sædskifte er reen, har man ikke at frygte for at Vækrødder tage Overhaand.
- 5) Rug efter een Pløining, saa tidlig som Erterne ere indhøstede.
- 6) Vikke til Hø, stærk gjødskede. Jorden gives 2 Pløininger før og 2 andre efter Vikkerne, hvorpaa følger: (10)
- 7) Hvede med paasaet Kløver, 3 Dele rød og 1 Deel hvid Kløver.
- 8) Kløver til Hø.
- 9) Kløver til Hø og Græsning.
- 10 og 11) Tøiergræs bestaaende af rød og hvid Kløver og naturlige Græsarter.

Jeg har ladet Rugen gaae foran Hveden, fordi jeg mener at den ligesom Erterne, i den

anførte Orden maae lyffes efter Ønske, og fordi jeg tiltænker Hveden den Gjødske, som i Slutningen af Sædskiftet nødvendigen maae gives, om man vil vente god Kløver. (11)

I øvrigt tillader denne Sædsølge mange Afølgelser, som Tids- Omstændighederne, en for høiet Frugtbarhed og locale Tilfælde kunde foranledige. -- Saaledes har man i sin Magt at at bringe Dyrrkningen af Handelsvæxter paa 3 meget passende Steder, at saae Kløver istedet for Væter, at udvide Byg- og Hvede- Aalen paa Rugens Beskøfning, eller omvendt, m. m. (12)

Overgangen selv fra den gamle til den nye Sædsølge, har jeg optegnet i vedheftede Label No. 1. Den bestaaer egentlig deri, at den sidste Græsmark strax afskaffes og i dens Sted den nye Brakmark indføres. Til den Ende maae Mares i Forveien, i Julii eller August, den ældste Græsmark sælles, saaledes at den tidlig nok kan raadne og blive tjenlig til Sæd. — Den nye Sædsølge indføres nu paa de Jorder, som optages efter Hvilen, og den gamle vedbliver endnu tildeels, paa de i Dyrrkning værende Jorder, indtil de endelig udlægges.

Imidlertid bliver det en Nødvendighed i Forfningen meget at indskrænke Brakfrugtablen, og især i de første 2 Aar kun at anvende nogle Ldr. Land dertil. Man har nemlig kun Gjødske til 2 Indtægter. Den nye Sædsølge kræver Gjødske til 2 Marker, den gamle for at fuldendes

til een; og da det er en uundgaaelig Nødvendighed, at de under Ploven værende Jorder udlægges i fuld Kraft, saa beholder man ifkun Gjødste til een af Brakmarkerne i den nye Sædfølge. Blev nu denne gandske benyttet med Brakfrugter, mistede man paa engang: Hveden, der ikke er en passende Sæd efter Rodvæxter, og den betydelige Mængde Vikkebøe, der hidtil saa heldigen hjælp Gaarden frem til Frugtbarhed. Foier man hertil, at saalænge man ikke kjender Brakfrugternes Dyrkning praktisk, de let kunne mislykkes, og man derved udsætter sig for dobbelt Tab, troer jeg, man handler sikkerst at blive ved med Vikkeavl en i Brakmarken, saalænge til Værterne komme i den nye Orden, og derved Gjødsten fra disse kan undværes til Vikker, hvilket her vil skee i det 3die Aar fra Overgangen. Imidlertid see man sig i Brakfrugternes Dyrkning paa nogle Edr. Land, og man anskaffe sig til dette Niemeed en paalidelig Hylpe, og Skuffeploug, samt en Græstirpator. Ligesom man i Tide tænke paa siikre Gjemmer til Rodvæxterne. Denne sidste Punkt er vanskeligere, end mange maa see troe, og jeg tør sige, at kun den erfarne, driftige og paa alting opmærksomme Landmand, er istand til at forebygge ethvert muligt Tab, da for Resten Maaden, man vælger i Grunden nok er ligegyldig, naar den ifkun udføres rigtig. (13)

I det 3die Aar fra Overgangen kan man, om man vil, tilsaae hele Brakmarken med Brak-

frugter. Imidlertid raader jeg endnu i dette Aar ifkun at bruge den halve Mark dertil, og i det 4de Aar at benytte denne halve Deel med Byg og den anden halve Deel med Hvede, hvilken Fremgangsmaade ligeledes maae finde Sted i No. 2 af Indtægterne.

No. 1 af Markerne kan i de 2 første Aar benyttes efter Behag. Men det bliver dog en Nødvendighed at bruge saadan Sæd, hvorved Jorden, uden Gjødse, i 3die Aar endnu kan afgive godt Byg, hvortil Redpløining af Spergel, Vikker, Boghvede, Roer ic. meget bidrager. (14)

I det 4de, eller i det seneste i det 5te Aar, er alt i sin nye Orden, uden at man i mindste Maade har opofret nogen Sædeart, eller haft nogen Bekostning af Betydning. Saaledes har man da, ved Vikkernes Hjelp; ved først at arbejde paa at bringe alle Indtægter til omtrent lige Frugtbarhed; og ved lidt efter lidt at øve sig og sine Folk i den nyere Taktik, om jeg tør bruge dette Udtryk; naaet det, de fleste Landmænd burde attraae: Bøvelbrugets Indførelse, hvis velsignede Følger ikke længe ville udeblive. (15).

Den Bet, jeg har foreslaaet, er vel noget lang, men unægteligen meget visere, og mon man vel, ved strax at indføre Bøvelbrug, med de derved uundgaaelige Opofrelser, i en kortere Tid skulde have tilveiebragt større Frugtbarhed, end den nu opnaaede?

Mangen Læser vil maaskee undre, at jeg ikke har tilraadet Qvægets Sommerstaldforing, som et, til vor Agerdyrknings Opkomst, kraftigt Middel; men jeg maae oprigtigen tilstaae, at jeg ikke holder den tjenlig dertil, men meget mere troer at den er Frugten af en forbedret Dyrkning. Først naar vore Marker ere bragte i saadan Stand, at Kløver, Bitter og vore øvrige Foderarter baade lykkes viskere, og tillige kunne have i tilstrækkelig Mængde, først da troer jeg at man med nogen Sikkerhed tør tiltræde Sommerstaldforing i det Store. (16)

Maaskee at Bekjendtgjørelsen af mine Erfaringer i denne vigtige Sag kan bidrage noget til vor Videnskabss Fremme; derfor endnu nogle Ord om Sommerstaldforingen. (17)

Mange have forsøgt Sommerstaldforing, men almindelig er Klagen, at Køerne paa Stald give mindre Mælk, end paa Græs. Ogsaa jeg har erfaret det samme. (18)

Den 8de August 1805 blev, under mit Ophold paa Thorseng, Melken af 60, med Bitterstaldforede, Køer maalt, og beløb sig til 381 $\frac{1}{4}$  Potte Mælk, eller 6 $\frac{1}{2}$  Potte pr. Kø. Dagen derpaa holdt Staldforingen op, og Køerne tsiredes paa 1ste Mars Kløver, der allerede var voxen temmelig frem, efterat den een Gang i Forveien var faaet til Hø. Efter 14 Dages Forløb maaltø

Melken atter, og var da flegen til  $588\frac{1}{4}$  Potte, eller  $9\frac{4}{5}$  Potte pr. Koe. Ligeledes blev Melken af samtlige tærede Køer, 96 i Tallet, maalt, og befandtes at være  $992\frac{2}{3}$  Potte. Hver Koe gav altsaa  $10\frac{1}{3}$  Potte. Følgeligen havde man ved Sommerstaldføringen tabt fuldkommen  $\frac{1}{3}$  af Melken, eller rettere sagt: grønne slagbare Vikker gæve  $\frac{1}{3}$  mindre Mælk, end ung saftfuld Klover, hvormellem allerede fandtes noget Græs. (19)

Maret derpaa havde man følgende Resultat: 60 staldfødrede Køer gæve det 23de Julii 361 Potter Mælk, eller 6 Potter pr. Koe. Deres Føde bestod i temmelig modent 2det Aars Klovergræs\*). Samme Dag havde man  $115\frac{2}{3}$  Potte Mælk af 10 Køer, der havde staaet siden Sommerens Begyndelse i Løir paa 2det Aars Klovergræs, men med den Forskjel at den ved Løiringen altid var holdt kort, folgeligen bestod af unge saftfulde Skud. Hver Koe gav paa denne Maade  $11\frac{1}{2}$  Potte Mælk, altsaa næsten det dobbelte imod Staldføringen. Det unge saftfulde Græs gav altsaa næsten dobbelt saa megen Mælk, som det fuldvoxne, hvorved dog maae erindres, at disse 10 Køer maaſkee vare de bedste i hele Meieriet. (20) Omtrent 14 Dage

\*) Kloveren er gjerne mere eller mindre blandet med Græs i det 2de Benyttelses Aar, hvorfor jeg kalder den Klovergræs.

flidligere beløb Melken, af 40 med Biffer og noget Enggræs staldforede Køer, sig til 244 Potter, eller 6 Potter pr. Koe. Derimod havde man 276 Potter Mælk, af 30 paa 2det Aars Kløvergræs tsirede Køer, eller  $9\frac{1}{2}$  Potte af hver Koe. (21) De tsirede Køer gave paa denne Maade ogsaa i Aar fuldkommen  $\frac{1}{3}$  mere Mælk, end de staldforede. Eller Tøiergræssets Fortrin imod Kløver, Biffer og det fuldvoxne Græs, viste sig med  $\frac{1}{3}$  mere Mælk af Køerne.

Paa min Reise i Udlandet samlede jeg følgende Data:

1) Hr. Amtmand Sander, paa Marienberg Kloster ved Helmstädt, har 6 Potter Mælk pr. Koe af sine Staldforings Køer. Derimod kun 3 paa sin magre Fælled. Køerne ere af et godt Middelslags, og føres rigeligen med Kløver paa Stald.

2) Statsraad Thaer, paa Møglin, har ikke mere end 4 Potter Mælk pr. Koe af sine ved Staldforingen fede Køer. (22)

3) Grev Dohna, ved Sprottau i Elsfien, har kun 3 Potter Mælk af hver staldforet Koe. Køerne ere meget smaa og ikke melkerige. 60 Pd. grøn Kløver daglig er ogsaa for lidet til en Koe! (23)

4) Ved Dessau, hos Amtmand Wahrschaf paa Bründel, staldføres store sweiger og friske Køer; men de give kun 15 Potter Mælk i

den bedste Melketid. I Marsken give flige Køer 30 Potter Mælk.

5) Ved Weimar, paa et af Hertugens Godser, giver en sveigsk Koe ved Staldforingen ikke mere end 12 Potter Mælk om Dagen.

6) Paa Hofwühl, hos Fellenberg, gaar de 60 store Køer, forede med grøn Klover, i de 3 Maanedes, Junii, Julii og August, 38390 Potter Mælk, hvilket udgjør daglig paa hver Koe 7 Potter. Køerne vare i en ypperlig Stand, følgerigen rigeligen forede.

Disse Data vise, at selv de fortrinligste Racer af Køer, holdte paa Stald med Klover, kun make slet.

Endnu meddeler jeg her i den hosføiede Tabel No. 2 et Forsøg, anstillet i Maret 1805 paa Thorsfeng, med 4 gode Mælk Køer.

I de første 6 Dage blev foret paa Stald med 1ste Mars Klover 2den Slet, der netop var slagbar og inden Blomsterne havde begyndt at styde, altsaa meget saftig i Stængler og Blade. Køerne fik saameget de kunde æde, henved 300 Pd. Gjennemsnittet af de sidste 4 Dages Mælk, udgjør paa een Koe: 6 Kander eller 12 Potter daglig. Dernæst stod Køerne 4 Dage i Løier paa den slagbare 2den Slets Klover ved Siden af det man til Staldforingen havde brugt, og Gjennemsnittet af en Koes Mælk daglig blev  $5\frac{7}{8}$  Kander eller  $11\frac{1}{2}$  Potter. Endeligen bleve Køerne i 6 Dage holdte paa godt Løiergræs, og de sidste 4 Dages Gjenn.

nemsnit udgjorde paa en Koe daglig  $6\frac{3}{4}$  Kande eller  $13\frac{1}{2}$  Potte Melk.

Dette Forsøg viser altsaa, at samme Slags Kløver, opforet paa Stald eller aftøiret paa Marken, giver den samme Mængde Melk, forudsat at Koen i begge Tilfælde faaer saa meget den kan æde, altsaa omtrent ligemeget. Og at selv den bedste Kløver ikke er istand at befordre en saa rigelig Afsondring af Melken, som godt Tøiergræs. (24)

Harde den midterste Afdeling af Forsøget været 2 Dage længere, er det sandsynligt at Overeenstemmelsen med den første Afdeling var bleven endnu mere påafaldende. (25)

Saaledes troer jeg at have viist, at Sommerstaldforingen med Kløver og Vifker, altid vil føre et Tab med sig i Henseende til Melkindtægten, (26) og at det ikke lader sig forebygge, fordi den Tid Kløveren og Vifkerne ere mest tjenlige til Melkens Frembringelse kun varer meget kort, i Særdeleshed i tørre Somre; og fordi Kløveren og Vifkerne selv i denne Tilstand ikke ere nær saa tjenlige til Melkens Frembringelse, som godt Tøiergræs. (27)

For tildeels at raade Bod herpaa, flaaer man gjerne en Deel Kløver tidlig, saaledes, at naar første Slets Kløver bliver for stærk, man da kan tage til den nye Opvært; eller ogsaa man faaer sildige Vifker. Men begge Dele lykkes kun

i frugtbare, med Regn og Varme afvekslende Somre. (28) I en tør Sommer kommer anden Slet og sildige Vikker ikke frem, ja som oftest bliver 1ste Slet saa ringe, at Staldforingen er aldeles umuelig. Man see Hr. Drewsens (29) Afhandling om Kloverens Mislighed, i Landoc. Tidender 2det Bind 2det Hefte Side 173.

Onskeligt var det derfor om en større Mangfoldighed af tidlige og sildige, mere paa Melken virkende, og om mueligt tillige perennerende, Foderurter opdagedes. — Som saadanne har man foreslaaet og tildeels anvendt: Boghvede og Spergel, og unægteligen virke disse 2 Planter, især Spergel, langt bedre paa Melkens Frembringelse, end Klover og Vikker; men første kan ikke have førend sildig paa Sommeren, og Spergel giver sjelden noget betydeligt at slaae. (30)

Uagtet Klover og Vikker altsaa ikke ere meget tjenlige til at bevirke Melkens Afsondring, virke de derimod meget stærkt paa Kjød, saaledes at et Hoved snart fødes dermed. Overalt hvor der sommerstaldfores er Qvæget i en ypperlig Stand; selv Mælkekøer fedes i kort Tid, saaledes at man i en Tid af 6 Uger neppe gjenkjender dem. Derfor vil Hestes, Studes, Qviers, Kalves og Gaars Sommerstaldforing altid vise sig fordeeltigere, i Sammenligning med Kørs.

En anden Mangel ved Sommerstaldforingen, er, at den i vort og i Særdeleshed i Jyllands Climat, ikke kan begynde lige saa tidlig, som Tøi-

ringen. Bore kolde tørre Foraar ere Vegetationen saa lidet gunstige, at vi sjelden førend sidst i Junii have slagbare Foderurter. — 1805 var et godt Aar, og dog kunde ikke begyndes, paa Thorfengs gode og veldyrkede Jorder, med at slaae Kløver, førend d. 20 Junii, skøndt Løiringen begyndte den 22 Maj. — 1806 var en tør Sommer. Staldforingen begyndte vel d. 15 Junii, og Løiringen d. 23 Maj, men Kløveren fik hastig afblomstret, og anden Slet vilde slet ikke frem. Staldforingen holdt derfor tidlig op, eller om den fortsattes, skete det dog under meget ugunstige Omstændigheder. (31) Aaret 1813 var et særdeles godt Aar for Staldforingen. Kløveren voxede stærk til; desuagtet kunde Kløveren ikke slaes førend d. 20 Junii. Aaret 1814 var et særdeles ugunstigt Aar for Staldforingen. Kløveren var ikke tjenlig at slaes, førend ind i Julii og voxede kun lidt frem igien. (33) — 1815 gav god Kløver, men den kom sildig, sidst i Junii. (34)

Man kan derfor antage, at Sommerstaldforingen begynder 1 Maaned sildigere, end Løiringen. (35) Altsaa taber man ikke allene en betydelig Melke-Indtægt, men man skal ogsaa være forsynet paa en Maaned længere, end ellers med det bedste Slags Winterfoder. Vel raader man her, at slaae Græs langs med Gjerder og i tidlige Enge &c.; men hvor utilstrækkeligt er ikke dette Middel i det Store. (35) Jeg har anvendt det paa Thorfeng; Melke-Indtægten var ubetyde-

lig, saalænge vi ikke havde fuldt op deraf at give Kærte, og tørt Foder gif ligesuldt til. — At saae Rug, for i Juni Maaned at slaae den grøn af, er for kostbart og forslaaer kun lidet. 1 Ed. Sæde-Rug har her kostet i Efteraaret fra 24 til 32 Rbdlr. (36) Jeg troer neppe at man igjen deraf, paa denne Maade, skulde tilveiebringe for 10 Rbdlr. Mælk. — Rapsæd er maaskee bedre, da 1 Ed. Land tilsaaes med nogle Pd. Frøe, og giver en betydelig Masse grønt Foder; men saa tidlig, som Tøiergræs, kommer den dog aldrig, og skal den lykkes, kræver den kraftfuld Jord. (37) Dertil kommer endnu, at den skal saaes først i August, og til den Tid have endnu ingen ledige Acre, da Høsten endnu ikke er endt. (38) At holde 2 Aar i Træk Brak, for at have grøn Rapsæd at slaae, vil neppe lade sig gjøre, uden at forstyrre den fastsatte Orden. — Brakfrugtens Overgjæmmelse saa langt ud paa Aaret er vanskeligt, og kræver kostbare Kjeldere, der dog ikke kunne forhindre at mangen Rod spirer. (39)

Den af vor fortjenstfulde Hr. Rønne i Landoec. Tidender 1ste Bind 3die Hefte S. 340 foreslaaede Maade, at staldfore hele Aaret igjennem, er mange praktiske Tvivl underkastet, og gjendrives ved det ovenstaaende, saavel som ved det efterfølgende. (40)

Saalænge Sommerstaldforingen altsaa ikke kan begynde d. 20 til 25 Maj, maae et Meieri tabe betydeligt ved dens Indførelse. Man løber

endog Fare for at Køerne blive gandske sene paa det tørre Foder, om man ogsaa var i Besiddelse deraf. Kun Stude og Heste lade sig saaledes holde uden Tab.

En nødvendig Fodring for Commerstaldforringens Fremgang bliver altsaa tidligt grønt Foder i Overflødighed. Vi have seet hvor utilstrækkelige de hidtil brugte Midler ere. Jeg er langt fra at tiltroe mig Ufeilbarhed, men jeg indseer ikke at denne Mangel paa anden Maade kan afhjælpes, end ved Anlægget af en tilstrækkelig Mængde, med høit Hegn omgivne, stærk gjødskede og fordeelsaatig beliggende smaae Lykker, hvor gode Græsarter og Kløver kunne trives tidlig og trodse Climetet. — Maaskee at et Vandings Anlæg hist og her lod sig forene dermed? Engang anlagte, ville slize Drivebede ingen Pløiningen, ingen dyr Udsæd koste, og derved blive dobbelt fordeelsagtige.

Opmærksomheden er nyligen, ved Hr. Consul de Coninck, bleven henbendt paa Fiorin-græsset (*Agrostis Stolonifera*). Svarer denne Græsart til Forventningen, opfylder den vist alt, hvad man af en Staldforings-Urt tidlig paa Foraaret (42) kan ønske sig; men Sagen er for ny endnu, og vi maae derfor oppebie flere Resultater, inden vi tør sætte Lid dertil.

Med Commerstaldforringens Fortsættelse i August, September og October, forholder det sig omtrent lige som om Foraaret. (43) — Kløverens 2den Slet vil sjelden lykkes. — Boghvede

tager meget let Skade af Kulden\*), især paa sids Jorder; og vil neppe i Aar blive at faae i Sædetiden, da dens Priis allerede langt overgaaer Rugens. — Sildige Vifter komme i tørre Somre ikke frem. — Spergel naaer ingen Høide her i vore korte Somre, naar den skal saaes efter Høsten. (44) I det mindste vilde den ikke lykkes paa denne Maade paa Thorseng; og at anvende et Stykke Jord en heel Sommer allene paa den, betaler sig vel neppe. (45) Overalt, skal der være Fordeel ved disse Surrogater for Kloveren, maae man have 2 Afgrøder af dem i een Sommer paa samme Stykke Jord, hvortil vore Foraar ere for kolde og vore Somre for korte. (46)

Man seer af det foregaaende, at Sommerstaldforingen i vort Climat er mange Vanskeligheder og Ufuldkommenheder underkastet\*\*), som vi allene ved fordoblet Flid, en god Cultur, dyb Bearbejdning af Jorden, en rensende Sædsølge

\*) Jeg har 5 Aar i Træk saaet Voghvede, men ikke een Gang avlet noget, der var Umagen værd at faae. De 4 andre Gange gif den reent ud af Kulde. (45)

\*\*) Til Bekræftelse herpaa, læse man Hr. Drewsens Afhandling om Saarefolding i Landeet. Tidender 1ste Bind 1ste Hæfte S. 30, hvor fortælles: at Saarenes Staldforing, eller, hvilket er det samme, deres Gødding, i Sommeren 1814, kun varede 3 Uger, af Mangel paa grønt Foder, og i den øvrige Tid maatte græsses. — Ligeledes henviser jeg endnu engang til samme Forfatters Afhandling om Kloverens Miskeligbed. (47)

og Gjødningens Formerelse, kunne vente at virke imod. — Under lige Omstændigheder ville vore Foderurter lykkes gandske anderledes, end nu. Kløveren vil give 2 til 3 Slet, og derved vise sit Fortrin imod Vifter, Boghvede, Spergel m. m. Maaskee at Luc rne da vil lykkes hos os? Dens Fortrinalighed mod Kløveren vil snart vise sig, ved en større Quantitet grønt Foder og mere Mælk hos Køerne. — Saalange hine Betingelser ikke ere opnaaede, sætte man derfor ingen Lid til Commerstaldforingen. Det visse Tab vil blive Folgen; thi det er klart, at naar Kløveren og Vifterne mislykkes, og ingen Græsmarker have at tage sin Tilflugt til, Besætningen maae sulte ihjel.

Jeg har før været en ibrig Tilhænger af Commerstaldforingen, og har ofte med Bedrøvelse seet paa de Hindringer, Klimat og Jordbund sætte i Veien for dens fordeelagtige Udførelse; men jo længere jeg prakticerer, jo lettere falder det at troste mig. — Maaskee at det følgende vil lære andre ogsaa at see Sagen fra en mindre fordeelagtig Side.

Man paastaar i Almindelighed, at et Stykke Nøg staldfores paa et langt mindre Areal, end man græsser det. (48)

I Aaret 1805 holdtes paa Thorseng 60 Køer og 10 Heste i 20 Dage paa 30 Skpr. Land med 1ste Mars Kløver, altsaa forbrugtes ikke en Aang  $\frac{1}{2}$  men  $\frac{3}{4}$  Skp. Land paa Stykken. — 1806

derimod, brugtes  $17\frac{1}{2}$  Td. Land 2det Mars Kløver og 2 Tdr. Land med Vikker, for at føde 60 Køer og 10 Heste i 38 Dage; altsaa paa Stykket  $2\frac{2}{3}$  Skp. Land, eller i lige lang Tid  $2\frac{1}{2}$  Gang saameget, som i 1805.

I det Altenborgske, holdt Hr. Korpagter Schmalz, paa Fødemis, i Maret 1810, fra 18 Maj til Vored opgaves, hver af sine Køer paa  $1\frac{1}{4}$  Skp. Land. Køerne vare smaa. — I Canton Bern, holdt Fellenberg 60 store Køer, 16 svære Heste og noget Ungkvæg, samt 2 Tyre, i alt altsaa 80 Stykker paa Stald, fra 1 Junii 1810 indtil Voreds Opgivelse, med Afgrøden af 28 Tdr. Land 1ste Mars Kløver og Vikker. Til hvert Stk. brugtes altsaa  $2\frac{1}{2}$  Skp. Land. (49)

Jeg behøver vel ikke at erindre, at de 2 sidste Data hidrøre fra et langt gunstigere Climat, end vort, og at Jordbunden i det Altenborgske er særdeles fligget til Kløveravl, da 1 Td. Land der giver 750 Lpd. Kløverhæ; imidlertid vil jeg dog antage, at en Koe, i et godt Aar og i et Vexelbrug hos os, kan sommerstaldfores paa 2 Skpr. Land, og i et mindre gunstigt, paa 4 Skpr. Land, altsaa i Gjennemsnit paa 3 Skpr. Land, hvorved dog ikke er bragt i Regning den længere Tid Køerne maae holdes paa tørt Foder, imod Løringen. — En Koes Græsning i Kobbølbrugen regnes i Almindelighed, efter Sommerens Beskaffenhed, fra 1 Td. til 12 Skpr. Land. Følgelig synes Besparelsen betydelig. Men Omstændighederne ere her gands

ste forskjellige. (50) Den paa Thorseng, Pøetnis og Hofvåhl brugte Kløver, var saact i en, efter Bepelsbrugens Grundsætninger, behandlet og gjødsket Jord. I Kobbeldriften derimod, lægges Jorden først ud til Græsning, efterat den, ved flere paa hinanden følgende Kjerse, er udpisket. Jorden har altsaa ingen Kraft til at frembringe Græs. Men Resultatet ikke vilde falde gondske anderledes ud, om man tørrede paa saadan Græsgang, hvor, til med sidste Kjerse er gjødsket? Jeg troer jo! (51) Allerede har et, i det Smaa, anstillet Forsøg, anført i v. Es sens Beskrivelse over Thorseng, vist, at man til at tvære og staldføre 4 Køer, brugte under lige Omstændigheder, i lige lang Tid, nemlig 12 Dage, omtrent et lige stort Tørrain. Erfaring i det Store har ogsaa allerede tildeels bekræftet dette. — 1804 bleve paa Thorseng circa 120 Hoveder tøjrrede i en Kobbel paa 52 Tdr. Land med 2det Mars Kløver, hvorpaa endnu bjergedes 30 Læs Høe. — Naar til Høets Tilveiebringelse fraregnes 8 Tdr. Land, saa er dog høest Hoved græsset paa mindre end 3 Styr. Land, og Tørringen viste sig altsaa her, i Henseende til Græslands Besparelse, lige saa fordeelagtig som Staldføringen.

Jeg gaaer videre, Den store Mængde Gjødske, som ved Staldføringen samles, er dog af Betydning: siger man! Sandt nok; men lærer ikke den nyere Agriculture at bruge den friske Gjød,

ffe, og at lade den ligge udspreidt paa Marken, enten det saa fkeer om Vinteren eller om Sommeren; og forsikrer man ikke, at Gjødningen derved intet taber af sin Kraft? Er dette sandt! (52) Hvorfor beklager man da saameget, at den Gjødske, som Qvæget lader falde paa Marken, gaaer tabt? (53) Mig synes at Besparelsen af Kjørster er saa stor, at man derover maae være glad. Vel har man ikke i sin Magt, at benytte Gjødskan hvor man vil, men er Jordbruget engang derefter indrettet, saa behøves det ei heller. (?) Desuden staaer det Enhver frit for at tage Qvæget ind om Matten, og derved at samle en betydelig Mængde Gjødske. Her i Egnen er denne Skik almindelig. (54)

Endelig er det vel endnu ikke saa gandske afgjort, at Jordens Hvile, eller rettere sagt dens Udlæg til Græsning, kan undværes, for at vedligeholde en varig Frugtbarhed i Jorden! — Maae den idelige Bearbejdning, især hvor en god Kultur finder Sted, ikke gjøre Jorden saa løs, at der fremkommer udsidet Lustrum i Jorden, der skader meget Planternes Væxt? (55) — Holde ikke Engælnderne Jordens Hvile for nødvendig til en varig Frugtbarhed? (56) — Mon man ikke her i Landet skulde have bemærket, at Frugtbarheden aftager der, hvor Jorden altid er under Ploven? — Og kan man paa en lettere Maade komme til Sommerføde for sine Creature? (57) Ingen Pløining, ingen Harvning, ingen Sød

Behøves! Ikke vil jeg opmuntre til Dovenskab og Lædshed, men naar man ved en foregaaende god Behandling bringer de udlagte Jorder til ligesaa høi Fruchtbarhed, som en Kløver- eller Vikkemark, indseer jeg ikke hvorfor al den Uleilighed ikke maae spares, da man i al Fald kan anvende sin Glid paa andre Ting!

Jeg troer derfor, at Bøvelbrug, med mere eller mindre Brakfrugtavl og Græs- gang lagt ud i fuld Kraft, tilsaaret med rød- og hvid Kløver, under de fleste Omstændigheder, er den meest passende Forbedring for vort Ager- brug og Climat, og at Staldføring kun under meget gunstige Omstændigheder derved bliver muelig, om ikke fordeelagtig.

Saaledes ender jeg denne lille Afhandling, ønskende at mange Landmænd maatte anstille Forsøg og bekjendtgjøre deres Erfaringer i denne Sag. (58)

Margrethelund i Høie, Sogn pr. Veile,  
d. 25 Februar 1816.

Carl Dalgas.

---

## Bemærkninger.

Blandt de forskjellige Landmænd, der i Sommer toge mit lidet Agerbrug i Diesbyn, var En, jeg traer fra Jylland, der maaskee hændelsesviis nævnte Hr. Dalgas. Saare naturlig spurgte jeg strax: om Hr. Dalgas, som jeg gennem hans Skrifter har den Ære at kjende, nu saa gandske havde bortkastet Pennen, at han ikke mere agtede ved denne at virke paa sine Landsmænd? Det næste Spørgsmaal var naturligviis om hans Afsætsbrug og dets Forsatning; om han dyrkede overensstemmende med Frugtvekselens Regler o. s. v.? At jeg med Forbavselse og inderlig Smerte hørte svare: At Hr. Dalgas nu var gandske overbevist om, at Frugtvekselens System kun passede for rige Landmænd, der tilfredse med en større Produktion ikke toge Hensyn paa, at til dennes Frembringelse uundgaaeligen fordrebes større Udlæg, uden at derved frembragtes større re en Indtægt, vil jeg ikke dølge. Jeg kunde ikke forklare mig dette og besluttede derfor, naar Leilighed gaves, skriftlig at anmode Hr. Dalgas om at meddele mig sine Grunde.

Foranstaaende Afhandling vil bedst bevise hvor ugrundet hiin Fortælling var.

Naar vi erindre, at Hr. Dalgas, selv praktisk Landmand, ved at gennemreise adskillige

af Europas Lande, med egne Dine har seet, hvad de Fleste blandt os Andre kun have fundet i Bøger, bliver foranstaaende Afhandling end dyrebare. Ikke desto mindre ville vi dog, uagtet dette store Fortrin, frimodigen yttre vore Meninger, naar de maatte afvige fra den høitagtede Forfatters, og i det Tilfælde vi endda maatte bedrage os, anmode ham om, uden Misforstaaelse at læse vore Bemærkninger, og ved at vise os deres Urigtighed, aabne vore Dine for Sandhedens Lys, ligesom vort Øre stedse er aabent for dens belærende Stemme.

Udgiberne haabe ligeledes, at dette første Skridt af Hr. Dalgas, vil lede til flere, og at deres Tidende oftere maae prydes med hans Arbejder.

(1) Forfatteren vilde tilgive at jeg her har maattet udlette i Manuscriptet; thi det vilde være en utilgivelig Selvfjerlighed, for ikke at sige Stoltshed, om jeg et Dieblit kunde troe at fortjene den mig her tildeelte Roes, der, især fra Hr. Dalgas, der, meer levende end mangen anden, maae føle det Betydningsfulde af hiint Udtryk, bliver dobbelt upassende.

De mangfoldige Bifalds- og Agtelses-Optringer, som jeg fra Fædrelandets forskjellige Egne kribtliggen har modtaget fra Mænd, der personli-

gen ere mig ubekjendte, men hvis tildeels hæder, kronesede Navne, jeg allerede længe kjendte, lade mig haabe ikke gandske at have spildt den Tid, jeg har anvendt paa Bekjendtgjørelsen af mine Erfaringer, og mine Meninger. Fremdeles at erholde agtede Landsmands Bifald, og Yndest — dette er min eneste Ergjerrighed, tildeels mit Maal, og den skønneste Blomst paa min Bane.

(2) Thær siger i hans Grundsætninger for Landoeconomien, (see min Oversættelse pag. 241) at en Tønde Land med gjødede Bikker giver 4400 Pund Høe, hvoraf fremkommer 7920 Pd. Gjødning, uden at regne den Forsøgelse af Vægt, Bikkerne, naar de f. Ex. grønne opfores, frembringe i Strøelsen. Denne Forsøgelse af Vægt i Strøelsen kunne vi formodentligen uden Overdrivelse antage paa en Tønde Land til 800 Pund — men i Virkeligheden rimeligvis endnu høiere — og vi fik altsaa derved circa 8700 Pund Gjødning paa en Tønde Land, eller efter Thær's og Tydskernes Regnemaade i Almindelighed,  $4\frac{1}{2}$  Læs Gjødning á 2000 Pund, af hvilke, 10 Læs ere tilstrækkelige til i Tydskland at gjøde en Tønde Land (to Morgen).

Naar Thær altsaa end videre siger: "I Aaret 1805 fik jeg, ved at opfore de grønne Bikker af  $12\frac{1}{2}$  Edr. Land, og ved at strøe med 25 Skokke Halm og et Partie Fyrrenaale, tilstrække-

lig Gjødning til 15 Edr. Land\*) Vintersæd, saa mener jeg, i Følge den Sandhedstjærlighed, jeg uafsladelig har fundet i denne berømte Mand's Skrifter, at turde antage, at han virkelig har gjødet 15 Edr. Land Vintersæd med Gjødningen af hine 12 Edr. Land Vicker; men da han, saa vidt jeg kjender hans Nolsbrug, i Almindelighed saaer Vintersæd enten efter Klover eller Bælgfrugt, saa har han vel fundet, at en halv Gjødning, eller 4 å 5 Læs å 2000 Pund, har været tilstrækkelig paa hver Tønde Land. Paa denne Maade kunde han altsaa gjøde  $12\frac{1}{2}$  Edr. Land med Afgrøden af  $12\frac{1}{2}$  Edr. Land; men efter hans sigende, har han gjødet 15 Edr. Land, og dette Overflud af  $2\frac{1}{2}$  Ed. Land, mener jeg deels at maatte søges i en maastee temmelig rigelig Strøening, deels maastee deri, at Aaret 1805 kan have været ualmindelig gunstigt for Vikkeavlens, der altsaa har været rundeligere, end Thær har turdet antage, hvor det kom an paa at beregne flere Aars Middeltal.

At Vikkerne for Resten kunne i et Aar give en fuldkommen Gjødning til et lige saa stort Areal, som det, hvorpaa de vore, troer jeg heller ikke, og Thær har sikkerligen ikke heller paastaet dette; thi naar han paa den ene Side siger: En Tønde Land med Vicker give circa 8000 Pund Gjødning, kan han dog paa den anden Side ikke have meent,

\*) Jeg bør ikke undlade herved at gøre opmærksom paa en Trykfeil i den 1 Deel af Oversættelsen af Thær, da nemlig paa det her omhandlede Sted staaer 25 Edr. for 15 Edr.

at den Gjødsfning han gav, var stærkere end 8000 Pund, foruden Vægtforøgelsen i Strøelsen.

Tha er kunde tage Feil, d. e. uforsætlig fejle; men han vil kun Sandhed!

(3) Dersom jeg ikke havde kjøbt nye og flette Jorder, der nu faae en Deel af den Gjødning, som de bedre Marker give i mit Agerbrug, skulde jeg allerede for nogle Aar siden have kunnet gjøde Vertemarken i det fjerde Aar, foruden Brakfrugtmarken i det første.

(4) Disse Folger ere uundblivelige! — Man behøge at lægge Mærke til, at dette siges og af en Landmand og Landsmand; af en Mand, der forstaaer at dyrke Jorden og dyrke den under samme Climat, som vi andre, og man vil formodentlig da tilstaae, at een saadan Forsikring for Sagen veier meer, end ti fra Grudeerstuen, imod den.

(5) Fuldkommen rigtig!

(6) Eter min Overbeviisning, fuldkommen Sandhed!

(7) Ja, let overvinde dem.

(8) Kunde ikke een og dyb Pløining om Efteraaret være tilstrækkelig, og om Foraaret Exstirpatoren smuldre den øverste Skorpe? Herved spares meget Arbeide.

(9) To til tre Gange vilde jeg sige, om Jorden er bindende.

(10) Een Pløining efter Høsten troer jeg at være tilstrækkelig. Exstirpatoren bruges sidste

Gang iftedet for Ploven. Arbeide maae man faavidt mueligt spare. Stærke Leerjorde behoeve dog meer Pløining.

(11) Og deri har Hr. Dalgaard vist, efter min Formening, fuldkommen Ret!

(12) Og hvilken anden Sædfølge, end den efter Frugtveksels Regel, frembyder lignende Fordeel?

(13) Mange Sandheder i saa Linier.

(14) Særgel er den Væxt, der, efter min Overbeviisning, af flere Aarsager, fremfor alle andre, vi dyrke, bør bruges til Redpløining. Naar man avler selv Grøet, koster dette Foretagende egentlig kun Arbeidets Værd; thi meget Græs kan avles paa en liden Plet.

(15) Nei, dens velsignede Følger ville ikke udeblive! Væxellbruget har allerede mange Tilhængere, — vinder daglig nye, og inden Tiden atter tegner ti Aar paa sin Taale, vilke vi spore dens velgjørende Virkninger!

(16) Og heri har Forfatteren vist ogsaa fuldkommen Ret. At ville indføre Staldfodring paa et Agerland, der ikke kan give Klover, Bitter eller andre Foderurter i tilstrækkelig Mængde, kan aldrig være raadeligt. Jorden bør altsaa først eie den dertil nødvendige Kraft, men er denne engang tilveiebragt, er vist nok Staldfodringens Indførelse ønskelig.

(17) Gid Hr. Dalgas ofte ville behage at bekendtgjøre os sine Erfaringer; de ville sikkert modtages med Taknemmelighed og læses med sandt Gavn.

(18) Men Køer, der paa Stald fores med Kløver eller Viffer, give dog vel mere Mælk, end paa Overdrevs Græsning?

(19) Dette, vil Hr. Dalgas selv indsee, er intet mod Staldforingen. Det er mueligt at Kløver giver mere Mælk, end Viffer; maaſkee diſſe ſidſte have været lidt for udvoxne, og Kløveren derimod fuldkommen tjenlig; maaſkee det ſtaldforede Qvæg har ſaaet mindre Viffefoder, end det tøirede fik Kløver. Herved bevies kun i det hſieſte, hvad Forfatteren ſelv tilſidſt har anmærket.

(20) Dette er atter intet Beviis mod Staldforingen; thi deels er ikke Fodrets Qvantitet, ſom ſaa vel det ſtaldforede, ſom tøirede Qvæg fik, beſtemt; deels ſeer man tydelig, at det Ene har ædt fuldkommen udvoxet Kløver, og det Andet ung Kløver, der, indeholdende mere Fugtighed ogſaa har givet mere Mælk, ſkjøndt det heier ikke er anmærket, om denne ſidſte Mælk var lige ſaa feed, ſom den førſte; deels ſee vi endelig, at de tøirede Køer vare de bedſte i hele Meieriet. Jeg har eiet Køer, der kun have malket 6 á 7 Potter daglig, naar de nyelig havde kælvet, men jeg har ogſaa haft dem, der gabe 20 til 24, ja een enefte Gang endog en Køe, der malkede 27 Potter Mælk.

For forskjellig vilde ikke Udsalget blive, om man paa Stald satte af den sidste, og i Løir af den første Sort. — Dette Forsøg beviser, som sagt, endnu intet.

(21) Her have vi altsaa Vikker og Enggræs af sammenlignende med Klover; men ikke Staldfodring med Løiring.

(22) D. e.: Han har 1460 Potter Mælk aarlig af hver Koe, og desuden slagtefærdigt Kvæg.

(23) Lhaer regner 96 Pund grønt Foder daglig til en Koe af Mellem-Race.

(24) Her see vi det eneste temmelig nøiagtige af alle de her omtalte Forsøg, og dets Resultat er — Klover mod Klover — lidet til Gunst for Staldfodringen; men — Klover mod Græs — lidet til Gunst for Løiringen. Her er egentlig Ballance. Og hvo har paaastaet, at et lige godt og rundeligt Foder, i Almindelighed skulde give mere Mælk, naar Kvæget stod paa Stald, end om det var løiret? Jeg kjenner ikke en saadan Paaastand; kun tillade den høitagtede Forfatter mig at formene, at et Parti Foder, af lige Qvalitet og Qvantitet, ikke heller giver mindre, naar Kvæget — alle Omstændigheder i fuldkommen Orden — nyder det paa Stald, end om det stod i Løir. Forfatteren har i det ringeste ikke kunnet gjøre min Troe vaklende, ved de her anførte Facta.

(25) Dette troer jeg ogsaa.

(26) Dette troer jeg ikke at Forfatteren har bekiist; kun i det høieste at derved bliver Vallance i Melkeindtægten.

(27) Om Tøiregræs ville vi dog ikke tale; thi om en Roe paa Tøiregræs giver mere Melk, end paa Kløver, saa giver dog en Tønde Land med Kløver, mere Melk, end en Tønde Land med Tøiregræs, da paa den første vel er tre, fire Gange saa meget Foder, som paa den sidste. Kløveren's Mængde vil sikkert langt overvie Græssets mueligen større Kraft. Hvad det angaaer, at Kløver og Vikker kun kort Tid ere tjenlige til at slaae, da kan man meget længere benytte sig af den første, naar man kun tidlig begynder at hugge, og, saaes de sidste, lidt efter lidt, hver ottende eller fjortende Dag, kan man stedse have dem passende til Foring, og altid erholde det størst muelige Produkt af Ageren, fordi man netop ved deres Fuldendelse hugger dem.

(28) Man tør vel snarere sige, at Vikkerne aldrig mislykkes paa en kraftig og velgjædet Ager. Kløveren kan derimod, endog paa en kraftig Ager, mislykkes i tørre Aaringer. Sildig troer jeg ikke heller at man bør saae Vikker, men derimod Boghvede eller Spergel, eller maaskee bedst en Blanding af begge; nemlig lidt Boghvede og megen Spergel.

(29) Paa Kløveren tør man ikke sene forlade sig ved Stalpforingen, og den Omstændighed, at vore ældre landoeconomiske Skribenter netop paa

denne usikre Plante vilde grundlægge Staldforingen, har været en Hovedaarsag, hvorfor denne sidste ikke mere har udbredt sig. Landmændene indsaæ nemlig snart, at Kløveren var usikker, og Staldforingen, bygt paa denne, følgerlig undertiden umuelig.

(30) Spermogon groer paa mager Grund, men saaes den i gjødet og kraftfuld Jord, giver den mere, end man i Almindelighed forestiller sig.

(31) Fordi dens Grundvold var Kløver.

(32) Jeg havde endog hiint Aar aldeles ingen Kløver, da den, formedelsf den vedholdende Tørke, gandske forbrændtes paa mine høie og sandige Jorder; men jeg fortsatte dog Staldforingen, ved Hjælp af Biffer og især Boghvede.

(33) Det er unægteligt, at Staldforing med Grønt begynder noget senere, end Tøring, men hvad har dette at betyde, naar man blot derefter har indrettet sig. Man giver sine Køer Kartøfler, eller Røer til sidst i Junii, dersom man ikke ellers vil betjene sig af Rapsat og Rug, og de saane da kun saare lidt det grønne Foder. Denne Indbending mod Staldforingen er for Resten den aller vigtigste\*).

(34) Dette er dog vel for meget, om man endog skal begynde med Kløver; thi den første bør hugges, naar den er nogle Sommer lang, skjæres

\*) Kan man ikke og, som adskillige Landmænd gjøre, toire ud den første Maaned?

og blandes med Hakkelse. Men vil man betjene sig af Kapsat og Rug, kan man begynde lige saa tidlig med Staldfööring, som med Tööring.

(35) Sandse rigtig. I smaa Hølsbrug kan dette give en Udvei, ikke i store.

(36) Saaledes bör man dog neppe regne. Al Rugen kunde dog vel neppe sælges til Sæd? Og senere solgtes den paa Torvet i Kjöbenhavn for 12, ja endog for 10 Rbdtr. Tønden. Men var der end et umiddelbart Tab paa den saaele Rug, vilde jeg dog ikke betænke mig paa at slaae deraf, til tidlig grønt Foder. Den Fordeel, ved Rugens Hjælp, 14 Dage tidligere at kunne begynde Staldfööringen, vilde vist overveie hiint Tab.

(37) Det er sandt! og jeg mener desuden, at alle Staldfööringsurterne bör, saavidt mueligt, saaes i Gjødning.

(38) Dette er kun nödvendigt, naar den skal bære Frøe. Til grønt Foder kan den saaes senere, og naar den faaer Gjødning, endda give et ikke ubetydeligt Udbytte.

(39) En Kjelder behøves dertil, men da kunne Rodfrugterne endog bevares indtil i Juli Maaned, og vil man undgaae at de skulle spire betydeligen, behøber man kun en Gang om Ugen, med en Skuffe at kaste dem i Kjelderén, hvor der da er Plads nok, og ikke stor Forraad.

(40) Jeg maae tilstaae, at jeg ikke har fundet Hr. Pastor Rønne gjendresen ved det Røes gaaende.

(41) Og sildig paa Efteraaret.

(42) I August og September kan man endnu almindeligen være sikker paa at Nattefrosten ikke skader Boghveden, og i October og November modstaar Spergelen Nattefrosten, om man ellers ikke da foretrækker at begynde Winterforingen.

(43) Naar var den saaet? Jeg har saaet Boghvede i 10, ja maaskee 12 Aar til Sommerstaldforing, og jeg kan forsikre, at jeg uden Undtagelse altid har kunnet slaae den, og ofte har høstet den i Allen høi og derober, naar jeg nemlig har saaet den i gjødet eller i det ringeste i kraftfuld Jord, og ikke senere, end sidst i Julii Maaned. Een Gang saaede jeg midt i August, og nemlig tredje Gang i een Sommer paa samme Stykke, men denne blev kun fort, og gaves derfor Aarene til Priis.

(44) Dette har jeg ogsaa erfaret; men midt i August gaaer det endnu an at saae den. I det ringeste var det Tilfældet forrige Aar.

(45) I dette Tilfælde kunde man høste den to Gange. Den giver ikke saa lidet, som den synes, og erstatter ved Qualitet en Deel af den manglende Quantitet. I haer har maattet gjøre den mis kjendte Spergel en Erseerklæring; maaskee dette ogsaa endnu kan hælde denne Afhandlings heitagede Forfatter.

(46) Nei, Høistarede, nei! det ere de Gud ske Lov ikke. Jeg har altid to Afgrøder grønt Koder. Enten først Vicker og dernæst Boahvede, eller Rug og dernæst Vicker, og i dette Tilfælde endnu Spergel. Bore Sommer ere korte, men vi leve dog, Himlen være lovet, ikke i Island. Een Afgrøde af denne Slags var vist nok en alt for ringe Indtægt af Jorden.

(47) Dette Factum fortjener nærmere at oplyses, da det virkelig synes at tale for den ærede Forfatters Mening.

Aaret 1813 var det første hvori jeg forede mine Faar i Fodt, men dette Aar var, som bekendt, et saare gunstigt Foderaar. Opmun-  
tret ved mit Foretagendes heldige Udfald, besluttede jeg, Aaret derpaa, at folde en betydeligen større Flok, og jeg gjorde Beregning over det Areal, jeg dertil behøvede, i det jeg henholdt mig til det, mine Faar i 1813 havde afædt. Men nu indtraf det Modsatte af det foregaaende Aar. 1814 blev nemlig det uheldigste Foderaar, jeg har oplevet, og Fodret maatte altsaa fattes. Hvad der endnu forværede min Etilling var, at jeg havde søgt at udføre Faarefoldingen paa en nyelig kjøbt Gaard, hvis Jorder, af Naturen flatte og saare udpinebe, ikke kunde levere gode Afgrøder efter een Gjødffning. Da jeg desuden havde megen Jord liggende uopdyrket, hvorpaa jeg om Sommeren, uden Fodding kunde have græs-

set min Gaareflof, saa havde jeg egentlig kun i Sinde, fem å sex Uger at folde den; thi til et større Areal kunde jeg ikke skaffe Gjødning. Men Foderurterne vare, som sagt, kun tilstrækkelige til tre Uger.

Jeg blev altsaa standset, deels derved, at jeg vilde folde mine Gaar paa et aldeles udmagret Jordsmon; heri havde jeg først Uret; dernæst fordi jeg havde regnet Arealet efter foregaaende Aars Forbrug, hvori jeg atter havde Uret, da det Jordsmon, hvorpaa jeg da saaede, var langt bedre, end det nærværende ved een Gjødning kunde blive; og endelig kom hertil et saadant Aaar, at jeg lykkeligvis ikke har kjendt dets Mage.

Her havde altsaa Misgreb og Uheld forenet sig til at forstyrre mit Foretagende. Jeg gjen-tager ellers, at jeg er enig med Forfatteren, naar han mener, at Jorden maae være bragt til en vis Grad af Kraft, inden man kan tænke paa Staldføring; men haaber for Resten, at denne ærlige Tilstaaelse af begaaede Misgreb end mere vil overbevise mine Landsmænd om, — at jeg kun ønsker Sandhed.

(48) Naar man toirer, og derhos iagttager at intet spildes eller nedtrædes, bør man kunne fodre lige saa mange Dvæghøveder ved Tøring, som Staldføring.

(49) Dette var saare lidet, thi Fjellens berg har stort Dvæg.

(50) Gandste viist! Hærefter bør man ikke regne; thi da vilde man bedrage sig selv og Andre.

(51) Og jeg er gandske af Forfatterens Mening.

(52) Derom bærer jeg ikke den ringeste Tvivl.

(53) Fordi det med denne Gjødning forholder sig gandske anderledes, end med den anden.

Man kaste et Blik paa saadan Gjødnings Skjebne. Koen eller Hesten har neppe tabt den, førend den vrimler af Insekter, især Skarnbasser, der i et Par Dages Tid udsuge alt det animaliske den indeholder. Man betragte en saadan udsuget Gjødning, og man vil finde, at der egentlig ikke er andet deraf tilbage, end fine vegetabiliske Levninger; man forsøge at gjøde med disse Levninger, og man vil opdage, hvor uvirksomme de ere. Det Skarnbasserne levne er let, og bortblæses af Vinden. Kommer der endda en hurtig Regn, efter at Gjødningen er falden, nedskylles viist nok en betydelig Del af dens nærende Partikler, men ellers faaer Jorden kun lidet deraf.

Ikke det samme hænder med den friske halmblandede Staldgjødning, som jeg ikke har mærket angribes af Insekter, og var det end Tilfældet, saa vilde de dog kun udrette lidet til dens Skade, da den i saa stor Mængde paa een Gang udbringes paa Ageren.

Her forbeles ogsaa Gjødnngen jebnt ovet hele Ageren, hift falder den plettevils, fordærver Græset, hvor den falder, og lader den langt større Deel af Arealet ugjødret.

Men vi ville ikke ene tage Hensyn paa det Foregaaende, men endnu opfaste det Spørgsmaal: er det ligegyldigt paa hvilken Ager Gjødnngen bringes? Maaſkee den netop med størst Fordeel anvendes paa Græsmarken? Skulde vi drifte os til at bejae diſſe Spørgsmaal? Jeg tvivler derpaa.

Neppe er det i nogen, mindſt i den ſaare ſammensatte landoeconomiske Maſſine ligegyldigt, hvor Kraften anbringes. Gjødnngen er dog vel tildeels Agerbrugets Kraft. Vi bør alſaa anbringe denne netop paa det Punkt, hvor vi kunne vente at den meeft vil fremme Maſſinens Bevægelse. Dette kunne vi netop gjøre, naar vi ſtaldfore, da vi fra Stalden kunne bringe Gjødnngen paa den, til Opnaaelsen af vore Diemed, meeft paſſende Ager.

Staldforingen tillader os end videre, at anvende Gjødnngen i det, for vore Forhold, vore Onſter gunſtigſte Dieblif.

Diſſe Fordele bortfalde derimod gandske ved Løringen. Her maae Gjødnngen falde paa Græsmarken, og om den end her virkede med lige Kraft, hvilket dog aldrig kan være Tilfældet, ſil vi dog førſt Savn af denne Virkning, naar Græsmarken, maaſkee efter nogle Aar oppløides, da vi

derimod, om vi staldforede, kunne i samme eller i det følgende Aar have Gavn af Staldgjødningen, og denne Fordeel forøgedes endnu, som sagt, derved, at vi brugte den efter vort Ønske, enten til atter at frembringe Foder, eller til Sæd, eller maaskee til Handelsplanter.

Lad os tilstaae, at disse Fordele vel kunne opveie nogle Besværligheder, f. Ex. det grønne Foders Hjembringelse, Gjødningens Udkjørsel og det nøiagtigere Opsyn, som Staldforingen kræver. Ikke vil jeg for Resten have sagt, at et Aulsbrug ikke kan være vel indrettet uden Staldforing; jeg er tværtimod fuldkommen overbevist om det Modsatte, men til den yderste Fuldkommenhed bringes det, efter min Formening, ikke uden Staldforing!!

(54) Og i flere Henseender saare gavnlig.

(55) Mine Jorder ere meget lette, og nu tildeels uden Hvile drevne, endog med eetaarige Kloverland, i 12 Aar. Ikke desnomindre bedres mine Afgrøder stedse. Maaskee jeg har undgaaet det, den ærede Forfatter frygter, ved kun een Gang at pløie til enhver Slags Sæd, og for Resten at lade Exstirpatoren indtage Plovens Sted.

(56) Thaar og Fellenberg troe det ikke!

(57) Endnu lettere ved Overdrebe, der aldrig pløies.

(58) Og jeg hutter disse Bemærkninger med det inderlige Ønske, at foranstaaende Afhandlings agtede Forfatter oftere maatte behage at meddele disse Tidenders Udgivere lignende interessante Bidrag.

Angaaende Staldforingen, skal jeg allert ikke undlade, om mueligt endnu i Løbet af dette Aar, at forelægge mine Landsmænd, hvad jeg i denne Anledning troer at have erfaret.

i April 1816.

Joh. Chr. Drewsen.



Dyrke vi flere end een Slags rød Klover?

---

Det forekommer mig, at Besvarelsen af dette Spørgsmaal vil være baade interessant og gavnligt, og jeg har derfor ikke taget i Betænkning at fremsætte det for disse Tidenders Læsere, af hvilke, som jeg haaber, Een eller Anden vil behage at besvare det.

Den første, der talte til mig om to Slags rød Klover, var, saavidt jeg troer, en Landmand fra Falster, der forelagde mig det Spørgsmaal: Om jeg dyrkede Sommer- eller Vinter- Klover? Jeg studsede herved, og svarede: at al Klover kunde kaldes Vinterklover, da den maatte saaes Aaret førend den høstes, og ligesom Vintersæden staae en Vinter over inden den nyttedes. Men jeg havde misforstaaet hiin Landmand, der forklarede mig, at man i hans Egn kaldte en vis Slags rød Klover, der tidligen blomstrede: Sommerklover, og en anden, men senere Slags: Vinterklover, uagtet begge Aaret i Forveien saedes i Sæden. Han tilføiede end videre, at Sommerkloveren vel tidligere hævde sig til Blomstring, men derimod gav et mindre Udbytte, end den sildigere Vinterklover.

Da, nogen Tid efter, en Landmand fra samme Egn besøgte mig, glemte jeg ikke at spørge ham  
4de Bind 2det Hefte. (22)

om Sommer- og Vinterkløver, og jeg fik strax samme Bæstød.

Endelig talte jeg i dette Foraar med Fogden i Nærum, Gaardmand Kas mus Nielsen, en Mand, der udmærker sig blandt sine Jevnlige, og af ham hørte jeg den samme Forsikring, at vi nemlig dyrke to Slags rød Kløver, af hvilke den tidligere giver mindre, end den sildigere. Benævnelsen, Sommer- og Vinter-Kløver, vare ham for Næsten ubekjendte, og da jeg heller aldrig før eller siden har hørt den, kjendte jeg ofte har forelagt Landmænd fra forskjellige Egne Spørgsmaal herom, saa maae jeg antage denne for aldeles provindsiel.

For om mueligt at faae mere Lys i denne Sag, søgte jeg i Hr. Professor Hornemans Plantelære — et Skrift som hver Landmand burde eie, og hvis Anskaffelse aldrig vil fortryde ham, da det især bliver ham vigtigt derved, at han ved den største Deel af de deri beskrevne Vexter, finder deres Egenheder og Anvendelse angivne — og fandt da, Side 688: "Efter Blomsterne's Farve adskiller man den røde Kløver i den lysere, som groer tidligere, og den mørkere, som giver sildigere Blomster."

Der er altsaa ingen Tvivl om, at der gives to forskjellige Slags rød Kløver, for Næsten hinanden saa lige, at Professoren betegner begge med Navnet *trifolium pratense*.

Spørgsmaalet bliver altsaa: Dyrke vi begge disse Sorter Kløver; og hvad der endnu er vigtigere: hvilken af disse fortjener Fortrinnet?

Under de fleste Forhold vil formodentlig den sildigeres rigeligere Udbytte lade denne nyde Fortrinnet; men ikke desto mindre kunde den tidligere, under andre Omstændigheder, gjøre hiin Rangen stridig. Ved Staldføringen kunde det sikkerligen være saare hensigtsmæssigt at dyrke den tidligere paa en Deel af Kløvermarken, da man, ved at nyde den Fordeel, tidligere at kunne give grønt Foder, gjerne kunde taale at høste noget mindre paa en saadan Mark. Den tidligere Kløver forskaffede end videre den Fordeel, at de Landmænd, der efter Kløver saaede Vintersæd, kunde tidligere finde Leilighed til at opbryde Jæren, og altsaa tidligere nedlægge Vintersæden.

Det er vel imidlertid afgjort, at den Kløverart, der, under ellers lige Omstændigheder, giver det største Produkt, vil i de fleste Tilfælde fortjene og gives Fortrinnet, og naar den sildigere Kløver virkelig yder dette, bør denne i Almindelighed dyrkes.

En Betragtning, der under disse Omstændigheder paatrænger sig, er denne, at naar vi have to saa forskellige Sorter Kløver, uden at kunne kjende Frøet af den ene, fra det af den anden, saa bliver det langt vigtigere, end om vi kun havde een Sort, selv at avle Frøe. En Landmand kan

Jo aldrig være sikker paa, hvilken Sort Kløver han faaer, og det vil ikke sjelden være Tilfældet, at han netop kan faae den, der mindst passer til hans Ønsker eller Stilling.

Det var vel ogsaa tænkeligt, at den ene Slags Kløver kunde fordrø bedre Jord eller omhyggeligere Kultur, end den anden. Det er endog rimeligt, at Rødderne kunde paa forskjellige Maader udvikle sig, og den ene f. Ex. søge dybere i Jorden med sin Pælerod, end den anden, i hvilket Tilfælde den, der kunde næres med et tyndere dyrfet Jordsmul, vilde maaskee paa Jorder, hvor man kun pløier let, have et Fortrin. Gavnligt og behageligt vilde det unægteligen være, at see disse to Kløverarter dyrkede ved Siden af hinanden paa samme Ager, og jeg skulde derfor være den Landmand meget forbunden, der, naar han bestemt kjendte begge Sorter, og havde deraf paa sin Mark, vilde behage at sende mig en liden Pakke Frø af hver især.

Omenskjøndt det Spørgsmaal, som jeg ved disse Liniers Begyndelse opkaastede, altsaa neppe kan besvares uden med Ja! saa vilde dog, ikke blot jeg, men sikkert ogsaa disse Tidenders Læsere, vide den Landmand megen Tak, der gennem dette Skrivt vilde behage at anmeldte, hvad han i Anledning af disse forskjellige Kløverarter, maatte have bemærket. Jeg tør antage,

at Beretningen om en Sag, der var saa aldeles fremmed, ikke blot for mig, men endog for adskillige andre Landmænd, til hvem jeg talte derom, med Interesse vilde læses.

Strandmøllen i Maj. 1816.

Joh. Chr. Drewsen.

Ann. Maaskee ogsaa den Ene af de benævnte Afarter lettere, end den Anden, udholder strænge Vintere, og at vi heri bør søge En af Aarsagerne, hvorfor Rødkløveren i den afvigte Vinter tog saa betydelig Skade hos nogle Landmænd, medens den slet intet leed hos Andre.

Redacturen.



## Et Spørgsmaal angaaende Svineavl.

Det er bekjendt, at man, saabel til Hornqvægets, som Kaarenes Forædling, har anvendt to forskjellige Midler. Naar man f. Ex. havde en Dvægstamme, der ved visse tilfredsstillende Fortrin, dog tillige i een eller anden Henseende besad Ufuldkommenheder, som man ønskede at hæve, eller i det ringeste formindste, stræbte man, ved Tyre af en anden Stamme, der netop besad de manglende Egenheder, ogsaa at gjøre disse eiendommelige for sin Stamme, og dette kaldte man Krydsningen. Andre, hvoriblandt den saare berømte Bäckwell, stræbte at opnaae, og opnaaede virkelig i beundringsværdig Grad sit Niemeed, ved at forædle Stammen i sig selv. Man see herom Thæer: "Einleitung zur Kenntniß der englischen Landwirtschaft"; man betragte de her aftegnede Dyrs Dannelses; man sammenligne f. Ex. Bäckwells Tyr, med en af vore høibenede, storknølede og tykhovedede Tyre; og man vil da næsten ikke kunne begribe, at disse forskjellige Subjekter ere af samme Art, og hyldende Kunstens Triumph over den raa Natur, der her paa den meest overbevisende Maade fremstilles for Sandserne, aldrig mere fristes til at hylde deres Mening, der vist nok, uden at kunne bevise, hvad de sige, paaastaae, at Landmanden, uden Videnskab, og ved saare liden Kunst, kan naae sit

**Maal.** Dette er kun Magelighedens, Uvidenhedens eller Partiaandens Sprog.

Saaledes at forædle Stammen i sig selv, ved nemlig stedse at udsøge de fortrinligste Subjekter til Parring, og naar Racen engang er kommen til en vis Grad af Fuldkommenhed, aldrig at taale fremmed Blod at indblandes deri, hvorved de erholdte Former blive den saa egne, at man uden Møie kan kjende ethvert dertil hørende Dyr, har dog ofte fundet megen Modstand, og man har endog villet paastaae, at de idelige Parringer af Slægtninge, tilsidst vilde føre til det Heles Ødelæggelse. Men den sikreste Læremester, Erfaringen, har bevist det Modsatte, og blandt andre Backwell, med Hensyn paa Faar og Kvæg, hævet enhver Tvivl om, at denne sidste Fremgangsmaade, i de fleste Tilfælde, ikke skulde fortjene Fortrinnet.

Saavidt jeg veed, hylder ogsaa Huusdyrenes Ven og sande Pleiefader, vor Landsmand Nielsen, samme Princip, og har end meer beviist dets Rigtighed, ved de forskjellige Kvægstammer paa Frederiksborgs nye Ladegaard, hvoriblandt især findes een Stamme, der allerede synes temmelig constant og udmærker sig ved sine skønne Former.

hvad her er sagt om Hornkvæget, gjælder formodentlig ogsaa om Faarene. Thaaer paa-  
staaer i det ringeste, at man aldrig med Held har indblandet fremmed Blod i Merinos ædle Stamme. Han siger, at man, ved at parre skønne stin-

uldede Bukke med Kaar af Merinos Stamme, har stræbt at give disse sidste bedre Former; men, at dette stedse har skadet Ulden.

Det synes altsaa, at Kaar og Hornqvæg kun bringes til største Fuldkommenhed, naar de fortrinligste Subjekter, af fortrinlige Stammer, stedse parres indbyrdes.

Men, spørger jeg, er dette ogsaa Tilfældet med Svinene, eller, om dette endog er Tilfældet, med Hensyn paa visse Fuldkommenheder, som Svinene ligeledes ved, saa nær beslægtede som mueligt, at parres erholde, overbeies da ikke disse Fordele, ved Mangler, der langt overgaae hine Fuldkommenheder?

Man behøge at mærke, at dette virkelig er et Spørgsmaal; et Spørgsmaal hvis Besvarelse vist interesserer flere end mig, hvorfor Landmænd, eller Andre, der bestjeftige sig med Huusdyrene, og i denne Henseende kunne have indsamlet Erfaringer, som vi andre fattes, saare vilde gavne os, ved at bekendtgjøre disse.

Jeg ledes til ovenstaaende Spørgsmaal derved, at jeg synes at have bemærket, at naar en Svineflokk en Tid lana, uden Indblanding af fremmed Blod, forplantes ved sig selv, blive Grisesøerne mindre frugtbare, ja, hvad der end er mig meest paafaldende, da hiin aftagende Frugtbarhed dog vel paa en Maade kunde forklares,

mindre omhyggelige for deres Afkom, saa at de end ikke opamme de saa Grise, der fødes.

Jeg skal her fremsætte de Grunde, jeg har til den Formodning, at den idelige Parring af nærbeslægtede Svinn, dog maaskee kan være skadelig, uden dog at vilde have disse Ytringer ansætte for andet end blotte Formodninger, der i det høieste have Sandsynlighed for sig.

Allerede for mange Aar siden havde min Fader, fra Hr. Conferentsraad Fabricius, som eiede Centrum, faaet en sort Soe og Orne, som man kaldte Chinesiske Svinn. Om de virkelig med et Skib vare komne fra China, eller om de vare Descedentere af Chinesiske Svinn, kan jeg ikke bestemme. Soen var liden, og Ornen af maadelig Størrelse, smukke Former og saa besynderlig en Tegning, at den, ligesom Grøvlingehundene, havde fire brune Been og to brune Pletter over Øinene, men var for Resten sort. Racen var, saavidt jeg erindrer, temmelig frugtbar, meget trivelig og vedligeholdte sig, om just gandske ublandet veed jeg ikke, i adskillige Aar. Da derpaa om Efteraaret 1800, Admiral Dixon med en engelsk Flode kom for Kjøbenhavn, fik en Mand, der boede ikke langt fra Strandmøllen, en stor Orne, som havde været ombord paa et af de engelske Skibe, og af denne Orne fik min Fader en Gris. Ved at parre denne store og temmelig velbannede Race, paa den mindre og meget trivelige Chinesiske, fremkom et Svineslag, der, efter mit

Skjonnende, overgik ethvert af dem, jeg hidindtil har haft Leilighed at see. Det udmærkede sig, ved endog paa maadeligt Foder stedse at være feedt; det var lavbenet og dog langt i Kroppen, og da det engang hændte, at en Soe — vist nok den bedste i hele Flokken — kom til Skade og maatte slagtes, veiede den 16 Lispund, uden at den havde faaet Cæd. Foruden disse Fortrin, var Racen endnu overordentlig frugtbar. Jeg erindrer at een af Søerne i Almindelighed fik henved 20 Grise, ja endog een Gang 21 Stykker, hvoraf 12 á 14 Stykker i Almindelighed opfødtes.

Men efter nogle Aar tabte Frugtbarheden sig. Søerne vare som hidindtil stedse fede, men enhver nye Generation blev mindre og mindre frugtbar, og dette gif saa vidt, at de sidste Søer af denne Race fødte kun to á tre Grise og lode endog disse saa sulte ihjel.

Jeg var saa langt fra at ville troe, at Aarsagen til denne ubehagelige Forandring skulde ligge deri, at Parringen stedse fandt Sted mellem nær beslægtede, at jeg tværtimod søgte den i andre Aarsager, og stræbte at hæve den, ved ikke at lade Soegrifene springes inden de vare Aar gamle eller derover. Herved blev Racen vist nok baade større og smukkere, men Ufrugtbarheden og Grisenes Død hævedes ikke. Racen uddøde gandske, og jeg maatte da anskaffe mig andre Svvin, der vel, ikke saa fuldkomne som hine, dog nu atter ere et ret godt Svineslag, ved hvilket jeg, da jeg snart

fra et, snart fra et andet Sted enten har faaet en Soe, eller Ornegriis, ikke mærker at Frugtbarheden aftager.

Saaledes fik jeg i Aar fra Hr. Justitseraad og Stutmester Nielsen en Soe og Orne: Griis af den portugisiske Race, han holder, og fra Hr. Etatsraad Wiborg en Orne og Soe, af hans lille Race fra St. Helene. Denne sidste Soe var allerede nær ved at fare, da jeg fik den, men Etatsraaden forud sagde mig, at hun i Almindelighed ikke opfødte sine Grise. For at undgaae dette, tog jeg alle muelige Forsigtighedsregler, men forgæves; alle Grisene døde, og da jeg nu kort derefter talte med Hr. Professor Wiborg, sagde han mig, at Exerne af denne Race havde i Begyndelsen været de hypperligste Griseføer, men vare nu lidt efter lidt blevet mindre frugtbare, og opfødte ikke deres Grise. Ved denne Leilighed yttrede Hr. Professorens selv den Formening, at Racen, ved alt for længe ikke at være blandet med nogen anden, havde tabt sine oprindelige Fuldkommenheder.

Jeg spørger derfor: Forholder dette sig virkelig saaledes, som Professorens her yttrede sig, og som jeg paa en Maade ogsaa synes at have bemærket? Skulde vi altsaa med Hensyn paa Svinene, følge en anden Theorie, end den vi i Henseende til de andre Husdyr erkjende for den rette? Eller kunde vi, naar vi nødes til at antage Hr. Professorens Yttring og min Formodning, for rigtig, ikke paa nogen Maade modarbejde dette Onde,

uden at see os nøgte til at forringe en pyperlig Race, ved at blande den med en slettere?

Disse Spørgsmaale ere vist ikke uvigtige, og deres grundige Besvarelse, ja selv blotte Bink, ville med Interesse læses af Landmænd. Svines avlen er en vigtig Green af Landoeconomien, og kan vel, under visse Omstændigheder, blive endnu langt vigtigere. Det vilde derfor være saare gavnligt, om vi i Tide søgte at faae Lys i dette Mørke, og derved, i et Øieblik, hvor Svines avlen kunde blive os mere vigtig, end i nærværende, vidste at tage de rigtigste Forholdsregler, til at naae vort Øiemed.

Skrevet i Marts 1816.

af

Joh. Chr. Drewsen.

---

## Et Par Ord om Cronborgs Districts Landoeconomie.

---

**M**ere end een Gang har man i offentlige Skriver tilladt sig mod de nordlige og in specie de nordostlige Sjellændere saadanne Adsladelser, som ikke utvetydig sætter deres Landoeconomie paa et meget lavt, ja endnu lavere Trin, end de sydlige sjellandske Bønders. Hidtil har jeg ladet dette passere, fordi det synes at have været uoverlagte Ord af Folk, som ei kunde formodes at have nogen tilstrækkelig Kundskab om Landoeconomien blandt de i fordom Tid, som Jordbrugere, saa lidet agtede Kulsviere; men nu, da det toradede Bygs og Hvedens Legekammerat, Hr. Forvalter Søn der up, som boer midt iblandt os, og desaarfsag maae finde Troeværdighed, har i Landoeconomiens 4 B. 1ste Hefte gjentaget lignende Yttringer, maatte man enten ikke eie Pen og Papiir, eller og være yderlig koldblodig, for at tie.

— Det er langt fra, at jeg vil anprise de nordostlige Sjellænders Landoeconomie, som noget Mynster for Lollænderne, eller Andre; thi uagtet her findes Jordbrugere, som i lang Tid have arbejdet til og ere nær ved at naae Bepelsdriktens og Staldforingens fuldkomne Maal, er saadant desværre, ikke almindeligt. Aarsagerne ligge deels

temmelig langt borte, deels alt for nær ved. — Saalænge den største Deel af mange Bønders Jor, der vare begroede af Kongens Skov, saalænge Kongens Wildt i store Flokke forærede Bondens Afgrøde, da var det naturligt, at han, for at vedligeholde sin Tilværelse, forsømte sit Jordbrug og søgte Erstatning ved Hjælp af Øre og Sang, Kulsvierie, Tørvefjersel og dæslige. — De nærmere Aarsager ere: 1) De adspredte Jordlodder og uregelmæssige Figurer, som, ved den ellers høist velgjørende Udskiftning, alt for almindeligen ere tildeelte Jordbrugerne. 2) Den store Vanskelighed og Bekostning disse Lodders Samling og Regulering nu medfører. 3) De uendelig mange smaa Huuslodders og Parcellers Ansætning paa uhensigtsmæssige og for den egentlige Jordbruger høist ubeleilige Steder. 4) Mangel paa Markfred, især for Smaaakreature, mod hvilke intet Hegn kan bestaae — og endelig 5) De alt for byrdefulde Natural-Præstationer. — Skatter og Jordebogs-Udgifter, hvilke sidste paa Kongens Gods ere temmelig store, vil jeg ikke nævne; thi Statens Udgifter maae komme et Sted fra og maa skee rettest directe fra Jordbruget. De kunne nok endnu neppe med Rette ansees for store, især naar de øvrige foranstøttede Byrder bleve lettede, og, efter min Overbeviisning, er det endog nødvendigt, (?) at Bonden, ved Udgifter til Statskassen, anspores til mere Opmærksomhed paa sit Landbrug,

som den Kilde, hvorfra hans og hele Statens Indtægt skal hentes.

Uagtet disse og flere Hindringer, har dog Kulsviernes Landoeconomie i de senere Tider gjort betydelige Fremmskridt. — Vel er Hvede og toradet Byg ei almindelige Sædarter i disse Egne, men deraf følger, efter min Formening, ikke, at Landoeconomien her staaer paa et lavere Trin, end noget andet Sted i Danmark. I Almindelighed ere Jorderne her langt mindre stikkede til Hvede, toradet Byg og Bølgæsød, end Lolland, Falster, Møen og mange Egne baade i Jylland og Sjælland. Dog er det ikke uden Exempel her at see baade Hvede og toradet Korn. Det sidste har jeg selv i mange Aar dyrket og sjelden deraf avlet ringere, end 12 Fold. Adskillige Bønder have af mig faaet Sædekorn og om saa Aar vil det vist, ligesom Hveden, blive mere almindeligt. Overalt er nok den idelige Brug af Straaesød, især Hvede og toradet Byg, ikke den gjenneste Veie til en fuldkommen Landoeconomie. Snarere troer jeg, at Kløver, Kartøfler og bekvemme Dyrknings-Medskaber, ved hvilke sidste meget Arbeide spares, vil lede til det Maal, som de danske Sletters Beboere endnu, desværre, ere langt fra. Skulde dette være Sandhed, som neppe nogen Sagkyn- dig vil drage i Tvivl, da kunne de nordøstlige Sjællændere, som et rigtigt Jordbrugs Begyndere, ei fortjene Ringeagt.

Med Hr. Amtsforvalter Fastings venstrelige og kraftige Understøttelse er det blevet mig mueligt her at give en Fremstilling, hvilken jeg haaber vil formilde Lollændernes og de sydlige Sjellænderes Domme over Landbruget i den nordøstlige Deel af Sjælland, eller det egentlige Cronborg Rytter-District, som i alt bestaaer af 15, for det meste, smaa Sogne:

, (Man eftersee her den vedfæiede Tabel:)

Andre nye Ugerdyrkings,  
Redskaber.

---

Exstirpator med 7 Jern.  
Dito.

Itto, 4 Hakkelemaskiner, een  
ise, og een Saae, Maskine.

Exstirpatorer og een Hakkele-  
maskine.

2 Exstirpator og een Kense,  
maskine.

---

Exstirpatorer.

Hakkele, Maskiner.

Kense, Maskiner.

Saae, Maskine.

| Sognenes Navne<br>og Jordbrugernes Antal. |     |               | Udsæd af           |                 | Antal<br>af engelske<br>Plove. | Tærke-<br>Maski-<br>ner. | Andre nye Agerdyrknings-<br>Redskaber. |                                                                                     |
|-------------------------------------------|-----|---------------|--------------------|-----------------|--------------------------------|--------------------------|----------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------|
|                                           |     |               | Kartøfler<br>1816. | Kløber<br>1816. |                                |                          |                                        |                                                                                     |
| Åsminderød                                | 96  | Gaardbrugere. | 1018               | 2               | 1932                           | 71                       | 1                                      | en Exstirpator med 7 Jern.                                                          |
| Grønholdt                                 | 28  | —             | 125                | '               | 532                            | 8                        | '                                      | en dito.                                                                            |
| Litjeb                                    | 157 | —             | 1430               | '               | 2848                           | 132                      | 4                                      | 3 dito, 4 Haffelsemaskiner, een<br>Kense, og een Gaar, Maskine.                     |
| Esbenderup                                | 24  | —             | 301                | 6               | 1032                           | 31                       | 1                                      | 2 Exstirpatorer og een Haffelse-<br>Maskine.                                        |
| Neddeboe                                  | 8   | —             | 44                 | 6               | 64                             | 5                        | '                                      |                                                                                     |
| Gredsted                                  | 49  | —             | 65                 | 2               | 663                            | 19                       | '                                      |                                                                                     |
| Maarne                                    | 19  | —             | 132                | '               | 499                            | 28                       | 2                                      |                                                                                     |
| Helsingø                                  | 55  | —             | 58                 | 4               | 192                            | 4                        | '                                      |                                                                                     |
| Ramløse                                   | 43  | —             | 36                 | '               | 846                            | 2                        | 1                                      |                                                                                     |
| Annisø                                    | 26  | —             | 36                 | '               | 842                            | 2                        | '                                      | een Exstirpator og een Kense,<br>Maskine.                                           |
| Waldbye                                   | 25  | —             | 9                  | '               | 156                            | 6                        | '                                      |                                                                                     |
| Weibye                                    | 63  | —             | 52                 | 5               | 762                            | 8                        | 3                                      |                                                                                     |
| Lilbrø                                    | 14  | —             | 26                 | '               | 268                            | '                        | '                                      |                                                                                     |
| Blidstrup                                 | 49  | —             | 36                 | '               | 508                            | 9                        | '                                      |                                                                                     |
| Søborg                                    | 50  | —             | 137                | 4               | 1133                           | 51                       | '                                      |                                                                                     |
| Summa                                     |     |               | 3508               | 5               | 12277                          | 376                      | 12                                     | 8 Exstirpatorer.<br>5 Haffelse, Maskiner.<br>2 Kense, Maskiner.<br>1 Gaar, Maskine. |



Det anmærkes, at de her anførte Tærsker, Kense og Hakkelse-Maskiner ere byggede enten paa Frederiksværk, eller af Mechanicus Thomas Potter paa Wilhelmsrøe ved Fredensborg. Dog undtages Niels Jørgensens i Veibye, Hans Jørgensens i Maarne og Niels Hansens Tærskemaskiner sammesteds — af hvilke den første er forfærdiget af Eieren Niels Jørgensen selv, og de 2de sidste ligeledes af Eierne, under Niels Jørgensens Opsigt og Bestyrelse. — Exstirpatorerne ere alle forfærdigede ved Dronninggaard, og Plovene deels paa Frederiksværk, deels af Mechanicus Thomas Potter, men for det meste af Egnens Landsbyehuggere og Smede. Nogle af Jordbrugerne selv. Blandt disse sidste udmærker sig især Gaardmændene Hans Jørgensen og Niels Hansen i Maarne, samt Gaardmand Niels Olsen i Gredsted, ved hvem de engelske Ploves Brug meget er udbredt, saasom disse Mand af Nidkjerhed for den gode Sag og uden egen Fordeel have med Opofrelse af deres kostbare Tid forfærdiget disse særdeles behændige og nyttige Redskaber for Andre. Af Landsbyehuggere har Ole Petersen i Kerle forfærdiget de fleste; Smeden Christian Johansen i Lopholm, under Gredsted Cogn, udmærker sig ved et let og fortrinligt Vællag, uden hvilket det bedste Træværk kan forfærdiges. De Gredsted Plove ere, som jeg formoder, af denne Marsag især berømte, som de forfærdiges 2det Hæfte.

trialligste. I Efterretninger fra Selskabet for indenlandsk Kunstflid 1 Hefte 1812 har jeg berørt disse Ploves særegne Bygningsmaade, og jeg ved, bliver min om dem der yttrede Dom.

Cobenhavne d. 18 Julii 1816.

Lemvig,

Auctions Directeur og Ridder  
af Dannebrog.

E. St. Saa behageligt det er af Foran-  
staaende at erfare den begyndte og fremstribende  
Forbedring i Aalsbruget paa det Cronborgske  
District, for hvilken man vist for en stor Deel  
bør vide Hr. Justitsraad, Stutmester Nielsen,  
Oberst Recke, Hr. Selbye, Forfatteren og  
flere i Egnen boende drivtige Landmænd Tak; saa  
vist har Hr. S o n d e r u p, i det Hele taget, Ret,  
naar han taler om det nordøstlige Sjælland i Al-  
mindelighed, hvilket bør regnes lige fra Kjøben-  
havn til Helsingør, derfra til Isefjorden og igjen  
tilbage i samme Bredde, fra Østen til Vesten reg-  
net. At der ogsaa paa Frederiksborgs, Hirsch-  
holms og Kjøbenhavns Amt er gives Undtagelser,  
det tilstaaes meget gjerne, det nægter Hr. S o n-  
d e r u p vist ikke heller; men een Svale gjør, som  
Ordsproget siger, ingen Sommer, og at vi i det  
Hele taget, staae meget tilbage, det er unægtes-  
ligt nok. Især ere vi langt fra et Agerbrug, som  
Hr. Pastor R o c h i Landoec. Tidenders 3 B. 2 Hefte  
pag. 266 kalder "næsten almindeligt paa Falster."

Udgiverne.

## P. M.

Da Understrebne i denne Sommer haver opført tvende Bygninger af Wälderwände, paa den mig tilhørende Gaard Løitgaard kaldet, og da jeg derved er kommen til nogen praktisk Kundskab om denne Bygningsmaade, og tillige er bleven overbevist om, at der for nærværende Tid ei findes nogen lettere Maade at bygge paa, (?) saa giver jeg mig den Frihed herved at opgive for De Hrr. Udgivere af Landoeconomiske Tidender en Beskrivelse, samt Beregning over disse Bygninger, for, igjennem Deres Tidender, efter Ene at meddele Andre, som maatte have Lust til at bygge paa samme Maade, den Erfaring, som jeg ved denne Leilighed har forskaffet mig.

De her omhandlede Bygninger ere: en Koestald, som er  $49\frac{1}{2}$  Alen lang, og 24 Alen bred, samt en Hestestald, 55 Alen lang, og 14 Alen bred. Murene i Koestalden ere 5 Qvarter tykke, og i Hestestalden 1 Alen. Naar fraregnes Vinduer og Dørre, samt den ene Gavl i Koestalden, der blev opmuret af brændte Steen, formodelst en derved anbragt Masse Kule, saa indeholde alle Murene i disse tvende Bygninger 851 cubic Alen, Leer og Halm sammenblandet, og ælted med Heste, som man sædvanlig ellers behandler Klineleer. Imellem hvert Lag Leer, som blev opslaaet med Jerngrebe, et godt Qvarter høit, blev lagt Pile

Grene i skraa og paralelle Lag, 2 å 3 Tommer fra hinanden, de bleve lagte i forskjellige Retninger saaledes, at naar de laae i et Lag **W**, bleve de i det andet Lag lagte **///**, da de paa denne Maade kom til at gjøre en Krydsning i Muren. De bleve slaæde fast ned i Leret med et Træsvoerd. Leret, som blev brugt til disse Bygninger, blev gravet 50 Favn fra samme. Leret blev traadt i to Trodsfer, som stode ved Siden af hinanden, for Enden af Graven, og bleve de brugte saaledes: at imedens den ene Trodsfe blev reedet og blandet med Halm, samt indkjørt til Bygningen, blev der gravet Leer op i den anden. Til dette Arbeide at forrette holdtes 10 Mand, 4 Heste og 2 Bogne, samt en Opsynsmand, som deels eftersaae Arbeiderne, samt afrettede Murene med en gammel Spade efter Lod, og lagde de omtalte Pile i. Da begge Bygningerne bleve paa engang opslagne, saa kunde der for det meste omslaaes et Lag af Leret paa Muren hver tredie Dag, dog blev iagttaget, at naar man havde begyndt at slaae Leret fra den ene Ende af Muren, da, ved det næste Lags Paalægning, blev begyndt fra den modsatte Ende, og saaledes blev Arbeidet uafbrudt fortsat. Af Graven blev der gravet 1712 cubif Allen, men deraf var den første halve Al. Jord, som blev først opgravet og henvørt til Fjeld ved Bygningerne. Graven blev i det hele kun 2 Allen dyb, da det Leer, der neden under, ei var tjen-

ligt. De blotte Mure, hvis cubik Indhold var 851 cubik Alen, have køstet som følger:

Af 10 Mand i 28 Dage blev gravet 1712 cubik Alen, den  $\frac{1}{2}$  Alen Jord iberegnet, som blev brugt til Fyld, dette at hense, og Leret at træde og blande med Halmen, samt opslaae i Muren, blev betalt med

3 Mk. pr cubik Alen er . . . 856 Rbdlr.

En Opsynsmand i 28

Dage á 3 Rbdlr. . . . 84 —

940 Rbdlr.

Altsaa have alle Murene til begge Bygningerne, som indeholdte 851 cubik Alen, køstet 1 Rbdlr. 10 s. pr. cubik Alen. De 4 Heste, som hertil bleve brugte, har jeg ikke villet anføre til Udgiør, da deres Arbeide sikkert havde været fornodent til at befordre Tømmer, Steen, Kalk og Gruus, naar jeg havde bygget af Bindingsværk, og især om det var skeet af Grundmuer. Saa vidt jeg kan indsee, naar jeg beregner, at jeg maae betale i Arbeidsløn, for at tilhugge Overtømmeret, samt Indretningerne i Staldene, 2800 Rbdlr., saa havde jeg vist nok ikke faaet Underdelen til begge Bygningerne lettere tilhugget, og da haver jeg sparet en betydelig Summa, saavel i Arbeidsløn, som til Materialier.

Det var just ei det bedste Veir i Forsommeren, til at bygge denne Slags Bygninger, formeldst den stærke Regn, som da kom, dog lede Mu-

rene ikke det mindste derved, men der blev og lagt Halmknipper op paa Murene, saasnart det regnede\*).

Det skulde være mig inderlig kjert, dersom jeg, ved at forklare min Fremgangsmaade, ved at opføre disse Bygninger, har været saa lykkelig, som jeg ønsker at være, og at mine Medborgere, som ønske at opføre slige Bygninger, maatte deraf have nogen Nytte.

ærbødigst

J. L. Christensen.

Løitgaard d. 8 Julii 1816.

\*) Selv denne Forsigtighed var ikke nødvendig.

Redact.

---

Svar paa den i Landoeconomiske Tidens  
der indrykkede Promemoria af 13  
September 1815.

---

Derfor Forfatteren er en formuende Mand, der har megen Drivtighed og bequemme locale Indretninger, da raader Indsenderen af disse Linier ham, at indføre hos sig Vexeldriften, hvis rigtige Grundsaetninger og Udførelse han da henviser ham til Andre at lære; thi selv har han deri ingen Erfaring.

Men er han en Mand, der i Forstaaingen vil gaae forsigtigen frem, saaledes som Indsenderen tænker sig den begyndende Landmand, der skal udrette Alt med egne Bogne og Heste, da raader han ham gandske at blive ved det gamle Sædskifte; thi dette er i sig selv lige saa godt, som det efter Beskrivelsen har været slet udført. Hele Feilen ligger nemlig deri, at man har anvendt Sommerbrak, istedet for heel Brak. — Intet er fordærligere end Sommerbrak der, hvor man lader Jorden hvile i saa mange Aar. Mange Bønder have tabt betydeligt ved denne daarlige Skik, hvilken de ere nødte, som de sige, til at følge, for at have Sommergræsning. Og skjøndt Indsenderen har ofte sagt dem, at der er Intet, som de kjøbe saa dyrt, som denne Græsning, saa kan han dog

ikke faae dem derfra. Denne byrefjæbte Græsning begynder omtrent midt i Maj, og skulde ikkun gaae til Slutningen af Junii, men den trækker næsten altid længere ud; thi er det et tørt Aar, da bliver Jorden saa haard, at det varer længe inden de kan komme til at brække. Og er det et vaadt Aar, da tager Dvæk og Ukrudt overhaand. Men ihvordan end Aaret er, skal man dog være meget heldig, om man kan faae Jorden muldet og skjør nok til at faae i; og har man dette Held, saa gives dog Planter og Ukrudt ikke Tid nok til at raadne. De blive da kun halv qvalte og skal ved Tid og Leilighed vise sig med desto større Kraft.

Indsenderen vil Skridt for Skridt følge det opgivne Sædskifte, og vise hvor beqvemt og passende det er, naar det kun rigtigheden udføres.

1ste Aar Havre. Hertil pløies eller brækkes Jorden beqvemmest i Efteraaret, og man sørger for, at Furerne væltes godt om og lægges jevne og tætslattede ved Siden af hinanden. Om Foraaret, naar Tid og Jord er beqvem, saaes Havren uden videre Pløining, og harves stærkt og godt. Denne Efteraars Pløining har endog den Fordeel, at ved Frost og Tøe om Vinteren, vilke alle smaa Hulter være opfyldte med Jord, og Jutet af Sæden vil komme under Furen og spildes. — Her ved har man nu tillige den Beqvemmelighed, at hvad man ikke kunde overkomme at pløie om Efteraaret, kan oprettes ved Pløining om Foraaret,

Kjendt, som Jadsenderen troer, ikke med den Fordeel.

2det Aar heel Brak (for alting ikke Sommerbrak). Jorden pløies i Efteraaret med ordentlige nette Furer, og ligger næste Aar gandske urørt af Ploven, indtil Gjødsken ført for Kornhest nedpløies, thi her er det at Forraadnellen af Ukrudt og Rødder skal gaae for sig, og derfor maae man omhyggelig forstyrre al frodig Vegetation af disse, enten ved Kaar og Gjæs, eller Harvning, eller Exstirpation. Dog habes ogsaa her den Fordeel, at, da Forfatteren siger, at hans Mark bestaaer af muldleret og god Jord, saa kan han meget vel faae Vikker i Brakmarken eller en Deel deraf, paa samme Maade, som han saae Havren forrige Aar, uden nogen Ploining. Men dette maae skee saa tidligt, som mueligt, for at Vikkerne kan i god Tid være afbenyttede, enten som gran Foder eller Høe, og siden Stubben være afædt af Kaar og Gjæs, og al sildigere Vegetation forstyrret, enten ved Harven eller bedre ved Exstirpatoren. Vikkerne ndtære ikke meget Jorden og intet Ukrudt kommer til at kaste Frøe. — Vilde man troe at Sommerbrak nok her kunde være anvendelig, saasom Marken dog egentlig blev brækket til Havre; da glemmer man, at tilligemed Havren modnes meget Ukrudt, som kaster sit Frøe, inden denne høstes, og at mange Rødder, som komme til at vegetere, forstærke sig.

3die Aar, Hvede. 4de, Byg. 5te, Erter. Herved habes Intet i Besynderlighed at anmærke, uden dette, at det flæer i rette Tid.

6te Aar, Rug med Kløver. Kunde man forsøge sin Mødding saaledes, at man kunde give Ertestubben, som dog først maae være afgræsset, en tynd Overgjødning, da var dette meget fordelagtigt, saavel for Rugen, som for Kløveren, hvad enten man saa har Tid til at pløie denne Gjødse grundt ned, og siden gaae lidt dybere til Rugsæden, hvilket var det bedste; eller og denne lægges efter een ikke for dyb Pløining. Derfor maae man altsaa gjøre sig al muelig Umage, herpaa anvende alle sine Kræfter. Og besaaer man den egentlige Brakmark med Biffer, da ville jo disse forsøge Møddingen, enten de bruges grønne, eller som Høe. Og i det Tilfælde, at man vil give Rugen denne Gjødning, kan man lade Brakmarken nøies med lidt mindre Møg. Kløveren maae saaes meget tidlig om Foraaret, saasnart Klagen er af Jorden, og er Jorden paa den Tid tør nok, kan man gjerne harve lidet, men er Foraaret vaadt, da behøves det ikke. — Her habes den Bequemmelighed, at skulde Efteraaret blive meget vaadt, og ikke løbe en god Rughest, da kan man om Foraaret saae Byg med Kløver, i dets Sted; ligesom man i Almindelighed kan, om man vil, saae Byg saavidt man ikke har kunnet gjøde til Rug, hvilket bør tilraades, isald Marken skulde i sig selv være noget mager. Men toradet

Byg bør det være, som kan faa's tidligere, før Kløverens Skuld.

Et mageligere at overkomme og beqvemme Sædskifte, neppe heller et fordeelagtigere ved reen Kobbeldrivt, troer Indsenderen ikke at der kan gives. Hvad her er anført om at gjøde til Rugen, som sidste Halv, er kun en overordentlig Forbedring ved Sædskiftet; og Mangelen af denne Gjødning gjør det derfor ikke flet.

Brakmarkens Benyttelse til Vikker, er et Skridt til Sommerstaldforing og Vexeldrivt, isald Brugerens imidlertid vil gjøre Indretningen til at indføre denne.

E. Sk. Blandt flere Erinbringer, som kunne gøres over foranstaaende, bruger Undertegnede den Frihed at hidsætte følgende, som et Par af de vigtigste:

- 1) Havren i den seie Gure kan neppe blive hvad den bør.
- 2) En Brak, som ligger saa længe urørt, lover ikke den reneſte Ager og
- 3) At saae Kløveren nærmere ved Gjødningsen, som Indsenderen kunſ betingelsesløſ anpriser, anſees for en fuldkommen nødvendig Forbedring.

Redactøren.

Nogle Erindringer i Anledning af det,  
i Landoec. Tidender 1ste Bind 1ste  
Hefte pag. 59, bekjendtgjorte Gyl-  
lemborgske Forsøg.

---

Hr. Gyllemborg melder paa det anførte Sted, at han 2de Aar efter hinanden paa forskjellige fornbærende Agre har affjaaaret en □ Alens Afgrøde, udpillet Kornene, veiet dem og multipliceret deres Vægt med 12,000 (thi saamange □ Alen antog han sædbærende paa en Ed. Land: De overflødende 2000 □ Alen vilde han, for Veies, Agerrenders o. d. l. Skyld, ikke tælle med som frugtbringende). Skjøndt denne Beregning nu var saare moderat, især fordi han gjorde sine Forsøg paa Agrenes Udfanter, hvor Sæden, som sædvanligt, stod svagest, og han formeente endnu, under Forsøgets Udførelse, at have tabt saameget som 3 Told, saa fandt han dog at 1 Ed. Land leverede i det ringeste 16 Tdr., i det høieste 44 Tdr. og ved et Middeltal nogle og tyve Tdr., da Eieren derimod kun høstede mellem 5 og 10 Tdr. pr. Ed. Land. — I en Note tilføjer Hr. Gyllemborg, at Forsøget er gjort med Rug og toradet Byg — og altsaa maae jeg formode, at han mener, at 16 Tdr. Rug vare det ringeste og 44 Tdr. Byg det høieste Produkt han

ved hine Forsøg havde fundet paa 1 Ed. Land. Dette Resultat var saa overordentligt, især naar man erindrer hans Virring om Eierens Høst, at jeg, som paa den sædvanlige Høstemaade har haft 15 Edr. Byg pr. Ed. Land, besluttede at gjøre Forsøget, og ifald det aldeles stemmede med hin Efterretning, da at lade mit Byg skjære af og saavidt mueligt strax udtærke paa Marken. — Det indeværende Aars særdeles ustadige Veirligt, og besynderlig de stærke Stormvinde, som ideligen herstede, overtalede mig imidlertid til, at gaae frem paa den gamle Maade og lade mit Byg afmeie, førend jeg anstillede Forsøget i det Større; thi Vinden afrev allerede mangt et Aar. — Ikke desto mindre anstillede jeg dog samme Dag, som Weinigen begyndte, et mindre Forsøg. Det var d. 17de i indeværende Maaned, da jeg udvalgte et Sted paa Algeren, hvor mit toradede Byg ikke stod allerbedst; men jevnt godt; der afmaalte jeg en ☐ Alen og optog alle de Bygplanter, som voxede paa samme; — der gik meget saa Kjerne til Spilde, som vist ei kunde udgiøre et Fuld af Udsæden. — Dog havde jeg ikkun en topmaalt Pæl, som ved Indtørring ikke svandt kjendeligt, og efterat Byget var tørret veiede 11 Lød. — Antager jeg nu at en Skjeppe har 16 topmaalte Potter — og at 1 Ed. toradet Byg veier 11 Lpd.; saa havde jeg, baade efter Maal og Vægt at regne, 23 Edr.  $3\frac{1}{2}$  Skp. pr. Ed. Land.

Tager man tilbørligt Hensyn paa alle de anførte Omstændigheder ved det Gyllemborgske og mit Forsøg, saa vil det sees, at Resultatet er faldet meget ringere ud for mig, end for Hr. Gyllemborg. Ikke desto mindre var der endnu, efter Sandsynlighed at dømme, et godt Overskud, som maaskee ret vel kunde dække de foragede Høst-Omkostninger; thi antager jeg og, at jeg paa den sædvanlige Maade avler 16 Edr. paa en Ed. Land (hvorom jeg først efter Tærskningen kan give Beretning\*) saa vilde jeg dog, ved at affkjære Byget, og uden Spilde at udtærsk Rjerne, erholde et Overskud af 7 Edr.  $3\frac{1}{2}$  Skp. pr. Ed. Land; men her blive dog, i det ringeste ved de større Udsædbrug, adskillige Betænkeligheder tilbage. — Da al Gæden ikke er lige høi, saa vilde det vel medføre Vanskelighed, ved Affjærringen, at saa alle Rjerne med, og ifald dette ei skete, saa tabtes derved nogle Guld; — dernæst vilde det neppe være mueligt, ved Tærskning, at saae Rjerne saa fuldkomment af Straaet, som ved Snidning med Hænderne, hvor man har saa lidet et Partie. — Skulde det affjærne Korn læsses paa Vogne, hjemkjæres og hensættes, samt glemmes i Laden, saa vilde der atter tabes; dette Tab vilde endnu blive større, dersom Kornet forud skulde beires paa Algeren. At tærsk det strax paa Marken saa hastigt, som det var affjæaret, vilde vel forebygge meget af saadant Tab; men saa

\*) Jeg havde ifkuus 13 Edr. pr. Tønde Land.

Gorsfatt.

blev det igjen et Spørgsmaal om ikke Kornet, der saa snart, og uden foregaaende Beiring, blev torstet, kunde holde sig, eller om det ikke vilde mugne. — I store Avlsbrug vil altsaa en saadan Høstemaade neppe kunne praktiseres og medføre den omhandlede Fordeel. — Derimod troer jeg gjerne, at Husemanden, som har et lidet Stykke Sæd, især om han har Børn, kunde skjære sit Korn, tørste eller udgnide det strax, sprede det tyndt paa Lagener i Gaarden, eller paa Loftet og saaledes vinde flere Fold. — Ogsaa troer jeg, at Tyndskærnes og flere Nationers Segling af Sæden var at foretrække for vor Meinung, som upaatvibelig spilder mange af de Fold, hvilke Ageren skjenker.

Da det ikke kan slaae feil, at jo flere Landmænd, efter at have læst det Gyllemborgske Forsøg, selv have anstillet lignende Prøver, satte jeg med det Ønske, at de i disse Tidender, eller noget andet landoeconomisk Skrift, vilde meddele os Resultaterne af samme. — Det er især ved Meddelelsen af Manges Forsøg og Erfaringer at Agerdyrkning med sikre Skridt skal gaae fremad til større og større Faldkommenhed.

Lynghøje d. 25 August 1815.

B. F. Rønne.

E. Sk. Bliver det mueligt, skal jeg atter i Aar anstille et Forsøg, og i sin Tid meddele Udfaldet.

d. 12 August 1816.

Forfatt.

**H**r. Professor Oluffens nye oeconomiske Annalers 2det Bind's 1ste Hefte findes en, paa Forsøg og Erfaringer grundet, Afhandling om Fordeleene ved Kartoflers Anvendelse til Brændeviinsbrænding, af Hr. Commerce-Rædse for W. A. Uldall, hvilken fortjener saare megen Opmærksomhed, fordi den uimodsigeligen beviser, at Landets Produktion, og altsaa dets Folkemængde og Rigdom saare let kan modtage en betydelig Tilvæxt.

Forfatteren antager, at en Td. Land g. M. under en god Dyrkning frembærer 10 Tdr. Hvede, eller 100 Tdr. Kartofler, en Forudsætning, der aldeles ikke er overdreven i Faveur af Kartoflerne; thi er Algeren saa god og saa vel behandlet, at den frembærer 10 Tdr. Hvede, vil den vist, under god Behandling frembære over 100 Tdr. Kartofler. — Derhos meddeler Forfatteren sine, ved det Kongelige Brænderie i Sølgaden, anstillede Forsøg med Brændeviinsbrænding af Hvede og af Kartofler, hvilke føre til følgende Resultat: at 1 Tonde Land dyrket med Kartofler leverer Materialet til 1100 Potter Brændevin, medens 1 Td. Land med Hvede kun leverer Materialet til 610 Potter Brændevin af lige Styrke; at altsaa det Areal, som dyrkes med Kartofler, til Bedste for Brænderierne, sparer  $\frac{7}{16}$  af den Jord, som vilde været nødvendig, om den var bleven besaaet med Hvede, paa hvilke  $\frac{7}{16}$  folgelig kan saars

Brødkorn e. d. l., som bliver reen Gevinst for Landet. — Hr. Forfatteren anmærker derhos, at Kartoflerne, anvendte til Brændevin, leverer et Qvægfoder, der baade i Qvantitet og Qvalitet fortjener at foretrækkes for det Foder, som Hvedeagrene leverer. — Forfatteren fremsætter dernæst en Beregning over Brændevinsbrændingen i det egentlige Danmark og Hertugdømmerne, hvilkens viser, at naar Hvede antages, som den Kornsort, af hvilken der brændes, da udfordre de privilegerede Brænderier (de upriviligerede nævnes ikke) Afgrøden af omtrent 51,000 Tdr. Land, g. M. og at der altsaa, ifald Kartofler indtog Hvedens Plads, vilde spares henved 23,000 Tdr. Land, som kunde anvendes til at frembringe Brødkorn o. d. l., eller som anslaaede efter deres ovenfor antagne Afgrøde, vilde leverer 227,840 Tdr. Hvede, eller en reen Gevinst af 900,000 Specier, naar hver Td. blot beregnedes til 4 Specier.

End videre erindrer Forfatteren, at de færreste Brænderier bruge Hvede; men andre Kornsorter, som indeholde mindre Meelsubstant, og at Fordylen ved Kartoffels Anvendelse i Sammenligning med saadanne Kornarter, vilde vise sig i et endnu fordeelsagtigere Lys.

Foruden denne Gevinst af 900,000 Specier regner Forfatteren, bygende paa egne Forsøg, at en Tonde Land, dyrket med Kartofler, som anvendes til Brændevin, leverer 780 Lpd. Qvægfoder, istedet for den Halm, som Hveden vilde

leveret, (hvissken han antager at være 200 Kpd.); fremdeles anmærker han, at Kartoffelavlens bestjef-  
tiger flere Arbeidere, end Kornavlens i Alminde-  
lighed og derved forøger Penge-Circulationen,  
samt at den forbedrer Jorden til en følgende Af-  
grøde og følgerlig virker ogsaa indirecte til Korn-  
productionen — og endelig, at Brændingen af  
Kartøfler ikke behøver nogen Paasæt af Ol eller  
Værme, hvorved Gevinsten atter er ikke ube-  
tydelig.

Forfatteren har vist megen Ret, naar han  
derefter yttre at denne saa nyttige Jordfrugts  
Dyrkning ikke tilbørligen vil fremmes, førend dens  
Anvendelse til Brændeviinsbrænding bliver almin-  
deligere. — Og man kan derfor ei heller andet,  
end ønske hans Forslag, i Henseende til Consum-  
tionens Bestemmelse, og Brænderiernes Frigivelse  
hørte. — Den Frygt, Forfatteren yttre, for  
de Kongelige Intraders rigtige Erlæggelse, om  
Enhver uden Indskrænkning fik Frihed til at  
brænde, troer jeg at Hr. Drewsen i Landøec.  
Tidender 1 B. 2 H. pag. 207 ic. fuldkomment  
har tilintetgjort — og med det samme bortfalder  
ogsaa Frykten for at der skulde brændes i alt for  
småa Partier og af ukjendige Folk, som ei vilde  
vinde et tilbørligt Quantum Brændevin af Ma-  
terialet. — Begge disse Dele finde netop nu  
Sted, som Hr. Landsdommer Baden i Kjøben-  
havns Skilderie og har erindret, fordi der bræn-  
des i Smug. — Kongens Kasse faaer ikke en

Skilling af de upriviligerede Brænderier — og der brændes desto lettere, fordi man ei offentligten tør være Handlingen bekjendt. — Lad en passende Afgift finde Sted, og da vil sligt temmelig almindeligt bortfalde! Det gaaer i denne Henseende ligesom med Contrebande og de Vahre, hvis Sald er meget høi; de komme ind i Landet, uden Afgifts Erlæggelse; — er derimod en liden Afgift paalagt, da betales denne saavel af den Uredelige, som af den Redelige. — For nogle faa Procent risqverer Ingen at begaae Soldsbiig.

Den Frygt, som den ærede Forfatter yttre, for at der kunde brændes af Korn, istedet for Kartøfler, siger, efter mit Begreb, Intet og allermindst maatte Bestyrelsen indlade sig paa, at ville kontrollere saadant; — er det vist, at en Ager, som kan levere Hvede til 610 Potter, derimod kan frembringe Kartøfler til 1100 Potter Brændevin, saa er det og vist, at en udbredt Kartøfleravl, som aldrig mangler Affætning, altid vil sælge Materialet lettere, end Hvedeavl — og altsaa tager Brænderiet heller Kartøfler, end Hvede; men skulde Kartøflerne et Aar lykkes saa flet, at Hveden blev lettere, da burde det vist ei være Pligt for Brænderierne, at bruge det dyrere Material. Overalt er en fuldkommen Nærings- og Erhvervs Frihed en vigtig Kilde til Statens Velstand; men er denne velstaaende, da behøver Regjeringen ikke smaalig at søge efter Indtægter. Hvad Sædernes besyrgtede Forsald angaaer, da

Har jeg i Landboec. Tidender 2 B. 1ste Hefte sørt  
 Beviser og Vidner for, at Brænderiernes Fri-  
 givelse ikke vil fremme samme.

Kuldkommen rigtig er vist nok Hr. Forsat-  
 terens Ytring: "det synes at være af Vigtighed,  
 "at de Gamme, som bruge Kartoflerne til Bræn-  
 "deviinsbrænding, selv avle dem." Men hvor-  
 for? — Især fordi den Tid og Kraft spildende  
 længere Transport saaledes spares, og gjør altsaa  
 Materialet lettere i Priis. — At Producenterne,  
 i andet Fald, skulde sætte Priserne i Veiret, over  
 den naturlige Værd, er ikke at befrygte. Prisen  
 paa Landets egne Produkter retter sig aldrig efter  
 Sælgerens Villie; men efter Købernes Mængde  
 og Concurrence af Kjøbere. — Nøles der Over-  
 flodighed af Kartofler og der ere faa Kjøbere, ville  
 de, toertimod Sælgerens Ønske, falde under deres  
 naturlige Værd, og det gjør da kun lidet til Sa-  
 gen, om Brændeviinsbrænderen selv har avlet  
 dem; thi nu kan han sælge dem dyrere i raa Til-  
 stand, end naar han forædlede dem; Han anven-  
 der dem derfor ei heller til Brændevin; men sæl-  
 ger dem. — Følgen bliver i øvrigt modsat den  
 ovenanførte: Unaturlig høie Priser ville mangfoldi-  
 giggjøre dens Dyrkning og næste Aar nedsætte  
 Prisen. — Hvor Alt overlades til en fornuftig  
 Frihed, der kan aldrig nogen unaturlig høi eller  
 lav Priis af et Lands Produkter have nogen  
 Værighed.

Maatte nu Hr. Assessor Uldals ovennævnte Afhandling, som fortjener dobbelt Opmærksomhed, fordi den er grundet paa flere Aars Erfaring og længe fortsatte Forsøg, bidrage saa meget, som den fortjener, til Kartøflernes Udvendelse til Brændevin overalt i Landet, saa vilde vi snart kunne regne Millioner bundne; thi ikke allene hine 900,000 Specier og hvad mere her ovenfor er anført, vilde vindes; men Tid efter anden vilde mange Tusinde Tønder øde Land opdyrkes, vorde frugtbringende og aabne Boliger saavel som Næringsveje for et saare stort Antal af Mennesker. — Ikke allene Landmanden, men alle Statens Indvaanere skulde da vide den ærede Forfatter Tak for hans Flid, og fordi han offentlig gjorde Resultaterne af sine mange og længe fortsatte Forsøg.

Lyngby d. 15 August 1816.

B. F. K o n n e.



## Korte Efterretninger o. d. l.

## I.

Om nogle comparative Forsøg med  
tyndere og tykkere Udsæd.

J Landoe. Tidender 1 B. 3 Hefte pag. 504 har jeg anmeldt, at der i indeværende Sommer af flere Landmænd gjordes sammenlignende Forsøg med tynd Udsæd. Hr. Drewsen er En, og jeg selv en anden af de Mænd her i Egnen, som har anstillet disse Forsøg. Hr. Drewsen, hvis Forsøg, saavidt jeg veed, er lykket efter Ønske, vil sikkert meddele disse Tidenders Læsere Resultatet af samme. I den Overbeviisning, at man ikke bør dølge sine Misgreb; men, Sandheden troe, redeligen bekjendtgjøre dem, til Andres Underviisning og Advarsel melder jeg, at mine Forsøg ikke have ført til noget Resultat: Jeg havde beseaaet 9 □ Alen efter Forholdet af 3 Skp. Byg pr. Ed. Land geom. M., — 9 □ Alen efter Forholdet 4 Skp. Byg pr. Ed. Land, o. s. v. indtil 9 Skp. Byg pr. Ed. Land; men deels havde jeg begaaet den Feil, at opkaste Jord af de imellem Bedene beliggende Gange, for dermed at dække Byget, hvorved det skete, at nogen Jord fra en Agerryg, som var bedre, end den øvrige Jord, blev lagt paa den ene Side af 3 Bede, hvor Byget lige fra Begyndelsen viste sig langt bedre, end alt det øvrige, saa at Forholdet imellem den tykkere

og tyndere Udsæd her ikke kunde komme i Betragtning; deels have de, i Aar, her i Egnen, hyppige og overordentlig stærke Regnskyl skadet Byget paa de Steder, som ligge lidt lavere, end de øvrige Dele af Algeren, hvilket just var Tilfældet med den Plads, som jeg havde udseet for hine Forsøg, saa at saavel den tykkere, som den tyndere Udsæd paa Forsøgsbedene stod meget slet, og ikkuns i Almindelighed havde eet maadeligt Ar for hver Plante. Jeg har saaledes atter seet den Sandhed stadfæstet, at der hører meget til at anstille nøagtige Forsøg — og at eet Udsæd af en Sag endnu ikke er et afgjørende Beviis. — I øvrigt bør jeg her, i Forbigaaende, til det forordede Bygs anbefaling bekendtgjøre: at dette langt bedre, end det sexradede, har taalt Sommerens stærke Væde og, i det Hele taget, staaer meget godt; medens  $\frac{1}{2}$  eller maaskee  $\frac{1}{4}$  af mit sexradede Byg staaer maadeligt eller slet.

Lyngbye d. 2 August 1815.

B. F. Rønne.

2.

Om en Afgrøde af Byg i 1814.

I ovenmeldte Tidenders I B. 2 Hefte pag. 308 ic. har jeg givet en kort Efterretning om 2de Skjæfer Byg; det ene i Bd. 3 $\frac{1}{2}$  Skj. saaet i en Ager, som havde hvilet i 5 Aar, blev pløiet 4 Gange og

gjødet med uddrændt Gjødning, og det andet 1 Ed.  $4\frac{1}{2}$  Skp. saart i en flattere Ager, 3die Aar fra Gjødningen, efter Kartøfler, uden Pløining, men nedbragt ved Hjælp af Exstirpatoren. Jeg har berettet, at første Stykke gav 20 og sidste  $33\frac{1}{2}$  Trave. Da der endnu ei var udtørsket den Tid, kunde jeg ikke tilføie Maalet i Skjeppen. Dette gjør jeg hermed: I Februar og Martii Maanedere efter de 1 Ed.  $3\frac{1}{2}$  Skp., som vare saaede paa første Stykke, opmaalte 12 Edr. 7 Skpr., eller  $8\frac{2}{3}$  Ed. pr. Ed. Land g. M.; men efter de 1 Ed.  $4\frac{1}{2}$  Skp., som vare saaede paa sidste Stykke, ere opmaalte 24 Edr. 5 Skpr., eller  $15\frac{1}{2}$  Ed. pr. Ed. Land g. M., — da jeg, som forhen meldt, saaer 1 Ed. Byg i 14000 □ Alen. — At jeg ikke tilskriver Exstirpatoren ene denne Virkning, behøver neppe at erindres. Foregaaende bedre Behandling i flere Aar, og Kartøfler den næstforegaaende Sommer, have vist bidraget deres; men at Ageren, i saa tør en Sommer, som 1814, ei blev pløiet, og derfor beholdte sin Winterfugtighed, var vist ikke uvigtigt. — I Aar, da vi have haft, hvad man kalder for megen Regn, har Exstirpatoren ikke kunnet vise samme gode Virkning; dog maae jeg til dens Forsvar erindre, at mit separerede Byg, paa de lave Steder af en pløiet Ager, ikke staaer bedre, end paa lignende Steder, hvor Exstirpatoren er brugt.

Lynghye d. 2 August 1815.

B. F. Rønne.

feri

| Aars-<br>Tallet.                            |    | IO                             | II                             |
|---------------------------------------------|----|--------------------------------|--------------------------------|
| Iste<br>eller For-<br>beredels-<br>ses Aar. |    | Græs                           | Græs,<br>sødet i August        |
| 2det                                        | Re | Havre                          | Brakkearter, meest<br>Bitter † |
| 3die                                        |    | Brakkearter,<br>meest Bitter † | Hvede                          |
| 4de                                         |    | Hvede                          | Erter                          |
| 5te                                         |    |                                |                                |
|                                             |    |                                |                                |
|                                             |    |                                |                                |
|                                             |    |                                |                                |

## Overgang fra den gamle til den nye Sædfolge.

Markernes Nummere.

| Nord-<br>Tallet.                            | 1                                     | 2                                         | 3             | 4             | 5             | 6             | 7             | 8             | 9                                                    | 10                             | 11                             |
|---------------------------------------------|---------------------------------------|-------------------------------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|------------------------------------------------------|--------------------------------|--------------------------------|
| 1ste<br>eller for-<br>beredels-<br>tes Aar. | Havre                                 | Viffer<br>til Høe †                       | Hvede         | Bgg           | Erter †       | Rug           | Klover        | Klover        | Græs                                                 | Græs                           | Græs,<br>faldet i August       |
| 2det                                        | Reenbrak med Roer,<br>samt pløies ned | Hvede-                                    | Bgg           | Erter †       | Rug           | Klover        | Klover        | Græs          | Græs                                                 | Havre                          | Brakfrugter, meest<br>Viffer † |
| 3die                                        | Viffer                                | Bgg                                       | Erter †       | Rug           | Klover        | Klover        | Græs          | Græs          | Havre                                                | Brakfrugter,<br>meest Viffer † | Hvede                          |
| 4de                                         | Bgg                                   | Viffer †                                  | Rug           | Klover        | Klover        | Græs          | Græs          | Havre         | $\frac{1}{2}$ Brakfrugter,<br>$\frac{1}{2}$ Viffer † | Hvede                          | Erter                          |
| 5te                                         | Viffer †                              | $\frac{1}{2}$ Hvede,<br>$\frac{1}{2}$ Bgg | Klover        | Klover        | Græs          | Græs          | Havre         | Brakfrugter † | Bgg                                                  | Erter                          | Rug                            |
| 6te                                         | Hvede                                 | Klover                                    | Klover        | Græs          | Græs          | Havre         | Brakfrugter † | Bgg           | Erter                                                | Rug                            | Viffer †                       |
| 7de                                         | Klover                                | Klover                                    | Græs          | Græs          | Havre         | Brakfrugter † | Bgg           | Erter         | Rug                                                  | Viffer †                       | Hvede                          |
| 8de                                         | Klover                                | Græs                                      | Græs          | Havre         | Brakfrugter † | Bgg           | Erter         | Rug           | Viffer †                                             | Hvede                          | Klover                         |
| 9de                                         | Græs                                  | Græs                                      | Havre         | Brakfrugter † | Bgg           | Erter         | Rug           | Viffer †      | Hvede                                                | Klover                         | Klover                         |
| 10de                                        | Græs                                  | Havre                                     | Brakfrugter † | Bgg           | Erter         | Rug           | Viffer †      | Hvede         | Klover                                               | Klover                         | Græs                           |
| 11te                                        | Havre                                 | Brakfrugter †                             | Bgg           | Erter         | Rug           | Viffer †      | Hvede         | Klover        | Klover                                               | Græs                           | Græs                           |

Tegnet † betyder godt gjødslet.

Forsøg med 4 Køer.

| Køernes<br>No.                                       | a) Fodrede paa Stald med Klover<br>af 2den Slet. |                      |                      |                      |                |                      | b) Fodrede paa Klover af<br>anden Slet.              |                      |                      |                      | c) Fodrede paa andet Aars<br>Klovergræs. |                                                      |                      |                |                      |                |  |                |
|------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|----------------------|----------------------|----------------------|----------------|----------------------|------------------------------------------------------|----------------------|----------------------|----------------------|------------------------------------------|------------------------------------------------------|----------------------|----------------|----------------------|----------------|--|----------------|
|                                                      | Køerne gabe følgende Quantitet Mælk.             |                      |                      |                      |                |                      | Køerne gabe følgende<br>Quantitet Mælk.              |                      |                      |                      | Køerne gabe følgende Quantitet Mælk.     |                                                      |                      |                |                      |                |  |                |
|                                                      | August<br>d. 14de                                | 15                   | 16                   | 17                   | 18             | 19                   | 20                                                   | 21                   | 22                   | 23                   | 24                                       | 25                                                   | 26                   | 27             | 28                   | 29             |  |                |
| 1                                                    | Rander<br>$5\frac{1}{2}$                         | R.<br>$6\frac{1}{2}$ | R.<br>$6\frac{3}{4}$ | R.<br>$6\frac{1}{4}$ | R.<br>7        | R.<br>$6\frac{1}{2}$ | R.<br>$5\frac{3}{4}$                                 | R.<br>$6\frac{1}{4}$ | R.<br>$6\frac{1}{2}$ | R.<br>$6\frac{1}{2}$ | R.<br>$6\frac{1}{2}$                     | R.<br>$6\frac{1}{4}$                                 | R.<br>$6\frac{1}{2}$ | R.<br>7        | R.<br>$6\frac{3}{4}$ | R.<br>7        |  |                |
| 2                                                    | $4\frac{1}{4}$                                   | $4\frac{1}{4}$       | $5\frac{1}{4}$       | 5                    | $5\frac{1}{4}$ | 5                    | $4\frac{1}{4}$                                       | $4\frac{1}{4}$       | $5\frac{1}{4}$       | 5                    | $5\frac{1}{4}$                           | $5\frac{1}{4}$                                       | $6\frac{1}{2}$       | 6              | 6                    | 6              |  |                |
| 3                                                    | $4\frac{3}{4}$                                   | $5\frac{1}{2}$       | $4\frac{3}{4}$       | $5\frac{1}{4}$       | $5\frac{1}{2}$ | $5\frac{1}{2}$       | $4\frac{1}{2}$                                       | 5                    | $6\frac{1}{4}$       | $5\frac{1}{2}$       | $5\frac{1}{4}$                           | $5\frac{1}{2}$                                       | 6                    | $6\frac{1}{4}$ | 6                    | $6\frac{1}{2}$ |  |                |
| 4                                                    | 6                                                | $6\frac{1}{2}$       | 7                    | $7\frac{1}{2}$       | $7\frac{1}{2}$ | $7\frac{1}{2}$       | $6\frac{1}{4}$                                       | $7\frac{1}{4}$       | 8                    | $7\frac{1}{4}$       | 7                                        | $7\frac{1}{2}$                                       | 8                    | 8              | $8\frac{1}{2}$       | 8              |  |                |
| Gjennemsnit af de sidste 4 Dages Mælk<br>af een Koe. |                                                  |                      |                      |                      |                | 6                    | Gjennemsnit af de sidste 4<br>Dages Mælk af een Koe. |                      |                      |                      | $5\frac{7}{8}$                           | Gjennemsnit af de sidste 4 Dages Mælk<br>af een Koe. |                      |                |                      |                |  | $6\frac{3}{4}$ |

Tab. 2.

ndet Mars  
23.

Quantitet Melf.

|                |                |                |
|----------------|----------------|----------------|
| 27             | 28             | 29             |
| R.             | R.             | R.             |
| 7              | $6\frac{3}{4}$ | 7              |
| 6              | 6              | 6              |
| $6\frac{1}{4}$ | 6              | $6\frac{1}{2}$ |
| 8              | $8\frac{1}{2}$ | 8              |

Dages Melf

$6\frac{3}{4}$







